

JOKELAN KOULUSURMAT MEDIASSA

Pentti Raittila

Katja Johansson

Laura Juntunen

Laura Kangasluoma

Kari Koljonen

Ville Kumpu

Ilkka Pernu

Jari Väliverronen

JOKELAN KOULUSURMAT MEDIASSA

Myynti
Tiedekirjakauppa TAJU
PL 617
33014 Tampereen yliopisto
puh (03) 3551 6055
fax (03) 3551 7685
taju@uta.fi
<http://granum.uta.fi>
www.uta.fi/taju

Taitto ja kansi Jaakko Kahala

Kopio Niini Finland Oy
Tampere 2008

ISBN: 978-951-44-7376-0

SARJA		SERIES
Tutkimuksia	A	Studies
Raportteja	B	Reports
Keskusteluja ja katsauksia	C	Discussion and reviews
Opetusmonisteita	D	Textbook materials
Bibliografioita ja luetteloita	E	Bibliographies and catalogues

JOURNALISMIN TUTKIMUSYKSIKKÖ

Tampereen yliopisto
Tiedotusopin laitos

Julkaisuja/ Publications
Sarja/ Series A 105/2008

JOKELAN KOULUSURMAT MEDIASSA

Pentti Raittila

Katja Johansson

Laura Juntunen

Laura Kangasluoma

Kari Koljonen

Ville Kumpu

Ilkka Pernu

Jari Väliverronen

SISÄLLYS

Saatteeksi	7
I Taustaa	12
Kouluampumiset ulkomailla: katsaus mediatutkimukseen	15
Katastrofit ja henkirikokset suomalaisessa mediatutkimuksessa	19
2 Tutkimuksen tavoitteet ja toteutus	24
Media-aineisto	25
Haastatteluaineisto	27
Aineiston analyysi	29
3 Jokela journalistisen työn haasteena	30
Äkkilähtö Jokelaan	31
Vaikenevat viranomaiset	35
Kotitoimitus tuki ja häiritsi	41
Ensimmäistä kertaa netti edellä	43
Verkkotoimituksen vajavaiset resurssit	44
Kilpailua ja toimittajien keskinäistä solidaarisuutta	45
Teknisiä murheita, tyhjiä vatsoja	48
Katastrofeihin voi varautua	51
4 Toimittajien ja silminnäkijöiden kohtaaminen	52
Nuorten kokemus kohtaamisesta	53
"Ne teki vain työtään"	57
Mediapelin kentällä	58
Toimittajien kokemus silminnäkijöiden kohtaamisesta	60
"Silminnäkijöitä täytyi haastatella"	63
Ketä voi haastatella?	65
Sokkitilan arvioiminen	66
Voiko alaikäistä haastatella?	69
Uhrien omaiset: haastatella vai ei?	72
Miten haastateltavaa lähestytään?	76
Ohjeiden ja sääntöjen merkitys haastattelutilanteessa	79
Tuottiko media traumoja?	83
5 Kilpailu, kohtuus ja luotettavuus julkaisupäätöksiä ohjaamassa	87
Verkkotoiminnan vaikutuksia ja pulmia Jokelassa	88
Verkkokilpailun kiihtyminen ja sen vaikutukset	90
Epävirallisen tiedon varassa	93
Ensimmäiset uutiset: mitä Jokelassa tapahtuu?	94
Kuolleiden lukumäärä: kenen tietoon saattoi luottaa?	95
Ampujan nimi julki epätahtiin	99
Ampujan videoiden ja muun materiaalin käyttö	102
Ampujan perheestä kerrottiin ja ei kerrottu	106
Nimettömät uhrin – ja kaksi poikkeusta	107
Silminnäkijöiden käyttö	108
Yksityiskohtien käyttö	110

6	Välineiden vertailua	114
	Ylen radiouutiset	115
	Televisio	116
	Päivä- ja iltapäivälehdet	119
	Ruotsinkieliset	121
	Aikakauslehdet	123
7	Tapahtuman syiden ja syyllisyyden käsittely	126
	Yksilölähtöinen selittäminen	128
	Ympäristölähtöinen selittäminen	133
	Internet – paha paikka, mutta mahdoton rajoittaa	135
	Hallinnollinen ongelma	136
	Esikuvat syyllisinä	138
	Asiantuntijoita joka lähtöön	139
	Syyllistämisen logiikka	142
	Kadonneen syyn metsästy	145
8	Tunteiden ja surun esittäminen	147
	Surun esitykset	150
	Julkisuus muistotilaisuutena	153
	Surun monopolit?	156
	Miten kertoa tunteista eettisesti?	157
	Ajatuksellinen etäisyydenotto	159
	Ajallinen etäisyydenotto	161
	Fyysinen etäisyydenotto	163
	”Hetä raportointia nettiin ja lehteä varten tarvitsemme ihmisiä”	164
9	Jokelan nuorten adressi:	
	”Perustelkaa toimintamallinne tai pyytäkää anteeksi!”	166
	Tapauksia	168
	Sokissa olevan haastatteleminen	168
	Tavanomaista tiedonhankintaa vai salakuuntelua?	169
	”Kielletyt” kuvat	171
	Laitonta vai mautonta?	171
	Kritiikille ymmärrystä, itsesääntelylle luottoa	174
	”Median tehtävänä on välittää tietoa”	175
	Vakava media noteerasi, populaari ei	176
	Kenen vika – meidän, muiden vai ei kenenkään?	177
	Ei kenenkään vika	178
	Kenen vika?	179
	Muiden vika	180
	Ehkä meissäkin vikaa	182
	Adressi pakotti pohtimaan	183
	Tarpeetonta itsesensuuria, tarpeellista itsetutkiskelua	185
	Pysyvä erimielisyys, entä sitten?	187
10	Näkökulmia journalismin onnistumiseen	189
	Kirjallisuus	198
	Liitteet	203

SAATTEEKSI

Eihän se ole mahdollista, ei ainakaan Suomessa. Eihän matkustajalaiva tuhansine matkustajineen voi upota, ei ainakaan Suomen vesillä. Eihän yksi hyökyaalto voi katkaista iloista loma-aamua, katkaista sadantuhannen elämää. Eihän Suomen kouluissa ...

Olemme viimeisen puolentoista vuosikymmenen aikana oppineet, että mahdollon on mahdollista. Valtaosa meistä kokee mahdollottoman muuttumisen todellisuudeksi median kautta.

Suuret katastrofit ja rikokset ovat pelastusorganisaatioiden, poliisin – ja usein myös median – tulikokeita. Jälkikäteen tutkijalautakunnat selvittävät pelastustapahtumat perin pohjin: missä onnistuttiin, mitä tehtiin väärin, mitä olisi pitänyt tehdä toisin? Mediatutkijat olisivat kai aika omituisia, jos he eivät tutkisi Jokelan kouluampumistapauksen kaltaisia kriisejä ja tiedonvälityksen toimintaa kriisitilanteissa. Onnistuessaan tutkimus tuottaa tietoa, joka kertoo median kehityksestä ja journalistisesta työstä laajemmin ja yleisemmin kuin kyseistä kriisiä koskien.

• • •

Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen Journalismin tutkimusyksikkö sai tehtäväkseen Jokelan koulusurmia koskevan mediatutkimuksen marraskuun lopulla 2007. Rahoittajaksi tuli Helsingin Sanomain Säätiö. Tavoitteeksi sovittiin nopea tutkimus, joka pyrkii vastaamaan Jokelan kouluampumistapauksen synnyttämiin kriittisiin kysymyksiin median toiminnasta.

Muutaman kuukauden tutkimusjaksoimme on ollut intensiivistä aikaa. Ensinnäkin aihe ja sen pohjalta jatkuvasti nousevat sekä journalismin tutkimukseen että journalistisiin käytäntöihin liittyvät kysymykset ovat olleet poikkeuksellisen kiinnostavia. Toiseksi intensiivisyyttä työhön on tuonut kireä aikataulu.

Työ pääsi alkamaan tammikuun alussa, aineiston hankkimiseen oli aikaa pari kuukautta, analyysiin reilu kuukausi ja kahdeksan kirjoittajan tulosten yhteensovittamiseen kuukauden verran. Yliopistotutkimuksen tavanomaiseen rytmiin verrattuna tutkijaryhmämme työ on ollut poikkeuksellisen nopeatempoista: aineiston keruu ja analyysi oli usein pakko katkaista kiinnostavimmassa vaiheessaan, ja monien tulkintojen tiedämme jääneen keskeneräisiksi.

Työn kiireisyys näkyy tekstin epätasaisuutena. Viimeistellymmän ja teoreettisemman akateemisen tutkimuksen aika on myöhemmin, kun nyt kootun mitavan aineiston analyysi saa syvyyttä mahdollisessa jatkotutkimuksessa, tulevilla väitöskirjoissa, graduissa ja tieteellisissä artikkeleissa.

Kirjan ensisijaisena tavoitteena on virittää keskustelua journalismin toiminnasta äkillisessä kriisitilanteessa. Erityisesti kiinnitämme huomiota journalistien ja tapahtuman uhrien kohtaamiseen, verkossa tapahtuvaan uutiskilpailuun, rikoksen syiden ja syyllisyyden käsittelyyn sekä surun ja tunteiden esittämiseen journalismissa.

• • •

Tutkimuksen yhtenä lähtökohtana on ollut Jokelan nuorten ja muidenkin kriitikki toimittajia kohtaan. Rintamalinja tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan kulje toimittajien ja kriitikoiden välillä, vaan Jokelan tapauksen uutisoinnissa mukana olleet toimittajat ovat myös itse mukana kriitikoina. Tutkimuksen tavoitteena ei ole jakaa sen paremmin langettavia kuin vapauttaviakaan tuomioita, vaan herättää keskustelua kriisiuutisoinnin vaikeista kysymyksistä, joihin kellään ei ole yksiselitteisen helppoja vastauksia. Eri osapuolet – Jokelan nuoret, kriisityöntekijät, journalistit, yleisön edustajat – saavat äänensä kuuluviin, mutta eniten kirjan sivuilla ovat äänessä toimittajat.

Mediakritiikkiä ovat esittäneet konkreettiset henkilöt ja Jokelassa aineistoa ovat hankkineet ja toimituksissa juttuja julkaisseet konkreettiset toimittajat. Siitä huolimatta olemme päätyneet ratkaisuun, että emme mainitse haastateltuja henkilöitä emmekä juttujen tekijöitä nimeltä. Tähän olemme päätyneet kahdesta syystä: ensinnäkään emme halua leimata joitakin yksittäisiä toimittajia, koska aineistomme kattaa vain osan suomalaisesta journalismista. Toiseksi haluamme painottaa Jokelan kriisin käsittelyn ongelmallisuutta kaikille sen kanssa tekemisissä olleille journalisteille.

Mediakritiikissään Jokelan nuoret näkivät median yhdeksi eriytymättömäksi-massaksi, ahdistavaksi haaskalintujoukoksi, ja koko tapahtuma nimettiin media-helvetiksi. Nuorten kokemus on varmasti aito, eikä sen merkitystä ole syytä väheksyä. Osaltaan pohdimme Tuusulassa esiin tulleen välillä aggressiivisenkin mediakielteisyyden syitä.

Tutkimushaastatteluissamme puhuva toimittajakunta näyttäytyy moniäänisenä, kaikkea muuta kuin yhtenäisenä massana. Joukosta löytyy kukkapakettien kanssa surutaloihin tuppautuneita, mutta myös niitä, jotka jättivät järkyttyneiden silminnäköjööden haastattelut tekemättä. Haastattelumme tuovat esiin journalistit ihmisinä, jotka kokivat joutuvansa tekemään kaoottisessa tilanteessa nopeita ratkaisuja niin aineiston hankkimisessa kuin sen julkaisemisessa. Tässä kirjassa puhuvat toimittajat eivät myöskään yhteen ääneen julista, että teimme kaiken oikein, vaan monet pohdiskelevat itsekriittisesti niin toimintaansa Jokelassa kuin koko ammattikuntansa nykyistä kehitystä.

Moni toimittaja arveli itsekin olleensa sokissa Jokelassa. Työtehtävässä tunteet on osattava hallita, mutta melkoisten tunnekuuhujen vallassa journalistit työtään tekivät. Moni paikalla ollut toimittaja oli itsekin äiti tai isä, eikä samastuminen epätoivoisina lapsiaan odottaviin vanhempiin ollut vaikeaa. Toimittaja kertoo haastattelemaastaan äidistä:

Oli sellainen äiti, joka odotti, että sen lapsi on tulossa sieltä. Ja se oli viimeisessä bussissa se lapsi. Että se oli vähän sitä, että jos se lapsi ei ole siellä, niin sitten on käynyt huonosti. Mutta senkin mä tavallaan tajusin vasta kesken sitä haastattelua, että voi itku. Mutta ehkä se sitten iski vasta siinä vaiheessa, kun se bussi tuli ja mä seurasin sitä äitiä, että tunnistaako se jonkun. Ja mä katoinkin, että voi ei, että se niin kun näyttää siltä, että siellä ei olekaan sen lasta. Mutta sitten se vilkuttelikin jollekin. (---) Se olis ehkä ollut sitten sellainen [haastattelu], jota ei olis käytetty. Mutta sitten sen lapsi tuli siinä ja se oli tavallaan onnellinen loppu.

• • •

Tutkijoina ja avustajina tämän hankkeen toteutukseen on osallistunut yli kymmenpäinen joukko, joista tosin yksikään ei ole voinut työskennellä aiheen parissa kokopäivätoimisesti. Tutkimus on tehty pääosin Tampereella Journalismin tutkimusyksikössä, mutta mukana on ollut myös kaksi Helsingin yliopiston tutkijaa. Kaikki kahdeksan kirjan kirjoittajaa ovat osallistuneet tutkimuskysymysten ideointiin, tulosten analyysiin ja tulkintoihin sekä tämän kirjan kaikkien tekstien muokkaamiseen, ja siten kaikkien vaikutus näkyy jollain tavalla kirjan kaikissa luvuissa.

Katja Johansson työskentelee toimittajana Helsingissä Ylen ruotsinkielisessä radiossa ja on viestinnän maisteriopiskelija Helsingin yliopistossa. Jokela-projektin tutkijana hänen tehtävänään oli suomenruotsalaisen median analyysi sekä 8 toimittajahaastattelua, joiden pohjalta hän on täydentänyt eri lukujen tekstejä ja tulkintoja

Laura Juntunen (VTM) työskentelee tutkijana Helsingin yliopiston Svenska Social- och kommunalhögskolanissa ja valmistee väitöskirjaa journalismin etikasta Helsingin yliopiston viestinnän laitoksella. Laura teki 20 toimittajahaastattelua, ja hän on osallistunut merkittävästi lukujen 3, 4, 5 ja 10 kirjoittamiseen.

Laura Kangasluoma on toimittaja ja opiskelee sosiologiaa Tampereen yliopistossa. Hän teki valtaosan muiden kuin toimittajien haastatteluista (viisi Jokelan nuorta, kahdeksan kriisityöntekijää ja viranomaista sekä neljä yleisöhaastattelua) sekä osallistui erityisesti lukujen 1, 4, 9 ja 10 kirjoittamiseen.

Kari Koljonen (YTM) työskentelee tutkijana Journalismin tutkimusyksikössä. Hän teki 14 toimittajahaastattelua sekä osallistui erityisesti lukujen 1, 3, 6 ja 9 kirjoittamiseen.

Ville Kumpu (YTM) työskenteli projektin tutkijana ja vastasi Jari Väliiverroksen ohella media-aineistojen keräämisestä sekä niiden sisällön alustavista analyyseistä koko tutkimusryhmää varten. Hän vastaa erityisesti luvun 8 kirjoittamisesta, minkä lisäksi hän osallistui lukujen 6 ja 7 kirjoittamiseen.

Ilkka Pernu on toimittaja ja tiedotusopin loppuvaiheen opiskelija Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksella. Hän paneutui erityisesti luvun 7 kirjoittamiseen ja auttoi kommentteillaan muidenkin lukujen työstämistä.

Jari Väliverronen (YTM) on tutkija Journalismin tutkimusyksikössä, ja hän vastasi Ville Kummun kanssa media-aineistojen keräämisestä ja alustavista analyyseistä sekä osallistui lukujen 1, 2, 5 ja 6 kirjoittamiseen.

Pentti Raittila (YTT) toimi projektin johtajana ja vastasi loppuraportin kokonaisuuden rakentamisesta ja viimeistelystä. Lisäksi hän teki muutaman haastattelun sekä osallistui lukujen 2–5 sekä 10 kirjoittamiseen.

Edellä mainittujen projektin tutkijoina työskennelleiden ja tämän kirjan tekstien kirjoittamiseen osallistuneiden lisäksi apuna on ollut muitakin henkilöitä. Ylen radiotoimittaja *Margit Alasalmi* ei ollut mukana varsinaisessa tutkijaryhmässä, mutta hän teki kanssamme yhteistyössä omaa yliopistotutkielmaansa Jokelan tapahtumien radiouutisoinnista. Hänen työtään on voitu hyödyntää lähteenä tässä kirjassa, minkä lisäksi hän kirjoitti tämän kirjan kuudennessa luvussa olevan radion roolia koskevan osuuden.

Reeta Heino toimi projektin tutkimusassistenttina päätyönään haastattelujen litterointi. Sen lisäksi hän teki yhden nuorten ja kaksi yleisön edustajien haastattelua ja osallistui projektin kokouksissa tutkimuksen ideointiin. *Paula Haara, Kennet Härmälä ja Juho Ruotsalainen* litteroivat huomattavan määrän haastatteluja. *Mikko Hautakangas* keräsi joulukuussa käyttöömme netistä tuolloin löytyneen media-aineiston ja Jokelaan liittyviä verkkokeskusteluja. Tutkimuksen kohteena olevat mediayritykset ovat avuliaasti luovuttaneet lehtiä, tv-tallenteita ja muita aineistoja käyttöömme. Lisäksi saimme tutkimuksen loppuvaiheessa käyttöömme *Mikko Huotarin* ja *Keijo Nymanin* netistä 7.11. kaappaamia media-aineistoja.

Loppuvaiheessa kirjan käsikirjoituksen tai sen osia ovat lukeneet ja sitä kommentteillaan parantaneet Ullamaija Kivikuru, Mari Maasilta, Hannu Olkinuora, Esa Reunanen ja Satu Seppä. Viimeisenä lukijana Sirkka Wahlstén oikoi mutkikkaita lauseitamme sujuvammaksi suomeksi.

Kiitokset kaikille hyvästä yhteistyöstä.

Tampereella 20. toukokuuta 2008

Pentti Raittila

1

TAUSTAA

Poliisi sai 7.11.2007 kello 11.43. hälytyksen ammuskelusta Tuusulan Jokelassa. 18-vuotiaan abiturientin Pekka-Eric Auvisen runsaat 20 minuuttia kestänyt ammuskelu Jokelan koulukeskuksessa vei yhdeksän ihmisen hengen. Luoteihin menehtyivät koulun rehtori ja terveydenhoitaja, kuusi oppilasta ja lopulta myös Auvinen itse.

Jokelan ampumavälikohtauksesta tuli Suomen historian pahin kouluväkivaltatapaus. Valtiojohtokin reagoi poikkeuksesti: eduskunta keskeytti istuntonsa tapahtumapäivänä, ja hallitus suositteli torstaiksi 8.11. suruliputusta koko maahan.

Historialliseksi muodostui myös tapauksen saama mediajulkisuus, paristakin syystä. Ensimmäinen aiemmista suuronnettomuuksista poikkeava piirre oli tapahtumanaikainen uutisointi, joka oli luonteeltaan uudenlaista. Nyt sen pääpaino oli internetissä jopa siinä määrin, että toimitusten sanottiin siirtyneen lopullisesti *”dead linesta on lineen”*.

Toinen merkittävä muutos oli se, että tiedotusvälineisiin kohdistunut reaaliaikaisuuden paine nousi Jokelan tapauksessa ehkä tavallistakin suuremmaksi tekijän ja verkkoyhteisöjen toiminnan vuoksi. Pekka-Eric Auvinen oli kuvaillut yksityiskohtaisesti aikeitaan ja motiivejaan verkkoon laittamissaan kirjoituksissa

ja videoissa jo ennen tekoa, eikä nettiyhteisöltä kestänyt kauan päästä niiden jäljille ammuskelun alettua.

Ensimmäinen uutinen tapauksesta ilmestyi *Helsingin Sanomien* verkkosivuille kello 12.16, ja STT välitti tiedon Auvisen YouTube-videosta kello 13.40. Kuulostaa nopealta, mutta netin keskustelupalstoilla oltiin tätäkin nopeampia. Esimerkiksi suositulla MuroBBS-keskustelusivustolla¹ ammuskelu mainittiin jo kello 11.53, linkit Auvisen verkkoon lataamiin kuviin on levitetty kaikkien nähtäville jo kello 13.04, hänen YouTube-videoonsa on postitettu linkki kello 13.22, ja Auvisen nimi tulee esiin manifestin julkaisun yhteydessä kello 13.26.

Ensimmäisen päivän uutisoinnin kiihkeä tahti rauhoittui hieman ammuskelua seuranneina päivinä, kun tapahtumien kulku koululla oli selvinnyt. Ongelmat kuitenkin eivät loppuneet siihen, vaan poikkeukselliset olot jatkuivat. Yhtäältä tiedotusvälineille muodostui pulmaksi tapahtuman taustoittaminen ja syiden selvittäminen: koska tekijä oli jo kertonut lähettämässään teksteissä ja videoissa oman versionsa asiasta, monissa toimituksissa syihin ja taustoihin pureutuminen koettiin hankalaksi. Toisaalta tässä tilanteessa perinteisesti luontevaksi tullut kollektiivisen surutyön tekeminenkään ei ollut medialle aivan helppoa. Kritiikkiä surulla mässäilystä tuli niin suurelta yleisöltä kuin jokelalaisilta.

• • •

Jokelan koulusurmiin liittyvästä kriisiviestinnästä on aloitettu useita selvityksiä. Valtioneuvosto asetti 21.11. tutkijalautakunnan selvittämään median toimintaa Jokelassa, ja tässä yhteydessä pääministeri Matti Vanhanen luovutti lautakunnalle Jokelan nuorten keräämän adressin median toiminnasta tapahtuman uutisoinnissa². Yliopistoissa tämän tutkimuksen lisäksi Jokelan tiedotuskysymyksiin perehtytään Helsingin yliopistossa Hannele Seeckin johtamassa tutkimushankkeessa.

Oma tutkimuksemme tarkastelee Jokelan kriisiviestintää ensisijaisesti journalismin näkökulmasta. Kohteena oleva ilmiö, eli journalismi, on parhaillaan merkittävässä murrosvaiheessa. Muutoksen kourissa ovat ainakin journalismin suhde yleisöön ja lähteisiin, journalistiset esittämistavat ja työprosessi sekä medioiden kilpailuasetelma.

Journalismi määrittää itseään aiempaa vahvemmin yleisösuhteen kautta. Toimituksissa tuijotetaan intensiivisesti sanomalehtien levikkilukuihin, verkkouutis-sivujen kävijämääriin ja televisiouutisten katsojaosuuksiin, ja niiden perusteella

1 <http://keskustelu.plaza.fi/muropaketti/bbs/>

2 Adressin teksti liitteenä 2.

tehdään päätelmiä omasta suorituksesta. Yleisön mieltymyksistä ja tarpeista yritetään saada kiinni erilaisten arvotutkimusten avulla. Myös pyrkimykset välittömään kontaktiin yleisön kanssa ovat lisääntyneet: lukijapaneelit ja jalkautuminen kansalaisten pariin ovat useiden toimitusten keinovalikoimassa.

Toisaalta yleisön tavoittaminen on tätä nykyä yhä ongelmallisempaa. Median kuluttajat ovat pirstoutuneet moniksi yleisöiksi kasvaneen tarjonnan ja eriytyneen sisällöntuotannon takia. Lisäksi osa yleisöstä tekee itselleen ja kaltaisilleen ”journalismia” verkossa. Erilaiset blogit ja verkkoyhteisöt haastavat journalismin yksinoikeutta tiedon portinvartijoina.

Muutos koskee myös sitä, millä tavoin journalistiset tuotteet tarjoillaan yleisölle ja millainen työprosessi edeltää lopputuotteita. Uutisia ei enää laadita mekaanisesti annostelemalla faktat tärkeimmistä vähemmän tärkeimpiin ja vannomalla objektiivisuuden nimeen. Sen sijaan nykyjournalismissa pyritään tarinamuotoisiin ja visuaalisiin esityksiin, persoonalliseen ilmaisuun ja mielipiteellisyteen.

Journalistisen työn muutos puolestaan kytketty pitkälti monimediaalisuuteen. Journalistit eivät enää tee juttuja yhteen välineeseen, vaan samaa juttua on versioitava useaan julkaisukanavaan. Yhä useammalla viestimellä on yksi uutisdeski, joka suoltaa juttuja niin verkkoon, printtiin kuin sähköisiin viestimiin.

Erityisesti *on line*-verkkojulkaiseminen on muuttanut journalismin kilpailuasetelmaa. Tiedotusvälineiden kesken vallitsi useita vuosikymmeniä eräänlainen linnarauha: sähköisillä viestimillä, sanomalehdillä ja aikakauslehdillä oli omat reviirinsä ja toimintalogiikkansa, eikä toisten tontille juurikaan tunkeuduttu. Internetin yleistyttyä vakiintuneet asemat ovat horjuneet, ja nyt sekä sähköinen media että lehtiyhtiöt kilpailevat yleisön huomiosta samoin keinoin ja samanaikaisesti verkossa.

• • •

Jokelan koulussa tapahtunut surmatyö oli Suomen oloissa uudenlainen ja yllätyksellinen kriisi. Sillä oli kuitenkin yhteys samantapaisiin muualla maailmassa tehtyihin rikoksiin. Journalistien toiminnan kannalta tapahtumassa oli paljon yhteistä myös aikaisempien Suomessa tapahtuneiden tai suomalaisia koskeneiden suuronnettomuuksien kanssa. Siksi työn taustaksi luodaan lyhyt katsaus vastaavia tapauksia koskeviin kansainvälisiin mediatutkimuksiin sekä suomalaisen kriisejä ja katastrofeja koskevaan mediatutkimukseen. Katsaus ei kata koko laajaa tutkimuskenttää, vaan sen tavoitteena on esitellä esimerkkejä aikaisemmista samoja teemoja koskevista tutkimuksista.

KOULUAMPUMISET ULKOMAILLA: KATSAUS MEDIATUTKIMUKSEEN

Ampumistapaus Jokelan koulukeskuksessa yllätti koko Suomen. Edellisen kerran maamme koulussa oli tapahtunut vastaavaa vuonna 1989, kun 14-vuotias koululainen ampui Raumanmeren yläasteella kuoliaaksi kaksi oppilasta.

Jokelan kaltaiset ampumiset olivat tulleet suomalaisille tutuiksi lähinnä ulkomailta uutisoitujen koulusurmien kautta. Toimitukset saattoivat nojautua tapausten uutisoinnissa aikaisempien suurten katastrofien yhteydessä kertyneisiin kokemuksiin, mutta koulusurmista kirjoittaminen tässä laajuudessa oli uutta suomalaisille toimittajille.

Kouluampumisiin liittyvää tutkimusta on ehditty tehdä runsaasti, erityisesti angloamerikkalaisissa yliopistoissa. Tutkimuksellisen mielenkiinnon kohteeksi ovat nousseet tapaukset, jotka ovat herättäneet myös suurta mediahuomiota, esimerkiksi Yhdysvalloissa 15 ihmisen kuolemaan johtanut ampuminen Columbinen lukiossa vuonna 1999. Euroopan tuhoisimmat kouluampumiset ovat tapahtuneet vuonna 2006 Saksan Erfurtissa, jolloin 18 ihmistä kuoli, ja vuonna 1996 Skotlannin Dunblanessa, jossa niin ikään 18 ihmistä menehtyi.

Sosiologit Glenn Muschert ja Dawn Carr (2006) ovat tutkineet Yhdysvalloissa tapahtuneita kouluampumisia. Heidän mukaansa kouluampumiset on ymmärretty maassa kansallisella tasolla merkittäväksi ilmiöksi vuodesta 1997 lähtien, ja tähän uutisoinnilla on ollut vaikutusta. Kun kouluampumiset vielä 1990-luvun puolella uutisoitiin lähinnä yksittäisten ihmisten, koulujen ja kaupunkien tragedioina, vuosien varrella uutisten ydin vaihtui ja tapauksista ryhdyttiin puhumaan koko yhteiskunnan ongelmana. Myös tapausten uutisointi lisääntyi ja voimistui. Muschert (2007) on kehittänyt kouluampumisten typologian, jossa hän jakaa ampumistapaukset viiteen eri luokkaan: riehunta-ampumisiin (*rampage shootings*), massamurhiin (*mass murders*), terroristihyökkäyksiin (*terrorist attacks*), kohdennettuihin ampumisiin (*targeted shootings*) ja hallituksen toimeenpanemiin ampumisiin (*government shootings*). Se, mihin typologian luokkaan ampuminen sijoitetaan, riippuu siitä, onko ampuja kohteeksi joutuneen yhteisön jäsen vai ei ja onko uhrin valittu tarkoituksellisesti vai symbolisista syistä. Muschertin mukaan riehunta-ampumiset ovat viime vuosina saaneet eniten mediahuomiota. Tähän luokkaan voisi sijoittaa myös Jokelan koulusurmat, vaikkakin suorat rinastukset Yhdysvaltojen kouluampumisiin ovat ongelmallisia.

Kouluampumisiin liittyvä kansainvälinen tutkimus on kahtalaista. Yhtäältä sosiologit ja psykologit ovat koettaneet löytää ampumisille syitä, ja toisaalta mediatutkijat ovat keskittyneet tapahtuman uutisoinnin analysoimiseen. Tutki-

musten perusteella kouluampumisen taustalta on vaikeaa löytää yksittäistä syytä tai tekijää, joka selittäisi käyttäytymisen. Tutkimuksissa on kuitenkin löydetty teemoja, jotka toistuvat eri tapauksissa (Kivivuori 2007, 18). Yhdysvalloissa tehdyissä mediatutkimuksissa on analysoitu muun muassa sitä, miten kouluampumiset on uutisissa kehystetty korostamalla uutisoinnin eri vaiheissa tapausten eri puolia ja miten kehykset ovat uutisoinnin edetessä muuttuneet (Hsiang ja McCombs 2004) tai miten ampuja tai ampujat on uutisissa kuvattu (Consalvo 2003).

Donna Killingbeck (2001) kytkee kouluampumiset ja moraalisen paniikin toisiinsa. Hänen mukaansa kouluampumisista ja niiden uutisoinnista on Yhdysvalloissa tullut ”korvaamisen politiikka”: ampumisten herättämän moraalisen paniikin kautta poliitikot kiinnittävät yleisön huomion ajamiinsa poliittisiin aiheisiin, kuten asevalvontaan, sensuuriin tai moraalisten arvojen löyhtymiseen (emt., 196–197). Kouluvuoden 2005–2006 aikana 14 yhdysvaltalaisista 5–18-vuotiaista lasta ja nuorta tapettiin koulussa. Lisäksi kolme samaan ikäryhmään kuuluvaa oppilasta teki itsemurhan koulun tiloissa. Edeltävänä lukuvuonna vastaavat luvut olivat 21 ja seitsemän. (Dinkes ym. 2007; Dinkes ym. 2006).

Kouluampumisia siis tapahtuu Yhdysvalloissa useita vuoden aikana, mikä vaikuttaa niiden uutisointiin. Killingbeckin (2001, 198) mukaan Yhdysvalloissa kouluvuonna 1997–1998 sattuneet kouluampumiset tarjosivat eri uutistoimistoille mahdollisuuden kehittää temaattisia rutiineja kouluväkivaltatapausten uutisointia varten. Epätyypillisestä ja siten uutisarvoisesta asiasta tuli vuoden aikana tyyppillinen ja sen uutisoinnista rutiininomaista. Killingbeckin mukaan koulujen väkivaltatapauksia kuvattiin uutisissa verisesti ja tunteellisesti. Tekijöihin liitettiin mielikuvia kuolemasta, synkkyudesta ja eräänlaisesta ”erilaisuudesta”. Kun tämän-tyylinen uutisointi toistui, media synnytti kouluväkivaltaan liittyvän rikosaallon, joka muutti yleistä mielipidettä ja lisäsi ihmisten pelkoja.

LynNell Hancockin (2001) mukaan kouluampumisten intensiivinen ja runsas uutisointi saa yleisön uskomaan, etteivät lapset ole kouluissa turvassa. Kuitenkin tilastot ja tutkimukset osoittavat, että Yhdysvalloissa koulu on yksi turvallisimmista paikoista lapsille (Muschert 2007, 60). Uutisoinnissa käytetyt järkyttävät ilmaisut, kuten ”harkitsemattomat tapot” ja ”epidemian kaltainen”, lisäävät ihmisten pelkoja (Hancock 2001, 77).

Mia Consalvo (2003) on tutkinut Columbinen koulusurmien uutisointia. Tapahtunutta kuvailtiin uutisissa sanoilla joukkoteurastus, kauhu, sota-alue, verilöyly, piiritys ja murhanhimoinen riehunta. Järkyttäviä ilmauksia käyttämällä tapahtunut leimattiin niin poikkeavaksi, että se siirtyi arkiymmärryksen ulkopuolelle (emt., 32–33). Uutisoinnissa käytetyillä ilmauksilla saattaa kuitenkin olla myös arkielämässä tuntevia seurauksia. Consalvon (2003, 40) mukaan Colum-

binen ampujien kuvaaminen mediassa ”nörteiksi ja nössöiksi” johti siihen, että nörtteinä pidetyt nuoret lukioissa ympäri Yhdysvaltoja tunnistivat itsensä ampu-mista seuranneista ”miten tunnistaa ongelmalapsi”-tyylisistä jutuista. Jutut loivat ilmapiirin, jossa tällaisia nuoria saatettiin kohdella kouluissa potentiaalisina rikol-lisina. Consalvo ei tarkenna, miten tällaisen uutisoinnin seuraukset ilmenivät.

Kansainvälinen kouluampumisiin liittyvä tutkimus on keskittynyt enimmäk-seen itse uutistuosotteisiin, ei niinkään niiden vastaanottoon tai tuotantoon. Glenn Muschert (2007, 74–75) on esittänyt, että tulevaisuudessa kouluampumisiin liit-tyvissä tutkimuksissa olisi tarvetta erityyppisten tapausten, eri maiden ja eri histo-riallisten aikakausien välillä sekä uhrien kokemusten vertailevalle tutkimukselle. Myös toimitustyötä tekevien tutkiminen on tarpeellista, minkä Ann Jemphrey ja Eileen Berrington ovat huomanneet. Jemphrey ja Berrington (2000, 2003) ovat tutkineet Isossa-Britanniassa median uutisointia Dunblanen koulusurmista³ ja haastatelleet toimittajia heidän kokemuksistaan paikan päällä. Suureksi uutista-pahtumaksi Dunblanen uutisointi oli Jemphreyn ja Berringtonin mukaan poik-keuksellisen myötätuntoista, sillä tapauksessa oli osallisena paljon pieniä lapsia pieneltä paikkakunnalta.

Dunblanen uutisoinnissa keskityttiin ampujan demonisoimiseen, ei uhrei-hin. Suurimmalle osalle päätoimittajista oli saman tien selvää, miten arkaluontoi-sesta asiasta on kyse, ja he varoittivatkin toimittajiaan aiheuttamasta lisää ahdis-tusta kärsiville (Jemphrey ja Berrington 2000, 478). Kuitenkin nykypäivän kilpai-luhenkisellä mediakentällä ei aina kaihdeta keinoja kilpailijoiden voittamiseksi. Valmiiksi dramaattisia tapahtumia on paine sensationalisoida entisestään, mikä tapahtuu usein niiden ihmisten kustannuksella, joihin tapahtuma eniten vaikut-taa. (Berrington ja Jemphrey 2003, 228)

Dunblanen uutisointi oli myös paikan päällä olleille toimittajille rankkaa. Kan-sainvälisissä tutkimuksissa on nostettu esiin toimittajien ristiriitainen rooli katast-rofin uutisoinnissa. Ensinnäkin toimittaja saapuu tapahtumapaikalle ensimmäis-ten joukossa, usein kiireessä ja sen kummemmin valmistautumatta. Kaoottisessa tilanteessa hän nojaa työnsä rutiineihin ja aiempiin kokemuksiinsa – toimii ikään kuin automaattivaihteella. Toimittaja tiedostaa, että hänen on tuotettava juttu tiukassa aikataulussa. Häneen kohdistuu työnantajan suunnasta kaupallisia pai-neita, joiden alla eettinen harkinta ja hienotunteisuus saattavat unohtua. (Ber-ington ja Jemphrey 2003, 229 ja 242)

3 Vuonna 1996 Skotlannin Dunblanessa 43-vuotias Thomas Hamilton avasi paikallisen koulun liikunta-salissa tulen kohti 5–6-vuotiata oppilaita, joista 16 kuoli. Lisäksi Hamilton ampui yhden opettajan ja lopuksi itsensä.

Eräs brittitoimittaja myönsi tutkimuksen haastattelussa, että Dunblanessa koulun ulkopuolella ryhmissä seisoskelleet toimittajat sopivat klassiseen mieli-kuvaan korppikotkista tai haaskaeläimistä, jotka etsivät verta. Tiedonhankinnan nimissä toimittajat saattavat käyttäytyä uutisoinnin kohteiden näkökulmasta tungettelevasti. Berrington ja Jemphrey muistuttavat, että median tungettelevan käytöksen ja virallisten tahojen tiedonhallinnan välillä on monesti tiedostamaton suhde, joka johtaa molemminpuoliseen syytelyyn: toimittajat sanovat lähestyneensä uhrien läheisiä, koska eivät saaneet viranomaisilta tietoa, kun taas viranomaiset syyttävät toimittajia epäeettisestä käytöksestä. Tutkijoiden haastatteluissa ilmeni myös juopa kentällä olevien toimittajien ja toimituksessa istuvien esimiesten välillä. Esimiehille Dunblane oli kuin ”toisella planeetalla”. Kun toimittajat sitten saivat toimituksista epämiellyttäväksi kokeneensa määräyksen lähestyä uhrien koteja, käskyn toteuttaminen vältettiin lähestymällä taloja niin, että lähellä seissyt poliisi huomasi toimittajan varmasti ja pyysi häntä poistumaan. (emt., 231–238)

Tällainen kuolemankoputus-uutisointi katastrofien yhteydessä on saamassa rinnalleen uusia uutisoinnin muotoja. Katastrofeista kertominen mediassa muuttuu uusien viestintämuotojen vallatessa alaa. Douglas Kellnerin (2007) mukaan niin sanottu vanha ja uusi media tuottavat nykyään samaa uutista yhtä aikaa: kansalaisjournalistit⁴ täydentävät perinteisten mediatalojen tuotantoa, ja bloggareiden tuotokset ovat ammattitoimittajien tekstien kanssa samalla viivalla. Kellnerin mukaan Virginia Techin koulusurmissa⁵ uudella medialla oli tärkeä rooli: opiskelijat välittivät kännyköillään tietoja toimituksiin tapahtuman ollessa vielä käynnissä. Lisäksi ampujan itsensä toimituksiin lähettämä videoaineisto oli osoitus siitä, että hän pyrki maksimoimaan tapauksen saaman julkisuuden tuottamalla valmista materiaalia toimitusten käyttöön.

Kellnerin esiin nostama kansalaisjournalistien rooli Virginia Techin koulusurmien yhteydessä tulee muuttamaan sitä, millaista tietoa kouluampumisista yleisölle tulevaisuudessa välittyy. Verkon vaatiman ja mahdollistaman nopeuden takia perinteisillä mediataloilla on aiempaa enemmän paineita. Yhtäältä ne joutuvat miettimään, mitä kannattaa ja on soveliaista julkistaa. Toisaalta ne menettävät perinteisen portinvartijan roolinsa, kun kansalaisilla on mahdollisuus levittää

4 Kansalaisjournalistilla viitataan tässä raportissa termiin *citizen journalist*, joka määritelmän mukaan aktiivisesti etsii ja raportoi uutistoimituksille havainnoistaan ja saa siten kansalaisen statuksen. Määritelmä eroaa perinteisen *public journalism* -käsitteen kansalaisesta, jota ammattijournalistit aktivoivat osallistumaan median sosiaalisen vastuun nimissä ja josta tulee kansalainen vasta, kun hän vaatii muutosta tai ehdottaa ratkaisua. (ks. Bowman ja Willis, 2003.)

5 Vuonna 2007 Blacksburgissa, Yhdysvaltain Virginiassa 23-vuotias Seung-Hui Cho surmasi ampuamalla Virginia Tech -yliopiston kampuksella 32 ihmistä, joista viisi oli yliopiston työntekijöitä ja loput opiskelijoita. Lopuksi Cho ampui itsensä.

omaa materiaaliaan uusien jakelukanavien kautta, ja perinteisten mediatalojen paine julkaista samaa materiaalia omilla verkkosivuilla kasvaa. Ei ole yhdentekevää, miten näihin uusiin haasteisiin vastataan – ei uutisoinnin kohteiden, tuottajien kuin vastaanottajienkaan kannalta.

KATASTROFIT JA HENKIRIKOKSET SUOMALAISESSA MEDIATUTKIMUKSESSA

Vaikka onnettomuudet ja rikokset ovat alusta asti olleet median keskeistä sisältöä ja vaikka niihin liittyvät journalistieettiset näkökulmat ovat olleet vuosikymmeniä esillä toimittajakoulutuksessa, journalismin tutkimuksessa kyseisiä aihepiirejä ei ennen 1990-lukua ollut käsitelty lukuun ottamatta paria poikkeusta.

Rikosjournalismissa tunnetuin poikkeus on Pertti Hemánuksen (1966) väitöskirja *Helsingin sanomalehtien rikosaineisto*. Yleiskatsauksen lomassa Hemánus analysoi kahden rikostapauksen uutisoinnin. Toinen näistä on kaksoissurma Tulilahden leirintäalueella heinäkuussa 1959. Hemánuksen (emt., 258–261) mukaan kilpailutilanne sävytti vahvasti sanomalehtien Tulilahti-uutisointia: Lehdet kilpailivat juttujen määrällä, omien toimittajien lähettämällä rikostutkintaa ja käräjöintiä seuraamaan ja pyrkimyksillä kertoa tapaukseen liittyviä yksityiskohdista ennen muita. Kilpailutilanteen vaikutukset painoivat myös eettistä harkintaa enemmän nimensuojakysymyksissä. Sanomalehdet paljastivat epävarmojen syyllisheidokkaiden nimiä tai vihjailivat mahdollisten syyllisten henkilöllisyyteen. Lisäksi lehdet tekivät poliisien välttelevistä lausunnoista ja muista lähteistä saamiensa huhujen perusteella syyllisyyttä puoltavia arvioita sellaisista henkilöistä, jotka myöhemmin osoittautuivat syyttömiksi.

Toisen samoihin aikoihin tapahtuneen verityön, Bodominjärven kolmoismurhan, uutisointia ei ilmeisesti ole tutkittu kuin vasta 2000-luvulla. Kolmatta tuona aikana kuohuttanutta henkirikosta, Kyllikki Saaren murhaa, Jaakko Lehtinen (1966) käsitteli sanomalehtiopin tutkielmassaan.

Tšernobylin huhtikuussa 1986 tapahtunut ydinvoimalaonnettomuudesta tehtiin runsaasti mediatutkimusta: Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos, Helsingin yliopiston viestinnän laitos ja Yleisradio laativat sisäasiainministeriön rahoituksella useita tutkimusraportteja, joissa yhtenä keskeisenä painopisteenä olivat viranomaistiedotuksen ongelmat.

Sen sijaan kotimaassa sattuneiden suuronnettomuuksien uutisointia tutkittiin ennen Estonian uppoamista vuonna 1994 hämmästyttävän vähän. Tutkimuskohteista ei olisi ollut pulaa: Lapuan patruunatehtaan räjähdys, lentokoneiden maahansyöksyt Koivulahdessa ja Maarianhaminassa, puolustusvoimien kuljetus-

veneen uppoaminen Rauman satamassa, Lapinlahden kunnalliskodin ja Virtain vanhainkodin tuhoutumiset tulipaloissa olivat näyttävästi esillä journalismissa.

Tauno Ahvan (1968) sanomalehtiopin tutkielmassa tartuttiin Vammalan lähellä runsaan 30 ihmisen loukkaantumiseen johtaneeseen junaturmaan. *Kahden valtakunnallisen sanomalehden ja maakuntalehden selviytyminen odottamattomasta uutistapahtumasta* ei ollut poikkeava opinnäytetyö vain aiheensa puolesta; onnettomuus uutistekstien ohella tutkija analysoi toimitusprosessia toimittajahaastatteluista keräämiensä tietojen pohjalta. 1960-luvun onnettomuus uutisointiin liittyviä toimituskäytäntöjä avaa kiintoisasti myös *Koivulahden lento-onnettomuus journalistisena tapahtumana*, vaikka kyse ei olekaan tutkimuksesta vaan Aamulehden toimituksen omasta toiminnastaan laatimasta raportista.

Estonian uppoamiseen liittyvästä tiedotuksesta ja onnettomuuden media-käsittelystä tehtiin useita viestinnän alan opinnäytteitä⁶, ja Ruotsin sekä Viron mediatutkijoiden kanssa toteutetun yhteisprojektin tuloksena syntyneessä *Uutinen Estonia*-teoksessa analysoitiin viranomaisten tiedottamista sekä joukkoviestimien toimintaa ja niiden sisältöjä (Raittila 1996).

Raittila (emt., 187) asettui tutkimuksessa vastakarvaan onnettomuuden jälkeeseen esitettyihin arvioihin, että suomalaiset viranomaiset ja toimittajat olisivat hoitaneet katastrofin harvinaisen hyvin. Estonia-journalismista Raittila (emt., 151–168) kyseenalaisti erityisesti laivan virolaismiehistön ja laajemminkin koko kansakunnan syllistämisen laivaturmasta. Vastaavasti suomalaismedia rakensi sankareita suomalaisista pelastustyöntekijöistä (emt., 168–175).

Estoniaakin suurempi kriisiviestintää ja katastrofijournalismia käsittelevän tutkimuksen piikki koettiin kymmenen vuotta myöhemmin Aasian hyökyaalto-katastrofin jälkeen⁷. Suomalaisista viestinnän tutkijoista tsunamia ovat käsitelleet eniten Hannele Huhtala (nyk. Seeck) ja Salli Hakala⁸. Vaikka heidän ensisijainen tutkimuskohteensa on organisaatioiden kriisiviestintä, heidän havainnoistaan löytyy evästyksiä niin journalismin tekijöille kuin tutkijoille.

Tsunamin kriisiviestintä epäonnistui monessa kohtaa: ulkoministeriön organisaatio oli riittämätön, tiedonkulku viranomaisten kesken oli hidasta ja katkeilevaa, kriisikeskuksen puhelinlinjat tukkeutuivat pahasti, viranomaisten tiedotteita ei ollut suunnattu katastrofialueilla olleiden omaisille vaan medialle ja lomamatkaa suunnitteleville. Kun viranomaisten toimintakyky kriisitilanteessa

6 Ks. esim. Natunen (1996), Vilko (1996), Mannila (1997), Lehtinen (1998), Konttinen (2002), Toivonen (2003), Raittila (2004).

7 Ks. esim. Jääsaari (2005), Kivikuru (2006a ja 2006b), Möra (2005), Rahkonen & Ahva (2005), Rahkonen (2005), Kuusela (2005b), Honka-Kukkurainen (2006), von Frenckell (2007).

8 Huhtala, Hakala, Laakso & Falck (2005), Hakala (2006), Huhtala (2006), Huhtala & Hakala (2007).

osoittautui puutteelliseksi ja pitäytyminen varmistetussa tiedossa hidastutti tiedonkulkua entisestään, kansalaiset hakivat tietoa muista lähteistä. Perinteinen media luotti katastrofin ensimmäisinä päivinä viranomaistiedotukseen, minkä vuoksi kansalaisten luottamus ammattitoimittajiin horjui. Sen sijaan verkossa toimineet Raya Diversin sukellusharrastajat, Sukellus.fi-sivuston ylläpitäjät ja Thairy.net-keskustelupalsta saivat runsaasti kiitosta verkkoviestinnästään. Sukellus.fi:n sivuilla julkaistiin tuhoalueilta hengissä löytyneiden nimiä ja linkkiluetteloita Thaimaan sairaaloista sekä muista lisätietoja tarjonneista verkkosivuista. Thairy.netin keskustelupalstoilla kansalaiset auttoivat toisiaan kateissa olevien omaisten löytämisessä ja erilaisten käytännön asioiden hoitamisessa. (Huhtala & Hakala 2007, 79–83, 144–148)

Onnettomuusutisoinnin ajallista muutosta on tarkasteltu erityisesti media-tutkimuksissa, jotka käsittelivät Konginkankaalla maaliskuussa 2004 sattunutta bussiturmaa. Koljonen ja Kunelius (2005) vertasivat Konginkankaan uutisointia Lapuan patruunatehtaan räjähdyksestä ja Kuurilan junaonnettomuudesta tehtyihin juttuihin. Lehmusjoki (2005) vertasi Konginkankaan onnettomuudesta tehtyä journalismia Kuurilan lisäksi Laukaan bussiturmaan ja Jyväskylän junaturmaan. Vaikka edellisen tutkimuksen aineistona olivat iltapäivä- ja aikakauslehdet ja jälkimmäisen Helsingin Sanomat ja onnettomuusalueen valtalehdet, niissä päädyttiin hyvin samankaltaisiin tuloksiin.

Onnettomuuksista kirjoitetaan tätä nykyä huomattavasti aiempaa enemmän. Erityisesti iltapäivälehdet ottavat tapahtuneesta kaiken irti, mutta myös päivälehdet hallitsevat turmien ”paketoinnin” ja jatkokertomusten rakentamisen. Journalismin kyky ja halu kaivaa onnettomuuksista yhä enemmän merkityksiä, yksityiskohtia, seurauksia ja kytkentöjä on selvästi kasvanut. Uhreista ei kuitenkaan enää kerrota brutaaleja yksityiskohtia, vaan heidän kohtaloonsa suhtaudutaan kunnioittavasti ja osanottavasti. Journalismi on voimakkaasti henkilöitynyt, mikä näkyy niin uhreissa, vastuullisiksi oletetuissa tahoissa kuin toimittajissa. Teknis-rationaalisten selitysten rinnalle ja niiden ohi on noussut tarve työstää tunteita, onnettomuuden aiheuttamaa järkytystä ja surua. Yhteiseen, julkiseen suruun vedetään mukaan koko yleisö. (Koljonen & Kunelius 2005, 55; Lehmusjoki, 2005, 133–148)

Rikoksista ja onnettomuuksista uutisoinnin yhdeksi ongelmakohtaksi on koettu uhrien käsittely. Tähän teemaan tarttui Teijo Kuusela (2005a), joka perehtyi Myyrmannin kauppakeskuksen pommiräjähdysten uhreista tehtyyn journalismiin. Kuusela analysoi tutkimuksessaan neljän sanomalehden ja neljän aikakauslehden Myyrmanni-kirjoittelun. Hänen mukaansa kaikissa oli eettisesti arveluttavia piirteitä, mutta lähimmäksi uhrien yksityisyyttä menivät iltapäivälehdet. Vain ne haastattelivat omaisiaan tai läheisiään menettäneitä. Räjähdyksessä menehty-

neiden elämää käsiteltiin varsin yksityiskohtaisesti, ja uhreista tehtiin ”yli-ihmi-siä”. Joitakin loukkaantuneita ja heidän perheitään seurattiin jatkokertomuksen kaltaisesti. (emt., 93–95)

Se, että journalismin tutkimus on alkanut kiinnostua rikosuutisoinnista, liittyy osittain siihen, että tällä vuosikymmenellä on otsikoissa ollut poikkeuksellisia henkirikoksia, kuten Elise ja Martti Heinon murhat vuonna 2001, Myyrmannin pommiräjähdyks vuonna 2002 ja Bodominjärven murhat – tosin viimeksi mainittu tapahtui jo vuonna 1960, mutta nousi julkisuuteen uudelleen vuosina 2004–2005 poliisitutkimusten ja oikeudenkäynnin takia. Näitä väkivaltarikoksia on käsitelty opinnäytteissä ja *Journalismikritiikin vuosikirjoissa*⁹. Eniten keskustelua ovat kuitenkin herättäneet kaksi tutkimusraporttia: *Etusivujen väkivalta* ja *Väkivalta lööp-pijulkisuudessa*.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkijat Janne Kivivuori, Sari Kemppi ja Mirka Smolej (2002) vertasivat väkivaltaotsikoiden määrällistä muutosta väkivallan todelliseen määrään ja piirteisiin sekä väkivallan pelkoon. Tutkimuksen mukaan väkivaltaotsikoiden määrä lisääntyi voimakkaasti iltapäivälehtien etusivuilla vuosina 1980–1997. Etenkin henkirikosten nostaminen otsikoihin lisääntyi selvästi. Sitä vastoin poliisin tilastot ja uhritutkimukset vastaavalta ajanjaksolta osoittivat, että vakavan väkivallan määrä oli pysynyt ennallaan. Kun väkivallan pelko yleistyi merkittävästi väestön keskuudessa vuosina 1988–1997, tutkijat pohtivat, josko väkivaltautisoinnin ja rikospelkojen kasvu olisivat yhteydessä toisiinsa.

Journalismien tutkimusyksikön raportissa Hanna Syrjälä (2007) selvitti, olivatko väkivallan määrä ja järkyttävyyttä lisääntyneet iltapäivälehtien lööpeissä. Aineis-tona oli lööppejä viideltä ajanjaksolta vuodesta 1985 vuoteen 2006. Tutkimuksen mukaan väkivaltaotsikoiden määrä lisääntyi tarkastelujaksolla niin absoluuttisesti kuin suhteellisesti. Varsinkin kaikkein järkyttävimpien väkivaltaotsikkojen määrä lisääntyi selvästi 1990-luvun puolivälistä lähtien. Myös tunteisiin vetoava esitystapa lisääntyi lööpeissä. 2000-luvun lööpeissä korostettiin väkivaltaiseen tapahtumaan liittyvää surua, ja väkivallan tekijöitä nimitettiin isiksi ja äideiksi. Lisäksi lööppien väkivaltaa tapahtui aiempaa useammin tutuissa tilanteissa, kuten työmatkalla tai aamupalalla. (emt., 64–65)

Siihen, miksi onnettomuus- ja rikosjournalismi eivät kiinnostaneet media-tutkijoita kuin satunnaisesti ennen Estoniaa, on varmasti useita varteenotettavia selityksiä.

9 Ks. esim. Heinojen murhasta Mähkä (2005), Aitamurto (2005), Myyrmannista Seppänen (2003), Naukka-rinen (2004), Harmaala (2004), Paananen (2007), Bodominjärvestä Parantainen (2005), Markkula (2005), Fredman (2005), Nuutila (2006), Reinboth (2006), Saarenpää (2006).

Ensinnäkin selitystä voi hakea itse tapauksista. Vaikka suomalaiset ovat kokeneet toisen maailmansodan jälkeen lukuisia katastrofeja, Estonia ja tsunami ovat olleet eittämättä kaksi suurinta onnettomuutta. Kaakkois-Aasian tsunamissa joulukuussa 2004 kuoli runsaat 280 000 ihmistä. Kuolonuhreista 178 oli suomalaisia. Suomalaisuhrien määrä on suurin yksittäisessä rauhanajan onnettomuudessa. Estoniassa suomalaisuhreja oli kymmenen, mutta kaiken kaikkiaan Itämerellä, Suomen aluevesien tuntumassa tapahtuneessa onnettomuudessa kuoli 852 ihmistä. Rikostapauksien ja mediatutkimuksen välille on vaikeampi luoda vastavaa syy-yhteyttä, koska rikosuutisoinnista tehdyissä tutkimuksissa on tarkasteltu erilaisten henkirikosten uutisointia. Vaikka nämä rikokset ovat omilla tavoillaan olleet poikkeuksellisia, on kohua herättäneitä veritekoja tapahtunut myös edellisinä vuosikymmeninä.

Toinen selitys voi piillä journalismissa – ainakin siihen suhtautumisessa. Mediointuneessa yhteiskunnassa arvioidaan aiempaa herkemmin sitä, miten media on kulloisessakin tapauksessa toiminut. Journalismia ei enää pidetä ulkopuolisena ja neutraalina tiedonvälittäjänä, vaan aktiivisena toimijana, jonka valinnoilla on vaikutuksia muihin yhteiskunnallisiin toimijoihin. Mediajulkisuuden keskeisyys on viime vuosina johtanut useisiin konflikteihin toimittajien ja erilaisten vallankäyttäjien kesken. Myös katastrofien yhteydessä on syntynyt konflikteja, joissa journalistien vastapuolena ovat vuorollaan olleet ministeriön virkamiehet, poliisit ja kriisityöntekijät.

Kolmanneksi selitys voi löytyä mediatutkimuksesta. Journalismin ja ylipäänsä joukkoviestinnän tutkimuksen volyymi on 2000-luvulla ollut selvästi suurempi kuin aiempina vuosikymmeninä. Tutkimuksen määrää on lisännyt yliopistotasoisien viestinnän koulutuksen leviäminen Tampereelta muihin suomalaisiin yliopistoihin ja tohtoritutkimuksen suorittamisen yleistyminen. Onnettomuus- ja rikosjournalismin tutkiminen näyttäisi istuvan myös tämänhetkiseen viestinnän tutkimuksen valtavirtaan, jossa tutkitaan enemmän populaarikulttuuria kuin yhteiskunnallista viestintää, tehdään mieluummin empiiristä ja laadullista tutkimusta kuin teoreettista ja määrällistä.

Journalismin tutkimuksen suuntautumista onnettomuuksiin ja rikoksiin saat-
taa edesauttaa myös ns. kentän ja tutkimuksen vuoropuhelun kehittyminen. Mediaryitykset haluavat aiempaa enemmän tutkimustietoa omasta toiminnastaan, yksittäiset toimittajat voivat tehdä aiempaa joustavammin opinnäytetöitä omasta työstään ja journalismin arviointiin on kehitetty toimittajia, tutkijoita ja yleisöä
kokoavia foorumeita, kuten Journalismikritiikin vuosikirja ja Mediapäivät.

2

TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TOTEUTUS

Tutkimushanke käynnistettiin osittain journalisteihin kohdistetun kritiikin synnyttämien kysymysten pohjalta. Julkisuudessa esiintyneiden syytösten, puolustelun ja ristiriitaisten väitteiden ilmapiirissä haluttiin tutkittua tietoa siitä, miten media toimi Jokelan koulusurmien yhteydessä. Emme ole kuitenkaan halunneet rajoittaa vastaamaan kritiikkiin, vaan tarkoituksena on ollut tapahtuman mediakäsittelyn kokonaisvaltainen analyysi, joka lähestyy teemaa monesta suunnasta.

Jokelan koulusurmissa oli uutta tekijän taustojen selviäminen ja kierrätys internetissä jo ennen, kuin tilanne oli ohi. Erityistä oli myös se, että ampuja jätti nettiin valmiin media-aineiston; hän siis osasi ennakoida tulevan mediamylläkkän ja halusi sanomansa median välityksellä julkisuuteen. Materiaali poistettiin alkuperäisiltä sivustoilta heti 7. marraskuuta, mutta se kiertää edelleen internetissä.

Kiireisen aikataulun vuoksi päätimme jättää monelle mediatutkimukselle tyypillisen massiivisen määrällisen sisällön erittelyn tekemättä. Sen sijaan kiinnitämme erityistä huomiota tiedotusvälineiden ja journalistien toimintaan ampuispäivänä 7.11. sekä verkkojulkaisemisen rooliin. Tarkastelun kohteena ovat journalistisen työn organisointi kriisitilanteessa, silminnäkijöiden ja muiden rikoksen uhrien kohtaaminen sekä julkaisupäätökset ja niiden perustelut (luvut 3–6).

Mediasisältöjen analyysissa kiinnitämme ensi vaiheen uutiskilpailun kuvauksen lisäksi huomiota tapahtuman syistä käytyyn keskusteluun ja siinä yhteydessä myös tapaan, jolla journalismi käyttää lähteenään asiantuntijoita (luku 7). Toisen sisällöllisen erityistarkastelun kohde on median rooli tunteiden ja surun esittäjänä. Pohdimme, missä kulkee raja sinänsä tärkeän kansalaisten surutyön tukemisen ja surun tuottamisen ja sillä myymisen välillä (luku 8).

Koulusurmien yhteydessä median toimintaan kohdistui hyvin voimakas kritiikki, jota esittivät lähinnä jokelalaiset nuoret sekä kriisityössä olleet viranomaiset ja vapaaehtoiset. Utta journalistien arvostelemissa oli se, että ensimmäistä kertaa väkivaltatapahtumassa osallisina olleet nostivat median toiminnan näytävästi julkisuuteen. Jokelalaisnuorten adressissa median edustajien toimintaa pidettiin tunkeilevana ja epäeettisenä. Kirjan lopussa tarkastelemme sekä nuorten kritiikkiä että toimittajien vastauksia siihen (luku 9) sekä pohdimme yhteenvedossa journalismin onnistumista ja tapahtuman herättämiä kysymyksiä (luvut 10-11).

MEDIA - AINEISTO

Tutkimuksen media-aineistoiksi valittiin sanoma- ja aikakauslehdet, tv-lähetykset sekä tutkittujen viestimien verkkosivustot, jotta tapauksen uutisoinnista ja sen eri muodoista saataisiin kattava kuva. Tutkimuskohteina olivat seuraavat tiedotusvälineet verkkosivuineen:

Suomenkieliset sanomalehdet: Helsingin Sanomat, Iltalehti, Ilta-Sanomat, Keski-suomalainen, Keski-Uusimaa
Ruotsinkieliset sanomalehdet: Hufvudstadsbladet, Västra Nyland
Aikakauslehdet: Apu, Seura, Suomen Kuvalehti, 7 päivää
TV-kanavat: YLE (TV1, TV2 ja FST5), MTV3, Nelonen
STT:n uutismateriaali tapahtuman ensimmäiseltä päivältä.

Lisäksi olemme käyttäneet ensimmäisen kahden päivän osalta Ylen radio-uutisia, joiden analyysi on peräisin Margit Alasalmen kandidaatintutkielmasta (2008).

Tutkimuksen painopisteenä oli pureutua marraskuun 7. päivän tapahtumien uutisointiin. TV:n ja radion osalta tämä merkitsi kaikkien ammuskelun jälkeen esitettyjen uutislähetysten tallentamista, ja verkossa tavoitteena oli kerätä kaikki tapahtumapäivänä julkaistu materiaali. Sanomalehdistä kerättiin 8.11. ilmestyneistä lehdistä kaikki mahdolliset painokset.

Myöhemmiltä päiviltä tutkimusmateriaalia on kerätty keskeisten teemojen tarkastelua varten hieman vaihtelevasti. Sanomalehdistä ovat mukana loppuvuoden 2007 lehdet, ja aikakauslehdistä materiaalin keräys ulotettiin marraskuun loppuun asti. Tv-aineistosta mukaan otettiin tapahtumapäivän jälkeiseltä ajalta marraskuun loppuun saakka kunkin kanavan ne pääuutislähetykset, joissa käsiteltiin Jokelaa. Lisäksi mukana on jokaisen tv-kanavan Jokelaa käsitelleet ajankohtaisohjelmat koko marraskuun ajalta sekä Ylen ja MTV3:n 8.11. esitetyt aamu-tv:n lähetykset.

Verkkomateriaalista on kerätty aineistoa marraskuun loppuun asti siltä osin, kuin sitä on verkossa ollut saatavilla. Lisäksi keräsimme joulukuussa 2007 laajan kokoelman verkon keskustelu- ym. ei-journalististen sivustojen Jokela-aineistoa, ja tätä materiaalia saimme vielä myöhemmin tutkimuksestamme kiinnostuneilta kansalaisilta. Verkon ei-journalistisen aineiston systemaattiseen analyysiin ei kevään 2008 kiireisessä aikataulussa kuitenkaan ollut mahdollisuuksia.

Kaikki tutkimukseen valitut lehdet ja tv-kanavat auttoivat auliisti aineiston keruussa, eikä materiaalia jäänyt tältä osin puuttumaan. Sen sijaan ongelmia tuli verkkoaineiston hankkimisesta. Tavoitteenamme oli kerätä tutkimukseen valituista tiedotusvälineistä verkon uutisaineisto tapahtumapäivältä 7.11. täydellisenä – toisin sanoen pyrimme hankkimaan kaikkien Jokelaa koskevien verkkojuttujen kaikki päivitysversionot, julkaistut uutiskuvat ja sivuille laitetut videoleikkeet. Näin siksi, että pystyisimme vertailemaan mahdollisimman tarkasti eri tiedotusvälineiden nopeutta, tarkkuutta ja niiden tekemiä julkaisupäätöksiä.

Kaikilta osin tämä ei onnistunut. Monilta välineiltä juttujen ”vanhat” versiot olivat kadonneet jo 7.11., kun niiden päälle oli julkaistu uusia tilanteen edessä. Monissa verkkotoimituksissa kutakin Jokela-aiheista juttua varten oli aikaan perustettu oma juttupohja, jonka päälle kaikki mahdolliset päivitysversionot oli kirjoitettu. Useimmissa välineissä käytössä olevien julkaisualustojen tekniikka oli sellainen, että kun päivitysversionot julkaistiin, vanha versio katosi, ellei sitä ollut erikseen tallennettu. Näin ei valitettavasti Jokela-juttujen osalta ollut tehty. Osa tuolloin säilyneestä videomateriaalista oli puolestaan poistettu verkosta ennen tutkimuksen alkua.

Edellä kuvatuista rajoituksista huolimatta koemme saaneemme kerätyksi varsin kattavan ja vertailukelpoisen aineiston Jokelan tapahtumapäivän uutisoinnista. Helsingin Sanomista, Ylen verkkomateriaalista ja STT:ltä saimme 7.11. materiaalin kaikkine päivitysversionoineen.

HAASTATTELUAINEISTO

Media-aineiston lisäksi yhtä tärkeän tutkimusaineiston muodostavat toimitusten edustajien ja tapahtuman osallisten sekä yleisön edustajien haastattelut ja ryhmäkeskustelut. Tutkimuksen kuluessa koottu haastatteluaineisto on tiivistetty seuraavaan taulukkoon:

		Yhteensä
Uutistoimittajia, paikalla Jokelassa	Sanomalehdet 7 televisio 4	11
Kuvaajia, paikalla Jokelassa	Sanomalehdet 2 televisio 1 aikakauslehdet 3	6
Aikakauslehtien toimittajia, paikalla Jokelassa	5	5
verkkotoimittajia	6	6
Päällikkötoimittajia	sanomalehdet 8 televisio 9	17
Jokelan nuorten edustajia	6	6
Kriisityöntekijöitä, viranomaisia	15	15
Yleisön edustajia	6 ryhmäkeskustelua, yhteensä 22 haastateltavaa	22
Haastateltavia yhteensä		88

Haastattelujen avulla hankittiin tietoa tiedotusvälineiden toiminnasta, tehdystä valinnoista ja niiden perusteluista sekä toimitusten edustajien omista journalistisen työn onnistumista koskevista arvioista. Journalistien lisäksi haastateltiin median toimintaa kritisoineita ja muita tapahtuman osallisia sekä kokonaan tapahtumien ulkopuolella olleita yleisön edustajia.

Journalistit suhtautuivat haastattelupyyntöihin myönteisesti, ja heillä olikin paljon sanottavaa: keskimäärin haastattelut kestivät noin kaksi tuntia. Haastatteluvien kanssa sovittiin, että he esiintyvät tutkimuksessa nimettöminä, eikä myöskään heidän työpaikkaansa mainita. Yhtäältä tämä on ongelma, joka estää konkreettisen keskustelun kunkin toimittajan itse tekemistä jutuista. Toisaalta anonyymiyys varmasti auttoi käsittelemään avoimesti oman työpaikan organisatorisia ja julkaisupäätöksiin liittyneitä ongelmia.

Valtaosa toimittaja-haastatteluista tehtiin helmikuussa 2008, jolloin Jokelan tapahtumista oli kulunut kolme kuukautta ja tapauksen ympärillä käyty keskustelu oli jo pitkälti ohi. Haastattelusitaatteja lukiessa on syytä pitää mielessä,

etteivät toimittajat suinkaan muistele Jokelan tapahtumia sellaisinaan, vaan tietoisina mediaan kohdistetusta kritiikistä. Toisaalta on muistettava, että haastatteluhetkellä tapauksen julkinen käsittely oli yhä kesken. Tuolloin muun muassa odotettiin jännityksellä, että JSN ottaisi kantaa asiaan ja huhutuista ylilyönneistä saataisiin yksilöidympää tietoa. Muutama haastatelluista toimittajista esittikin huolensa siitä, ettei lausuntoja myöhemmin tulkittaisi irrotettuina lausumahetken kontekstista.

Jokelan nuoret julkaisivat marraskuun 11. päivänä 2007 adressin, joka kritisoi voimakkaasti median toimintaa Jokelassa (liite 2). Koska adressi oli yhtenä virikkeenä tälle tutkimukselle, halusimme kuulla myös jokelalaisnuoria. Heidän saamisensa haastatteluihin eteni hitaasti. Lähestyimme nuoria Jokelan kriisin jälkihoitoryhmän kautta, koska se käsittelee koulusurmiin liittyvät tutkimuspyynnöt. Tutkimussuunnitelmamme ja nuorille haastateltaville tekemämme kysymysrunko käsiteltiin ja hyväksyttiin jälkihoitoryhmän kokouksessa tammikuun lopulla, ja saimme hyväksynnän jatkaa tutkimustamme. Nuorten lähestyminen ryhmän kautta oli perusteltua, sillä nuoret olivat keskellä toipumistaan.

Pian kävi selväksi, miten lähellä marraskuun tapahtumat vielä olivat. Jokelalaiset suhtautuivat varovaisesti kaikkeen tiedotusvälineisiin liittyvään, myös median toimintaan keskittyvään yliopistotutkimukseen. Saimme lopulta haastatteluihin yhteensä kuusi nuorta.

Nuoria yritettiin löytää myös Tuusulan kunnan nuorisotyöntekijöiden, Jokelan koulun ja paikalla olleiden kriisityöntekijöiden välityksellä, mutta tie nousi nopeasti pystyyn. Aluksi yhteydenotosta kiitettiin ja todettiin, että tutkimuksemme käsittelee tärkeää aihetta. Sen jälkeen välikädet muistuttivat siitä, että nuorten viha on saanut kasvot tiedotusvälineiden edustajissa ja ryhmämme kannattaa varautua siihen, että saattaa olla vaikeaa löytää nuoria, jotka enää jaksavat puhua mistään aiheeseen liittyvästä. Ensimmäisissä haastatteluissa nuoret kertoivat, että heidän kaverinsa olivat haastattelupyynnön kuultuaan varmistelleet, etteivät heidän sanomisensa varmasti päädy mihinkään lehteen ja ettei heidän nimiään varmasti julkaista.

Yksi tutkimuksemme päämääristä oli nimenomaan antaa nuorille ja heidän adressiinsa kirjaamilleen tavoitteille ääni. Valitettavasti – mutta toisaalta ymmärrettävistä syistä – ääni jäi näin pian tapahtuneen jälkeen toivottua hiljaisemmaksi.

Nuorten haastatteluja täydentävät nuorille annettuun kriisityöhön osallistuneiden kertomukset. Kriisityöhön osallistuneita tutkimuksessa edustavat Tuusulan kunnan erityisnuorisotekijä Jaana Aro, Tuusulan seurakunnan johtava nuorisotyön ohjaaja Arto Kantola, Nuorten Keskus ry:n pääsihteeri Eija Kallinen, Tuu-

sulan kunnan vs. tiedottaja Tuula Panula, Suomen Punaisen Ristin vapaaehtoistyöntekijät Anna, Alli ja Veijo Jääskeläinen, SPR:n valmiuspäällikkö Jarmo Hollstein sekä kriisipsykologit Kirsti Palonen ja Salli Saari. He ovat ainoat haastateltavat, jotka esiintyvät tutkimuksessa omilla nimillään.

Lisäksi tutkimusta varten on tehty kuusi yleisöhaastattelua, joissa keskenään suunnilleen samanikäisiä ryhmäläisiä on pyydetty keskustelemaan omista Jokelan tapahtumiin ja niiden uutisointiin liittyvistä muistikuvistaan. Keskustelun virikkeenä on käytetty näytteitä tv-lähetyksistä, lehtijutuista ja netti-tv:ssä julkaistuista pätkistä. Yleisöhaastatteluihin osallistuneet olivat 19–81-vuotiaita. Haastatteluissa käsiteltyihin aiheisiin vaikutti osaltaan se, että suurimmalla osalla vastaajista oli itsellään lapsia. Lisäksi yksi ryhmä koostui opettajista, jotka miettivät aihetta usein ammatinsa kautta. Yleisöhaastattelujen vastausten ei ole tarkoitus antaa kattavaa kuvaa suomalaisen ”suuren yleisön” mielipiteistä vaan herättää kysymyksiä uutisoinnista sen vastaanottajien näkökulmasta.

AINEISTON ANALYYSI

Tutkimusaineistomme käsittää kymmeniä tunteja tv-uutisia ja -ajankohtaisohjelmia, satoja lehtijuttuja sekä tuhansittain verkkouutisia ja muuta netin Jokelamateriaalia. Osa-aineistoja on luokiteltu määrällisestikin tutkimuksen pääteemojen perusteella, mutta tärkein tutkimusmenetelmä on teemoittainen laadullinen analyysi. Media-aineisto oli apuna myös haastattelujen suunnittelussa, ja siitä otettuja näytteitä käytettiin haastatteluissa keskustelun viritäjänä.

Myös haastatteluaineiston analyysissa päämetodina on ollut luokittelu tutkimusteemojen mukaan ja haastattelupuheiden laadullinen analyysi. Aineiston perusteella ei pyritä määrällisiin yleistyksiin sen paremmin toimittajien kuin muidenkaan asianosaisten kokemuksista ja näkemyksistä, vaan kriisiuutisoinnin tapahtumien ja sitä koskevien mielipiteiden koko kirjon kuvaamiseen. Emme pyri korostamaan poikkeuksellisia tapauksia tai ääri-esimerkkejä, mutta yksittäisellä kommentillakin voi olla yleistä merkitystä, ja siksi väritämme tapahtumien kuvausta runsaalla haastatteluista poimitulla esimerkkiaineistolla.

Haastattelut on litteroitu varsin tarkasti, mutta julkaistut haastattelukatkelmat on luettavuuden helpottamiseksi siivottu asiasisältöä hämärtävistä rönsyistä ja täytesanoista. Tarkasteltavaan asiaan liittymättömiä lauseita on poistettu välistä, ja puhekielen ilmauksia on muutettu yleiskielisiksi.

Monin paikoin viittaamme aikaisempaan journalismiin ja muuhun tutkimukseen, mutta laajempaan teoreettiseen keskusteluun tutkimuksen tässä vaiheessa ei ole ollut mahdollisuuksia.

3

JOKELA JOURNALISTISEN TYÖN HAASTEENA

Tässä luvussa keskistytään journalistien työskentelyyn erityisesti Jokelassa ampu-
mispäivänä 7. marraskuuta. Esiin nousevat tiedonhankintaan liittyvät ongelmat
ja toimitustyön organisointiin liittyvät kysymykset. Toimittajien ja nuorten koh-
taamiseen liittyviä ongelmia tarkastellaan yksityiskohtaisesti neljännessä luvussa.
Julkaistuja juttuja ja julkaisupäätösten perusteluja tarkastellaan erityisesti luvussa
viisi, mutta myös muissa kirjan loppupään luvuissa.

Ensimmäisen päivän työhön Jokelassa vaikutti erityisesti kolme asiaa: viran-
omaisten heikko tiedotus, verkkojournalismin luoma uutiskilpailutilanne sekä
toimittajien ja silminnäkijöiden keskittyminen pienelle alueelle Jokelaan. Luvun
alussa kuvaamme lyhyesti virallisen tiedotuksen ongelmia. Tämän jälkeen käsit-
telemme Jokelassa olleiden toimittajien kokemuksia uutisprosessista. Lopuksi
kuvaamme verkkotoimitusten työskentelyä ja yleisemminkin ”kotitoimitusten”
ja kentällä Jokelassa työskennelleiden suhteita. Verkon rooliin palataan vielä
viidennessä luvussa.

Välineiden keskinäisestä verkkokilpailusta aiheutuva uusi kilpailuasetelma ei
vaikuttanut yksinomaan verkkotoimitusten toimintaan, vaan koko toimituspro-
sessiin. Yhtäältä kyse oli siitä, että konkreettisia julkaisupäätöksiä tehtiin entistä
suuremman aikapaineen alla. Toisaalta julkaisurytmin muutos vaikutti olen-

naisesti tiedonhankintatapaan Jokelassa. Verkon vaikutus näkyi selvästi muun muassa siinä, miten ärhäkkäästi toimittajat etsivät paikan päällä haastateltavia. Ennen verkkoaikaa osa mediasta olisi periaatteessa voinut odotella rauhassa, että poliisi järjestää tiedotustilaisuuden. Nykytilanteessa tätä ei pidetty mahdollisena.

ÄKKILÄHTÖ JOKELAAN

Tieto Jokelan koulusurmista tuli useisiin uutistoimituksiin yleisövinkeinä sähköpostitse tai puhelimitse. Ensimmäisenä tiedon siitä, että Jokelan koululla on ammuttu, julkaisi Helsingin Sanomat verkkosivuillaan kello 12.16. Kymmenen minuutin päästä tietoa päivitettiin maininnalla siitä, että tapauksella epäiltiin olevan myös useita kuolonuhreja. Samoihin aikoihin myös muut viestimet reagoivat uutiseen, minkä jälkeen tieto levisi verkkouutissivujen ja radion välityksellä maailmalle kulovalkean tavoin.

Useimmissa toimituksissa ratkaisu toimittajien ja kuvaajien lähettämisestä tehtiin muutamassa minuutissa, ja siksi ensimmäisiksi lähtijöiksi valikoituivat jokseenkin sattumanvaraisesti ne, jotka sattuiivat olemaan helpoimmin irrotettavissa senhetkisistä tehtävistään. Joissakin toimituksissa tehtävä lankesi luonnostaan rikosreporttereille, toiset taas jättivät tietoisesti oikeus- ja rikostoimittajansa toimitukseen käyttämään omia kontaktejaan.

Ensimmäiset toimittajat ja kuvaajat lähtivät matkaan sillä tiedoin, että koululla on ammuttu. Samaan aikaan kotitoimituksesta alettiin soitella kiivaasti poliisille, Jokelan koululle ja kunnan viranomaisille lisätietojen toivossa. Jo matkalla Jokelaan kenttätoimittajat saivat kotitoimituksesta tilannepäivityksiä, ja radiossa tiedettiin kertoa, että tapauksella olisi mahdollisesti myös kuolonuhreja.

Ensimmäiset toimittajat ja kuvaajat saapuivat Jokelaan varsin pian ensimmäisten poliisi- ja pelastuspartioiden jälkeen. Nopeimmin perille ehätti paikallislehti Keski-Uusimaa, jonka toimitus sijaitsee Hyrylässä noin 20 minuutin ajomatkan päässä Jokelasta. Lehden toimittajan ja kuvaajan saapuessa paikalle ensimmäiset ambulanssit ajoivat heitä vastaan ja poliisi oli vasta eristämässä aluetta. Pian tämän jälkeen oppilaiden pääjoukko tuli ulos koulusta.

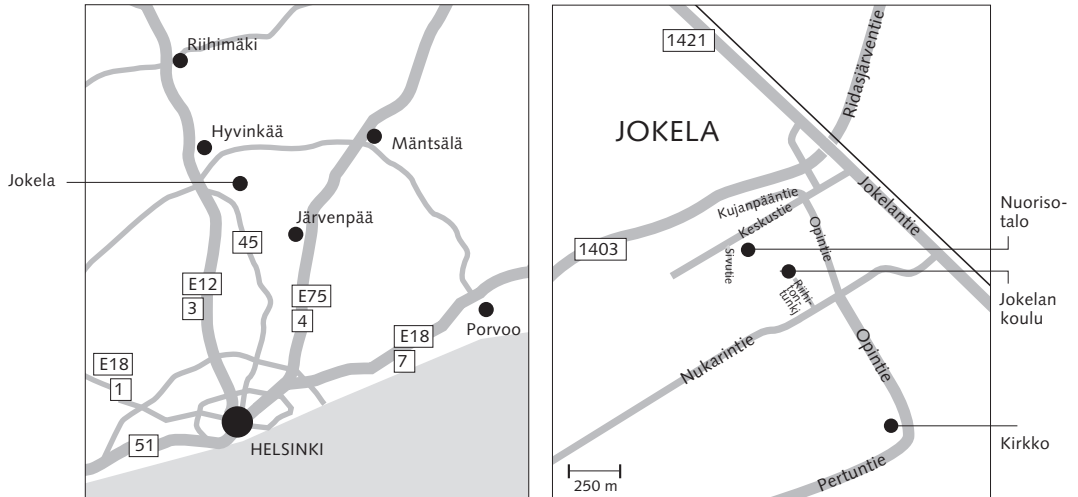
Paikalle alkoi kerääntyä yhä enemmän eri tiedotusvälineiden edustajia. Toimittajat ja kuvaajat kansoittivat nopeasti pikkukylän kadut. Koska tapahtumapaikka oli lähellä pääkaupunkiseutua, monet tiedotusvälineet pystyivät lähettämään paikan päälle oman edustajansa ja suurimmat mediatilat yhteensä jopa kymmeniä toimittajia ja kuvaajia. Iltapäivän mittaan paikalle alkoi kerääntyä

JOKELAN TAPAHTUMIA 7.11.2007

- 11.13–11.23 ... Pekka-Eric Auvinen jättää viimeiset viestinsä verkkoon ja perheelleen.
- 11.39 Auvinen saapuu koulukeskukseen.
- 11.42 Auvinen ampuu ensimmäisen uhrin.
- 11.43 Itä- ja Keski-Uudenmaan hätäkeskus saa ensimmäisen puhelun ampumisesta.
- 11.45 Rehtori kuuluttaa oppilaita pysymään luokissaan.
- 11.46 Hätäkeskukseen tulee puhelu, jossa mainitaan ampujaksi Auvinen.
- 11.55 Ensimmäinen poliisipartio saapuu tapahtumapaikalle. Odottamassa on jo kaksi ambulanssia.
- 11.57 Auvinen ampuu viimeisen uhrinsa.
- 12.04 Poliisi saa yhteyden Auviseen, joka ampuu partiota kahdesti koulun pihalla kuitenkin osumatta.
- 12.08 Poliisi aloittaa oppilaiden ja henkilökunnan hätäevakuoinnin.
- 12.30 Pääministerille tulee tieto asiasta valtioneuvoston tilannekatsauksesta.
- n. 12.30 Poliisin erikoisyksikkö Karhun ensimmäiset miehet saapuvat Jokelaan.
- 13.06 Etelä-Suomen lääninhallitus määrää KRP:n ottamaan tapauksen tutkinta- ja tiedotusvastuun.
- 13.54 Auvinen löytyy alakerroksen WC:stä tiedottomana.
- 14.45 Auvinen viedään Töölön sairaalaan.
- n. 15.30 Koulukeskus on todettu turvalliseksi: tekninen ja taktinen tutkinta alkavat.
- 17.40 Vainajien lukumäärä ja sukupuolijakauma varmistuvat Jokelassa.
- 18.00 Poliisi pitää tiedotustilaisuuden, jonka yhteydessä uhrien määrä kerrotaan.

myös ulkomaisen median edustajia. Muutamassa tunnissa Jokelasta oli kehkeytynyt Suomessa ennennäkemätön mediatapahtuma.

Jokelassa olleet toimittajat ja kuvaajat työskentelivät pääosin kolmessa paikassa. Ensimmäisinä paikalle saapuneet jäivät seuraamaan tilanteen kehittymistä koululle johtavan tien risteykseen, jossa poliisin eristämän alueen raja kulki. Vaikka paikalta ei ollut kunnollista näköyhteyttä koululle, kymmenet kuvaajat päivystivät siinä, koska tarjolla oli toiminnallisia kuvia poliisi- ja pelastustoi-minnasta. Etenkin alkuvaiheessa koulun edustalla tehtiin myös paljon nuorten haastatteluja, sillä kaikki koululta paenneet oppilaat kulkivat risteyksen ohitse ja monet jäivät myös seisoskelemaan suoja-alueen laitamille. Koulun liepeiltä haastateltavaksi päätyi myös joukko oppilaiden vanhempia, jotka odottivat tietoja jälkikasvustaan. Myöhemmässä vaiheessa pelastusviranomaiset ottivat tilan-

teen hallintaansa ja ohjasivat koululta evakuoidut nuoret suoraan busseihin toimittajajoukon ohitse.

Siihen tuotiin niitä nuoria ihmisiä ja muuta (---) niin sen takia mä ajattelin, että kannattaa vaan jäädä siihen. (---) Siin oli kuitenkin niin itsekkin eristyksissä, että (---) sen takia siinä ei yhtään hahmottanut sitä, että mitä kaikkea siellä on tapahtunut. (Kuvaaja)

Toinen keskeinen kohde toimittajien kannalta oli Jokelan seurakuntatalolle perustettu kriisikeskus, joka sijaitsee noin kilometrin päässä koululta. Monet silminnäkijähaastatteluista tehtiin alkuiltapäivästä kriisikeskuksen edustalla tai koulun ja kriisikeskuksen välisellä tieosuudella, sillä ensiaallossa koululta evakuoiduista oppilaista suuri osa taittoi matkan jalkaisin.

Seuraavaksi me mentiin kriisikeskukseen ja sehän oli järkyttävä, siis siellä näki ihmisten ilmeistä sen tuskan, että mitä siinä on tapahtunut. (---) Mulla itellä ainakin teki pahaa lähteä kyselemään sellasilta ihmisiltä. Että niistä näki, että niiden kaveri oli kuollut just aikasemmin. (---) Niistä näki jo kymmenen metrin päähän, että ne on sokkitilassa (---), niiden yläpuolella leiju sellanen kyltti, että "älä haastattele mua". (Toimittaja)

Kolmas otollinen haastattelupaikka oli Jokela-talo, joka tunnetaan paikallisten keskuudessa ”Monarina”. Loput toimittajista hajaantuivat ympäri kylää etsiskelemään mahdollisia haastateltavia, joita seisoskeli pienissä rykelmissä kadunkulmissa ja ostoskeskuksen pihalla.

Tutkimusta varten haastateltujen journalistien kuvaukset työtehtävistään Jokelassa poikkesivat toisistaan hyvin vähän riippumatta siitä, työskentelivätkö he päivä-, iltapäivä- vai aikakauslehdessä. Kaikkien päällimmäisenä tavoitteena oli etsiä silminnäkijöitä tai muuten asiasta perillä olevia kansalaislähteitä ker tomaan kokemuksistaan ja tiedoistaan. Tehtävän toteuttamisessa oli kuitenkin isoja eroja. Osa toimittajista teki muutaman ensimmäisen tunnin aikana puolenkymmentä haastattelua. Toiset taas tulivat kylläiseksi yhdestä onnistuneesta silminnäkijähaastattelusta.

Jälkikäteen osoittautui, että haastattelujen saamisen kannalta ensimmäiset hetket olivat olennaisia. Alkuvaiheessa haastateltavien löytäminen oli helppoa, sillä joka puolelta kylää löytyi koululta omin avuin paenneita tai evakuoituja nuoria. Myöhemmin viranomaiset pyrkivät pitämään nuoret loitomalla toimittajista. Kriisikeskuksella toimittajien sisäänpääsy estettiin vasta noin kello 13.30. Yksi haastatelluista toimittajista kertoo saapuneensa kriisikeskukselle yhden aikoihin ja saaneensa kierrellä vapaasti puolen tunnin ajan keskustellen oppilaiden sekä kunnan ja kirkon edustajien kanssa ennen kuin median edustajia pyydettiin poistumaan. Siinä vaiheessa kun oppilaat olivat menossa kriisikeskukselle, nämä puhuivat vielä varsin avoimesti näkemästään, kokemastaan ja kuulemastaan. Myöhemmin, kun nuoret poistuivat kriisikeskukselta vanhempiensa seurassa, haastatteluja ei enää herunut.

Jokelassa olleet journalistit kuvaavat tilanteen olleen paikan päällä kaikin puolin kaoottinen. Toimittajien näkökulmasta tilanteesta teki erityisen tukalan se, ettei paikalla ollut viranomaista, jolla olisi ollut valtuudet kertoa, mitä oikeastaan oli tapahtunut. Koululta pelastuneiden oppilaiden kertomukset olivat puolestaan keskenään ristiriitaisia. Suurin osa ei ollut nähnyt mitään, ja osa kuvitteli vielä kriisikeskukselle saapuessaankin, että kyseessä oli paloharjoitus. Toiset taas olivat kuulleet huhuja surmatöistä, mutta kertomusten ristiriitaisuuden vuoksi tietojen paikkansapitävyyden arvioiminen oli vaikeaa. Vähitellen joukosta alkoi seuloutua esiin myös niitä, jotka olivat olleet lähempänä tapahtumien keskipeitettä. Osa tunsi ampujan, toiset puolestaan olivat pelastuneet itse täpärästi tai nähneet paetessaan ruumiita.

VAIKENEVAT VIRANOMAISET

Jokelassa olleiden journalistien näkökulmasta erityisen vaikeaa oli kokonaiskuvan muodostaminen tarjolla olleista tiedon sirpaleista. Ammatillista riittämättömyyden tunnetta aiheutti erityisesti se, että paikalle lähetettyjen odotettiin pysyvän välittämään ensikäden tietoa ja vahvistuksia verkossa liikkuneisiin huhui-

JOKELAN TAPAHTUMIIN LIITTYVÄ VIRALLINEN TIEDOTUS 7.11.2007 KLO 18.30 ASTI

- 12.45 Keski-Uudenmaan poliisi julkaisee ensimmäisen tiedotteensa. Siinä kerrotaan, että ampuja on 18-vuotias mies, joka on ampunut käsiaseella kolme ihmistä. Koulussa on piiritystilanne, ja myös poliisia kohti on ammuttu. Lisäksi mainitaan, että Jokelan kirkolle on perustettu kriisikeskus ja että numero omaisten yhteydenottoja varten ilmoitetaan pian.
- 12.50 Tuusulan kunnan ensimmäinen tiedote julkaistaan kunnan verkkosivuilla: Keski-Uudenmaan poliisin mukaan neljää henkilöä on ammuttu, ja tiettävästi yksi on saanut surmansa.
- 13.10 Keski-Uudenmaan poliisin toinen tiedote: todetaan, että piiritystilanne jatkuu koululla yhä. Mainitaan toimintaan osallistuvat poliisiyksiköt ja kerrotaan numero oppilaiden vanhempien yhteydenottoja varten. Mainitaan myös, että KRP on saanut asian tutkinnan hoitoonsa ja että poliisi tiedottaa asiasta lisää heti, kun uutta tietoa on tullut.
- 13.25 Tuusulan kunnan ensimmäinen tiedote lähetetään uudestaan toimituksille kunnan verkkosivujen oltua jumissa suurten kävijämäärien vuoksi (ks. 12.50).
- 13.50 Keski-Uudenmaan poliisi ilmoittaa kolmannessa tiedotteessaan SPR:n kriisipäivystyksen numeron ja toivoo sitä julkaistavaksi. Muuta asiaa tiedotteessa ei ole.
- 14.30 Pääministeri Vanhanen antaa ensimmäiset kommentit tiedotusvälineille.
- 14.56 Tuusulan kunnalta tulee tiedotusvälineille kutsu poliisin tiedotustilaisuuteen klo 18.
- 15.56 Opetusministerin tiedote: Sari Sarkomaa esittää osanottonsa tapahtuneen johdosta.
- 16.00 KRP:n ensimmäinen tiedote julkaistaan. Siinä mainitaan KRP:n ottaneen esitutkinnan kontolleen ja julkistetaan tutkinnanjohtajien nimet. Lisäksi annetaan KRP:n esitutkintaa varten avaama vihjepuhelinnumero. Mainitaan myös medialle järjestettävä tiedotustilaisuus klo 18 Tuusulan kunnantalolla ja todetaan, että tapauksesta ei tiedoteta ennen sitä.
- 17.11: Sosiaali- ja terveysministeriöltä tiedote psykososiaalisesta tuesta.
- 18.00 Tuusulan kunnantalolla pidetään poliisin tiedotustilaisuus, jonka yhteydessä KRP julkaisee toisen tiedotteensa. Siinä kerrotaan lyhyesti tapahtumien kulku, uhrien ja loukkaantuneiden määrä sekä epäillyn tiedot ja tila.
- n. 18.30 Hallitus pitää tiedotustilaisuutensa asiasta.

hin. Toimituksissa ei välttämättä ymmärretty tilanteen sekavuutta ja sitä, miten vähän Jokelassa olleet toimittajat tilanteesta itse asiassa tiesivät.

Että siellä ei oikeasti ollut ketään poliisia, kuka olis tiedottanut. Poliisi ei sanonut siellä paikan päällä yhtään mitään. Ja oletamus oli kuitenkin se, silloin alussa, että kun täältä joku sinne lähetetään, niin mä olen tavallaan sen tiedon lähteillä, että multa voi ammentaa kaiken. Mulle soitetaan ja oikeastihan mulla ei ole mitään muuta kuin niitten siellä paikan päällä olevien vanhempien tai sieltä pois tulevien lasten yksittäisiä tietoja ja muita silminnäki-jähuhuja ja sellaista sirpaletietoa, jota saa kollegoilta tai sitten omasta toimintuksesta. (Tomittaja)

Jokelan jälkimainingeissa journalisteja on arvosteltu siitä, että nämä haastattelivat heti tapauksen jälkeen sokissa olleita nuoria. Toimittajat itse puolestaan ovat kritisoineet viranomaisia siitä, että virallisen tiedon puuttuessa tiedotusvälineille ei jäänyt muuta vaihtoehtoa kuin lähestyä turman kokeneita oppilaita. Journalistit ovat perustelleet nuorten haastattelemisen välttämättömyyttä sillä, että kyseessä oli koko kansan suru ja siksi kaikilla suomalaisilla oli oikeus tietää, mitä Jokelassa tapahtui. Nykyisessä mediaympäristössä ei koettu mahdolliseksi jäädä odottamaan sitä, että poliisi suvaitsi tiedottaa jotakin. Tutkimusta varten haastatellut toimittajat toivat esiin myös sen, että internetin ja kännyköiden aikakaudella huhut leviävät salamavauhtia. Tiedotusvälineiden tehtäväksi katsottiin tarjota villien huhujen vastapainoksi mahdollisimman ajantasaista oikeaa tietoa. Ripeämpää viranomaistiedotusta vaadittiin myös sillä perusteella, että tapaus kosketi Jokelassa monia, ja tiedotusvälineiden yhdeksi velvollisuudeksi ajateltiin helpottaa omaisten huolta.

Eniten siinä oikeastaan koko ajan painoi se, että ei saatu mistään tietoa, että onko siellä mahdollisesti kymmenittäin ruumiita koulussa. Ja missä vaiheessa se ampuja on ollut toimintakyvytön. (---) Koska siellä oli satoja lapsia koulussa – niiden tuhannet omaiset, jotka on kuitenkin jo kuullut että siellä on tällainen (---) kaikki haluaa lisätietoa, ketä se vähänkään koskettaa. Kaikki naapurusto, lähikunnat, se koskettaa tuhansia ja tuhansia ihmisiä. Ainakin mulla oli semmonen vahva olo, että tästä ei pystytäkään kertomaan niin paljon kuin mikä tavallaan olisi tarpeen. Mutta koska tietysti sillä tiedolla pitää olla vahva todellisuuspohja niin tehtiin ikään kuin se, mikä voitiin. (Päällikkötoimittaja)

Kenttätoimintaa Jokelan koululla johtanut Keski-Uudenmaan poliisi oli varautunut tiedottamaan operaatiosta. Paikallisissa poliisissa tehtävää hoiti monessa aikaisemmassakin operaatiossa tiedotuksesta huolehtinut rikoskomisario. Hän ehti lähettää pari ensimmäistä tiedotetta ja oli varautunut tiedottamaan tapah-

tumasta koko iltapäivän ajan. Hiukan yhden jälkeen Etelä-Suomen lääninhallitus päätti kuitenkin siirtää tutkinnan johdon ja samalla tiedotusvastuun keskusrikospoliisille. Tiedotustehtäviin varautuneella poliisilla ei siten ollut oikeutta jatkaa tiedotusta.

Tuusulan kunnan tiedotustiimi oli organisoitunut välittömästi puolenpäivän jälkeen. Kello 15:n aikaan sillä oli tieto useista kuolonuhreista, ampujan henkilöllisyydestä sekä siitä, että tämä oli ampunut itseään. Tiedotusvastuun siirtyminen krp:lle merkitsi kuitenkin, ettei myöskään kunnan tiedottajilla ollut oikeutta kertoa näitä tietoja julkisuuteen. Lääkintäpäällikkö Eero Hirvensalo Töölön sairaalasta antoi iltapäivän mittaan useita lausuntoja, joissa puhuttiin haavoittuneiden määrästä ja kuolouhreista. Krp:n mukaan hän ylitti tiedotusvaltuutensa puhumalla muistakin kuin Töölön sairaalaan tuoduista uhreista. Jälkikäteen Hirvensalo arvosteli julkisesti sitä, että poliisi viivytti tuntikausia varmojen tietojen julkaisemista. Myös tiedotusvastuussa ollut krp:n ylikomisario Tero Haapala myönsi lehtihaastattelussa, että tiedotuksessa tapahtui katkoksia. (Ks. Hakala 2008.)

Keskusrikospoliisi siis johti tutkintaa, mutta siitä ei ollut alkuvaiheessa mitään varmaa kerrottavaa. Krp:n linjan mukaan vain varmistettuja asioita voi kertoa, ja uhreihin ja ampujaan liittyvissä tiedoissa oli alkuvaiheessa paljon epävarmuutta. Alkuvaiheessa ei tiedetty, oliko ampujia enemmän kuin yksi, ja ruumiiden löytymisen jälkeen heistä ei krp:n mukaan voitu kertoa ennen tarkempaa tunnistamista.

Tiedotteita ei julkaistu, mutta tutkinnan johtajat Tero Haapala ja Rabbe von Hertzen esiintyivät iltapäivän aikana muun muassa kolmessa eri haastattelussa radiouutisten lähetyksissä. Haastattelujen sisältö oli erittäin niukka. Kello 14 Haapala sanoi, ettei tiedä onko ampujia vain yksi tai moniko on kuollut. Kello 15 hän sanoi, ettei ampujasta ollut enää vaaraa, mutta ei suostunut täsmentämään kommenttiaan. Kello 17 Päivän peilissä von Hertzen sanoi, että tilanne oli ohi, mutta kieltäytyi kertomasta mitään muuta ennen kello 18:aa alkavaa tiedotustilaisuutta. Syyksi hän sanoi, ettei halunnut syntyvän paikkansa pitämätöntä tietoa. (Alasalmi 2008.)

Se, että krp ei katsonut voivansa kertoa varmistamatonta tietoa uhreista ja ampujasta aikaisessa vaiheessa, on jossain määrin ymmärrettävää. Tämä ei kuitenkaan tunnu kestävältä perustelulta Jokelan totaalisen niukalle tiedotuslinjalle: jos kerran kello 15 voitiin sanoa, ettei ampujasta ole vaaraa, miksi ei saman tien voitu kertoa, että hänet on viety kriittisessä tilassa sairaalaan?

Vaikka uhrit haluttiin tunnistaa ennen heitä koskevaa tiedottamista, tämä ei merkitse, etteikö poliisilla olisi ollut muuta tiedotettavaa. Joissakin aikaisem-

missa operaatioissa krp ja toimintaa johtava paikallinen poliisi ovat jakaneet tiedotusvastuun siten, että paikallispoliisi vastaa operaatioon liittyvästä tiedottamisesta ja krp tutkintaan liittyvästä tiedotuksesta. Jos nyt olisi tehty samalla tavalla, Keski-Uudenmaan poliisin edustaja olisi voinut kertoa heti puolenpäivän jälkeen aloitetusta toiminnasta, jossa koulun yläkertaa käytiin luokka luokalta läpi ja poliisi auttoi oppilaita pois koulusta.

Koska poliisi ei tiedottanut toiminnastaan mitään, syntyi sellainen vaikutelma, että poliisi hidasteli. Useat lehdet julkaisivatkin seuraavana päivänä tapahtumia kuvaavan aikajanan, jonka mukaan poliisi olisi aloittanut toiminnan koululla vasta kahden aikaan, jolloin Karhu-ryhmä tunkeutui koulun alakertaan. Tuolloin paikallinen poliisi oli tehnyt pelastustyötä koulun yläkerrassa jo pari tuntia.

Tiedotusvälineiden näkökulmasta viranomaistiedotus oli auttamattoman hidasta. Virallista tietoa ei ollut tarjolla juuri lainkaan ennen kello 18:aa pidettyä tiedotustilaisuutta. Hämmennystä Jokelassa olleiden toimittajien keskuudessa aiheutti se, että kun poliisi viimein ilmoitti pitävänsä tiedotustilaisuuden, sen aikaa vaihdettiin useaan otteeseen. Ensin tiedotustilaisuuden kerrottiin olevan kolmelta, sitten neljältä ja lopulta kuudelta.

Jatkuvasti liikkui huhuja, että tiedotustilaisuus tähän aikaan ja tiedotustilaisuus tohon aikaan, ja sitten ne vaan osoittautuivat kaikki perättömiksi, eikä kukaan edes tiennyt, että missä sen tiedotustilaisuuden olisi pitänyt olla. (Toimittaja)

Siitäkin, mihin kriisikeskus perustettaisiin, liikkui päivän mittaan erilaisia huhuja. Osa viestimistä ehti uutisoida, että kriisikeskus on läpi yön auki työväentalolla. Sinne keskusta ei kuitenkaan koskaan siirretty. Erityistä ihmetystä toimittajissa herätti se, miksi poliisi viivytti tietoja ensin pitkään ja kertoi lopulta kerralla paljon, kun se olisi pystynyt pitämään toimittajat tyytyväisinä jakamalla tiedonrippeitä pitkin päivää. Jatkuva epätietoisuus herätti journalistijoukossa närää virkavaltaa kohtaan.

Nimenomaan se, kun ei tiedä, että onko se ohi se juttu vai ei, niin se vielä lisää vähän silleen aggressioita viranomaisia kohtaan. Että kertokaa nyt hyvän aika, että onks tää nyt ohi. (Kuvaaja)

Journalistien näkemykset Jokelan poliisitiedotuksen poikkeuksellisuudesta vaihtelevat. Toisten mielestä poliisin tiedotuslinja oli selvästi tavallista tiukempi. Osa taas oli sitä mieltä, että poliisi toimi odotetusti, omalle niukalle tiedotustyyliin uskollisena.

Myös toimittajien poliisiin kohdistamissa odotuksissa on eroja. Toiset kokivat, että koulua ja kriisikeskusta vartioineet poliisit suhtautuivat toimittajiin tarpeettoman tyyliä. Suurin osa journalisteista suhtautui kuitenkin ymmärtäväisesti siihen, ettei yksittäisillä poliiseilla ollut lupaa puhua eikä todennäköisesti tarvittavaa tietoakaan tapahtumista. Vaikka valtaosa toimittajista piti poliisitiedotusta kokonaisuudessaan epäonnistuneena, osa oli sitä mieltä, ettei virkavalan ensimmäisenä tehtävänä voikaan olla kriisitilanteessa median palveleminen. Jotkut toimittajista pitivät poliisin varovaista tiedotuslinjaa perusteltuna ottaen huomioon, että tilanne oli pitkään kesken eikä poliisilla itselläänkään tiettävästi ollut tarkempaa tietoa esimerkiksi ampujan kohtalosta.

Että ei se mitenkään avointa tiedotusta ollut missään nimessä, mutta kun pitää muistaa, että siinä vaiheessa ei ollut vielä tietoa siitä ampujan kohtalosta, että missä se ampuja on. Onko se koululla, onko hän hengissä, kuinka monta siellä on kuollut? Niin kyllä se poliisin varovainen tiedotus on mun mielestä äärimmäisen perusteltua tollasessa tapauksessa, kun kyse on nuorista ja ehkä mahdollisesti alaikäisistä. (Toimittaja)

Toimittajien virkavaltaan kohdistama kritiikki on osin ristiriitaista. Yhtäältä viranomaisia arvosteltiin toimittajien työn estämisestä. Tästä kritiikistä saivat osansa muutkin kuin poliisi. Aikakauslehden toimittaja koki etenkin kriisityöntekijöiden hankaloittaneen Jokelassa tarpeettomasti toimittajien ja kuvaajien työskentelyä ja suhtautuneen mediaan suorastaan vihamielisesti. Varsinkin kriisikeskuksen edustalla syntyi sananvaihtoa siitä, miksi jotkut toimittajat tuntuivat saavan enemmän vapauksia kuin toiset.

Pahimpia on kriisitilanteessa semmoset ihmiset kun saa ensimmäistä kertaa elämässään järjestysmiesnauhan, (---) ne oli tämmösiä kriisitukihenkilöitä siellä (joilla oli) keltaiset liivit. (---) Silloin mennään kun hevonen kilpailuun laput silmillä. Että totta kai niille on tärkeetä, että ne haluaa auttaa, mutta kyllä mun mielestä pikkasen vois joskus tulla ymmärrystä. (Toimittaja)

Toisaalta moni tutkimusta varten haastatelluista toimittajista katsoi, että poliisin ja pelastustyöntekijöiden tehtävänä olisi ollut nimenomaan suojella nuoria ja näiden omaisia medialta. Erityisesti ihmetystä herätti se, miksi lapsiaan odottavat vanhemmat joutuivat seisoskelemaan tuntikausia epätietoisuudessa koulun ulkopuolella samassa kohden, missä kaikki toimittajatkin olivat. Myöskään kriisikeskuksen yhteyteen ei ollut järjestetty erikseen tilaa, jossa halukkaat olisivat voineet puhua rauhassa medialle.

Niin että ihmettelen sitä, koska olen ollut sellasissakin tilanteissa että (---) omaisia on kerätty jonkinlaiseen turvaan (---) kriisikeskukseen. Ajattelin noin itseni siinä, että jos minä olisin ollut poliisi, niin olisin varmaan sanonut että jos täällä nyt on jonkun lasten omaisia paikalla niin käsi ylös ja tulkaapa tänne. Sellaista en huomannut missään vaiheessa. (---) Sillä lailla olivat aika vaikeassa paikassa ne omaiset jotka siinä olivat. (Kuvaaja)

Osa toimittajista oli sitä mieltä, että poliisi suhtautui mediaan strategisesti taitamattomasti. Jokelan tapahtumia verrattiin Myyrmannin tapaukseen, jossa poliisitiedotus toimi selvästi paremmin. Viranomaiset pitivät tuolloin ensimmäisen tiedotustilaisuuden tunnin kuluttua pommin räjähdyksestä, ja kaikkiaan illan aikana järjestettiin kolme tiedotustilaisuutta (Hakala 2008, 22). Ripeä tiedotus auttoi tuolloin siinä, ettei Myyrmannin kauppakeskuksen liepeille ennätänyt kerääntyä yhtä paljon median edustajia kuin Jokelaan, jonne toimittajia tuli tunti tunnilta lisää. Moni haastateltava huomauttikin, että halutessaan poliisi olisi voinut vetää median huomion itseensä, ja näin Jokelan nuoret olisivat ehkä päässeet vähemmällä.

Media tämmösissä tapauksissa parveutuu sinne, mistä eniten tietoa saa. Jos siellä olis ollut joku tiedottaja, joka olis asian sanonut, niin varmaan siellä olisi ollut käytännöllisesti katsoen suurin osa mediaa. Voi olla, että (---) toimittajat olisivat kyselleet vähemmän sitten muualta. (Kuvaaja)

Siis jos sitä tavallaan toivottiin, että jätetään ne ihmiset siellä rauhaan, niin sitten hyvä harhautus on kutsua toiselle puolelle kuntaa. (Toimittaja)

Samaan aikaan, kun viranomaisten toivottiin kertovan niin paljon kuin tutkintaa vaarantamatta suinkin oli mahdollista, poliisilta vaadittiin vastuullisuutta tiedon julkistamisessa. Kun poliisi arvosteli jälkikäteen toimittajia turhasta uteliaisuudesta ja hyökkäävyydestä, toimittaja puolestaan ihmetteli, eikö poliisi kanna vastuuta siitä, mihin kysymyksiin on valmis vastaamaan.

Yhdessä seminaarissa (---) eräs poliisi (---) nosti tän Jokelan esiin ja kritisoi ihan kamalasti, että se oli järkyttävää, kun (---) siellä joku röyhkeä toimittaja meni kysymään kesken sen tiedotustilaisuuden poliisilta, että oliko näistä uhreista yksi rehtori. (---) Niin se oli musta jännittävää, että hän poliisina syytti toimittajaa kysymisestä, koska poliisihan siellä sitten vastasi, että "oli". Ja mä kuulin jälkeenpäin (---) että sen rehtorin perhe kuuli sen sieltä tiedotustilaisuudesta, että se on kuollut. Että tavallaan poliisi ei ollut siitä tiedottanut sille perheelle ajoissa. (---) Eihän toimittaja voi ottaa vastuuta siitä, mitä poliisi sanoo. (Toimittaja)

KOTITOIMITUS TUKI JA HÄIRITSI

Vaikenevien viranomaisten lisäksi toimitustyön tekemistä hankaloittivat Jokelassa olleiden journalistien ja kotitoimituksen väliset yhteydenpito-ongelmat. Kentällä olleet toimittajat kritisoivat työnjohtoaan erityisesti siitä, ettei heitä muistettu pitää ajan tasalla siitä, mitä kaikkea toimituksessa oli saatu selville. Tosin alkuvaiheessa yhteyttä saatettiin pitää turhankin innokkaasti niin, etteivät paikan päälle lähetetyt toimittajat juuri muuta ennättäneetkään kuin roikkua puhelimesta oman talon eri osastoilta soittelevien ihmisten kanssa.

Osaltaan ongelmaa lisäsi se, että Jokelassa olevien toimittajien puhelinnu-meroita saatettiin antaa toimituksesta auliisti myös talon ulkopuolelle. Erityisesti sähköisissä viestimissä riesaksi muodostuivat ulkomaiset toimittajat, jotka ahnaasti etsivät kielitaitoisia haastateltavia. Osa tapahtumapaikalla olleista toimittajista ehti antaa illan aikana kymmeniä haastatteluja eri puolille maailmaa. Toiset totesivatkin turhautuneensa siihen, etteivät ehtineet hankkia lainkaan tietoa, koska olivat suurimman osan ajasta itse haastateltavana.

Alussa kun mä menin sinne, niin mä en saanut hetken rauhaa soittaa kenel-
lekään sinne Tuusulaan enkä mitään viranomaistietoa enkä mitään, kun
kaikki soitti vaan täältä jotain yksittäistä tietoa. (---) Että ei ollut sillä tavalla
organisoiu sitä, että joku soittaa mulle, koska saatto kolmekin ihmistä soit-
taa, että nyt siellä on kaks kuollut. (Toimittaja)

Sen jälkeen, kun Auvisen verkkoon tallentamat materiaalit löydettiin toimi-
tuksissa, moni Jokelassa olleista toimittajista jäi pidemmäksi aikaa oman onnensa
nojaan. Viranomaisilta tietoa ei edelleenkaan tihkunut, mutta myöskään kotitoi-
mituksesta ei muistettu päivittää tietoja siitä, mitä siellä oli saatu selville. Joke-
lassa päivystäneet journalistit ajautuivatkin kiusalliseen tilanteeseen. Samaan
aikaan, kun koko Suomi seurasi Jokelan tapahtumia verkossa ja vastaanottimien
äärellä, suoria lähetyksiä paikan päällä tehneet toimittajat saattoivat tietää asi-
asta vähemmän kuin heitä seuraava yleisö. Monelle tilanteen kokonaiskuva ja
karuus valkenivat vasta iltamyöhään toimitukseen palattua.

Mä en ole tiennyt ampujan nimeä, mä en ole tiennyt yhtään kuka se on,
mä en ole tiennyt (---) mitään niistä videoista, mitä hän oli jättänyt nettiin,
niistä jäähyväiskirjeistä. Mä en ole tiennyt yhtään mistään sellasesta mitään.
(Toimittaja)

Sekä kentällä olleet että toimituksessa työskennelleet toimittajat toivoivat, että vastedes yhteydenpito keskitettäisiin selvästi yhdelle tai parille ihmiselle. Eri-tyisen tärkeänä pidettiin sitä, että esimiehet huolehtisivat siitä, että paikan päällä oleville journalisteille annetaan työrauha.

Mun mielestä olis erittäin oleellista jatkossa, että joku yks ihminen koordinois sitä, että ketkä toimittajat on missäkin ja mitä keneltäkin halutaan ja vaaditaan. (Toimittaja)

Niissä toimituksissa, joissa yhteydenpidon organisointi onnistui, kenttätuimittajat kiittelivät nimenomaan sitä, että toimituksesta pystyttiin tarjoamaan tilannekoosteita, jotka osoittautuivat kokonaiskuvan hahmottamisen kannalta välttämättömiksi. Ylimalkaisetkin tiedot tekijästä ja kuolonuhrien määrästä koettiin tarpeellisiksi, koska niistä oli apua myös haastateltavien kohtaamisessa. Kaoottisessa tilanteessa kaikki orientoiva tieto auttoi ymmärtämään, mitä osa koululta paenneista nuorista oli joutunut kokemaan. Myös verkkotoimituksissa työskentelevät toivoivat yhteydenpidon parempaa organisointia.

Meidän deskissä on periaatteessa kaks sellasta numeroa, joihin ensisijaisesti soitetaan. Ja sitten joku soittaa tietoja tiettyyn juttuun, sitten soittaa hetken päästä joku toinen ja sitten se edellinen soittaa, mutta se ei pääse siihen numeroon läpi, niin se soittaa siihen [toiseen], vaikka sillä olis periaatteessa asiaa sille toiselle. (---) Mä en edes tiedä, miten sen niin sanotussa täydellisessä maailmassa tälläisessä tilanteessa järjestäisi, mutta paremmin se pitäisi pystyä järjestämään. (Päällikkötoimittaja)

Konkreettisenä toiveena verkkotoimittajat esittivät, että verkkotoimituksen pitäisi olla fyysisesti mahdollisimman lähellä kriisiuutisointia hoitavaa osastoa, sillä puhumalla ja huutamalla tieto kulkee nopeimmalla mahdollisella tavalla.

Yhteydenpidon organisoinnin ohella toinen asia, jossa esimiehiltä toivottiin jämäptimpää otetta, olivat yleiset toimitustyötä koskevat ohjeistukset.

Osa Jokelassa paikan päällä olleista olisi kaivannut tarkempia ohjeita siitä, mitä heiltä oikeastaan odotettiin. Esimiehet puuttuivat Jokelassa olleiden journalistien toimintaan minimaalisen vähän. Toimittajat ja kuvaajat sopivat työjaosta pitkälti keskenään, koska esimiehiltä saadut ohjeistukset saattoivat jäädä olemattomiksi. Ohjeistuksen niukkuus osoittautui ongelmalliseksi senkin takia, että Jokelaan lähetettiin myös nuoria toimittajia, joilla ei ollut kokemusta kriisitilanteista raportoisesta.

Haastattelija: Olitko saanut jotain evästyistä kun lähdit matkaan, uutispäälliköltä?

Toimittaja: En tosiaankaan yhtikäs mitään.

Haastattelija: Et mitään?

Toimittaja: En mitään, en. Ei mitään että miten tällästä tilannetta pitäis käsitellä ja enhän mä oikeastaan oikein saanut mitään puheluitakaan uutispäälliköltä. (---) Kyllähän se olis ollut hyvä juttu jos olis tiennyt miten pitäis käsitellä, miten pitäis toimia kriisitilanteissa, koska mitään sellasta koulutusta en ole kyllä koskaan saanut. (Toimittaja)

Toisaalta moni haastateltavista sanoi, ettei kotitoimitukselta odotettukaan enempää apua tai tukea, koska tiedettiin, että siellä kaikilla oli vähintään yhtä kiire. Haastateltavien puheesta kävi selvästi ilmi, että tietynlainen itseohjautuvuus koetaan keskeiseksi osaksi ammattitaitoa: asiansa osaava toimittaja ei heittäydy neuvottomaksi, vaan tietää sanomattakin, miten kentällä toimitaan ja mitä häneltä odotetaan. Sitä, että esimiehet antoivat kenttätoimittajille vapaat kädet toimia oman harkintansa mukaan, pidettiin luottamuksen osoituksena, kun taas liika työhön puuttuminen saatettiin nähdä jopa loukkaavaksi holhoukseksi.

Kyllä siinä vaiheessa, kun ollaan tuolla onnettomuus- tai muissa tälläisissä poikkeuksellisissa tilanteissa, niin luotetaan siihen, että ne [toimittajat ja kuvaajat] tulee sieltä niitten oikeitten matskujen kanssa. Että ei sillain ohjeisteta silloin kun se tilanne on päällä. (Toimittaja)

Tässä on takana kuitenkin tällänen talo ja tämän talon ohjeet ja tämän talon tapa ja tämän talon moraali ja oma ammattitaito ja myös sydän, niin kyllä sitä jotenkin pysty sen tulkinnan tekemään, että mites tänne nyt mennään, vaikka sekin oli mulle eka kriisitilanne. (---) Mä olen toimittaja, mun tehtävä on hankkia tietoja, ja sitä mä tein, ja parhaani mukaan sitten viestitin sitä eteenpäin. (Toimittaja)

ENSIMMÄISTÄ KERTAA NETTI EDELLÄ

Jokelan uutisoinnissa suuret mediatatolot ottivat ensi kertaa verkossa toden teolla mittaa toisistaan. Mediaorganisaatioissa tapahtuneen organisatorisen murroksen taustalla voidaan nähdä laajempi journalistisen kulttuurin ja ajattelutavan muutos, jonka yhteydessä verkko on nostettu tasa-arvoiseksi välineeksi perinteisten viestimien rinnalle. Vielä jokin aika sitten verkossa ei haluttu julkaista mitään merkittävää, koska uudet näkökulmat ja yksityiskohdat haluttiin säästää seuraavan päivän lehteen tai illan pääuutislähettykseen. Jokela-uutisoinnissa kaikki oleellinen kerrottiin heti. Edes omaan uutishankintaan perustuvia yksi-

tyiskohtia ei pantattu, vaan Jokelassa menttiin aidosti ”netti edellä”. (Ks. myös Salmela 2008.)

Verkkotoimittajien näkökulmasta tärkeä muutos oli, että toimituksen johto oli vihdoinkin toiminnan tukena. Pääliikkötoimittajat tekivät kaikkensa sen hyväksi, että omat verkkosivut olivat ajan tasalla eivätkä jääneet muista jälkeen. Myös toimituksen eri osastojen kesken vallitsi yhteisymmärrys siitä, että uutisia tehdään ensisijaisesti verkkoon.

Nyt tais olla ensimmäinen (---) oikeen tällöinen suuri tapahtuma, jossa ilman mitään kehotusta kaikki kentällä olevat toimittajat ja kaikki talossa-kin olevat toimittajat – jos ne sai jotain semmosta tietoa, mikä oli oleellista – niin ne ymmärsi soittaa suoraan deskiin, että se oli tavallaan semmonen ehkä jonkinlainen käänne. (Pääliikkötoimittaja)

Viime vuosina viestimet ovat pyrkineet uudistamaan organisaatioitaan siten, että toimituksen eri osastot toimisivat saumattomasti yhteen palvelemalla samaa tarkoitusta ja välttämällä päällekkäistä työtä. Jokela-uutisoinnissa monessa toimituksessa palattiin kuitenkin osittain vanhoihin malleihin: yhteisen uutistutannon ideaaleista jouduttiin paikoin joustamaan ja toimituksen eri osastot toimivat vanhaan malliin suhteellisen itsenäisesti. Yhteistyötä eri osastojen kesken toki tehtiin, muttei aina aivan siinä määrin, kuin uusissa organisaatiomalleissa oli kaavailtu. Samankin organisaation sisällä ajatukset siitä, miten hyvin yhteistyössä eri osastojen välillä onnistuttiin, saattoivat tosin mennä ristiin.

Se oli niin nopea tilanne, että sitä [työn organisointia] ei oikeastaan kauheasti tapahtunut, vaan me alettiin kaikki hankkia kaikkea mahdollista tietoa mitä irti saa kaikista lähteistä. Se oli tavallaan täysin ajolähtötilanne. Varmasti on tapahtunut jonkin verran päällekkäisyyttä, sitä tapahtuu aina väistämättä. (Pääliikkötoimittaja, radio)

Verkkotoimituksen vajavaiset resurssit

Siinä, missä Jokelassa olleet toimittajat saattoivat kokea saaneensa liian vähän ohjeistusta, verkkotoimittajat puolestaan kokivat saaneensa sitä liiankin kanssa. Eri mediaorganisaatioissa työskentelevien verkkotoimittajien työnjohdolleen antama tyyli palaute on hämmästyttävän samansuuntaista: tekijöitä oli liian vähän ja päälle katsojia liian paljon.

Varsinkin kun niitä esimiehiä rupesi ilmestymään joka nurkasta (---) siellä oli niin jumalaton määrä neuvoja sen yhden toimituspöydän ympärillä, että siis mä luulen, että niillä toimittajaraukoilla, jotka paino duunia siinä, oli yhtä klaustrofobinen olo kun niillä Jokelan oppilailla kun ne evakuoitiin sieltä. Se ei ollu kunniaksi meille tämmösenä työnjohdollisena ja organisoitumiskysymyksenä. (---) Jokainen vähänkin kynnelle kykenevä tuli sitten neuvomaan, että miten nämä asiat oikeasti pitäis tehdä. Ja se oli äärimmäisen piinallista. (Päällikkötoimittaja)

Ylenpalttisesta ohjeistuksesta ei tuntunut olevan juurikaan apua, vaan pikemminkin haittaa kokonaiskuvan hahmottamisen kannalta. Useimmissa toimituksissa verkkotoimituksen tehtävänä ei nimittäin ollut Jokela-päivänä tuottaa sisältöä itse, vaan koota muiden hankkimista tiedonmurusista kokonaisuutta ja pake-toida sitä ymmärrettävään muotoon. Työnjohdolliseksi ongelmaksi muodostui se, että verkkojulkaisemisesta vastaavilla uutispäälliköillä ei ollut aikaa miettiä, mitä seuraavaksi tehdään tai miten valtava tietotulva saataisiin uomiinsa.

Kun tietoa ja hihasta nykijää ja soittajaa tuli vähän joka puolelta, niin siinä ei oikein ehtinyt missään vaiheessa istua hetkeksi alas ja rauhoittua ja kat-toa, että mitäs nyt tehdään. (Päällikkötoimittaja)

Vaikka mediaorganisaatiot ovat viime aikoina korostaneet verkon strategista merkitystä, verkkouutisia tehtiin Jokelan aikaan hämmästyttävän pienellä joukolla. Suurimmissakaan toimituksissa verkkouutisia ei ollut tekemässä kuin korkeintaan kourallinen toimittajia. Toisaalta merkit verkkotoimituksen statuksen noususta ovat selvät. Vielä pari vuotta sitten verkkotoimitus ei saanut välttämättä isoissakaan toimituksissa edustajaansa talon sisäisiin palavereihin ja tieto yhteisistä linjauksista saavutti nettitoimituksen yleensä viimeisenä. Nyt verkkotoimitus on nostettu useimmissa viestimissä keskeiseksi osaksi uutisorganisaatiota niin, että sitä on käytännössä mahdoton unohtaa.

Kilpailua ja toimittajien keskinäistä solidaarisuutta

Viestinnän tutkijat ovat puhuneet paljon siitä, miten viestimien keskinäisen kilpailun kiristyminen vaikuttaa arkipäivän uutistyöhön. Tämän tutkimuksen journalistihaastattelujen valossa näyttää siltä, että kilpailua ajateltiin enemmän koti-toimituksessa kuin kenttätöyssä. Valtaosa Jokelassa olleista toimittajista sanoi kysyttäessä, ettei välineiden keskinäinen verkkokilpailu vaikuttanut mitenkään heidän työskentelyynsä. Toimittajat kokivat tehneensä Jokelassa uutistoimittajan

perustyötä, eikä verkon vuoksi heidän mukaansa tavoiteltu mitään sellaista, mitä ei olisi tehty ennen muutenkin. Välineiden keskinäisen uutiskisan arveltiin näkyneen ehkä toimituksessa, jossa esimiehet tekivät julkaisupäätöksiä.

Jos miettii nettiuutisointia, nettikävijämääriä, niin voidaanhan sitä nyt jälkeenpäin miettiä, että nettiuutisointi sen avulla nousi kukoistukseensa ja netit kilpaili keskenään. Mutta en mä toimittajana ajattele sitä ollenkaan niin. Että kun mä olen siellä paikan päällä, niin en mä mieli takaraivossani, että nyt me ollaan netissä kaikkein parhaimpia. (Toimittaja)

Yhtäältä voidaan tulkita, että toimittajat eivät kokeneet olevansa samalla tavalla henkilökohtaisesti vastuussa verkosta kuin vaikkapa omista suorista raporteistaan, joissa toimittaja joutuu ottamaan omalla nimellään ja naamallaan vastuun siitä, että tiedot ovat mahdollisimman tuoreita ja oikeita. Verkon kasvotomuus välineenä näyttäisi siis vähentävän toimittajan kunnianhimoa ja paineita peitota kilpailija nopeudessa.

Kun ei mulla ollut mitään vastuuta, että nyt mä kirjoitan sen niin, että se on ensimmäisenä netissä tai muuta. (Toimittaja)

Toisaalta haastattelujen kuluessa kävi ilmi, että käsitykset siitä, mitä ”normaali” uutistyö oikeastaan on, ovat muuttuneet ikään kuin puoli huomaamatta sen mukana, kun verkosta on tullut keskeinen osa toimitusprosessia. Verkkokilpailua ei ehkä mietitty Jokelassa tietoisesti, mutta alitajuisesti ajatus siitä, että materiaalia piti saada kerättyä mahdollisimman nopeasti, vaikutti itse kunkin toimintaan. Nopeuden vaatimus on eräänlainen journalistiseen kulttuuriin kuuluva itsestäänselvyys, jota harvoin pysähdytään problematisoimaan.

Jokelassa tapahtumien kulkuun liittyvä epävarmuus, välineiden keskinäinen kilpailu ja suuren toimittajajoukon pakkautuminen suhteellisen pieneen tilaan näyttivät pikemminkin lisäävän median laumasieluisuutta kuin johtavan yksilöllisiin ratkaisuihin. Paikan päällä Jokelassa yksittäisiä toimittajia ja kuvaajia painoi pelko siitä, että kulman takana kollega tekee juuri sitä ratkaisevaa haastattelua, joka itseltä menee ohi. Kun mitään ei tuntunut tapahtuvan, iski epävarmuus siitä, oltiinko ylipäättään oikeassa paikassa ja tapahtuiko jossain muualla jotain. Tämä puolestaan aiheutti jonkin verran paikasta toiseen säntäilyä.

Jossain vaiheessa tuli vähän semmoinen riittämättömyyden tunne. Että olenko mä nyt oikeassa paikassa, että pitäiskö mun ollakin tuolla. Ja sitten kun näkee jotain kollegoita, jotka on vähän silleen menossa määrätietoisesti johonkin, niin mulle tuli, että – hetkinen – että kun täällä ei nyt oikeastaan mitään tapahdu, niin pitäiskö mun seurata tota? (Kuvaaja)

Osa toimittajista tulkitse tilannetta yksilölajina, toiset tiedotusvälineiden välisenä joukkuepelinä. Toimittajan yksilöllisiä taitoja painottavat journalistit korostivat sitä, että tilanteesta kunnialla selviytyminen kysyi ennen muuta pelisilmää siinä, mihin sijoitutaan ja ketä haastatellaan. Toisten ahdistusta taas lievensi tieto siitä, että oman välineen muita toimittajia ja kuvaajia oli sijoittuneina eri puolille Jokelaa. Toisille työ pienin resurssein aiheutti ylimääräistä stressiä.

Se mua harmitti jo siinä vaiheessa, että mä tiesin, että monella niin sanotusti kilpailijalla siellä oli monta kuvaajaa (---) monta toimittajaa paikalla (---) ja että meiän piti se tehdä ihan yksin. Varsinkin kuvaajalle (---) se on hankalampi juttu, koska täytyy olla (---) kahdessa, kolmessa paikassa samaan aikaan, jotta nimenomaan tää dokumentointi olis aukoton. (Kuvaaja)

Jokelassa paikan päällä olleilla toimittajilla on eriäviä näkemyksiä siitä, miten paljon tiedotusvälineet tekivät keskenään yhteistyötä yli välinerajojen. Toiset sanoivat kokeneensa ennemminkin solidaarisuutta samassa tilanteessa olleiden naapurivälineen kollegojen kanssa kuin kunnianhimoa voittaa nämä nopeudessa. Tätä näkökantaa edustavien toimittajien mukaan kaveria autettiin siinä, missä voitiin.

No ainahan se on niin (---) että mediat kilpailee, ei ihmiset. (---) Kun ulkopuolinen saattaa kuvitella niin, että lehdet kilpailee ja Ilta-Sanomat ja Ilta-lehti on verivihollisia, niin ne on mulle siviilissä ihan parhaimpia kavereita monet toimittajat. (---) Että jos joltain loppu kamerasta akku, niin totta kai sitä autetaan. Jos joltain puuttuu puhelinnumero, niin se annetaan. (---) Että kun tiedetään, että ei voida voittaa toista tollasessa tilanteessa, niin silloin sitä kilpailua ei ole ollenkaan tavallaan siellä paikan päällä. (Toimittaja)

Toiset puolestaan olivat sitä mieltä, että suhtautuminen kollegoihin oli suhteellisen neutraalia ja välinpitämätöntä. Yhteinen tieto muodostui pikemminkin siitä, että kaikki haastattelivat samoja ihmisiä ja kuulivat toistensa puhelut, kuin että toimittajat olisivat varsinaisesti vaihtaneet tietoja keskenään. Yhdelle nuorelle toimittajalle oman ammattikunnan edustajien keskinäisestä kanssakäymisestä oli jäänyt voimakkaan negatiivinen vaikutelma. Hänen mukaansa erityisesti omat ikätoverit, joista moni oli ensi kertaa niin sanotussa kovassa paikassa, olivat ”veemäisiä” toisilleen, kun taas hiukan vanhemmat kollegat osivat ottaa tilanteen rennommin.

Ei se tätä ammattikunnan solidaarisuutta mitenkään esiin tuonut (---) eri välineiden välillä. Ainakaan mä en kokenut oikeastaan mitään semmosta, mikä olis (---) millään tavalla positiivisena jäänyt mieleen. Että joko oltiin vähän yhdentekeviä toisillemme tai (---) tai sitten jos suhtauduttiin, niin siinä oli jonkinlaista "pois alta, mä tuun nyt" -tyyppistä meininkiä enemmän. (Toimittaja)

Kilpailuasetelma on samanaikaisesti, paitsi eri mediatalojen, myös yksilöiden välinen. Toimittajan henkilökohtaisella suhdeverkostolla oli selvä vaikutus siihen, millaiseksi kilpailu Jokelassa koettiin – ja ketä kohtaan tunnettiin suurinta yhteenkuuluvaisuutta, omaa välinettä vai toisten välineiden kenttätoimittajia. Entuudestaan tutut toimittajat saivat toisiltaan tukea ja apua, mutta pelkkä yhteinen ammattinimike ei riittänyt takaamaan yhteistyöhengen ulottumista koko journalistijoukkoon. Osa nuorista ensikertalaisista koki jääneensä tilanteessa varsin yksin.

TEKNISIÄ MURHEITA, TYHJIÄ VATSOJA

Osa toimittajien esittämästä, toimitustyön organisointiin kohdistuvasta kritiikistä liittyy selvästi yksittäistapauksiin, joiden perusteella ei voi tehdä yleisempiä päätelmiä toimitusprosessin haasteista. Osa arvosteli melko ankarasti omia esimiehiään. Yksi toimittajista olisi kaivannut toimitukseen palattuaan esimieheltään selväjärkisempiä ohjeita siitä, miten hankittu tietomassa puretaan. Toinen toimittaja puolestaan kritisoi kotitoimituksessa ollutta esimiestään siitä, että tämä hoiti turhan innokkaasti omaa tonttiaan, vaikka pienellä lisäviiveellä ja -vaivalla olisi voitu palvella saman talon muitakin välineitä. Yksi kritisoi Jokelassa käynyttä esimiestään siitä, että tämä käyttäytyi kuin turisti eikä pystynyt ottamaan työnjohtoa käsiinsä.

Iso osa toimittajien omaa organisaatiotaan koskevasta kritiikistä keskittyy teknisiin seikkoihin. Yhdessä välineessä satelliittilinkin yli lähetetyt materiaalit eivät koskaan saapuneet perille, mutta kommunikaatiokatkoksen vuoksi tämä tajuttiin vasta illalla, kun kuvaaja palasi toimitukseen. Toisessa viestimessä ensi kertaa elämässään suoria puhelinraportteja tehnyt toimittaja tuskaili autonkuljettajan väärin kytkemien piuhoja sekä sitä, ettei uutistenlukijan kanssa ehditty koskaan sopia etukäteen, mitä suorassa lähetyksessä kysytään. Kolmannessa toimituksessa kenttätoimittajalle tarkoitetut orientoivat tekstiviestit menivät vahingossa vanhaan numeroon. Neljännessä välineessä internetsivuja päivitettiin innokkaasti, mutta teknisten ongelmien ja inhimillisten virheiden yhteisvaikutuksen takia ajantasaiset jutut eivät päätyneet julkaisuun.

Haastatteluissa moni journalisti teki ehdotuksia siitä, miten asiat voitaisiin hoitaa seuraavalla kerralla paremmin. Osa näistä toiveista oli varsin konkreettisia ja helposti toteutettavissa. Useat haastatteluista esittivät, että kenttätoimittajan perusvarustukseen tulisi kuulua internetyhteydellä varustettu kännykkä, jonka avulla hän voisi pysyä itsenäisesti ajan tasalla. Teknisten parannusten ohella toimittajat esittivät yleisiä toimituksen kriisivalmiuteen ja varustetasoon liittyviä toiveita.

Lähtökäsky Jokelaan tuli puolen päivän aikoihin, jolloin monikaan ei ollut vielä ennättänyt käydä lounaalla. Toimittajahaastatteluissa nousi toistuvasti esiin, että journalistit potivat Jokelassa muutakin kuin uutisnälkää. Harvalla oli myöskään röntäkeliin soveltuvaa vaatetusta. Yksi päiväysti koko kolean päivän pikkukengissä ja lyhyessä hameessa, toinen unohti hansikkaat toimitukseen ja kolmas kaipasi kumisaappaisiinsa villasukkia.

Tekniset ongelmat ja toimittajien ruokahuolto saattavat vaikuttaa Jokelan tapahtumien rinnalla sivuseikoilta. Niillä saattoi kuitenkin olla vaikutuksensa siihen, miksi toimittajien ja Jokelan nuorten kohtaaminen kärjistyivät avoimeksi konfliktiksi. Muutaman keksin voimalla koko päivän sinnitellyt, kylmästä värisevä toimittaja ei ole kaikkein kärsivällisimmillään, mikä saattoi vaikuttaa kielteisesti myös erilaisiin vuorovaikutustilanteisiin, kuten haastattelupyyntöjen esittämiseen.

Mediataloissa olisi syytä miettiä, miten työntekijöiden hyvinvoinnista ja toimintakykyisyydestä voitaisiin huolehtia kriisitilanteissa paremmin kuin Jokelassa. Konkreettisena toiveena toimituksiin kaivattiin yhteisiä sadevarusteita ja kriisitilanteisiin tarkoitettua ruokavarastoa.

Se mitä mä olisin tarvinnut, olis ollut että ne niin nopeasti kuin vaan mahdollistaa olisivat lähettäneet vaikka vahtimestarin autolla, jossa olisi ollut termoskavia ja kumisaappaat tai jotain, kun hypittiin siellä mutapelloissa. (Toimittaja)

Nälkä, väsymys ja paleleminen tulivat haastatteluissa toistuvasti puheeksi, mutta samalla näistä valittamista selvästi hävettiin. Valtaosalle toimittajista oli itsestäänselvyys, että kriisitilanteen kohdatessa työajoista ollaan valmiita joustamaan ja paikan päällä päivystetään niin kauan, kuin jotain tapahtuu. Päällikkötoimittajien mukaan myöskään vapaavuorolaisia ei ollut vaikea houkutella töihin. Iso osa niin toimituksessa kuin Jokelassakin olleista journalisteista oli tullut töihin aamuvuoroon ja jatkoi töitä yömyöhään, kävi välillä hätäisesti kotona nukkumassa ja palasi seuraavana aamuna takaisin Jokelaan.

Esimiesten ei tarvinnut pakottaa toimittajia ylitöihin – päinvastoin, toimittajat itse korostivat *halunneensa* olla mukana tekemässä ”suomalaista uutishistoriaa”. Voidaan kuitenkin kysyä, onko samojen toimittajien seisottaminen kriisipaikalla

koko päivän tarkoituksenmukaista. Suurimmilla mediataloilla oli resursseja vaihtaa miehistystä jossain vaiheessa iltaa niin, että ensimmäisessä aallossa paikalle lähetetyt toimittajat kutsuttiin takaisin toimitukseen ja näiden tilalle lähetettiin tuoreita voimia. Vaikka rotaatioon ei olisikaan resursseja, edes esimiehen kehoitus käydä välillä kahvilla tai lämmittelemässä ei ehkä olisi ollut pahitteeksi.

Yksittäisen toimittajan näkökulmasta kenttätoimittajiin kriisitilanteissa kohdistuvat odotukset ovat osin keskenään ristiriitaisia: Yhtäältä uutistoimittajan ammattitaito punnitaan nimenomaan siinä, miten hän selviytyy tiukoista, inhimillisesti epämiellyttävistä ja järkyttävistäkin tilanteista menemättä toimintakyvyttömäksi. Hyvältä kenttätoimittajalta vaaditaan kykyä pitää pää kylmänä tiukoissaakin tilanteissa ja tarkastella tilannetta analyttisesti ikään kuin ulkopuolelta tehden järkeä kaaokseen. Samanaikaisesti journalistilta toivotaan vahvaa myötäelämisen kykyä, tilanneherkkyyttä ja hienotunteisuutta, kykyä samaistua haastattel-tavan asemaan. Jälkimmäinen vaatimus sai korostuneen sijan Jokelassa.

Osa korosti sitä, että myös toimittaja suree tilannetta, on empaattinen. Toisaalta moni poti huonoa omaatuntoa siitä, ettei tilanne tuntunut ikään kuin riittävän pahalta ja tunsu jopa syyllisyyttä siitä, että ammatillisessa mielessä ikään kuin nautti tilanteesta ja eritoten siitä, että itse selviytyi tiukasta paikasta. Samaan aikaan osa paheksui kollegojen ”uutiskiimaa”.

Mietin, että olenko jotenkin huono toimittaja siinä mielessä, että en kaipaakaan mitään katastrofeja. Vaikka totta kai sitten, kun se on päällä, niin tuleehan siitä semmoinen adrenaliinipiikki ja sitten hoitaa homman mahdollisimman hyvin. Ja jälkeenpäin tietyllä tavalla nauttii siitä, että tuli hoidettua homma aika hyvin. Ja nämähän on semmoisia mistä saa huomiota ja kiitosta enemmän kuin siitä perusduunista. (Toimittaja)

Yks mun (---) opiskelukaveri, joka on kanssa toimittaja, oli sanonut, kun se kuuli että mä oon siellä (---) että vähänkö mielenkiintosta, että olla siellä tapahtumien keskipisteessä. (---) Mutta musta tuntu, että itse asiassa täällä toimituksessa olis ollut ihan hirveen paljon mielenkiintoisempaa ammatillisesti, koska täällä oli se kaikki action, täällä oli se semmonen mieleton adrenaliini, mikä tulee siitä, että on jotakin isoa ja nyt sitä uutisoidaan ja nyt kiire ja nyt koneisto toimii ja nyt on poikkeustilanne ja nyt kaikki tieto ime-tään kaikista mahdollisista lähteistä. Mä luulen, et mä oisin tykännyt siitä, vaikka siis tavallaan – kuka tykkää siitä, että joku hullu ampuu jossain koulussa lapsia – mutta siis mä olisin tykännyt siitä tilanteesta.. (Toimittaja)

KATASTROFEIHIN VOI VARAUTUA

Jokelassa ei ollut helppo olla journalistina 7. marraskuuta 2007. Yksittäinen toimittaja on saattanut kokea vaikeuksia jokaiselta rintamalta. Haastatteluja tehdessään toimittajat olivat tietoisia koululaisten ja heidän vanhempiensa järkytyksestä ja mahdollisesta sokkitilasta, ja siksi kohtaamiset olivat myös toimittajille tilanteina erittäin hankalia.

Journalistit ovat moittineet poliisia ja kriisityöntekijöitä heikosta tiedottamisesta ja yhteistyökyvyttömyydestä, jopa vihamielisyydestä. Kotitoimituksestaan ei välttämättä ole voinut hakea selkänöjää. Joissakin tapauksissa selkeä ohjeistus ja tilannepäivitykset ovat puuttuneet. Toisissa tapauksissa turhat yhteydenotot omasta toimituksesta ja ulkomaisille viestimille annetut puhelinhaastattelut ovat syöneet aikaa tiedonhankinnalta. Vaativa työtehtävä on paikoin kiristänyt pinnaa ja synnyttänyt kyräilyä ja eripuraa myös journalistien ammattikunnan sisällä; tosin päinvastaisestakin eli yhteistyöstä ja solidaarisuudesta löytyy esimerkkejä.

Moni haastatelluista toimittajista sanoi suoraan tai viestitti rivien välistä, ettei Jokelan kaltaisiin katastrofeihin ole mahdollista koskaan täysin varautua. Kuitenkin mediatilat ja journalistit olisivat paremmalla ennakkovarautumisella voineet vaikuttaa Jokelassa kaikkiin muihin ongelmiin paitsi osallisten järkytykseen.

4

TOIMITTAJIEN JA SILMINNÄKIJÖIDEN KOHTAAMINEN

Edellisessä luvussa kuvattiin epäselvää ja kaoottista tilannetta Jokelan koulukeskuksen lähellä ampumispäivänä. Utisaineiston hankintaa määritti tilanteen sekavuus: ristiriitaiset tiedot kuolonuhrien määrästä sekä viranomaisten tunti-kausia kestänyt katko tiedotuksessa. Tässä luvussa tarkastellaan yksityiskohtaisesti koulusta pelastuneiden nuorten ja heidän sekä muiden uhrien lähiomaisten kohtaamista toimittajien kanssa. Emme vielä tässä yhteydessä erittele julkaisujen juttujen sisältöä tai niihin liittyviä julkaisupäätöksiä, vaan keskitymme ainoastaan aineistonhankintaan.

Keskeistä Jokelan silminnäkijöiden ja toimittajien kohtaamisessa oli kokemuksen ristiriitaisuus. Aluksi tuomme esiin nuorten reaktioita toimittajien työskentelyyn, ja sen jälkeen toimittajat kuvaavat tapahtumia omista lähtökohdistaan. Tämän jälkeen pohdimme Jokelan tapahtumien pohjalta, voiko sokkitilassa olevia ja muita silminnäkijöitä haastatella ja jos voi, miten se pitäisi tehdä. Luvun lopussa palataan toimittajien ja kriisityöntekijöiden väliseen vastakkainasetteluun ja kuvataan tapahtumien jälkivaikutuksia Jokelassa.

Toisiinsa törmäävien näkemysten arvioinnissa on syytä ottaa huomioon, että kuvaus perustuu pääasiassa kolme–neljä kuukautta tapahtuman jälkeen tehtyi-

hin haastatteluihin, jolloin eri osapuolten mielipiteet olivat saaneet vaikutteita käydystä julkisesta keskustelusta sekä tuttavien ja kollegoiden kannoista.

• • •

Viime vuosien katastrofien ja suurten rikosten uutisoinnissa vapaata tietojen hankintaa puolustavat journalistit ovat toistuvasti törmänneet sekä viranomais- ten että vapaaehtoisten kriisityöntekijöiden asettamiin rajoituksiin uhrien koh- taamisessa. Yhteentörmäyksiltä ei välttytty Jokelassakaan.

Psykiatrit, psykologit ja muut kriisityöntekijät ovat painottaneet Jokelan kal- taisissa tapauksissa uhrien suojaamista julkisuudelta; perusteluna on varautumi- nen mahdollisiin myöhempiin traumaperäisestä stressihäiriöstä johtuviin psyyk- kisiin ongelmiin. Ne voivat ilmetä ahdistuksena, masennuksena, unettomuutena, painajaisina, joskus alkoholismina ja pahimmillaan psykooseina. Ongelmat voi- vat tulla esiin joko pian tapahtuman jälkeen tai jopa vuosia myöhemmin.

Journalistit ovat arvostelleet kriisipsykologeja astumisesta väärälle tontille: journalismin etiikka on ammattikunnan sisäinen asia, johon ulkopuolisten ei ole syytä sekaantua. Journalistien mukaan tiedonhankinnassa voidaan törmätä pahannäköisiin tilanteisiin, mutta kaikkea materiaalia ei julkaista, ja julkaisupää- tökset tehdään journalistien oman eettisen harkinnan perusteella.

Kriisityöntekijät puolestaan painottavat, että kyse ei ole vain hyvistä tavoista ja etiikasta, vaan katastrofista pelastuneiden ja uhrien omaisten terveydestä. Moni meistä pitää luonnollisena sitä, että sairaanhoitajalla on oikeus estää toimitta- jien pääsy haastattelemaan kirurgiseen leikkaukseen. Saman logiikan mukaan terveydenhuoltohenkilökunta ja kriisiauttajat pitävät oikeutenaan suojata onnet- tomuuksien ja rikosten uhrien henkisen tuen antamista ulkopuoliselta häiriöltä, myös toimittajilta. Yhtenä perusteluna suojaamiselle on se, että uhrien stressiti- lan kestoajalla on vaikutusta psyykkisiin jälkivaikutuksiin.

NUORTEN KOKEMUS KOHTAAMISESTA

Uutisointia on tutkittu Suomessa vähän uutisoinnin kohteen näkökulmasta¹, ja tehdyt tutkimukset pureutuvat niin sanottuihin normaaleihin journalistisiin

1 Risto Kuneliuksen (2000) tutkimuksessa journalismia arvioivat muun muassa viranomaiset, kansalais- järjestöjen jäsenet ja asiantuntijat, joita on oman alansa edustajina haastateltu medioissa. Niin sanottujen tavallisten ihmisten näkökulmaan pureutuu pro gradu -tutkielmassaan Virpi Koivisto (2007), joka käsittelee mielenterveysongelmistaan haastatteluja antaneiden kokemuksia mediasta.

haastattelutilanteisiin, joihin Jokelaa on hankala verrata. Journalistien näkökulmasta haastattelutilannetta tarkastelevia tutkimuksia sitä vastoin on tehty enemmän.² Myös toimittajien kokemuksia kriisitilannetyöskentelystä on tarkasteltu useissa tutkimuksissa³, kun taas kriisin uhrien tai esimerkiksi kriisiviestintäorganisaatioon kuuluneiden kokemuksista on vähemmän viestinnän alan tutkimusta (Stein 2006, 101–102).

Psykologian tutkimuksia kriisien uhreista on runsaasti, mutta niissä tiedotusvälineisiin liittyvät kysymyksenasettelut ovat jääneet vähäisiksi tai puutteellisiksi. Teijo Kuusela viittaa Myyrmannin pommiräjähdyistä käsittelevässä tutkimuksessaan Poijulaan (2004), jonka tutkimuksen mukaan moni uhreista kertoi median vaikeuttaneen toipumistaan. Kuuselan mukaan Poijulan tutkimustulosten tulkinta jää kuitenkin pintapuoliseksi, koska median vaikutuksia tiedusteltiin kyllä–ei -kysymysten avulla. Avoimissa vastauksissa tiedotusvälineitä syytettiin muun muassa sokissa olevien ihmisten hyväksikäytöstä, mutta toisaalta myös kiiteltiin tiedontarpeen täyttämisestä. (Kuusela 2005a, 14–15.)

Tätä tutkimusta varten tehdyissä haastatteluissa Jokelan nuoret ja kriisityöhön osallistuneet puhuivat monin sanoin kohtaamisistaan tiedotusvälineiden kanssa. Kaikkia haastatteluja yhdistää yksi asia. Ne kertovat siitä, miltä uutisoinnin kohteena oleminen kriisin kokeneesta *tuntuu*. Tiedotusvälineiden toiminnan kuvailu on vahvasti tunteiden värittämää, ja myös julkaistujen juttujen arviointiin vaikuttaa nuorten oma kokemus paikalla vallinneesta tunnelmasta. Tunteet ovat vahvasti läsnä myös niissä ilmauksissa, joilla nuoret kuvailevat kokemustaan tiedotusvälineiden kohtaamisesta: *muuri, massa, runsas, ahdistava, aktiivinen, iholle tuleminen, apinajoukko, mylly, rumba, saalis* (nuoret medialle), *lokki, haaskalintu, härdelli ja mediahelvetti*.

Juuri tunne erottaa nuorten näkökulman tiedotusvälineiden näkökulmasta. Toimittajat ja kuvaajat tekivät Jokelassa työtään, joka on työhön liittyvien rutii-
nien ja ammatillisten sääntöjen ohjaamaa. Kuitenkin niin nuoret kuin kriisityöhön osallistuneetkin olisivat toivoneet paikalla olleilta tiedotusvälineiden edustajilta nimenomaan enemmän tunnetta ja myötäelämistä – asettumista kriisin kokeneiden asemaan.

Siis jos sä [toimittaja] et saa sitä haastatteluu, niin sehän on meidän vika siten tietty. Jotkut ei vaan kykene puhumaan ilman että ne halkee, ratkee, menee rikki. Että voisko yrittää ymmärtää.

2 Ks. esim. Niemi (2004), Mäkelä (1997), Nurmi (1996) ja Rajamäki (1991).

3 Ks. esim. Simpson (2006), Berrington ja Jemphrey (2003) ja Aiken (1996).

Suurin osa niistä mun kavereista, jotka ylipäänsä pyöri siellä nuorisotalolla, niin ne suhtautu tosi negatiivisesti toimittajiin ja muutenkin siihen median hälinään. Että jollain tavalla monille ei annettu sitä tilaa surra, tultiin koko ajan kyselemään haastatteluu, vaikka toinen on niin kun purskahtamassa itkuun. Että silleen ei osattu ehkä kattoo sitä tilannetta.

Pääosa nuorista oli sitä mieltä, että myötätuntoinen toimittaja oli miellyttävä. Tosin pari nuorta haastateltavaa pohti sitä, että jotkut toimittajat saattoivat myös esittää myötätuntoista paremman jutun toiveessa. Yhdelle nuorista oli lähetetty keskiviikon tapahtumia seuranneena perjantaina 7 Päivää -lehdestä tekstiviesti, jossa luki:

"Tervehdys! Kuten kaikki Suomen toimittajat, minäkin kirjoitan tästä kauheasta tragediasta. Sulla soi varmasti puhelin koko ajan. Jos auttaisit mua, niin saat multa juttupalkkion. Se vähentää sunkin kiirettä, kun ei tarvitse kaikille kommentoida. Soitatko mulle pikaisesti, jos voidaan tehdä yhteistyötä."

Nuoret itse toivoivat empatiaa nimenomaan tiedonhankintaan, mutta eivät ymmärtäneet "miltä nyt tuntuu"-tyylisten kysymysten mielekkyyttä. Myös valmiista uutisista liiallinen tunteellisuus tulisi heidän mielestään karsia. Tämä on linjassa kriisipsykologien suosituksen kanssa siitä, että kriisin kokeneilta tulisi tuoreeltaan kysyäkin vain faktoista, ei tunteista (Nikkanen 2007; Saari 2000, 132). Tuusulan kunnan erityisnuorisotyöntekijä Jaana Aro kiteytti asian näin:

No työntekijöiltä ne [toimittajat] halusi tietää, että miten nuoret voi, joka sitten taas henkilökohtaisesti tuntuu tosi tyhmältä kysymykseltä, koska jos siihen vastaa, että 'no ihan helvetin huonosti' niin kertooko se nyt kellekään mitään uutta.

Sen lisäksi, että esitetyt kysymykset tuntuivat tyhmiltä, samat kysymykset toistuivat haastattelusta toiseen. Yhä uudelleen nuorilta kysyttiin, missä he olivat tilanteen aikana, tunsivatko he uhreja ja ampujaa ja miltä koko tapaus heistä tuntuu. Nuoria pyydettiin myös miettimään syitä tapahtuneeseen. Eräs nuori piti asiallisina omakohtaiseen kokemukseen perustuvia asiakysymyksiä.

Että siinä kahden ekan päivän aikanahan ne oli saanu just nää niin sanottut neutraalit perustiedot siit tapahtuneesta, että sitten oikeestaan ainoot, mitä ne halus enää oli just nää syvällisemmät analyysit siitä perheestä ja itse ampujasta ja muusta. Että tyytyväinen oon, etten niihin lähteny.

Monet haastateltavat kuvailivat toimittajien ja kuvaajien toimintaa Jokelassa inttäväksi tai painostavaksi. Kieltävää vastausta haastattelu- tai kuvauspyyntöihin ei aina uskottu, vaan nuoria pyydettiin sanomaan ”edes jotain”. Positiivisina mieleen olivat jääneet tilanteet, joissa haastateltavaa lähestyttiin kohteliaasti ja kohtaamatta, kuunneltiin, pyydettiin lupaa kuvaamiseen, tiedusteltiin vanhempien suostumusta haastattelulle tai reagoitiin haastateltavan sanomisiin. Toimittajilta toivottiin, että nämä voisivat harkita ja odottaa hetken, ennen kuin ylipäätään kysyvät nuorilta mitään, ja miettivät paremmin, mitä kysyvät.

Yllättävän monessa nuorten ja kriisityöhön osallistuneiden haastattelussa tiedotusvälineiden kohtaamiseen liittyvät myönteiset kokemukset nousivat esiin ulkomaisista tiedotusvälineistä puhuttaessa. Tämä on sikäli yllättävää, että aikaisemmissa kriisiuutisointiin liittyvissä tutkimuksissa juuri ulkomaisten ja ulkopakkakuntalaisten medioiden toimintaa on usein kritisoitu: mitä kauempana tapahtunut on omasta kotimaasta, sitä kärkevämmin sitä on yleensä mahdollista käsitellä. (Stein 2006, 114–117; Jemphrey ja Berrington 2000, 471; Raittila 1996, 85–86.)

Jokelassa monet haastateltavat kuitenkin kehuivat nimenomaan ulkomaisen medioiden toimintaa ja siten käänteisesti kritisoivat kotimaisia toimittajia ja kuvaajia. Yksi nuori kertoi kotimaisen lehden netti-tv:lle antamastaan haastattelusta:

Mun mielestä se ei ollu ollenkaan miellyttävä. Että se niin kun jollain tavalla dramatisoi sitä tosi paljon. (---) Että se sano heti siinä aluksi, että 'tässä mun vieressä on näitä Jokelan koululaisia (---) itkeneitä, valvoneen näkösi'. Että se heitti sinne väliin tollasta dramatiikkaa, joka oli mun mielestä tosi ärsyttävää, että se yritti tehdä siitä just semmosen ison show'n. Mä huomasin sen, että useimmiten ne ulkomaalaiset, joille mä annoin haastatteluita, niin ne oli paljon niin kun sillä tavalla mukavampia ja osa taisi (---) kysyä, että haluatko vastata, tai voitko sanoa näin. Suomalaiset ei kovin paljon sitä kyselly.

Tilanteen ilmeisen järkyttävyyden lisäksi toimittajan ja silminnäkijän kohtaamiseen saattoivat vaikuttaa ensimmäisten päivien aikana inhimilliset tekijät: huono sää, väsymys ja nälkä. Järkyttyneet nuoret viettivät suuren osan ajastaan nuorisotalolla toistensa kanssa valvoen ja jutellen, kuten erityisnuorisotyöntekijä Jaana Aro kertoo:

Tosiaan jo sillon perjantaina ja lauantaina mäkin vein täältä [monitoimitalolta] nuoria kotiin ihan sen takia, että ne ois käynyt suihkussa, koska ne ei olleet käyneet kotona tän tapahtuman ja perjantain tai lauantain välissä. Että oltiin aika perusasoiden äärellä kuten että syödään ja käydään suihkussa ja nukutaan.

"Ne teki vain työtään"

Sekä nuoret että kriisityöhön osallistuneet haastateltavat painottivat useasti, että he ymmärtävät toimittajien ja kuvaajien tehneen vain työtään. Kaikkien mielestä median käytös oli monin paikoin asiallista, ja ylilyönteihin syyllistyi vain osa tiedotusvälineiden edustajista. Jo median edustajien määrän vuoksi toimittajien suunnasta tuleva paine tuntui kuitenkin uutisoinnin kohteista niin voimakkaalta, että sen seurauksena tiedotusvälineiden toiminta kokonaisuudessaan leimattiin asiatomaksi.

Että heti kun näki, että siellä on joku nuori, jota haastateltiin, niin heti kun se haastattelu oli loppunu, niin seuraava tuli siihen ja kysy, että saaks haastatella. Että siinä oli heti hirvee läjä niitä ihmisiä.

Toinen nuori kertoi ystävästään, jota haastateltiin moneen mediaan.

Siinä oli aika monta kertaa silleen, että se [kaverini] ei estäny sitä, kun siihen tuli miljoona ihmistä samaan, tulee ihmisiä koko ajan, ja se sama henkilö että 'nyt, ehitsä nyt, ehitsä nyt, ehitsä nyt, ehitsä nyt, ehitsä nyt'. Monta päivää. Ja sit mä sanoin, että ei hemmetti, tää ei lopu ikinä. Että se anto vaa haastattelun sitten. Moneen lehteen se joutu sitten. Periaatteessa se ei halunnu, mut periaatteessa oli ihan lupa kuitenkin.

Kertomukset tiedotusvälineiden ahdistavaksi koetusta toiminnasta alkoivat liikua Jokelassa jo ampumispäivänä. Seuraavien päivien aikana jokelalaisten ärtymys mediaa kohtaan lisääntyi eikä haastatteluja haluttu enää antaa. Paikallisista tuntui, että tiedotusvälineitä oli kaikkialla, ja pelkkä ajatus toimittajien ja kuvaajien läsnäolosta alkoi ahdistaa. Loppuviikon aikana haastatteluja annettiin yhä vähemmän ja seuraavalla viikolla koulun alkaessa nuoret välttelivät tiedotusvälineitä.

Sillon keskiviikkona vielä silleen meni, kun se oli niin tuore. Sen ymmärsi tavallaan, että tarvitaan jotain uutismateriaalia, mutta sitten kun olis halunnu päästä jo rauhassa sitä asiaa miettimään ja puimaan, niin sit kun se jatku vielä seuraavana päivänä samanlaisena, että ei päässy sisään ees sinne kriisikeskukseen, piti jonku takaoven kautta kiertää. Sillon se rupes ärsyttään, että ne ei anna olla rauhassa.

Kriisin keskellä kynttilöiden sytyttämisestä koulun viereisen lammen rannalle tuli nuorille tärkeä rituaali. Päivällä kynttilöiden viejiä kuvattiin ahkerasti, ja monet nuoret kertoivatkin saapuneensa lammelle vasta yöllä, kun olivat varmoja, että kuvaajat olivat poistuneet paikalta.

Sitten kun laitettiin kynttilöitä, niin hirvee kylläys. Siis ihan viereen tullaan ottaan kuvaa. Ihan viereen. Kyllä mä ymmärrän, että kuvia pitää saada, mutta tartteeks sun tulla siihen metrin päähän?

Kynttilöitä sytyttäessään nuoret kertoivat pyytäneensä kuvaajia olemaan kuvaamatta tai julkaisematta kuvia. Juuri tällaiset kohtaamiset tiedotusvälineiden kanssa herättivät nuorissa eniten mielipahaa: oma pyyntö tuntui kaikuvan kuuroille korville. Nuorten haastateltavien mielestä heitä ja heidän toiveitaan ei kunnioitettu, vaan tiedotusvälineet toimivat omilla, kriisin kokijoille vierailla säännöillään.

Yksikään nuorista ei ollut sitä mieltä, ettei heitä olisi pitänyt haastatella lainkaan. Haastateltavat painottivat kuitenkin, että haastatteluun on pyydettyä nuorelta itseltään ja tämän vanhemmalta lupa. Moni oli myös sitä mieltä, että haastateltavien tulisi olla täysi-ikäisiä. Ennen kaikkea toivottiin, että haastattelua odotettaisiin, kunnes tilanne on rauhoittunut: jos nuori sanoo, ettei halua kommentoida, toivetta pitää kunnioittaa. Erityisen asiattomana nuoret pitivät sitä, että haastattelupyyntö esitettiin heti, kun he olivat ennättäneet astua ulos evakuoitibussista. Myös aiemmissa tutkimuksissa on tullut ilmi, että haastateltavalle on tärkeää antaa harkinta-aikaa ennen haastatteluun suostumista, jos kyse on arkaluontoisesta aiheesta⁴.

Mediapelin kentällä

Haastattelujen lisäksi median edustajat lähestyivät Jokelan nuoria materiaali-pyynnöillä. Eräs nuori kertoi Jokelan keskustassa pyörineestä toimittajasta, joka kyseli paikalla olleilta nuorilta, oliko heillä kamerakännyköissään kuvia koulun sisältä. Näistä oli tarjottu nuorille myös rahaa. Tapaus toimii hyvänä esimerkkinä kahdesta asiasta. Yhtäältä toimittaja oletti, että verkkotaitoiset nykynuoret ymmärtävät tapahtumapaikalla kuvatun materiaalin arvon ja osaavat hyödyntää sitä. Toisaalta haastatellun nuoren negatiivinen reaktio toimittajan pyyntöön osoittaa, että nuoret osaavat asennoitua mediaan kriittisesti, ovat tietoisia omista

4 Virpi Koivisto (2007, 59) painottaa harkinta-ajan tärkeyttä arkaluontoisista aiheista annettujen haastattelujen yhteydessä. Eräällä Koiviston haastattelemissa mielenterveyskuntoutujista oli huono kokemus antamastaan radiohaastattelusta, joka Koiviston mukaan meni pieleen kolmesta syystä: haastateltava ei sisäistänyt sanomisiensa päätyvän julkisuuteen, hänellä ei ollut aikaa miettiä sanomisiaan tai korjata niitä myöhemmin eikä toimittaja huolehtinut siitä, että jutussa ei puhuta muiden ihmisten yksityisasiasta. (emt., 59–60.) Jokelassa moni haastattelu epäonnistui samoista syistä, jotka vielä korostuivat nopeatahtisessa kriisiuutisoinnissa.

oikeuksistaan ja osaavat tarvittaessa myös vastata kieltävästi toimittajien esittämiin pyyntöihin. Kuten samainen nuori asian ilmaisi:

Jos mä sanon, että mä en anna haastatteluu, mä tiedän, että se on mun oikeus, ja toisella on velvollisuus lähteä meneen.

Toisaalta osaa nuorista julkisuuteen pääsy saattoi myös imarrella ja houkutella. Nuorten haastatteluissa nousi esiin, että varsinkin nuoremmat oppilaat olivat suorastaan kisanneet keskenään antamiensa haastattelujen määrällä. Moni saattoi kuitenkin kiusaantua siinä vaiheessa, kun näki itsensä itkemässä tai höpöttelemässä sekavia lehdessä tai televisiossa. Vasta tällöin ymmärrettiin julkisuuden raadollinen käänköpuoli.

Osa nuorista katui pian haastattelun antamisen jälkeen lausuntoaan. Sanomisten peruminen ei kuitenkaan ollut mahdollista, sillä sekavassa tilanteessa toimittajien nimet eivät jääneet mieleen, eivätkä kaikki edes esitelleet itseään saati jättäneet yhteystietojaan. Osa nuorista oli kokonaan unohtanut puhuneensa toimittajille. Toiset taas olivat pettyneitä siihen, etteivät sitaatit vastanneet nuoren omaa käsitystä siitä, mitä hän oli sanonut.

Kysymykset oli hyviä jostakin osin, mutta sitten se tieto mikä tulee lehtiin, se on ihan erilainen. Että en mä tiedä, onko se sitten siinä, että toimittaja käsittää asian eri lailla. Vai onko se just sitä, että 'no ei tää kuulosta hirveen hyvältä, ei tällasta voi julkasta, että muotoillaas nyt vähän, ei sitä huomaa kuitenkaan.'

Tutkimushaastattelujen perusteella nuorilla ei ollut kovin selkeää käsitystä toimittajien työnkuvasta. Kaikki ymmärsivät, että toimittajan työhön kuuluu tiedon välittäminen, mutta se, keneltä ja miten tietoa normaalissa uutistystyössä hankitaan, oli epäselvää. Nuorten näkemykset poikkesivat toimittajien kannasta muun muassa siinä, mitä julkisella paikalla saa tehdä: nuorten mielestä kuvaaminen ilman lupaa oli monesti asiatonta, koska kuvauskohteet itkivät, kun taas journalistien näkökulmasta julkisella paikalla kuvaaminen on yleensä sallittua.

Vaikka Jokelan nuoret suhtautuivat ymmärtäväisesti siihen, että tiedotusvälineiden tehtävänä on välittää tietoa, he kuitenkin epäilivät, että tosiasiaissa toimintaa motivoivat kaupallisuuden paineet.

Sehän on vaan pelkkää voittoa niille tollaset tilanteet mun mielestä. Että kolme, neljä päivää pääsi mässäileen sillä tiedolla, niin mitäs siinä, no hyvät vuositulot kasvaa kaikilla. Liikevaihto nousee tollasessa puuhassa. En mä usko, että siinä mitään muuta syytä oli.

Yksi nuorista haastateltavista kertoi miettineensä etukäteen haastattelun mahdollisia seurauksia ja kieltäytyneensä tämän vuoksi toimittajan pyynnöstä.

Mä aattelin, että sitte alkaa pyörii netissä keskustelupalstoilla kaikkia kommentteja, että mitä mun olis kannattanu sanoo ja että miksi se nyt tollee meni. Mä aattelin, että mä en haluu sitä.

Sitä mukaa, kun kielteiset kokemukset tiedotusvälineistä levisivät nuorten keskuudessa, yleinen suhtautuminen mediaan muuttui negatiiviseksi. Osittain tämä johtui silkasta solidaarisuudesta: koska kaverilla oli huonoja kokemuksia tietystä toimittajasta, muutkin kieltäytyivät puhumasta median edustajille ylipäänsä. Vähitellen suuttumus muuttui yhteisölliseksi ja vastakkainasettelu pahan median ja kaltoin kohdeltujen jokelalaisten välillä oli valmis.

TOIMITTAJIEN KOKEMUS SILMINNÄKIJÖIDEN KOHTAAMISESTA

Toimittajien näkemys tilanteen kehittymisestä on sikäli yhteneväinen nuorten kuvauksen kanssa, että myöskään journalistit eivät alkuvaiheessa havainneet vastakkainasettelua. Päinvastoin – myös toimittajien mukaan osa nuorista tuntui suorastaan tyrkyttävän haastateltaviksi.

Siis sekin on mun mielestä jännää, että... miten ne oppilaat suhtautuvat yleensä. Kun ne oli siellä, olisko se ollu eka kuljetus sitten, niin nehän vilkutti ja hymyili siellä kameralle! (---) Siis oli totta kai ihmisiä, jotka oli hyvin järkyttyneitä, mutta että siellä oli vähän jopa (---) että ihan kuin ne olis jotenkin jopa nauttineet siitä huomiosta. (Kuvaaja)

Monet kriisit kokeneen toimittaja–kuvaaja-parin mukaan haastateltavien löytäminen olikin ensimmäisen päivän aikana Jokelassa selvästi helpompaa kuin Myyrmannin pommi-iskun jälkeen, jolloin osallisia jouduttiin metsästäämään puhelimitse, tai Konginkankaalla, jossa kukaan ei halunnut lausua medialle mitään. Osa Jokelan nuorista toki kieltäytyi ensimmäisenäkin päivänä haastateluista, mutta nuorten puhehaluttomuus ei vaikuttanut journalisteista missään mielessä poikkeukselliselta. Pikemminkin oltiin yllättyneitä siitä, että niinkin moni oli ylipäänsä halukas puhumaan.

Haastattelujen saaminen alkoi vaikeutua jo keskiviikkoiltapäivällä, jolloin toiminta siirtyi kriisikeskukselle. Yksi kriisikeskuksella olleista toimittajista arvelee, että matkalla koululta kriisikeskukselle nuoret olivat vielä halukkaita puhumaan. Sen jälkeen, kun vanhemmat olivat tulleet hakemaan lapsiaan, haastattelujen

saaminen muuttui selvästi vaikeammaksi, ellei mahdottomaksi. Kyse ei kuitenkaan ollut vielä varsinaisesta mediavihamielisyydestä, vaan pikemminkin siitä, että tilanne oli siinä määrin tunteikas, ettei siihen tehnyt edes mieli mennä väliin.

Sieltä poistui silloin tällöin semmosia parivaljakkoita, että on enemmän tai vähemmän vapiseva, kynelehtivä teini ja (---) hyvin suojelevasti siinä sen ympärillä oleva isä tai äiti. Ja ne meni sitten autoihinsa ja ajoi pois. Ja se oli kyllä semmonen (---) että olis hirveen vaikea siihen väliin ollut mennä kysymään mitään, mun ainakaan... kyllä jotkut meni, mutta ei ne yleensä kyllä kommenttia siinä kohtaa saaneet. (Toimittaja)

Kriisikeskukselta poistumisen jälkeen nuoret suhtautuivat journalistien mukaan selvästi eri lailla mediaan.

Ja sitten enemmän ja enemmän ihmisiä rupesi vaan yksinkertaisesti kävelemään ohi. Että en tiedä onko siellä sitten annettu ohjeetkin, että ei meille tarvitse puhua. Mitä pidemmälle toista päivää mentiin niin sitä helpommin käveltiin ohi ja ynseästi sanottiin ei. (Toimittaja)

Moni toimittaja ja kuvaaja luonnehti tilannetta kriisikeskuksen edustalla vaivannuttavaksi ja epämiellyttäväksi; tuntui vaikealta ottaa kontaktia ihmisiin, jotka ovat juuri kokeneet jotain kamalaa, pelänneet henkensä puolesta, toiset jopa nähneet ruumiita läheltä. Toisaalta samaan aikaan takaraivossa jyskytti ajatus siitä, että jonkinlaista materiaalia pitäisi saada. Jos tilanteeseen suhtautui *liian* hienotunteisesti, oli olemassa riski, että joutuisi palaamaan toimitukseen tyhjin käsin.

Mä seisoin siellä pihassa ja palelin ja kattelin, että ei toi, ei toi, en mä tota kysy, en mä tota kysy. Että oli tavallaan semmonen olo, että oli jotenkin oudosti sivussa kaikesta. (Toimittaja)

Sieltä bussista tulleet oppilaat meni vaan tosi nopeesti tiedotusvälineitten ohi sinne sisälle, musta siinä ei edes mikään haastatteluyritys ois tullut kysymyseenkään. Ja se oli musta niin kun ainoa tilanne, missä mua itseäni vähän (---) se toimittajan rooli (---) että sen toimittajan työn lisäksi jotenkin mulle ehkä tuli jotakin muita tunteita mukaan. (Toimittaja)

Toimittajien omat havainnot siitä, missä vaiheessa tunnelma alkoi kiristyä, vaihtelevat. Osa arvioi, että nuorten suhtautuminen mediaan olisi alkanut muuttua jo tapahtumapäivän iltana. Toiset huomasivat ilmapiirin viilenneen vasta usean päivän viiveellä. Ensimmäiset merkit varsinaisesta kielteisestä suhtautumisesta mediaan pantiin merkille illalla poliisin tiedotustilaisuuden jälkeen, jolloin osa toimittajista vielä palasi Jokelaan.

Kun me mentiin sen tiedotustilaisuuden jälkeen sinne, niin se tuli vasta silloin se vastarinta, koska ne tajus monet sen... ja ne tajus, että niitä toimittajia on ihan pirusti, niitä tulee koko ajan lisää. (Toimittaja)

Tuolloin tilanne ei vielä purkautunut varsinaisina konflikteina, mutta osa nuorista osoitti olevansa selvästi ärtynyt median läsnäolosta kääntämällä kame-roille selkänsä.

Ihan semmosissa yleisissä tilanteissa, missä on paljon ihmisiä ja siinä kuvasin (---) niin käännytäänkin pois kun huomataan että siinä on kamerat ojossa valmiina, että ei mitään konflikteja suoranaisesti, mutta tämmösiä joko sanallisia tai sanattomia viestejä tolla tavalla tuli aika paljon. (Kuvaaja)

Varsinaiset vihanpurkaukset alkoivat vasta muutaman päivän kuluttua. Yksi toimittajista muistaa nähneensä jo torstaina välikohtauksen, jossa kirkolta poistuva nuori uhkasi kuvaajaa oikeudenkäynnillä, jos kuva julkaistaan. Viikonlopuna käytössä olivat jo kansainväliset käsimerkit ja haastattelua pyytävälle toimittajille saatettiin haistatella avoimesti. Yksi poikaporukoista vastasi haastattelupyyntöön kirosanaryöpyllä, toinen puolestaan työnsi kuvaajan käteen lapun, joka osoittautui Jokela-adressiksi. Jokelassa useana päivänä ollut toimittaja kuvaa tunnelman muutosta:

Se on jännä, miten jokelalaisten asenteet muuttuivat siinä viiden päivän aikana. Koska silloin kun me mentiin sinne keskiviikkona, niin (---) siis ne oli ihan, että tervetuloa vaan tänne ja kyllä me kerrotaan teille, että ne oli niin kuin otettuja siitä huomiosta. (---) Mutta sitten se rupesi pikkuhiljaa kääntymään toisin päin, että sitten sunnuntaina (---) kun niitä yritti lähestyä, ne haistatti jo kaukaa. (Toimittaja)

Osa toimittajista koki, että nuoret suorastaan hakivat konflikteja. Kirkon edustalle viranomaishaastattelun sopinut reportteri kertoi odotelleensa kaikessa rauhassa haastateltavan saapumista, kun paikalle tuli aggressiivisesti käyttäytyvä poikajoukko.

Kamera oli maassa ja poltettiin tupakkaa siinä 50 metriä kirkosta, millään lailla ei työn touhussa. Niin siinä oli semmoinen nuorisjoukko, joka oikein niin kuin haki ja tuli meille että hei, kuvaattekste, mitä te oikein täällä kuvaatte? Että vittu jos kuvaatte niin me pistetään toi auto paskaks. (Toimittaja)

”Silminnäkiöitä täytyi haastatella”

Kuten luvussa 3 kävi ilmi, Jokelassa olleet toimittajat perustelivat nuorten lähestymistä ainoana vaihtoehtonaan, koska viranomaistietoa ei ollut saatavilla. Toimittajien näkökulmasta silminnäkiöhavaintojen merkitys oli korostunut etenkin ensimmäisten tuntien aikana, jolloin nuoria ei lähestytty niinkään haastattelujen toivossa, vaan sen selvittämiseksi, mitä ylipäätään oli tapahtunut. Toimittajat eivät aina haastateltavia lähestyessään tienneet, mitä nämä olivat kokeneet.

Se oli vaan niin yllättävää, että (---) kukaan viranomainen ei sano mitään. Ja (---) seuraava (---) mitä mä tein, oli se, että menin kysyyn sellasilta nuorilta tyypeiltä, jotka seisoskeli siinä, että mitä täällä on tapahtunut. Ja mä en tajunnu siinä vaiheessa, että ne oli just sieltä koulusta tulleet oppilaita. (Toimittaja)

Journalistit perustelivat toimintaansa Jokelassa sillä, että kyseessä oli koko kansan suru, ja siksi kaikilla suomalaisilla oli oikeus saada tietää, mitä Jokelassa tapahtui. Jos Jokelan nuoret olisi jätetty kokonaan rauhaan, muu maailma ei olisi saanut tietää tragediasta mitään. Vaikka viranomaistiedon uupuminen vaikeuttikin kiistatta Jokelassa olleiden toimittajien työtä, on silti epätodennäköistä ja hieman epäuskottavaa, että Jokelan nuoret olisi jätetty kokonaan rauhaan siinä tapauksessa, että poliisitiedotus olisi ollut aktiivisempaa. Jokelassa oli median edustajia yksinkertaisesti niin paljon, että kyselijöitä olisi varmasti riittänyt myös koululle, kirkolle ja kylänraitille. Viranomaistiedotuksen niukkuus ei selitä myöskään sitä, miksi median edustajat kansoittivat Jokelan kujat ja kadut myös seuraavina päivinä. Myöskään yksittäisiä ylilyöntejä ei voitane laittaa viralisen tiedon uupumisen tiliin.

Että on menty vaikka sen tekijän kotiin tai jonkun uhrin kotiin, jotain tästä, niin tuskin ne on viranomaistiedosta johtunut. Että eiköhän ne ole sitten ihan jotain sellasten välineiden edustajia, jotka tuota... joiden on käsketty tehdä niin tai jotka on tehneet niin. Joiden firman linja on sellanen, että niin voi tehdä. Itselle ei tullut mieleenkään. (Toimittaja)

Kriisi- ja onnettomuus uutisoinnissa ensimmäinen päivä on journalistin etikan näkökulmasta yleensäkin ”helppo”: mennään paikalle ja otetaan selvää, mitä on tapahtunut. Toimittajan on myös helppo perustella itselleen ja muille, miksi ylipäätään ollaan paikalla ja lähestytään haastateltavia, sillä toiminta saa oikeutuksensa yleisön tiedontarpeesta. Sen sijaan toinen ja kaikki sitä seuraavat päivät ovat vaikeita, kun kaikki faktat on jo kerrottu ja ainoa jäljellä oleva kysymys

on: miltä nyt tuntuu? Tässä kohden esiin tulevat todelliset eettiset ongelmakohdat ja -kysymykset, ja samalla ylilyöntien mahdollisuus kasvaa.

Yleisesti ottaen etenkin Jokelaan palaamista pidettiin journalistien keskuudessa vastenmielisenä, joskin monen mielestä myös tarinan loppuun viemisen kannalta välttämättömänä tehtävänä.

Kun esimerkiksi ihmiset tuli kynttilöitä sytyttään niin nehän kyynelehti ihan avoimesti. Ei siihen tee mieli mennä työntämään mikkiä, tunnelma oli sen sortinen. (--) Kaikki faktat oli jo edellisenä päivänä lyöty tiskiinkin sehän on vaan sitä, että sä kysyt että miltä nyt tuntuu. Oikeastaan sinä toisena päivänä haettiin vaan sitä tunnetta. Ja se on aina vähän vaikeeta. Tai ei nyt vaikeeta mutta vähän niinku perverssiä siinä tilanteessa. (Toimittaja)

Osa haastatelluista myönsi kuitenkin miettineensä hetkittäin oman työnsä mielekkyyttä. Oman ammattikunnan puolesta saatettiin tuntea myös eräänlaista kollektiivista häpeää, joka aiheutui nimenomaan siitä, että median massa oli niin valtaisia ja lisäksi toimittajat käyttäytyivät jossain määrin laumasieluisesti. Toisille tämä tunne tuli jo ensimmäisenä päivänä koulun ulkopuolella, missä toimittajat ympäröivät muurin lailla harvat haastateltavansa, ja vaativat kukin ahnaasti osaansa. Toiset taas havahtuivat tilanteeseen hieman myöhemmin.

Musta tuntui, että siellä ollaan haaskalla, että siellä syöksytään silleen itkevän ihmisen niskaan kiinni tai että siellä on kahdeksan kuvaajaa siinä ympärillä. (---) Siellä oli kaks kertaa enemmän median edustajia kuin niitä surevia ihmisiä. (Kuvaaja)

Sillon tällön oma ammattikunta, jollakin tavalla ei nyt hävetä, mutta siis tulee mieleen se oman työn mielekkyys, niin se torstaiamu oli sellanen, että siellä todellakin oli ulkomaisia uutisryhmiä isoine lähetyksautoineen siinä missä ne kynttilät oli ja ihmiset kävi tuomassa kukkia ja sytyttämässä kynttilöitä, niin se oli niin huikee mediashow. (Kuvaaja)

Median edustajat ymmärsivätkin Jokelaisten tuskastumista siitä näkökulmasta, että valtavan toimittajajoukon huomion kohteeksi joutumisen täytyi olla uuvuttavaa. Vaikka kaikki toimittajat käyttäytyisivät korrektisti, jo se, että joutuu toistuvasti kieltäytymään haastattelusta, saattaa hermostuttaa ja käydä voimille.

Kyllä mä ymmärrän senkin, että siis jos viisi toimittajaa kysyy, että suostutko kommentoimaan tai jotain, niin jos ei ole mitään sanottavaa, niin kyllähän se on ärsyttävää. (Toimittaja)

Siellä oli parhaimmillaan (toisena päivänä) mä laskin seitsemän kameraa siinä, kun oli suomalaiset ryhmät ja sitten oli varmaan 4-5 ulkomaalaisen talon ryhmät siinä kirkolla. Ja radiot päälle, iltapäivälehdet, kaikki muut. Varmaan siinä sen takia rupes myös tuleen ärsyntyä kun oli niin valtavasti sitä väkeä. (Toimittaja)

Arvioidessaan kriittisesti median toimintaa, toimittajat asettuivat yleensä ikään kuin tilanteen ulkopuoliseksi tarkkailijoiksi. Sen sijaan *oman* käytöksen kriittinen arviointi jäi haastatteluissa vähäiseksi. Muutama kuitenkin kertoi katuneensa omaa toimintaansa vasta kohteen reaktion nähtyään. Yhdelle kuvaajista oli jäänyt hätkähdyttävänä mieleen tilanne, jossa kaksi teinityttöä poistui koululta toisiinsa tukien. Toisella oli hupparin hihassa verta.

Mä tietysti nostin kameran saman tien, kun ne käveli kohti, räppäsin siitä nopeen kahden kolmen kuvan sarjan sillain tsäptsäptsäp, niin se gimma piti kättä tälleen pään edessä ja (---) mä kuulin kun se sano kaverille sellasella itkuisella äänellä, että mä en haluu että noi kuvaa. Se säväytti sillain (---) mä säpsähdin ihan, että ei perhana, että toi on oikeesti järkyttynyt toi ihminen. Että se kourasi sillain äkkiseltään, että mä ajattelin, että pitääks mun juosta perään ja sanoa että en mä kuvaa enää, että anteeks tai jotain, mutta ne ehti mennä ja tuskin siitä olis mitään hyötyä ollutkaan siinä vaiheessa. (Kuvaaja)

KETÄ VOI HAASTATELLA?

Jokelasta tehtyjä juttuja tarkastellessa on vaikea välttyä ajatukselta, että media toimi Jokelassa suhteellisen laumasieluisesti. Julkaistut jutut olivat miltei välineestä riippumatta suorastaan hämmästyttävän samankaltaisia – omia näkökulmia ainakin löydettiin vähän, jos niitä edes etsittiin. Samat haastateltavat päätyivät miltei kaikkiin välineisiin kertomaan tarinansa yhä uudestaan ja uudestaan, usein miltei samoin sanoin.

Toimittajat itse perustelevat joukkosieluiseksi tulkittavaa käytöstään muun muassa sillä, että etenkin koululla toimittajille karsinoitu alue oli kohtuullisen pieni, eikä potentiaalisia haastateltavia ollut paljon. Niinpä toimittajat tarrautuiivat niihin muutamiin haastateltaviin, jotka tuntuivat tietävän tapahtumista riittävästi ja vaikuttivat halukkailta puhumaan.

Kun siinä seistiin, siinä oli enemmän toimittajia, niin sitten vähän kattoo sen perään, että kuka kysyy keltäkin mitenkin. Kyllä mä sitä seurasin, että jos joku ihan mielellään antoi haastatteluja ja oli silleen reippaan olonen. (---) Että mieluummin kysyy sellasilta ihmisiltä, jotka kokee, että niillä on jotain kerrottavaa. (Toimittaja)

Journalistien keskuudessa haastateltavan lähestymistä pidettiin ongelmattomampana, jos tämä oli antanut saman lausunnon jo useampaan välineeseen. Kriisipsykologien mielestä haastateltavalle voi kuitenkin olla erityisen traumaattista nimenomaan se, että hän joutuu kertomaan samat tarinat yhä uudestaan ja uudestaan. Moni tutkimusta varten haastatelluista toimittajista toi esiin, että useisiin välineisiin päätyneet silminnäkijät näyttivät ikään kuin jättäytyvän vapaehtoisesti toimittajien saataville. Toisaalta kyse saattoi olla myös siitä, että haastateltava ei yksinkertaisesti päässyt poistumaan paikalta, sillä uusia pyytäjiä tuli taukoamatta lisää.

Kyllä mä muistan, kun se [haastateltava] sano siinä, että nyt mä en enää jaksa. Mä olin just haastatellut sitä. Ei se ollut antanut kun pari, ja se nosti niin kun kädet, hän ei jaksa enää (---) se oli niin väsynyt siitä. Mutta sitten mä näin kuitenkin hänet vielä myöhemmin antamassa kommentteja. Ja mun mielestä silloin oli englantia kyseessä. (Toimittaja)

Toinen toimittaja tunnustaa suostutelleensa samaista haastateltavaa.

No se oli ensimmäinen tällainen aika traaginen juttu, koska hän sanoi että hän on kyllä aika väsynyt. Mä sit kysyin että oisko mitenkään mahdollista jotain kuitenkin vielä kysyä. Siinä vaiheessahan mä en tiennyt yhtään mitään mitä siellä on [tapahtunut]. (Toimittaja)

Sokkitilan arvioiminen

Kriisipsykologiassa on tutkittu paljon sitä, miten ihminen reagoi kohdatessaan järkyttävän tapahtuman. Tutkimusten mukaan kriisin kokeneen ihmisen toipumisprosessi alkaa psyykkisellä sokkitilalla. Maallikolle tämän arviointi on vaikeaa, sillä usein sokkia ja paniikkia ajatellaan synonyymeinä. Harva psyykkisessä sokissa oleva ihminen kuitenkaan joutuu paniikkiin, vaan suurin osa käyttäytyy rauhallisesti, jopa tunteettomasti. Itselle tapahtuneita järkyttäviä asioita kuvaillaan, kuin ne olisivat sattuneet jollekin muulle. (Saari 2000, 42–49)

Jokelan jälkeen toimittajien keskuudessa käytiin keskustelua siitä, millaiset mahdollisuudet toimittajalla on arvioida ihmisen sokkitilaa. Toimittajien kerroman mukaan Jokelassa haastateltavaksi valittiin niitä, jotka vaikuttivat olevan parhaassa kunnossa, kun taas silmin nähden järkyttyneet nuoret jätettiin suosiolla rauhaan. Haastateltavien valinnassa luotettiin pitkälti omaan ammattitaitoon, kokemukseen, empatiakykyyn ja ”terveeseen järkeen”. Moni korosti myös

pyrkineensä erityiseen hienotunteisuuteen etenkin sen jälkeen, kun oli alkanut valjeta, mitä nuoret itse asiassa olivat joutuneet kokemaan.

Totta kai yksilöllisiä eroja on ja mä en ole mikään alan ammattilainen arvioimaan jonkun sokkitilaa yhdestä kymmeneen. Mutta kyllä jokainen niin kun oman elämäkokemuksen perusteella pystyy arvioimaan, että kuka on sellainen henkilö, kenen niin kun tietoja kannattaa ja voi käyttää." (Toimittaja)

Mitä pidemmälle se tilanne eteni, sitä paremmin me tajuttiin, että mistä siinä oikeasti on kysymys, eikä sitten enää kellään tullut mieleenkään, että mentäis niin kun vaatimaan sieltä jotain sukka jalassa juoksevaa teinityttöä haastatteluun. (Toimittaja)

Yllä olevat esimerkit perustuvat ajatteluun, jossa sokkitila edelleen yhdistetään hysteeriseen ja poikkeavalta näyttävään käytökseen. Kriisipsykologin mukaan tilanne on usein päinvastainen: valtaosa ihmisistä käyttäytyy rauhallisesti, eikä ulospäin näy mitään erityistä:

Paitsi ehkä hiukan lasittunut katse. Mutta he pystyvät raportoimaan aika systemaattisesti ja hyvin. Sokissa on myös piirre, että ihmiset haluavat puhua. He haluavat puhua kenelle vain, joka suostuu kuuntelemaan, koska he ovat niin täynnä sitä asiaa, että haluavat päästä käsittelemään sitä. Ongelma on, että jälkikäteen he toteavat, että eivät pystyneet itse arvioimaan haastattelun myöhemmin tuomia seuraamuksia. He sanovat, että jos olisivat ymmärtäneet, eivät ikinä olisi siihen ryhtyneet. Valtaosa suhtautuu tällä tavalla. Ei kuitenkaan ihan kaikki, joillakin se kanavoituu niin, että he käsittelevät kaiken julkisuudessa. (Salli Saari, ks. Raittila 2008, 39-40)

Jälkikäteen osa toimittajista arvioi tunnistavansa, milloin haastateltava on sokissa, mutta moni sanoi olevansa asiasta vähintäänkin epävarma. Vaikka suurin osa haastatelluista journalisteista sanoikin tunnistavansa niin sanotut selvät tapaukset, moni oli valmis myöntämään, ettei haastateltavan sokkitilan arvioiminen todellakaan ole ei-ammattilaiselle helppoa etenkin silloin, jos haastateltava käyttäytyy rauhallisesti. Toimittajien oli myös vaikeaa ennustaa, onko haastateltava siinä mielentilassa, että hän kestää lukea omat kommenttinsa vielä seuraavan päivän lehdestä.

Jos ihminen näyttää tyyneltä ja kertoo asioista loogisesti, eihän toimittajaparalla ole mitään mahdollisuutta tunnistaa, onko henkilö nyt sokissa vai ei. Jos haastattelen ihmistä, joka käyttäytyy normaalisti ja kertoo asioista selvin sanoin, niin mistä minä tiedän, että hän on sokissa eikä häntä pitäisi haastatella? (Toimittaja)

Ja sitten jälkeenkäin olen vaan miettinyt, että, en mä osaa sanoa, että oliko ne jossain sokissa vai ei. Että ei mun ainakaan muisti tai todennäköisesti järkkikään siinä vaiheessa riittänyt analysoimaan, minkälaisessa henkisessä kunnossa ne oli. (Toimittaja)

Jälkikäteen näkemänsä materiaalin perusteella osa toimittajista arvioi, että haastateltava saattoi olla sokissa juuri sen perusteella, että tämä vaikutti haastattelutilanteeseen nähden epäluonnollisen tyneltä ja rauhalliselta.

Se puhui semmosia valmiiksi jäsennehtyjä, lähes kirjakielisiä (---) lauseita, että ne olis melkein voinut suoraan kirjoittaa. Siinä ei ollu mitään 'niinkua' eikä 'muttaa' eikä ajatuksen polveilua, harhailua. Se oli ihan kun se olis lukenut sitä paperista, vaikka se kerto kuitenkin mitä oli tapahtunut, mutta se oli jotenkin sen päässänsä pilkkonut semmoseksi tämä tämä tämä, nyt mä sanon nämä asiat. Ja sitte se tuli ja se sano sen. Varmaan sekin oli joku omanlaisensa sokki. Että niinku tavallaan ihanne-tv-haastateltava, koska ei tartte yhtään editoida mitään 'niinkutusta' pois, mutta tosi hurjan olonen (---) semmonen robotti. (Toimittaja)

"Ne oli järkyttyneitä ja vähän muissa maailmoissa ja vastaili kyllä ihan selkeästi, että mitä on tapahtunut, mutta joku siinä olemuksessa ja katseessa oli sellaista että tajusi, että ne olivat sokissa. (--) Luulen myös että se isä oli. Häntä haastateltiin telkkarissa ja katsoin häntä. Hän on hirveän selkeäsanainen kyllä, kertoo sinänsä ihan rationaalisesti mikä tilanne on, mutta ei ole luonnollinen tai luonteva se esiintyminen, vähän semmoinen niinkun kauhusta jäykkä." (Toimittaja)

Toimittajat pitivät mahdottomana ajatusta siitä, että silminnäkijähaastattelut pitäisi jättää kriisitilanteessa kokonaan tekemättä, koska kaikki kriisin kokeneet voivat olla sokissa. Hyvää harkintakykyä sen sijaan pidettiin media-ammattilaisen tärkeänä ominaisuutena. Mediapäivillä 12.4.2008 toimittaja Ruben Stiller kysyi asiaa kriisipsykologi Salli Saarelta:

RS: Mä ajattelen sellasta tilannetta, että on tapahtunut jotain, ja ei saa mistään informaatiota, ja on ainakin toimituksen määräämää pakko haastatella paikan päällä näitä uhreja ja mahdollisesti silminnäkijöitä, jotka saattavat olla ihan samalla tavalla psykologisessa sokissa. Onks tää kielto ehdoton, että jos ei saa informaatiota muuta kautta ja näkee, että ihminen on psykologisessa sokissa, niin toimittajan pitää soittaa toimitukseen ja sanoa: "mä en haastattele, nää ihmiset on siinä tilassa"?

SS: Ei se ehdoton kielto ole, mutta neuvaisin kuitenkin, että kysykää niiltä ihmisiltä, että mitä he ovat kokeneet juuri nyt. Ja valitkaa haastateltavaksi ihmiset, jotka ovat silminnäkijöitä eivätkä kokijoita.

Haastatelluista toimittajista ani harva oli saanut koulutusta rikos- tai onnettomuuspaikalla toimimiseen tai siihen, miten haastateltava kohdataan. Myös esimiehiltä saadut käytännön ohjeet olivat vähäisiä. Tositilanteessa ratkaisut tehtiinkin suhteellisen intuitionvaraisesti. Viime kädessä päätös siitä, oliko ihminen haastateltavissa vai ei, saatettiin jättää tämän itsensä varaan.

Kysyin sitten, kun tiesin että annan suoraa siihen meidän uutislähetykseen, että sopisiko että annat pari kommenttia. Ja hän oli ihan – en tiedä oliko hän sokissa, ilmeisesti – mutta siis mä vielä moneen kertaan kysyin ja hän sanoi että joo, ilman muuta. Varmaan hänkin ajatteli, että täytyyhän jonkun jotain sanoa. (Toimittaja)

Kriisipsykologit puolestaan painottavat, että vastuu päätöksestä haastatella sokissa olevaa on aina toimittajan. Sitä ei voi sälyttää suostumuksensa antaneelle silminnäkijälle:

Suurin osa ihmisistä on suhteellisen rauhallisia sokissa. Ulospäin ei näy mitään, mutta sisässä on hurja myllerrys. Sen takia se on äärettömän vaikea tehtävä toimittajallakin tunnistaa, että se ihminen on shokissa. Mutta kyllä se toimittajan vastuulla on. (Salli Saari Mediapäivillä 12.4.2008)

Toisaalta journalistien haastatteluissa nousi esiin ainakin osan toimittajista tuntema ja soveltama ”salainen ohjenuora” siitä, että jos aikoo saada osalliselta kommentteja, häntä kannattaa lähestyä mahdollisimman pian. Sokkivaiheessa olevalta voi nimittäin saada haastatteluja, joita ei myöhemmin enää myönnettäisi.

Tämmöinen toimitusten salainen sääntöhän on se, että miks pitää reagoida nopeasti, on se, että ihmisillä on tietynlainen sokkivaikutus vielä päällä, että (---) saattaa kertoa ”juu tällain kävi ja jumankauta juu, et mää siellä” (---) että aluksi ne on sokissa, sitten ne kertoo just helposti asioita ja tälleen, mutt sitten ne alkaa kieltää, siis ne haluaa eristäytyä, vaikka tommonen asia kuitenkin pitää siis uutisoida. (Toimittaja)

Voiko alaikäistä haastatella?

Eri viestimien käytännöt ja periaatteet poikkesivat Jokelassa toisistaan siinä, minkäikäisten nuorten haastatteleminen pidettiin hyväksyttävänä. Journalistien ohjeissa todetaan, että ”alaikäisiä koskevissa asioissa on noudatettava erityistä varovaisuutta”. Tämän tarkemmin asiasta ei ole kuitenkaan alalla yhteisesti ohjeistettu.

Osa välineistä kertoi haastattelevansa alle 18-vuotiaita vain vanhempien luvalla. Toiset puolestaan katsoivat, että riittävän kypsyysraja kulkee 15. ikävuodessa, josta myös rikosoikeudellinen vastuu alkaa. Joissakin medioissa sovellettiin 16 vuoden ikärajaa. Osassa ohjeet olivat yksiselitteiset, toisissa taas painotettiin tapauskohtaista harkintaa. Keskustelua siitä, mihin raja vedetään, käytiin monessa toimituksessa Jokelan tilanteen ollessa päällä.

Käytännössä useimpien välineiden toimittajat *lähestyivät* Jokelassa kaikenikäisiä nuoria. Ratkaisut siitä, miten alaikäisten kommentteja käytettiin *julkaistuissa jutuihin*, sen sijaan vaihtelivat. Osa ei näyttänyt tai käyttänyt alaikäisten kommentteja lainkaan. Toiset taas julkaisivat niitä, mutta kysivät ennen julkaisupäätöstä vanhemmilta luvan. Jotkut eivät välittäneet ikärajoista, vaan julkaisivat alaikäisten silminnäkijäkuvauksia sen enempiä kyselemättä. Niissäkin välineissä, joissa ikärajoista pidettiin periaatteessa tarkasti kiinni, silmien ohi saattoi lipsahtaa yksittäinen kommentti, jonka julkaisemiselle ei ollut tiedusteltu nuoren huoltajilta lupaa.

Tutkimusta varten tehdyissä eri osapuolten haastatteluissa tuli esiin selviä näkemyseroja. Nuoret ja heidän parissaan työskentelevät kriisityöntekijät edustivat tiukkaa linjaa: heidän mukaansa alaikäisiä nuoria ei pitäisi haastatella missään olosuhteissa ilman vanhemman lupaa. Kriisityöhön osallistuneet pohtivat alaikäisten haastattelemista aikuisina ammattinsa näkökulmasta ja usein myös oman vanhemmuutensa kautta.

Jos mä aattelen esimerkiks omaa poikaani, joka on 17-vuotias, kohta täyttää 18, eli samanikäinen kun monet tossa tapauksessa osallisena olleita, niin kyllä mä lähden siitä, että mä olen hänen huoltajansa, ja jos medialla on jotain häneen kohdistuvia kiinnostuksia, niin siitä keskustellaan mun kanssa ensin. Ja mä keskustelen sitten oman poikani kanssa siitä, että missä määrin hän haluaa ja voi kommentoida niitä asioita julkisuudessa. (Suomen Punaisen Ristin valmiuspäällikkö Jarmo Hollstein)

Samaan yhtyi Nuorten Keskus ry:n pääsihteeri Eija Kallinen.

Mä en voinu uskoa, että aikuiset ihmiset voi toimia näin, siis sokissa olevien lasten kohdalla. Jotenkin musta tuntuu käsittämättömältä, että kun aikuisilta yleensä odotetaan aikuisuutta ja ammatillisilta ammatillisuutta, niin yhtäkkiä mä kohtaankin sellaisia nuoria, jotka on tavannu aikuisia, jotka on ylittänyt sekä tän aikuisuuden että sen ammatillisuuden.

Valtaosa toimittajista taas vastusti ajatusta ehdottomien ikärajojen asettamisesta ja painotti ennemminkin tilannekohtaisen harkinnan merkitystä. Tätä näkemystä perusteltiin muun muassa sillä, että jos seuraavan kriisin ainoat silminnäkijät olisivat alaikäisiä, näiden haastatteleminen olisi tiedonsaannin kannalta välttämätöntä. Jokelan tapauksessa osa nuorista sattui olemaan täysi-ikäisiä, mutta tilanne olisi ollut toinen, jos katastrofi olisi sattunut vaikkapa alasteella. Alaikäisiä koskevien juttujen julkaisuvaiheessa asiaa pitäisi kuitenkin harkita uudelleen.

Se on ihan eri asia, kenen kasvoja me käytetään lehdessä ja kenen kommentteja me käytetään, niin sillon totta kai se filtti pitää olla huomattavasti tarkempi ja pitää suojella niitä [alaikäisiä] ihmisiä ja niiden kykyä itse arvioida sitä tilannetta. (Toimittaja)

Journalistien ammattikunnan sisälläkin suhtautuminen ikärajiin jakoi kuitenkin mielipiteitä. Osa paheksui jo sitä, että yläasteikäisiä nuoria ylipäättään lähestyttiin. Toiset taas suhtautuivat ehdottomasti siihen, että alaikäisen vanhemmilta on tilanteesta riippumatta tiedusteltava lupa ennen, kuin tämän lausuntoja voidaan käyttää.

Alaikäisyys on mun mielestä aika yksiselitteinen asia. (---) Että oli tilanne ihan mikä tahansa, niin mun mielestä siitä pitää lähteä, että (---) sen vanhemmilta pitää saada lupa siihen, ja siitä ei voi tinkiä missään olosuhteissa. (Aikakauslehti, toimittaja)

Osa toimittajista puolusti alaikäisten haastattelemista myös nuorten omalla edulla ja oikeuksilla sekä toisaalta myös velvollisuuksilla. Tätä näkökantaa edustavien toimittajien mukaan olisi nurinkurista, että samaan aikaan, kun nuorten oikeuksia ja vastuuta yhteiskunnassa lisätään, heiltä voitaisiin evätä puhevalta mediassa.

Nehän ei olleet mitään alakoululaisia, että nää oli lähinnä tällisiä teinejä. Ehkä varhaisteinejä, mutta teinejä joka tapauksessa. Se mikä siinä on sitten mielenkiintoinen asia on, että tämän ikäiselle lapselle voidaan näköjään antaa aseenkantolupa, [naurahtaa] mutta sitten mietitään jälkepäin, että voiko sen ikäistä ihmistä haastatella. Että siinä on huomattava nurinkuruus tässä. (Kuvaaja)

Useassa haastattelussa tuli myös ilmi, että periaatteessa toimittaja kyllä tiedusteli lupaa haastateltavan vanhemmalta, mutta käytännössä asia tarkastettiin vain nuorelta itseltään.

Mä sanoin, että tässä on nyt tällänen homma, että mun täytyy varmistaa myöhemmin, että te voisitte kysyä kotona, että onks se ok teidän vanhemmille, että tätä juttua käytetään. (---) Sitten mä soitin sille [haastateltavalle] ja kysyin, että olet sä miettinyt tätä hommaa. Se sano, (----) että kaikki on ihan ok (---) kotona on puhuttu tästä. (Aikakauslehti, toimittaja)

Jokelan jälkeen käyty keskustelu on saanut aikaan sen, että alaikäisten kohtaamiseen liittyvät ongelmat on tiedostettu ja niistä on keskusteltu ammattikunnan keskuudessa tavallista perusteellisemmin. Jotkut medialat ovat kertoneet uusineensa Jokelan jälkeen ohjeitaan nimenomaan näiltä osin. Osittain kyse saattaa olla kosmeettisesta yrityksestä osoittaa, että ulkopuolisten esittämä kritiikki on otettu toimituksissa vakavasti. Toisaalta on syytä uskoa, että Jokelan tapaus nosti aidosti asian ammattikunnan mietittäväksi.

Uhrien omaiset: haastatella vai ei?

Kaikkien tutkimuksessa mukana olleiden valtakunnallisten uutisvälineiden edustajat ilmoittivat periaatteen, ettei surutaloja lähestytä. Yhdessä tapauksessa saman välineen esimiehen mukaan uhrien omaiset jätettiin rauhaan, mutta alainen paljasti, että kaikkien ovella oli käyty. Aikakauslehdissä pyrkimys saada haastatteluja kuolonuhrien omaisilta näytti olevan yleistä: viidestä tutkimusta varten haastatellusta aikakauslehtitoimittajasta kolme kertoi joko itse soittaneensa omaisille tai tiesi kollegansa tehneen näin.

Surutalon lähestymisen voisi olettaa olevan journalismin etiikan näkökulmasta valinta, joka vaatii toimituksen johdon hyväksyntää. Journalistihaastattelussa kävi kuitenkin ilmi, että soittopäätös saattoi tukeutua kollegalta saatuun uskonvahvistukseen. Samankin talon toimittajilla saattoi olla erilaisia käsityksiä siitä, mikä on lehden linja; yksi kertoi saaneensa ohjeet pysyä etäällä uhrien omaisista, toinen taas oli käynyt soittamassa näiden ovikelloa. Osittain ristiriita selittyy sillä, että omaisten lähestymiseen ei välttämättä suhtauduttu alusta saakka kategorisen kielteisesti, vaan linjaa saatettiin tarkistaa tapahtumien mitaan. Toisaalta kyse oli selvästikin myös siitä, ettei esimiehiltä ylipäätään saatu minkäänlaisia ohjeita.

Ekana päivänä sanottiin, että jos saat niitä uhreja selville, niin sitten katoaan, otetaanko yhteyttä niihin uhrien omaisiin. Sitten mä sain sen tytön selville hyvin äkkiä (---) ja selvisi, että sen isä asui sillä paikkakunnalla, mutta sitten mä juttelin uutispäälliköiden kanssa ja ne sitten sano, että jätettiin ne uhrin omaiset rauhaan. (Toimittaja)

Omaisista lähestyttiin vaihtoehtoisin tavoin. Osa kävi soittamassa ovikelloa, toiset tarttuivat puhelimeen. Useassa toimituksessa ajateltiin, että vähiten tunteleva lähestymismuoto on tekstiviesti. Yksi esimiehistä kertoo nimenomaisesti ohjeistaneensa alaistaan, että ovelle ei mennä, mutta viestin voi lähettää. Myöhemmin kävi ilmi, että melko monessa välineessä oli päädytty samaan ratkaisuun. Kun kahdeksan toimittajaa lähettää tekstiviestin ja yksi ei tyydy yhteen vaan jää jankuttamaan, vastaanottajan näkökulmasta viestien tulva kasvaa valtaiksi. Vaikka toimittajien keskuudessa ymmärrettiinkin omaisten tuskaa, samalla omia ratkaisuja puolustettiin sillä, että kysyminen kuuluu toimittajan työhön, eikä yksittäinen väline voi olla vastuussa siitä, mitä muut tekevät. Kun joukossa on yksi, joka ei usko ei-sanaa, on kuitenkin menty rajan yli.

Se on kiusallista ja ikävää, mutta (---) se on meidän työtä, se meidän täytyy tehdä. Mutta sitten kun joukossa on yksi joka lähettää sen ensimmäisen tekstiviestin ja sen jälkeen kaksikytnejä tekstiviestiä ja joka sen jälkeen soittaa ja kun hänelle sanotaan yhden kerran ei, niin hän soittaa vielä kuusi kertaa. Niin silloin (---) on ylitetty sellainen eettinen raja, jolloin ei enää toimita oikein. (Päällikkötoimittaja)

Suurin osa uhrien omaisista vastasi haastattelupyyntöihin kieltävästi. Osa katkaisi puhelun sanaakaan sanomatta, toiset taas kieltäytyivät kommentoimasta. Jotkut pyrkivät estämään omaistaan käsittelevän jutun julkaisemisen, toiset taas reagoivat jälkikäteen voimakkaasti itseään koskevaan uutisointiin. Toimittajien kokemukset omaisten kohtaamisesta vaihtelevat: yhden mielestä vastaanotto oli kategorisesti kielteinen. Toinen puolestaan koki, että ovelle ilmaantuneeseen toimittajaan suhtauduttiin ystävällisesti ja jopa ymmärtäväisesti, joskin harva halusi kommentoida asiaa.

Mä sain langan päähän kolme perhettä, kaks äitiä ja yhden isän, joilla oli lapsia, mutta ei, silloin tuli jo: ei missään nimessä ei mitään. Se sano, että jos meidän perhe mainitaan jossain, niin sitten kyllä lähtee asianajaja liikkeelle. (Toimittaja)

Jälkeenpäin ajateltuna niin ei se ollut mikään raskas tehtävä, koska se suhtautuminen oli hirveen ystävällistä. He niin kun tavallaan tiesi sen, että kun se on koko Suomea koskettava asia niin ehkä he oli valmistautuneetkin siihen, että joku saattaa kysyä sitä. Ja me saatiin joitain kommentteja ja jotkut ei kertoneet mitään, mutta hyvin niin kun minimaalisesti mitään yleensä-kään saatiin. Eikä niitä, jos mä nyt oikein muistan, niin niitä ei edes ole julkaistu. (Toimittaja)

Sitten [haastatellun nuoren] äiti soitti tästä, että he ei missään nimessä olis halunneet, että tää juttu julkaistaan. Ja tätä ei missään nimessä, että miksi te olette tehneet tällasta ja he ei halua enää yhtäkään juttua. (Toimittaja)

Jälkikäteen yritykset lähestyä omaisia tuomittiin varsin ankarasti julkisuudessa. Toiset toimittajista kertoivat katuvihaansa haastattelujen hankkimisyrityksiä, toiset taas vetosivat vallitsevaan käytäntöön ja siihen, ettei Jokelassa toimittu mitenkään erityisen poikkeavalla tavalla. Osa viittasi myös välineiden keskinäiseen kilpailuasetelmaan: vaikka oma väline olisikin pitäytynyt lähestymästä omaisia, joku muu olisi yrittänyt kuitenkin. Yleensä ne toimittajat, jotka omaisia olivat lähestyneet, olivat kuitenkin sinut itsensä ja asian kanssa: myös ikävien tehtävien katsottiin kuuluvan työn luonteeseen ja samalla toimittajan ammattitaitoon.

Nyt näin jälkikäteen vähän itteäkin puistattaa, että mä ylipäättään oon yrittänyt sinne soittaa. Että siinä voi sanoa, että ehkä vähän omatunto kolkuttaa, mutta en tiedä, se on taas sitten vähän just sitä samaa, että tollasissa duuneissa sitä rajaa etsitään, ja välillä ehkä mennään sen ylikin. (Toimittaja)

Tän alan suurimpia kynnyksiä on niin sanottu 'death knock'. On ihmisiä ja toimittajia, jotka ei kykene sitä tekemään, menee ovikelloja pimputtamaan sellaseen kotiin, missä on kuolema. (---) Mä oon sitä joutunut tekemään tai ollut sellasissa tilanteissa, että sitä on vaadittu. (Toimittaja)

Vertaan siihen esimerkiksi, että kun Aki Sirkesalon kuolemasta tuli tieto, niin eihän ollut mitään muuta kenelläkään mielessä kuin se, että missä asuu hänen isänsä, että nyt nopeesti (---) ja mehän ajettiin melkein [iltapäivälehdessä] kanssa kilpaa sinne kukkapuskat etupenkillä. Että ei siinä voi moraa-

Poikamme (---) surmaamista seuraavana päivänä, eli torstaina 8.11.2007 noin kello 13.00 - 14.00 välisenä aikana kotimme ovikelloa soitettiin. Vaimoni (---) meni avaamaan ovea ja oven takana oli kaksi naista, jotka esittäytyivät Iltalehden toimittajiksi. Vaimoni vetäisi välittömästi oven kiinni eikä toimittajat päässeet sisälle.

Samana torstaina 8.11.2007 noin kello 18.00 - 18.30 aikaan soi jälleen ovikellomme ja koska kävimme juuri tuolloin kotonamme olleiden kriisityöntekijöiden kanssa tapahtumaa läpi, niin meillä käymässä ollut veljeni (---) meni avaamaan ovea. Veljeni pyysi

minua tulemaan eteiseen jonne oli tullut vieraita. Menin eteiseen jossa oli kaksi minulle tuntematonta mieshenkilöä. Hämmästyin koska en tuntenut kotimme tulleita vieraita. Etumaisena seisoneella miehellä oli kukkapaketti kädessään ja hän ojensi kukkapaketin minulle sanoen samalla että "Seiskalehti ottaa osaa suruun". Hämmennyksissäni otin kukat vastaan, mutta sanoin samalla että emme anna haastatteluja nyt emmekä jatkokseen. Takana seisoneella miehellä näin puolipitkän pusakan alla, vyötäisillä olevassa laitteessa palavan valoja. Minulle tuli ajatus että tällä miehellä oli nauhuri vyötäi-

lia ajatella, että voidaanko me semmosta juttua tehdä, vaan kysymys on siitä, kuka nopeimmin ehtii kukkapuskan kanssa oven taakse ja saamaan sen yhdenkin kommentin, jonka voi vetää sitten vaikka pääkanteen. Että tässä on samanlainen tilanne. (Toimittaja)

Niissä välineissä, joissa uhrien omaisia lähestyttiin, asiaa perusteltiin pääsääntöisesti kahdella tavalla. Osa vetosi siihen, että surulle täytyy saada kasvot. Toiset myönsivät avoimesti, että omaishaastatteluilla myydään lehtiä. Jälkimmäistä kantaa edustavissa yleisön kaksinaismoralismi herätti kuitenkin nyreyttä: juttuja luetaan kyllä ahkerasti, mutta samalla niiden tekijöitä arvostellaan moraalittomuudesta.

Julkisuudessa juttuja omaisista ei juurikaan nähty. Tietävästi omasta tahdostaan tiedotusvälineissä esiintyivät ainoastaan kuolleen rehtorin omaiset, jotka kritisoivat poliisitiedotusta tapahtumapäivän iltana. Hekin esiintyivät kuitenkin nimettöminä. Lisäksi yhden uhrin isä ja sisko joutuivat useamman välineen haastateltavaksi aiemmin päivällä, jolloin nämä eivät vielä tienneet omaisensa olevan surmansa saaneiden joukossa. Sama haastattelu ehti pyöriä päivän mittaan varsin monessa välineessä, ja näin omaisten silminnäkijälausuntojen käyttöä jouduttiin pohtimaan myös niissä medioissa, joissa surutalojen rauhaan jättämisestä on periaatteessa selvät säännöt.

Jokela-uutisoinnissa jouduttiin ratkaisemaan myös se, miten uhrien ja ampujan tuttavien antamiin lausuntoihin suhtaudutaan. Osa uhreja tunteneista saattoi olla hyvinkin innokkaita kertomaan suhteestaan uhriin, ja toiset jopa tarjoutuivat itse aktiivisesti haastateltaviksi.

sillä ja nauhoitus päällä. Pyysin toimittajia poistumaan ja sanoin edellä mainitsemani sanat, että emme anna haastatteluja nyt emmekä jatkossakaan ja lisäsin vielä että tuota ovikelloa ei tarvitse tulla soittamaan. Toimittajat poistuivat sitten välittömästi kodistamme. Seiskalehden toimittajilta saamani kukat annoin veljelleni ja pyysin häntä heittämään kukat roskiin. Palasin kriisityöntekijöiden luokse ja kerroin heille toimittajien käynnistä ja jatkoimme sitten keskustelua kriisityöntekijöiden kanssa. Seiskalehden antamissa kukissa ei ollut mitään korttia mukana, jonka seikan kävin vielä

seuraavana päivänä toteamassa roskiksessa olevasta kukkapaketista.

Toimittajien vierailu kodissamme tapahtumaa seuranneena päivänä koin vaimoni kanssa ahdistavaksi ja lisää surua tuottavana tapahtumana. Kaiken surun ja ahdistuksen lisäksi jouduimme viikon miettimaan mitä esim. Seiskalehti kirjoittaa pojastamme. Kun Seiskalehti sitten ilmestyi niin kävin hakemassa lehden ja huojennukseksi havaitsin että artikkeli oli aivan asiallinen.

(Suora lainaus krp:n esitutkintapöytäkirjasta yhden uhrin isän kuulustelusta, nimet poistettu)

Tiedotusvälineissä ystävien tai naapurien haastattelemista ei pidetty kovinkaan ongelmallisena etenkin siinä tapauksessa, että nämä itse vaikuttivat halukailta puhumaan. Sitä ei kuitenkaan pysähdytty pohtimaan, miltä taustajuttujen julkaiseminen uhrien omaisista saattaisi tuntua. Kriisiammattilaiset pitävät naapureiden ja muiden tuttujen haastatteluja ongelmallisina nimenomaan siksi, että usein uhrit ja näiden omaiset loukkaantuvat näiden lausuntojen antajille, mahdollisesti hyvillä ystävilleen. Järkytyksensä keskellä omaiset kuitenkin tarvitsivat kaiken mahdollisen tuen tuttavapiiriltään, ja siksi välien rikkoutuminen on kriisitilanteessa erityisen huono asia. (Saari 2005, 25)

Suurin osa välineistä kertoi, ettei Auvisen perheen tavoittelua edes harkittu. Osa kuitenkin tunnusti avoimesti, että yhteyttä kyllä yritettiin ottaa, mutta pyyntöihin ei koskaan vastattu. Iltalehden ja 7 päivää -lehden julkaisema kuvamateriaali ampujan kotitalon ulkopuolelta johti Julkisen sanan neuvoston langetta-vaan päätökseen. Auvisen talon ulkopuolella kävivät kuitenkin – ikään kuin varmuuden vuoksi – monet sellaisetkin välineet, joiden linjan mukaista surutalolen lähestyminen ei niiden oman kertoman mukaan missään nimessä ole. Tekijän nimi oli nopeasti tiedossa, osoite saatiin numerotiedustelusta ja navigaattori huolehti lopusta.

Ja sitten me ajettiin siitä sen kotitalon ohi. Me ei pysähdytty siihen, mutta me ajettiin kohtuullisen hitaasti. Me tiedettiin, että toi on se talo. Siellä ei ollut ketään, (---) ja kuvaajakaan ei ottanut edes kuvia. Me ajateltiin, että no, ehkä me nyt annetaan tän olla. (---) En mä en oikein tiedä jälkeensä, että mitä me siellä käytiin tekemässä. (Toimittaja)

MITEN HAASTATELTAVAA LÄHESTYTÄÄN?

Suurin osa tutkimusta varten haastatelluista toimittajista korosti, että haastattelusta kieltäytymistä on ehdottomasti kunnioitettava: jos haastateltava sanoo ei, se on uskottava kerralla jäämättä jankuttamaan. Sen sijaan toimittajat puolustivat voimakkaasti oikeuttaan lähestyä haastateltavia. Sitä pidettiin täysin kestävämmänä ajatuksena, että jo pelkkä haastattelupyyntö nähtäisiin jotenkin tuomittavaksi tai liian tungettelevaksi.

Jos joku sanoo, että "en anna haastattelua", niin se on siinä (---) Jos se ei suostu, niin ei suostu (---) Mutta mun mielestä se on kohtuutonta, jos sitä sitten kritisoidaan, että jos menee kysymään, että "anteeks saanko häiritä". (---) Varsinkin kun me liikutaan silleen ison kameran kanssa ja mulla on mikki kädessä. Että se on niin selvää, että me ollaan mediasta. (Toimittaja)

Erityisesti kentällä olleita journalisteja askarrutti, mitä tapahtuman osallisilta sitten voi ja saa kysyä, eli pitäytyykö faktoissa vai voiko keskustella myös kokemuk-
sista, tunteista. Television ajankohtaisohjelman päällikkö pohti mahdollisuutta
jättää haastattelu kokonaan tekemättä

Jälkikäteenhän voidaan ajatella ihan hyvin (---) että tehdään sellanen rat-
kaisu vastaavassa tilanteessa, että ei lähdetä ollenkaan sinne. (---) Seistään
selkä suorana sitten illalla siellä lähetyksessä, ja sanotaan, että (---) me teh-
tiin tällainen ratkaisu, että me ei mennä ollenkaan sinne kysymään ihmi-
siltä, että miltä tuntuu. Koska juuri muita kysymyksiä ei voi esittää siinä
tilanteessa. (Päällikkötoimittaja)

Tilanne voi olla henkisesti vaikea myös työtään tekeville journalisteille; toi-
mittaja voi olla itsekkin paniikissa tilanteesta ja surra siinä missä muutkin. Jotkut
Jokelassa olleista journalisteista kokivatkin olleensa paitsi tilanteen neutraaleja
tarkkailijoita, myös itse eräänlaisia osallisia ja kokijoita. Epätietoisuus tilanteesta
loi yhteenkuuluvaisuutta osapuolten välille, ja vähiä tietoja vaihdettiin puolin ja
toisin ystävällisessä, joskin huolen painamassa hengessä. Yksi toimittajista arvioi-
kin, että kohtaaminen ja kommunikointi oli alkuvaiheessa luontevaa juuri siksi,
ettei kukaan oikein tiennyt, mitä oli tapahtunut. Toinen koki olleensa lapsiaan
odottavien vanhempien kanssa ikään kuin samassa veneessä ja auttaneensa näitä
parhaansa mukaan kertomalla tietojaan tilanteesta. Siksi jälkikäteen esitetyt syy-
tökset siitä, että media olisi käyttänyt jotenkin hyväkseen paikalla olleita omai-
sia, tuntuivat osan mielestä epäoikeutetuilta.

Ihmisethän tuli myös kertomaan ja jutteli asiasta ihan vapaaehtoisesti, että
meidän ei tarvinnut tentata niitä ihmisiä, vaan se oli tavallaan kollektiivinen
tilanne kaikille. (---) Että aina jälkeensä puhutaan, että on media vastaan
tavallinen kansa. Että media jollain lailla riistää tai on pakottanut ihmisiä
kertomaan tietoja, mutta kyllä se on tavallaan ihan päinvastoin ollut. (Toi-
mittaja)

Toisaalta osa koki, että ammattiroolin ylläpitäminen oli vaikeaa juuri siksi, että
kaikki – nuoret, omaiset, toimittajat ja kuvaajat – seisoivat tuntikausia samassa
paikassa ilman, että kukaan olisi tiennyt tapahtuneesta mitään sen tarkempaa.
Tämän vuoksi arveltiin, että myös jokelalaisilta saattoi hämärtyä käsitys siitä, että
he olivat tekemisissä juttua tekevän toimittajan kanssa.

Aika nopeasti siinä ryhmässä syntyi sellanen me-henki (---) kaikki puhui kaikkien kanssa, kaikki kysyi että tiedätkö mitä on tapahtunut ja ne kysyi multa yhtä paljon kun mä kysyin niiltä. Ja sehän on ihan selvää, että kun mä lähestyn ihmisiä niin sanon että [välineestä X toimittaja N] hei, tiedätkö mitään – tiedätsä, mä luulen että ihmiset ei oikein tajunneet että kuka oikein on toimittaja. (Toimittaja)

Useimmat tutkimusta varten haastatellut toimittajat korostivat, että kriisitilanteessa haastateltavia lähestyttäessä tulee olla erityisen hienotunteinen. Journalistien omat näkemykset siitä, miten empaattisesti tai osaaottavasti toimittajan tulisi haastattelutilanteessa esiintyä, poikkesivat selvästi toisistaan. Osa korosti, että haastateltavaa pitää lähestyä lämpimästi. Myös näkemys siitä, että toimittajalle puhuminen voisi olla haastateltavan näkökulmasta jollain tavalla terapeutista, nousi toimittajahaastatteluissa esiin. Jotkut taas kantoivat huolta haastatteliansa hyvinvoinnista patistaen näitä kotiin lepäämään ja lämmittelemään. Toiset korostivat pyrkiensä hoitamaan haastattelut kiireettä – tai ainakin kiireetömän oloisesti – jottei haastateltavalle jäisi tilanteesta kylmä vaikutelma.

Mä sanoin kaikille, että muistakaa sitten, että vaikka nyt ei tunnu pahalle – tän mä sanoin jokaiselle, jota mä haastattelin – että se ei ole sitten mikään häpeä, jos huomenna tuntuu pahalle. (Toimittaja)

Olen sitten haastattelun jälkeen jopa halannut tai muuten tietyllä tapaa sitten keskustellut pikkusen pitempään (---) että ei vaan ottanut sitä kommenttia ja haastattelua ja sitten ”kiitti, heippa”, vaan yrittänyt sen sillä tavalla näitisti päättää. (Toimittaja)

Osa journalisteista kuitenkin tuomitsi ankarasti sen, että toimittaja heittäytyy liian empaattiseksi ja käyttää tilannetta hyväkseen esiintymällä eräänlaisena kanssakokijana tai -surijana. Myös vuolaisiin surunvalitteluihin ja kukkakimppuihin suhtauduttiin karsaasti.

Jotkut lähestyy sillä lailla – en mä tiedä esittääkö ne – että ne on hirveen empaattisia. Ja jotkut hirveesti pahoittelee (---) että: ”Olitteks te siellä? No mä oon hirveen pahoillani, että sä oot joutunu kokeen tällasta.” (---) Mä olen ottanut sen linjan, että naama peruslukemilla vaan kysyn, että ”anteeks, saanko häiritä, saanko kysyä?”. Sitten jos ihminen sanoo, että ”saat”, niin mä kysyn. Mutta en mä siinä rupea mitään esittämään, että ”kuule munkin ottaa nyt hirveesti voimille”. Ja vaikka siis ottikin voimille, että olihan se inhottava ja vaikea paikka. (Toimittaja)

Vaikka monet Jokelan nuoret toivoivat journalisteilta nimenomaan myötätuntoa, kriisipsykologien mukaan toimittaja ei saa unohtaa omaa rooliaan tilanteessa. Jokelan jälkeen suomennetussa Trauma ja journalismi -oppaassa (2007)⁵ toimittajia neuvotaan varomaan liiallista empaattisuutta. Toimittaja voi kyllä ilmaista pahoittelunsa, mutta myötätuntoa ei saa teeskennellä, eikä toimittajan tule ylittää oman ammattinsa rajoja: toimittaja on toimittaja, eikä hänen työhönsä kuulu terapian antaminen kriisin kokeneelle. Liian jutustelevaa ja kaverillista haastattelutapaa tulee välttää, koska se voi harhauttaa haastateltavan puhumaan ohi suunsa (ks. myös Koivisto 2007, 44–48).

Kun [sokissa olevan] tarve puhua on niin tavattoman suuri, niin silloin ei kauhean herkästi valikoida sitä kenelle puhutaan. Minusta kaikkein vaarallisimpia ovat semmoiset toimittajat, jotka ikään kuin ovat kauhean empaattisia ja asettuvat kaveriksi. Siinä sitten puhutaan kaikki ummet ja lammet ilman, että yhtään tiedostetaan sitä, että mihin tämä puhe sitten voi johtaa. (Salli Saari Mediapäivillä 12.4.2008)

OHJEIDEN JA SÄÄNTÖJEN MERKITYS HAASTATTELUTILANTEESSA

Niin päällikkö- kuin rivitoimittajatkin korostivat puheessaan, että haastattelutilanteessa ratkaisevia ovat toimittajan luontaiset kyvyt, joihin ohjeistuksella on vaikeaa ellei mahdotonta vaikuttaa. Esimiehen on vaikea käskää alaistaan olemaan empaattinen ja hienotunteinen, jos nämä luontaiset ominaisuudet tältä puuttuvat.

Jos ihminen ei vaan osaa lähestyä toista ihmistä semmosessa tilanteessa, sä olet voinut kouluttaa [toimittajaa] vaikka kuinka paljon, ja siitä ei ole mitään iloa. Ja päinvastoin jotain ihmistä ei ole tarvinnut kouluttaa ollenkaan mutta sillä on luontainen kyky, se on empatiaa tai mitä muuta tahansa (---) kyky lähestyä ja kyky ymmärtää sitä toisen ihmisen tilannetta. (Päällikkötoimittaja)

Toisaalta esimiehen ohjeistuksella voi olla tärkeä merkitys juuri siksi, että sillä voidaan vahvistaa – tai horjuttaa – toimittajan käsitystä siitä, miten haastattelutilanteessa tulee käyttäytyä. Myös ääneen lausuttu lupa olla toimimatta oman ammattietiikan vastaisesti, voi olla kriisipaikalle lähetetylle toimittajalle tärkeä.

5 Dart Center for Journalism & Trauma -verkoston Euroopan toimiston johtaja Mark Brayne on koonnut ja toimittanut oppaan journalistien ja trauma-asiantuntijoiden kokemusten pohjalta. (ks. myös Backlund 2008, 26–29)

Kriisitilanteessa toimittajat joutuvat herkästi puun ja kuoren väliin, jos pomoporras painostaa rikkomaan rajoja ja menemään yhä pidemmälle, vaikka toimittajan oma moraali sanoisi muuta. Esimiesten, jotka eivät joudu kohtaamaan haastateltavia silmästä silmään, on helppo usuttaa alaisiaan olemaan ärhäkkäitä. Jälkikäteen ulkopuolinen arvostelu kohdistuu kuitenkin niihin toimittajiin, jotka paikan päällä tekivät työtään.

Yksi toimittaja kertoo saaneensa taksimatalla Jokelaan pomoltaan ohjeet olla mieluummin liian varovainen kuin liian päällekyävä: ”Pitää olla erityisen herkkä sen suhteen, että ei sitten jälkitraumatisoi niitä.” Toimittajan oman kerroman mukaan nämä olivatkin juuri ne ohjeet, jotka hän halusikin kuulla. Tässä tapauksessa ”pomon lupa” olla olematta aggressiivinen oli siis linjassa toimittajan oman etiikan kanssa.

Ja se oli semmonen, mihin mä sitte aika lailla sitten takerruin (---) se oli just se ohje, minkä mä halusinkin kuulla, niin mä pidin siitä tosi tarkasti silleen, että nyt on pomon lupa. (Toimittaja)

Tilanne saattoi olla myös päinvastainen.

Kollega, joka oli siellä sitten seuraavana päivänä, joutu käymään jonkunmoista jaakobinpainia itsensä kanssa siksi, että hänelle tuli toive, että hän haastattelee mahdollisimman paljon silminnäkijöitä tai ihmisiä, jotka niin kun tavallaan kertoo siitä, kuinka kamalaa tämä on. Ja kun hän taas itse koki sen ristiriitaiseksi, että hän ei halua (---) lähestyä niitä ihmisiä, kun näkee, että ne on vielä jotenkin sokissa. (Toimittaja)

Mä sanoin [työnjohdolle], että mä en rupea kenellekään soittelemaan enää perään. (---) Tää on ihan riittävän kauheeta, että jos te haluatte että jollekin soitellaan perään niin voitte ihan itse tehdä sen. (---) Mun mielestä se ei ollut oikein enää lähtee kiusaamaan kiusattua, jota oli haastateltu jo moneen kertaan eri välineisiin siinä. (Toimittaja)

Osa toimittajista kokikin voimakasta ristivetoa: toisaalta paine hankkia tietoa oli suuri, mutta samanaikaisesti haastateltavien lähestymisessä vaadittiin hienotunteisuutta. Vaikka esimiehet eivät olisikaan ääneen lausutusti kannustaneet hankkimaan haastatteluja tavallista ärhäkämmin, kenttätoimittajista moni kuitenkin oletti, että juuri tätä heiltä toimituksessa tosi asiassa odotettiin.

Silti tapauksia, joissa toimittajan oma ammattietiikka olisi ollut selvästi ristiriidassa välineen linjan kanssa, tuli ilmi varsin vähän. Ainakin osittain tämä johtunee siitä, että ihmisillä on taipumus hakeutua töihin sellaiseen paikkaan, jonka toimintatavat voidaan allekirjoittaa. Toisaalta taas talon linja ohjaa ammat-

tietiikkaa; niiden, joiden työnkuvaan vaikkapa surutaloihin soittaminen ei kuulunut, oli helppo paheksua näin tekeviä kollegoitaan. Vastaavasti ne, jotka jouduivat ylittämään alalla yleisesti vallitsevia eettisiä rajoja, eivät kokeneet henkilökohtaista moraalista ristiriitaa, vaan perustelivat asiaa sillä, että tehtävä kuuluu työnkuvaan.

Kiinnostava juonne tutkimushaastatteluissa on, että esimiesten mukaan erilaisia ohjeita ja säännöstöjä on riittämiin ja kaikkien talon toimittajien tulee ne tuntea. Alaiset kuitenkin olivat useammin kuin esimiehet sitä mieltä, että täsmälliset ohjeet puuttuvat tai ainakaan niistä ei oltu tietoisia. Lisävaloa olisi kaivattu erityisesti siihen, ketä voidaan lähestyä, mutta myös yleisesti siihen, mitä osallisten haastatteluilta oikeastaan haluttiin.

On vaikeata tietää, mikä on esimerkiksi [oman välineen] linja tällaisissa tapauksissa. Mä en ole ikinä nähnyt mitään sellasta paperia että miten tällaisia tilanteita pitäisi kuvailla tai paremminkin miten niitä ei pitäisi kuvailla. (Toimittaja)

Ei meidän toimituksessa ole mitään ohjeita siitä, että keitä haastatellaan ja keitä ei. Että kyl mä muistan, että ainakin itse silloin (---) kun teki ekaa kertaa tollasia juttuja, niin silloin ainakin sitä tavallaan olis kaivannutkin. Ja varsinkin jotain linjanvetoa siitä, että kuka on liian lähellä. Että lähetääkö jonkun uhrin äidille edes soittamaan, tai muuta. (Toimittaja)

Jossain määrin mun mielestä olis järkevää ja toivottavaa, että meillä esimerkiksi olis selvemmät säännöt. Että olis niin kun joku oma linjaus siitä, että kuinka paljon me esimerkiksi haastatellaan niitä silminnäkijöitä ja uhreja ja omaisia ja mikä meidän tarkoitus niillä haastatteluilla on. Halutaanko me, että he ikään kuin on siellä (---) antamassa tietoa, mitä tapahtui, vai antaako ne vaan ikään kuin omat kasvonsa sille surulle? (Toimittaja)

Vaikka täsmällisiä ohjeita pidettiinkin toivottavina, monet haastateltavista suhtautuivat kuitenkin melko skeptisesti siihen, miten paljon kirjallisista ohjeista voisi olla apua konkreettisissa ratkaisutilanteista. Yleisesti ottaen tärkeämpänä pidettiin, että hyviä käytäntöjä opittaisiin kokeneemmilta journalisteilta keskustelun ja koulutuksen kautta, kuin että kaikki kirjattaisiin pikkutarkasti toimituksen papereihin.

On selvää, että pelkkä asioiden muistiin kirjaaminen ei vielä auta, jollei tietoisuus käytännöistä leviä toimittajajoukon keskuuteen. Toisaalta Jokela-uutisointi pisti monessa toimituksessa alulle sisäisten ohjeiden uusimisprosessin, joka pakotti toimitukset pohtimaan omaa toimituspolitiikkaansa ja nimenomaan keskustelemaan siitä, mikä on hyväksyttävää, kohtuullista, toivottavaa tai järke-

vää. Jokelan jälkeen toimituksissa uusittiin mm. kriisijournalismin ohjeita ja moni toimitus ilmoitti myös päivittäneensä sisäistä tyylikirjaansa haastateltavien kohtaamiseen liittyvän ohjeistuksen osalta.

Kentällä olleista toimittajista monella oli omasta mielestään liian vähän kriisipsykologian tuntemusta ja opastusta siihen, miten kriisin kokeneita kohdatessa tulisi käyttäytyä, eli kuinka arvioida ihmisen sokkitilaa ja keitä ylipäätään voi lähestyä. Ohjeistuksen täsmäntämisen ohella talon sisäisiä kriisikoulutuksia pidettiin toimittajien keskuudessa toivottavina. Harvassa toimituksessa tällaisia oli kuitenkin viime vuosina järjestetty, ja niissäkään, joissa kriisiorganisaation toimintaa oli vastikään harjoiteltu, haastateltavan kohtaaminen ei ollut noussut tarkastelun keskiöön.

Jokelan jälkeen käydyssä keskustelussa adressin tehneet nuoret toivat esiin toivomuksen siitä, että haastateltavan oikeudet kirjattaisiin nykyistä selkeämmin Journalistin ohjeisiin ja että nämä myös saatettaisiin kaikkien kansalaisten tietoon. Journalistien omassa keskuudessa ammattikunnan yhteisiä ohjeita pidetään siinä määrin löyhinä, ettei niistä ole juuri konkreettista apua Jokelan kaltaisissa kriisitilanteissa. Yksi esimiehistä kuvaa Journalistin ohjeita niin ”väljiksi, että niiden sisällä pystyy tekemään vaikka mitä, vaikka vallankaappauksen”. Toisaalta pilkuntarkkojen yleisohjeiden laatimista koko ammattikunnalle pidettiin mahdottomana.

Jos sä lähdet niitä rajaamaan ja tiukentamaan, niin sä olet semmosella tiellä, joka on päättymätön. Se menee tuolla horisontissa, tiedäksä, sinne se kaa-reutuu se tie, kun sitten jälleen tulee rajoituksia ja ohjeita, neuvoja. (---)
Että sitten jo niitten tekninen noudattaminen menee niin monimutkaseksi.
(Päällikkötoimittaja)

Osassa toimittajista ajatus siitä, että ulkopuoliset puuttuisivat journalistisen toiminnan periaatteisiin ja etiikkaan, herätti suoranaista närkästystä. Toisaalta etenkin kenttätoimittajista moni piti suorastaan toivottavana sitä, että konkreettisessa kriisitilanteessa myös ulkopuoliset tahot voisivat pyrkiä asettamaan tiedotusvälineiden toiminnalle rajoja.

Moni haastateltava nosti spontaanisti esiin ajatuksen siitä, että seurakunnat voisivat pohtia keskuudessaan, millaisiin tilaisuuksiin tiedotusvälineitä päästetään kuvaamaan. Tähän mennessä tällaista käytäntöä on noudatettu kriisitilanteiden yhteydessä vaihtelevasti; muun muassa Konginkankaalla kuvaajia ja toimittajia ei päästetty kirkkoon, Myrmanin tapahtumien muistoksi järjestettyihin tilaisuuksiin media sen sijaan pääsi. Jokelassa hautajaisiin ei omaisten toivomuksen johdosta menty lainkaan.

Etenkin kenttätuomittajan elämää ulkopuolelta tulleet toiveet ja kiellot helpottaisivat, koska ne antaisivat ikään kuin legitiimin syyn jättää jonkun haastattelun – toisinaan myös esimiesten toiveiden vastaisesti. Ulkopuolisten osoittamia suuntaviivoja toivottiin myös siksi, että tällöin päätös ei jäisi yksittäisen väliin harkintavallan varaan. Kenenkään ei tarvitsisi murehtia siitä, kuinka kunniallisesti kilpailija käyttäytyy, kun säännöt olisivat kaikille samat. Toimittajat olivatkin yksimielisiä siitä, että aina kun tällaisia toiveita on esitetty, niitä on myös kunnioitettu.

Jos omaisilla on hyvin selkeä toivomus, että heitä ei kuvata tai jotain, niin se on hyvä tuoda myös esiin. Koska kyllä sitä Suomessa kunnioitetaan. (---) Mutta jostain muualta niitten [rajoitusten] täytyy kyllä tulla kuin tiedotusvälineiltä itseltään, koska (---) onhan uutiskilpailu sellaista nykyään, että en mä luota siihen, että sitten kollega ei mene ja kuvaa. (Toimittaja)

TUOTTIKO MEDIA TRAUMOJA?

Joiltakin osin Jokelan nuorten ja toimittajien kokemukset vastaavat toisiaan, mutta suurelta osin muistikuvat tapahtumasta ovat etäällä toisistaan. Journalistit kyllä ymmärsivät tapahtuman uhrien reaktion, mutta katsoivat toimineensa pakkotilanteessa ja joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta oikein. Nuorista toimittajien pohdinnat pyrkimyksestä hienotunteisuuteen tuntunevat vierailta, ja heidän yhteisölliseksi tunnetason kokemuksekseen jäi hyvin negatiivinen käsitys koko mediasta.

Tämän luvun alussa lähdimme liikkeelle kriisipsykologien ja toimittajien usein vastakkaisista näkemyksistä. Monet toimittajat eivät aktiivisesti kiistä uhrien suojaamisen tarvetta, mutta käytännön uutistyössä he pitivät asianosaisten haastatteluja välttämättöminä.

Aikaisempien rikosten ja katastrofien yhteydessä käydyssä keskustelussa jotkut journalistit ovat epäilleet kriisipsykologien perusteluja ja pitäneet niitä uhrien liiallisena suojaamisena. Toimittaja Pasi Jaakkonen (2007) suhtautuu psykologien rooliin kriisitilanteissa kriittisesti ja puhuu heistä ”valtaansa käyttävänä psykopa-pistona”, joka vaikeuttaa tiedotusvälineiden työtä.

Jaakkonen arvioi kriisipsykologien toimivan tieteellisesti epävarmalla pohjalla. Keskustelua kriisipsykologien johdolla tapahtuvan psykologisen jälkipuinnin (debriefing) tehokkuudesta onkin käyty 2000-luvulle tultaessa (ks. esim. Wahlbeck 1999; Kokkonen ja Leino 2006). Tässä yhteydessä emme lähde arvioimaan kriisipsykologian ja sen menetelmien tieteellistä perustaa. Sen sijaan voimme tarkastella toista Jaakkosen esiin tuomaa ajatusta, eli kriisipsykologian pyrkimystä

”kontrolloida avoimeen yhteiskuntaan olennaisesti kuuluvaa vapaata tiedonvälitystä onnettomuuden uhrien hyvinvoinnin nimissä”.

Toimittajat ja kriisipsykologit toimivat todellakin toisiaan vastaan, jos asiaa tarkastellaan Jaakkosen omaksumasta sanavapausfundamentalismin näkökulmasta. Jos tiedotusvälineiden tehtäväksi ymmärretään yksinkertaisesti totuuden kertominen maailman tapahtumista, ovat kaikki muut arvot – kuten uhrien psyykinen hyvinvointi – vain esteitä tai hidasteita tämän tehtävän toteuttamisessa.

Kriisipsykologeilta on penäty näyttöä siitä, että haastattelut tai muu toimittajien toiminta olisivat aiheuttaneet ihmisille psyykkisiä ongelmia. Konkreettisia ja yksilöityjä esimerkkejä on vaikea esittää ainakin kahdesta syystä: Ensinnäkin yhden osatekijän erottaminen psyykkisen trauman synnyssä on vähintään ongelmallista. Toiseksi psykologit ja psykiatrit eivät voi esittää yksilöidysti julkisuudessa terapiassa käsiteltäviä asioita.

Jokelan jälkihoidon koordinaatioryhmän vetäjä psykologi Kirsti Palonen kommentoi median toiminnan vaikutuksia Jokelan kokemusten pohjalta. Hän tuo esiin yleisellä tasolla jälkihoitotyössä esiin tulleita ongelmia. Palosen mukaan keskeinen median toiminnasta johtuva ongelma on se, että tiedotusvälineisiin liittyvien huonojen kokemusten käsitteleminen vie aikaa muulta toipumiselta.

Huonot kokemukset median kanssa, sokkitilassa annetut haastattelut, vaikutavat toipumiseen hidastavasti. Nuoret alkavat katua sitä, että ”perhana, että menin antamaan haastattelun”. He rupeavat häpeämään sitä, että ovat esillä televisiossa. Nämä kokemukset, tuntemukset, vievät tilaa ajalta, joka tarvittaisiin sen alkuperäisen trauman käsittelyyn. Ne vievät sivuraiteille sitä prosessointia.

Samankaltaista palautetta on tullut Palosen mukaan myös uhrien omaisilta. Erityisesti omaisia on loukannut toimittajien röyhkeä tunkeutuminen privaatti-alueelle, perhepiiriin – koti- ja kännykkänumeroon soittelu ja uutisten kärkeilyminen. ”Nämä omaiset – tässä tapauksessa he olivat miehiä, perheenisiä – sanoivat, että miten nämä toimittajat kehtasivat tietoisesti tunkeutua niin lähelle menetyksen kokenutta ihmistä.”

Vertaistukiryhmissä on käynyt Palosen mukaan konkreettisesti ilmi, että median toiminnan herättämän kiukun käsittely vie aikaa ja energiaa toipumisprosessin kannalta tärkeämmiltä asioilta eli surun käsittelyltä ja sokista toipumiselta.

Kun olen keskustellut vainajien omaisten kanssa, niin he jopa kokevat, että heidän pitää piilotella. Kun se turvallisuudentunne on tämän tapahtuman vuoksi jo järkyttynyt, niin sitten vielä pitää piilotella, jotta saisi olla rauhassa sen oman kokemuksensa kanssa.

Palonen kiinnittää huomiota myös nuoruuden aiheuttamiin erityispiirteisiin tapahtuman kokemisessa ja sen seurauksissa. Nuoret kokivat surun ”yksityisenä, henkilökohtaisena kokemuksena, johon pitää saada oma rauhansa”. Heille samanikäisten joukko on tärkeä – olipa kyse kriisitilanteesta tai ei – ja siksi suruakin pitää saada käsitellä porukkana ilman ”että siihen aikuiset tulevat ulkopuolisina sotkemaan”. Esimerkiksi median tulo Jokela-talolle eli ”Monarille” koettiin nuorten keskuudessa tunkeutumiseksi heidän omalle alueelleen. Omien vaikutusmahdollisuuksien vähäisyys toimittajiin ja mediajulkisuuteen nähden taas koettiin traumaattisten tapahtumien keskellä uhkaavaksi.

Esimerkiksi tällaisia yllätyksiä on tullut nuorille, että yhtäkkiä näkee [televisiossa] oman kuvansa, eikä oikein edes muista, että on antanut yhtään mitään haastattelua. Eikä ole ymmärtänyt, että se menee johonkin julkiseen välineeseen. (---) Se, että heillä ei ole ikään kuin vaikuttamismahdollisuutta, on myös uhkaavaa. Tämän tyyppisessä traumassa, jossa heidän vaikuttamis- ja kontrollimahdollisuus on ollut nolla, tällaiset tilanteet jatkavat kokemuksellisesti alkuperäistä traumatisoivaa tilannetta. Että joku sohottaa, ei pyssyllä vaan kameralla, ja sitten tekee sillä mitä tahtoo. Siinä on samankaltaisuutta siinä, millä lailla tiedotusvälineet tunkeutuu, kuin tässä väkivaltaisessa tunkeutumisessa.

Palonen kiinnittää huomiota siihen, että esiintyminen mediassa on voinut rikkoa myös nuorten keskinäisiä suhteita. Tapahtuman aikaan haastatteleja antaneille on voitu naureskella ja heidät on voitu jättää porukan ulkopuolelle:

Tuon ikäisillä nuorilla on kauhean voimakas se tasapäisyyden vaatimus. Ne mielestään ovat kauhean yksilöllisiä, mutta ne ovat yksilöllisiä suhteessa vanhempiin, keskenään hyvin tasapäisellä tavalla. Tämä että joku on julkisuudessa, niin se saavuttaa erityisaseman, ja siitä todella saatetaan naureskella ja sille annetaan tällaista erityishuomiota, joka ikään kuin heittää hänet ulkopuolelle sen tasapäisen ryhmähengen.

Kirsti Palosen mielestä ei voi yksiselitteisesti sanoa, miten median toiminta olisi vaikuttanut esimerkiksi ahdistuksen ja unettomuuden aiheuttamaan työkyvyttömyyteen. Esimerkiksi iltapäivälehtien lööpit ovat kuitenkin hänen mukaansa vaikuttaneet siihen, että ”ajatukset ovat alkaneet kiertää tietyissä asioissa, ja se on tuottanut voimakasta ahdistusta ellei tuskaakin ja nukkumisvaikeuksia”. Asia tuli ilmi erityisesti krp:n tutkintaraportin julkaisemisen yhteydessä, jolloin media otti Jokelan tapahtumat jälleen näyttävästi esille. Palonen toteaa, että muun muassa asian kaivaminen uudelleen esiin onnettomuuk-

sien vuosipäivien yhteydessä palauttaa traumatisoituneet ihmiset psykologisesti uudelleen kriisitilanteeseen ja synnyttää uudelleen samat tunteet, jotka vallitsivat hädän hetkellä.

• • •

Toimittajille voisi asettaa kysymyksen, ovatko he omalla käyttäytymisellään ehkä yllä kuvattuihin tuntemuksiin osallisia ja voisiko ammattikunta oman toimintansa sääntelyllä vaikuttaa parempaan lopputulokseen.

Kriisityöntekijöiltä voisi puolestaan kysyä, onko ohjeiden ja rajoitusten esittäminen ja nuorten tukeminen paikan päällä ainoa ja riittävä tapa suojata nuoria Jokelan kaltaisessa tapahtumassa, ja voisivatko kriisiauttajat omalla aktiivisella tiedottamisellaan purkaa toimittajien tiedontarpeen synnyttämiä konflikteja.

Luvun alussa nuorisotyöntekijä ihmetteli, kannattaako kriisissä nuorten tukena olevien ammattiauttajien vastata toimittajien ”tyhmiin kysymyksiin”, esimerkiksi siihen, miten nuoret voivat. Reaktio on ymmärrettävä. Mutta jos kriisiauttajat suhtautuisivat yhteistyöhenkisesti toimittajiin, tämä saattaisi auttaa heidän tavoitteensa, eli uhrien ja heidän omaistensa suojaamisen, onnistumisessa.

5

KILPAILU, KOHTUUS JA LUOTETTAVUUS JULKAISUPÄÄTÖKSIÄ OHJAAMASSA

Edellisissä luvuissa on kuvattu, miten koko journalistinen koneisto valjastettiin hankkimaan tietoa Jokelasta ja kuinka tietoa hankittiin. Tässä luvussa tarkastellaan saatujen tietojen julkaisemista. Päähuomio keskittyy ampumapäivän tapahtumiin ja siihen, miten ja millaisin perustein tuolloin hankittuja tietoja julkaistiin. Tarkastelun kohteena ovat täten erityisesti mediayritysten verkkosivut ja televisio. Kiinnitämme erityistä huomiota eri mediataloissa käytyyn keskusteluun siitä, millainen oli verkon ja muiden julkaisualustojen suhde Jokelan tapahtumien uutisoinnissa.

Jokelan ampumatapaus sattui puoliltapäivin arkipäivänä, mikä merkitsi sitä, että tilanne oli monilta osin parempi kuin vaikkapa tsunamin tai Konginkankaan bussionnettomuuden aikaan. Toimituksissa oli rivitoimittajien lisäksi paikalla valtaosa eri portaiden johtajista. Tämä antaa mahdollisuuden tarkastella myös toimitusten työnjohdon roolia ja organisaation toimivuutta. Tässä luvussa organisatorisiin asioihin kuitenkin viitataan vain silloin, kun niillä on merkitystä tehtyihin julkaisupäätöksiin – laajempi pohdiskelu niistä on luvussa 3.

VERKKOTOIMINNAN VAIKUTUKSIA JA PULMIA JOKELASSA

Jo luvussa 3 kuvattiin verkon keskeistä roolia Jokelan uutisoinnissa: tapaus lienee maamme mediahistorian ensimmäinen iso, yhtäkkinen uutistapahtuma, jossa kaikki uutisvälineet pitivät verkkoa ainakin lähestylkoon tasa-arvoisena muiden julkaisualustojen kanssa. Vielä muutamia vuosia sitten nettitoimittajia kehoitettiin suurissakin lehdissä onnettomuustapausten yhteydessä säästämään ja julkaisemaan ”sitten vähän myöhemmin, jotta se lehtikin näyttäisi tämän uutisen osalta vähän tuoreemmalta”. Jokelassa tilanne oli jo toinen:

Etä taatusti kaikki välineet laittoivat ne uutisensa heti nettiin, eivätkä suinkaan odottaneet iltapäivälehdetkään seuraavaan aamuun tai lehteen. Eli netti edellä mentiin. (Päällikkötoimittaja)

Jokelan tapauksessa valtaosa uudesta tiedosta julkaistiin ensimmäisenä mediatalojen verkkosivuilla. Poikkeuksena tästä iltapäivälehdetkään eivät kertooneet turman uhreista netissä mitään, vaan julkaisivat uhreja koskevat koosteensa vasta seuraavan päivän lehdessä.

Verkon vaikutus toimitusprosesseihin näkyi julkaisurytmin muutoksena, joka vaikutti paitsi tiedonhankinnan tapoihin myös julkaisupäätöksiin, joita jouduttiin tekemään entistä hektisemmässä aikataulussa. Uutisrytmin muutos oli tietysti suurempi printtimediassa kuin sähköisissä välineissä, joissa nopeat julkaisupäätökset ja kiireinen tiedonhankinta ovat ennenkin olleet arkipäivää. On kuitenkin eri asia tähdätä seuraava lähetys seuraavalle tasatunnille, kuin että deadline on nyt, heti, koko ajan.

Toimitusprosessin murroksessa on kuitenkin kyse muustakin kuin pelkästä aikajänteen muutoksesta. Kun ennen tähdättiin yhteen deadlineen, nykyään tehdään samanaikaisesti kahta asiaa. Monimediaalisuus pakottaa pohtimaan päivittäin verkon ja päämedian suhdetta, jotta samasta materiaalista riittäisi aineksia ja näkökulmia useampaan esitysmuotoon – jotta seuraavan päivän lehti olisi muutenkin kuin ”läjä asioita, jotka on julkaistu jo verkossa aiemmin”. Tämän päivän haasteena onkin miettiä, miten verkko sulautetaan osaksi toimitusprosessia niin, että osaset palvelevat paremmin toisiaan.

Se näkyy siinä (---) julkaisemistahdissa. Se näkyy siinä että tämmönen uutisorganisaatio on virittynyt kokonaan toisella tapaa (---) meidän pitää saada oikeata tietoa mitä siellä on tapahtunut ja meidän pitää julkaista se välittömästi sitten kun me ollaan saatu se oikea tieto tai ja me ollaan saatu riittävät varmistukset. [Ja] sit samaan aikaan kaikki seuraavat myös mitä toisissa välineissä tapahtuu ja niihin reagoidaan välittömästi. (Päällikkötoimittaja)

Tässä tilanteessa Jokelan uutisvalintoihin liittyvää keskusteluakaan ei ennätetty erään uutispäällikön mukaan käydä niin paljon, kuin ehkä olisi ollut tarpeen. Vaikka erityisen ongelmallisiksi katsotut julkaisupäätöksiin liittyvät ratkaisut pyrittiin siirtämään toimituksen johdon linjattaviksi, käytäntö oli toisenlainen. Läheskään kaikki yksittäiset jutut eivät käyneet esimiehen hyväksyttävänä, vaan verkkotoimittajat tekivät julkaisupäätöksiä pikatahtiin itsenäisesti. Jokelapäivänä työvuorossa ollut verkkotoimituksen esimies kertoo, kuinka hän ”itse saiti luki, mitä informaatiota meille on tullut” sen sijaan, että toimittajien kanssa olisi ehditty pohtimaan yksityiskohtaisesti, mitä julkaistaan ja miten asiat verkkoon muotoillaan.

Jos tämä, joka otti sen puhelun vastaan [kenttätoimittajalta], jos se olisi vielä alkanut toistamaan sen ensin mulle ennen kuin se olisi alkanut julkaisemaan, niin tämä olisi vielä hidastunut entisestään. (Päällikkötoimittaja)

Aina ei ehditty tarkistaa tai harkita riittävästi, mitä Jokelassa tai muilla toimitusosastoilla työskentelevien toimittajien aineistosta laitetaan verkkoon. Epäonnistumisiakin sattui.

Meillä oli verkossa vähän aikaa sellainen otsikko, [oman toimittajan] tekevässä jutussa, että ”Kaveri oli rasisti ja kommunisti”. Ja se oli tämmönen jonkun nuoren lausahdus sieltä. Siitä sitten meidän [xx-toimituksen] esimies sanoi, että toi on nyt kyllä liian härskiä, että kommunistit on kuitenkin ihan laillinen puolue, että toi on kunnianloukkaus. Että tomonen pitää ottaa pois ja sitten (---) se siivottiin sieltä. (---) Niitä pitäis kaikkia punnita niin tarkkaan ja kun toisaalta on koko ajan se kilpailu sekunneista, niin se tekee hyvin haasteelliseksi valintojen tekemisen. (Päällikkötoimittaja)

Jokelassa työskennellyt toimittaja painottikin, että tulevaisuudessa kotitoimituksessa pitää olla joku portinvartija ratkaisemassa, mitä hänen lähettämästään aineistosta julkaistaan:

Koska sieltä mäkin vaan haastattelin ihmisiä ja suolsin sen kaiken tiedon siinä puhelimesta, mitä mä olen saanut selville. Vaikka kun he kuvailivat sitä ampujaa, sitähän kuvailtiin rasistiksi ja kommunistiksi, ja milloin oikeistolaiseksi, ja oliko koulukiusattu ja kaikkea, niin jälkikäteen kyllä sillain vähän hirvittänyt, että vähän ehkä kyseenalaisia lausuntoja. Kyllä se nyt on se opetus, että kun korostetaan sitä, että tietoa täytyy saada nopeasti verkkoon, että täällä on oltava se joku, joka katsoo sen läpi, että se on ok, että se on sellaista materiaalia, että sen voi laittaa. (Toimittaja)

VERKKOKILPAILUN KIIHTYMINEN JA SEN VAIKUTUKSET

Välineiden keskinäinen uutiskilpailu on sisäänrakennettu journalistiseen kulttuuriin eräänlaisena itsestäänselvytyksenä, jonka syntymekanismeja pysähdytään harvoin pohtimaan. Vaikka tiedon hankkimista perustellaan yleisön palvelemisella, ajatus uutisvoitoista ja -tappioista liittyy myös ammattikunnan keskinäiseen kunnianjakoon. Ensimmäisenä oleminen nähdään itseisarvoksi, jonka tavoittelu tekee yksittäisen toimittajankin työstä mielenkiintoista. Uudessa verkkokilpailutilanteessa uutisvoitot jakautuvat yhä pienempiin yksiköihin: jokaisen merkittävän yksityiskohdan paljastamista voidaan ajatella eräänlaisena ”miniskuuppina”, joka tuo tekijälleen ammattikunnan keskuudessa arvostusta ja kunniaa. Vastavasti naapurin siteeraaminen ajatellaan eräänlaiseksi tappion tunnustamiseksi.

Yksi tutkimusta varten haastatelluista verkkotoimittajista toteaa, että jos kiiwaassa uutiskisassa joudutaan siteeraamaan vaikka hetkenkin aikaa ”Iltalehteä, jonka tiedot sitten jälkikäteen osoittautuvat täysin oikeiksi, niin onhan se Iltalehdelle sulka hattuun”. Nopeuskamppailussa häviää kuitenkin herkästi ajatus siitä, kenelle uutisia oltiinkaan niin kiireellä tekemässä:

Se että joku kertoo jonkun neljä minuuttia aikaisemmin, niin kenelle sillä asialla on sitten väliä? Onko sille lukijalle vai toimittajille niin kun keskenään, että ”hehehe, oltiin ekoja”? (---) Mutta tekee se tästä hommasta ainakin niin kun meidän vinkkelistä mielenkiintoista – mutta samalla myös välillä (---) ärsyttävää. (Päällikkötoimittaja)

Välineiden keskinäisen kisan kiihtyessä on puhuttu paljon siitä, miten alati kasvava aikapaine vaikuttaa mediasisältöihin. Mediatalojen sisälläkin käydään keskustelua siitä, vaikuttavatko uudenlaiset nopeuden vaatimukset tarkkuuteen ja tietojen oikeellisuuteen. Tutkimusta varten tehdyissä haastatteluissa tulee selvästi ilmi, että periaatteessa luotettavuus asetetaan yhä nopeuden edelle, mutta käytännössä paine julkaista epävarmempiakin tietoja on kova. Vaikka rimaa ei tietoisesti laskettaisi, moni on valmis tunnustamaan, että riskit kasvavat julkaisurytmin kiihtyessä.

Suurimmaksi vaaraksi nähdään, että julkaisuun lipsahtaa tietoja, jotka myöhemmin osoittautuisivat vääriksi. Tämän vuoksi muun muassa Jokelan uhrien lukumäärään liittyviä päivitystietoja viivytettiin monessa toimituksessa niin pitkään, että niiden paikkansapitävyydestä oli saavutettu riittäväksi katsottu varmuus. Toisaalta samaan aikaan tasapainoiltiin sen kanssa, että jos uutista jäädään hautomaan ikiajoiksi, yleisö karkaa etsimään tietoa muualta.

Kyllä mun mielestä ne paineet – nopeammin ja enemmän ja laajemmin – niin kun aikataulupaine on mun mielestä ehdottomasti suurin paine, mikä meillä näkyy. Ja vaikka koko ajan korostetaan (---) että pitää olla luotettava ja nopea, siis tässä järjestyksessä, mutta kyllä mä tunnen, että se nopeus on nyt tällä hetkellä se, mikä niin kun ohjaa hirvittävän pitkälti just tällöisten tilanteitten alussa. (Päällikkötoimittaja)

Tietysti siinä sitten virheenkin mahdollisuus kasvaa ja ehkä tällöinen analyysi ei ole aina heti ensimmäisenä niin kuin siinä läsnä. (---) Mutta että kyllä mä luulen, että [oman talon] kohdalla, niin edelleen tärkeintä on se, että me pannaan sitä oikeata tietoa ulos. Se (---) että me lähetään kilpailuun nopeudessa, vain ja ainoastaan nopeudessa, niin se on kyllä aika lyhyt tie. (Päällikkötoimittaja)

Toinen negatiiviseksi koettu kilpailun mukanaan tuoma piirre liittyy sisältöjen yhdenmukaistumiseen. Jokelasta julkaistuissa tapahtumapäivän jutuissa silmiinpistävää on, että ne olivat suorastaan hämmästyttävän samankaltaisia välineestä riippumatta. Juttuja tehtiin samoista haastateltavista, samoista näkökulmista ja miltei samoin sanoin. Moni tutkimusta varten haastatelluista toimittajista myönsikin, että mediat seurasivat Jokelassa tavallistakin tarkemmin toisensa tekemisiä. Jos uutisoinnin kiihkeimmässä vaiheessa naapurin esittämille tiedoille ei onnistuttu saamaan vahvistusta, niitä siteerattiin. Toisaalta oli niitäkin, joiden mielestä kiristyvässä kilpailutilanteessa paras strategia on luottaa omaan uutiskoneistoon.

Tuntuu, että viime aikoina nimenomaan (---) ehkä tuolta Jokelasta lähtien, semmonen yleistrendi on, että kun kaikki kun panostaa [verkkoon] ja sitten kaikilla pitäis olla [samat asiat]. ”Paniikki, paniikki, noilla on tollasta, mistä me saatais toi. Ai, ei saada mistään, no siteerataan sitte”. Että siis kilpailu on tavallaan niin veristä, että onko lopputulos sitten se (---) että kaikki siteeraavat kaikkia ristiin ja kaikilla on samat uutiset? (Päällikkötoimittaja)

Jokelassa mediatalojen kilpailuasetelmaa muutti ja osaltaan kiihdytti vielä sekin, että journalistien rinnalla verkkoon tuottivat sisältöä muutkin: monenlaiset keskustelupalstat, blogit ja muut ei-journalistiset verkkosivustot. Osa toimittajista suhtautui keskustelupalstoihin samaan tapaan kuin vaikkapa lukijavinkkeihin – mieluummin hiukan ylikriittisesti kuin liian luottavaisesti. Toiset taas ovat valmiita tunnustamaan, että kisaa käydään myös suhteessa kansalaisten tuottamaan verkkomateriaaliin. Aktiivisilta kansalaisilta tulee nopeasti ilkkuvaa palautetta, jos päämediat eivät tunnu pysyvän ajan tasalla.

Onhan se sitten tämmösille isoille taloille, joissa on ammattilaisia, joille maksetaan kyseisestä työstä palkkaa, niin onhan se jollakin tavalla masentavaa (---) jos joku sukellusfirman kaveri vie tsunamiuutisointia. (Päällikkötoimittaja)

Jokelassa lukijavinkit ja ulkopuolisten kansalaisten välittämä tieto vaikuttivat keskeisesti uutistuotantoon. Ensimmäinen tieto siitä, että koululla on ammuttu, tuli useimpiin toimituksiin nimenomaan yleisöltä sähköpostilla. Myöskään Auvisen videoita ja muuta verkkoon jättämää materiaalia tuskin olisi löydetty ilman aktiivisten kansalaisten apua, ainakaan yhtä nopeasti.

Mediatalojen verkkosivuilleen laittamat vinkkipyynnöt poikivat satamäärin sähköpostiviestejä, joista useimmat toki toistivat samaa asiaa, mutta osa myös johdatti uusille jäljille. Ensimmäisinä tunteina viestien tulva oli niin valtaisa, ettei läheskään kaikkia ehditty lukea läpi. Suurin osa lukijavinkeistä liittyi Auvisen YouTube-videoihin ja muihin verkkomateriaaleihin, mutta yhteydenottoja tuli myös muun muassa Jokelan koulun oppilaiden vanhemmilta, jotka tarjoutuivat omaehtoisesti haastateltaviksi.

No eihän sitä tarvinnut paljon itse tehdä, kun tuli niin hirveä määrä kaiken näkösiä vinkkejä tänne toimituksiin. (---) Jokaisella toimittajalla oli varmaan kaksi tai kolme tuttavaa, jotka soittelivat, että "ooks sä kuullu tän ja ooks sä luku". Siis koko Suomi oli varmaan tuolla keskustelupalstoilla. (Päällikkötoimittaja)

Toimitukset pyrkivät jossain määrin myös itse seuraamaan keskustelupalstoilla käytyä Jokela-keskustelua, joskin usein jouduttiin toteamaan, etteivät resurssit tähän riitä. Jokelan jälkeen monissa toimituksissa onkin pohdittu, miten verkkoa voitaisiin hyödyntää entistä tehokkaammin paitsi julkaisualustana myös tietolähteenä. Erään verkkotoimituksen esimies tunnustaa, että esimerkiksi yhteisösivustojen tuntemus ja kyky hyödyntää verkkoa tiedonlähteenä on journalisteilla yleisesti ottaen heikko. Muun muassa Auvisen videomateriaalia käsittelevien juttujen työstäminen lankesi monessa toimituksessa luonnostaan niille toimittajille, jotka oman harrastuneisuutensa vuoksi tuntevat verkon yhteisösivustoja.

Nekin, jotka eivät näe kilpailuasetelmaa perinteisen median ja kansalaisten tuottaman materiaalin välillä, ovat sitä mieltä, että keskustelupalstoilla liikkuva tieto on ehdottomasti otettava huomioon. Koska verkossa liikkuu paljon perätöntä tietoa, median vastuulliseksi tehtäväksi koetaan oikoa huhupuheita. Toisaalta osa toimittajista kokee epäreiluksi sen, että professionaalisen median

odotetaan toimivan tiettyjen eettisten pelisääntöjen mukaan, mutta keskustelupalstoilla huhut voivat versoa vapaasti ilman, että niihin erityisesti puututaisiin.

Siinä on meillä aika tärkeä tehtävä, että jos ei me tehtäis sitä journalistia sinne, niin sitten (---) keskustelupalstoilta tulis sitä tietoa, siis ihan mitä sattuu, huhuja, väärää tietoa. (---) He saavat meiltä sitten sen tiedon, mikä on käynyt kuitenkin läpi journalistisen prosessin ja siihen pitää luottaa tai siihen voi luottaa. (Päällikkötoimittaja)

EPÄVIRALLISEN TIEDON VARASSA

Verkon kilpailua tutkiessamme ensisijaisena tavoitteenamme ei ole ollut arvioida sitä, ketkä pääsivät nopeimmin oikeille jäljille ja ketkä taas jäivät jälkeen tai arkailivat turhaan. Emme etsi yksittäisiä sankaritoimittajia ja -välineitä, vaikka tiedämme, että henkilökohtaisilla toimittajanominaisuuksilla ja suhdeverkostoilla saattoi olla uutishankinnassa keskeinen merkitys. Journalistisen prosessin ymmärtämisen kannalta kiinnostavampaa on, millä perusteilla julkaisupäätöksiä tehtiin.

Konkreettisten valintatilanteiden tarkastelu on tärkeää, koska ne kertovat yleisestikin journalistisesta päätöksentekokulttuurista. Samalla ne kertovat siitä, millaisten paineiden alaisina päätöksiä tehtiin ja mitkä kaikki tekijät ratkaisuihin mahdollisesti vaikuttivat. On kiinnostavaa, miten samankaltaisia toimintaperiaatteita noudattamalla saatettiin päätyä hyvin erilaisiin ratkaisuihin – tai päinvastoin erilaisin perustein samanlaisiin julkaisupäätöksiin.

Ensi vaiheessa tärkeimmät julkaisupäätökset liittyivät uhrien määrään, tekijän nimen paljastamiseen, kuvien julkaisemiseen ja silminnäkijähavaintojen käyttöön. Surun ja tunteiden käsittelemiseen liittyvät kysymykset nousivat tärkeiksi vasta myöhempinä päivinä. Niinpä käsittelemme tätä tematiikkaa tarkemmin luvussa 8 ja keskitymme tässä ensimmäisen päivän uutisvalintoihin.

Hitaasti toimineen viranomaistiedottamisen vuoksi kaikki tutkimuksessa mukana olleet tiedotusvälineet luottivat tapahtumapäivän uutisoinnissaan ainakin jossain määrin epäviralliseen tietoon. Tällaista tietoa käytettiin laajimmin iltapäivällä, kun yritettiin muodostaa kuvaa koulun tapahtumista silminnäkijähaastatteluiden avulla. Tällöin lähteitä käytettiin pääosin nimettöminä tai heistä puhuttiin ”silminnäkijöinä” tai ”oppilaina”. Voidaan siis olettaa, että selostukset ovat koosteita useiden ihmisten kommenteista. Näin kerätyn tiedon luotettavuutta tai ristiriitaisuutta ei jutuissa käytännössä arvioida. Nimellään ihmiset alkavat esiintyä jutuissa laajemmin noin kello 17:stä alkaen, kun tilan-

teen koululla todetaan rauhoittuneen. Poikkeuksen tästä käytännöstä tekevät ampujan taustoja luotaavat jutut, joissa nimiä ei edelleenkään esiinny, vaan lähteitä kuvaillaan vaikkapa ”17-vuotiaaksi lukiolaispojaksi”.

Verkkokeskusteluja käytettiin lähteenä varovaisemmin kuin silminnäkijöitä tai ainakin vähemmän eksplisiittisesti – toisin sanoen ne ovat saattaneet olla innoittajana asioiden selvittelyille tai jopa kokonaisille jutuille, mutta lopullisissa tuotoksissa niiden rooli on vielä pieni. Verkon keskusteluja käytettiin tapahtumapäivän jutuissa lähinnä ”mausteena” selvitettäessä nettiyhteisön reaktioita tapahtuneeseen. Lisäksi STT:llä ja HS:ssä tutkittiin keskustelupalstoilta sitä, kuinka nopeasti Auvisen nimi tuli esiin ampujana verkkokeskusteluissa.

ENSIMMÄISET UUTISET: MITÄ JOKELASSA TAPAHTUU?

Kronologisesti tarkastellen ensimmäinen vahvistamista vaatinut tieto liittyi siihen, mitä Jokelassa ylipäätään oli tapahtunut. Ensimmäisenä ampumisesta kertoi Helsingin Sanomat verkkosivuillaan (klo 12.16). Kymmenen minuutin päästä HS.fi tiesi jo kertoa, että koululla on myös useita kuolonuhreja. Tuossa vaiheessa tieto ammuskelusta oli tullut jo useimpiin toimituksiin ja ensimmäiset toimittajat ja kuvaajat lähetetty kohti Jokelaa. Lisäksi kokonainen armeija toimituksiin jääneitä journalisteja alkoi soitella ympäriinsä saadakseen lisätietoa ampumatapauksesta.

Epämääräiselle tiedolle ammuskelusta lähdettiin hakemaan vahvistusta paitsi viranomaisilta myös suoraan Jokelan koululta. Koulun rehtorin yhteystiedot löytyivät verkosta, ja niinpä moni toimittaja yritti ensi töikseen soittaa tämän numeroon. Jälkikäteen kävi ilmi, että tuossa vaiheessa rehtori itse oli jo kuollut, mutta osaan puheluista kuitenkin vastattiin. Helsingin Sanomat kuvasi pysähdyttävästi seuraavan päivän lehdessä, kuinka rehtorin puhelimeen vastaanut hätäantynyt naisääni kertoi ”kaikkialla lojuvan ruumiita” ja pyysi lähettämään apua pikaisesti. Vastaavanlaisia puheluita soitettiin myös muista toimituksista, vaikkakaan tietoja ei välttämättä käytetty suoraan jutuissa.

Ensiksi oli epäselvää, että onko ampumistapaus vai eikö ole. Se selvyys me saatiin sillä tavalla, että Jokelan koulun puhelinluettelo netistä (---) ja siellä vastasi hyvin hätäantynyt vararehtori. Ja mä sitten pumppasin häneltä tietoja. (---) Ja häneltä saatiin vahvistus, että ilmeisesti hän oli siellä omassa huoneessaan linnoittautuneena tai paenneena, että ampumistapaus on menossa ja täällä on ammuttu, mutta että hän ei voi puhua

enempää. (---) Ja sillä me saatiin vahvistus siihen, että siellä on ampumistapaus ja että tilanne on päällä edelleen, jolloin me saatettiin niin kun uutisoida se varmana tietona. Mut sitten sen jälkeen alkoi tämä metsästys, että onko ketään kuollut. (Toimittaja)

Tilanteen vakavuuden valjettua joissakin toimituksissa tajuttiin ajatella myös sitä, että tilanne oli raportointihetkellä edelleen niin sanotusti päällä ja että koululle soittaminen saattaisi aiheuttaa siellä oleville turvallisuusriskin paljastamalla näiden olinpaikan.

Me ruvettiin miettimään, että jos tämä ammuskelija, jos hänellä voisi vaikka olla tämmönen teoreettinen mahdollisuus, että hän lukee esimerkiksi verkosta, kulkee jossain päin taloa ja lukee verkosta, kenen kanssa on juteltu. Jos siellä on piiloutuneita ihmisiä, jotka puhuu meille niin kun kännykällä ja sitten ne (---) tiedot tulee tuonne verkkoon sellaisenaan, niin se voi aiheuttaa ihmisille riskiä. (Päällikkötoimittaja)

Yksi potentiaalisen turvallisuusriskin aiheuttanut juttu aineistoomme on kuitenkin päätynyt. IS:n jutussa nimettömänä pysyvä isä toteaa, kuinka hänen poikansa on puhelimitse kertonut hänelle piileskelevänsä neljän muun kanssa koulun WC-tiloissa. Tilan tarkkaa sijaintia ei ole kerrottu, mutta tästä huolimatta kello 13.33 julkaistusta jutusta tekee arveluttavan se, että Auvinen löydettiin tiedottomana koululta vasta kello 13.54, eikä esitutkinnassa ole pystytty selvittämään, milloin hän on ampunut itseään. On siis mahdollista – tai ainakin tuolloisten tietojen mukaan olisi ollut mahdollista – että Auvinen on ollut jutun julkaisun aikaan toimintakuntoinen ja että hän olisi voinut saada netissä julkaistun jutun perusteella tietoa piileskelijöiden olinpaikasta.

KUOLLEIDEN LUKUMÄÄRÄ: KENEN TIETOON SAATTOI LUOTTAA?

Sen jälkeen, kun oli käynyt selväksi, että kyseessä on ampumatapaus, alettiin selvittää, onko tapauksella kuolonuhreja ja kuinka monta. Viranomaistiedottamisen varovainen linja ja toimitusten pyrkimys välittää uhrিতietoa mahdollisimman nopeasti johtivat siihen, että toimitusten oli yritettävä hankkia tietoa mahdollisimman paljon epävirallisista lähteistä. Tästä puolestaan seurasi, että eri välineet esittivät keskenään varsin erilaisia lukuja eri vaiheissa päivää.

UHRILUKU RAKENTUU EPÄTASAISESTI

Ensimmäinen maininta Jokelan koulusurmien uhreista on HS:n verkkosivuilla kello 12.26. Muutaman lauseen jutussa todetaan, että "alustavien tietojen mukaan ampumaväli-kohtauksella saattaa olla useita kuolonuhreja". Vartti tästä eteenpäin IS saa KRP:ltä tiedon, että kuolonuhreja olisi ainakin yksi.

Kello 12.53 IS saa poliisilta tiedon, jonka mukaan kuolleita olisi ainakin kolme, ja tämän tiedon kertoo STT:lle myös Töölön sairaalan vastaava ylilääkäri Eero Hirvensalo kello 13.02.

Seuraavan parin tunnin aikana uhrimäärässä otetaan takapakkia. Poliisi vahvistaa STT:lle kello 13.34, että kuolleita on yksi. Silminnäkijätiedot kertovat kuitenkin toista tarinaa: HS:ssa kello 13.38 Auvisen tavannut äiti kertoo nähneensä neljä nuorta makaa-massa lattialla, ja kello 14.46 pelastunut opettaja arvelee HS:n ja IL:n sivuilla, että myös kaksi oppilasta olisi aikuisen lisäksi kuollut.

Uhrien määrästä saadaan uusi aavistus tasan kello 15: HS julkaisee poliisiradiosta sa-mansa tiedon, jonka mukaan kuolleita on "useita". KRP:n esitutkintapöytäkirjan perusteella voi päätellä, että poliisilla oli näihin aikoihin varma tieto kuolonuhrien määrästä. Sitä ei kuitenkaan mainita tiedotusvälineille, ja arvuuttelu jatkuu.

Kello 15.23 STT julkaisee oppilaiden tietojen perusteella, että uhreja on kolme: yksi opet-taja ja kaksi oppilasta. 15.46 STT korjaa IL:n tietojen perusteella, että uhreja olisikin seitsemän. Jutussa mainitaan, että IL:n tieto perustuu poliisilähteeseen, jota STT ei ole pystynyt varmistamaan.

Tästä alkaa noin tunnin kestänyt vaihe, jolloin eri tiedotusvälineiden tiedot poikkeaa-vat selvästi toisistaan. Eri välineissä on jonkin verran ristiinviittauksia toisten esit-tämistä uhrimäärästä, ja niihin suhtaudutaan osin varauksellisesti. Iltapäivälehdissä arviot uhriluvusta ovat suurempia kuin muissa tiedotusvälineissä: IL pitäytyy seitse-mässä uhrissa, ja IS toteaa kello 16.26, että STT:llä julkaistun jutun mukaan uhreja on "enemmän kuin viisi". Muu media häilyy virallisen ja epävirallisen tiedon välillä. Esimerkiksi HS:n verkkosivuilla todetaan kello 16.05 tutkinnanjohtajan vahvistaneen yhden kuolonuhrin, mutta samalla mainitaan, että tiedot ovat ristiriitaisia ja että IL:n mukaan uhreja olisi seitsemän.

Tilanne selkeytyy kello 16.43, jolloin HS saa Eero Hirvensalolta vahvistuksen, että uhreja on ainakin seitsemän. Tieto leviää pian muuallekin, ja kello 17.05 STT tietää ker-toa Hirvensalon nimissä, että uhreista yksi on opettaja ja loput oppilaita. Tästä seit-semän minuuttia myöhemmin IS kertoo uhrimäärän olevan kahdeksan, mutta muut eivät tartu tietoon ennen kello 18 alkanutta poliisin tiedotustilaisuutta, jossa tieto varmistuu oikeaksi. Uhreiksi kerrotaan viisi poikaa, kaksi tyttöä ja yksi aikuinen nai-nen, joka osoittautuu erikseen kysyttäessä rehtoriksi. Tieto siitä, että yksi uhreista on koulun terveydenhoitaja, varmistuu vasta varhain torstaiaamuna.

Osa tutkimusta varten haastatelluista toimittajista oli vahvasti sitä mieltä, että omassa talossa tapahtuman vakavuutta ei alkuun täysin tajuttu. Eräs verkkotoi-mittaja totesikin, että "kriittisinä ensimmäisinä tunteina jäädettiin pahemman kerran". Paikalla olleet oman välineen toimittajat kuulivat nopeasti oppilailta, että kuolonuhreja olisi useita. Samaan aikaan toimituksen sähköpostiin satoi

vinkkejä, joiden viesti oli samansuuntainen. Toimituksessa nämä viestit kuitenkin ”vesitettiin” – osin tahattomastikin, koska niitä ei ikään kuin haluttu uskoa todeksi.

Meille kerrottiin siitä realistinen kuva, mutta me ei ehkä haluttu sitä niin uskoa, taikka vähän vesitettiin sitä (--) Että esimerkiksi meidän videotoimittaja, kokenut journalisti, että kun hän antaa radioon sieltä suoria raportteja (---) niin ne samat tunnelmat ei välittyneet meidän online-uutisissa, koska ne tavallaan kävi jonkinlaisen suodattimen läpi siinä deskissä. (Päällikkötoimittaja)

Toisaalta oman välineen varovaisuutta pidettiin osoituksena myös siitä, ettei omien toimittajien tiedonhankintaan uskallettu luottaa. Tämä tulkittiin osoituksiksi huonosta itsetunnosta ja jopa jonkinlaiseksi loukkaukseksi kenttätoimittajien ammattitaitoa kohtaan.

Että jos joku oppilas sanoi [oman välineen] toimittajalle, että siellä on useita kuolleita, niin (---) klassinen tapa on odottaa viranomaisten vahvistusta. Tällasessa casessa nyt kun viranomaiset oli hitaita ja nihkeitä, ja tiedontarve oli kovin suuri, niin se oli auttamattomasti myöhässä olevaa tietoa se viranomaistieto. Ja iltapäivälehdet sitten rohkeasti kertoivat niihin silminnäkijöihin nojaten sen heti faktana. Ja siinä me niin kun tässä uutiskilpailussa niin sanotusti jäätiin pikkaisen. (Päällikkötoimittaja)

Että jos me väitetään, että näin on ja meillä on varma tieto vaikkakin nimen, niin miksi lähteä jänistelemään siinä? (---) Että täytyy sitten uskaltaa luottaa omaan ammattitaitoon ja tiedon hankintaan, jos kerran ammattihmiset sitä tekee. Meillä kuitenkin parhaat journalistit on töissä täällä mun mielestä mitä Suomessa löytyy. (Päällikkötoimittaja)

Yhdessä toimituksessa jäätiin miettimään, uskalletaanko tarkkoja uhrilukuja kertoa, kun kaikki muut puhuivat epämääräisesti useista uhreista. Kilpailijalla puolestaan pohdittiin, toimitaanko oikein, kun ei kerrota lukuja, jotka kaikilla muilla jo näyttivät olevan, koska niille ei itse ollut onnistuttu saamaan vahvistusta. Kolmannessa välineessä taas päätettiin, että laahataan mieluummin ”ylpeänä” jäljessä, kuin esitetään spekulatiivista tietoa.

Yksikään väline ei katsonut julkaisevansa epävarmoja tietoja, mutta käsitykset ”varmasta tiedosta” vaihtelivat. Siitä oltiin suhteellisen yksimielisiä, että uhrimäärän liioittelu olisi suurempi virhe kuin liika varovaisuus. Monessa haastattelussa tuli selvästi ilmi, että varovaisuudella haluttiin varjella ennen muuta oman välineen mainetta, kun vaakakupeissa painoivat luotettavuus ja nopeus. Pahimpana mahdollisena virheenä pidettiin sitä, että annetaan todellista korkeampia lukuja, joille ei jälkikätestarkastelussa löytyisikään katetta.

Tätä jouduttiin sitten pohtimaan lehden johdon (---) kanssa, että laittaako näin tarkkoja numeroita tuohon. Heitä arvelutti, koska se oli meillä ainoastaan, että sitä ei tullut miltään STT:ltä tai muilta suomalaisilta tiedotusvälineiltä. Mutta sitten mä kyllä puolustin [oman toimittajan] tietoja siinä ja uskoin, että kyllä hän on oikeassa. (---) Sitten jälkikäteen osoittautui, että meillä oli ihan oikeat tiedot koko ajan siinä. (Päällikkötoimittaja)

[Mietimme] että toimitaanko me oikein, kun me ei pistetä tätä tietoa eteenpäin, mikä näyttää kaikilla olevan, mutta me ei saada sille vahvistusta. (---) Mutta kun katsottiin, että ei saada vahvistusta, niin sitten se oli tavallaan helppo päätös, että sitä tietoa ei voi julkistaa. (Päällikkötoimittaja)

Naapurin esittämät tiedot pyrittiin varmistamaan omista lähteistä. Jos tässä ei onnistuttu, kilpailijaa siteerattiin, mutta korostettiin, ettei tiedoille ollut saatu vahvistusta. Iltalehden tietoja seitsemästä kuolonuhrista ei kuitenkaan uskallettu lainata monessa välineessä yksinkertaisesti siitä syystä, että uhriluvun ei uskottu voivan nousta niin korkeaksi. Siteeraamatta jättämistä perusteltiin myös sillä, että toisen käden lähteisiin luottaminen ei tuntunut oikealta ratkaisulta.

Osa toimittajista totesi, että tietojen luotettavuutta arvioitiin myös sen mukaan, miten luotettavana lähteenä kilpailijaa pidetään: sama tieto kelpasi ulkomaisen uutistoimiston esittämänä, mutta kotimaista iltapäivälehteä ei uskallettu lainata. Toiset olivatkin sitä mieltä, että epävarmoina pidettyjä tietoja olisi pitänyt lainata rohkeammin – samalla kuitenkin alleviivaamalla sitä, että tiedot ovat keskenään ristiriitaisia.

Me oltiin julkistettu muistaakseni oliko se yks tai kolme kuolonuhria ja Iltalehti julkaisi sitten jo seitsemän–kahdeksan, ja me oltiin ihan (naurahdellen), että "toi ei voi pitää paikkaansa, että siis tota me ei julkaista edes sitaattina". (Verkkotoimittaja)

Kun vaihtoehto b on se, että tehdään sinne juttuun, että Iltalehden tietojen mukaan kuolonuhreja on jopa seitsemän, niin tavallaan tällaisessa tilanteessa on parempi kertoa se haarukka, kuin puhua vaan siitä kahdesta esimerkiksi. Ois kannattanut nopeammin käyttää sitä Iltalehteä. Vasta sitten, kun taisi tulla sama asia Reutersilta – tiedä yhtään mihin ne nojasi, nojasiko ne nyt sitten vaikka Iltalehteen – mutta ne puhuvat sitten, että jopa seitsemän, niin sitten se uskallettiin ottaa. (Päällikkötoimittaja)

Toisaalta osassa toimituksista oltiin kohtuullisen varmoja siitä, että uhreja on enemmän, kuin itse uskallettiin kertoa. Eräässä toimituksessa tieto kahdeksasta uhrista oli jo hyvin varhaisessa vaiheessa, mutta sitä ei kuitenkaan päätetty julkaista, koska linjaksi oli valittu, että tiedoille pitää saada vahvistukset viranomaislähteistä.

Kävin lyhyen keskustelun [päätoimittajan] kanssa siitä, että lähdetäänkö sillä [tiedolla kahdeksasta kuolleesta] ja julkistetaanko se. (---) Se lähde ei kuitenkaan ole niin luotettava, niin sitä tietoa ei julkistettu sitten. (---) Siinä pysyttiin hirmu kylmänä kyllä meillä, siinä uhrilukumäärässä, että siinä noudatettiin tätä viranomaislähdepolitiikkaa. (Päällikkötoimittaja)

Meillä oli tieto näiden uhrien määrästä, tietoa alkoi tulla aika nopeasti että siellä oli useita kuolonuhreja ja sen julkaisua vältettiin, (---) lykättiin tarkoituksellisesti (---) koska tiedettiin että tilanne on päällä, se on sekava, meitä seuraavat kaikki omaiset, joilla on siellä tuttavvia tai omaisia. (---) Huomioitiin se, että se on Suomessa eikä se ole meneillään jossain New Yorkissa tai jotain vastaavaa. (Päällikkötoimittaja)

Yleisöhaastatteluissa mediaa kritisoitiin epävarmojen uhrilukujen julkistamisesta ja tietojen vaihtelusta: lopullinen tieto uhrimäärästä oli tullut monelle suurena yllätyksenä. Pahiten uhriluvun heitteleminen kosketti tietysti jokelalaisia. Moni ehti huoahtaa helpotuksesta kuviteltuaan ensimmäisten uutisten jälkeen, että uhreja on vain muutama, kunnes totuus myöhemmin selvisi. Eräs nuori kritisoi uhrien määrällä arvuuttelemista:

Ainakin yks uhri plus pari loukkaantunutta. Sitten sieltä tulee yhtäkkiä, että ainakin kolme uhria. Mun mielestä ei ole mitään järkeä lähteä arvuutteleen, ett joo siel on kuollu kaks, siel on kuollu kolme. Siit tulee monelle ihmiselle shokki just siinä vaiheessa. Oho, seittemän uhria, yhtäkkiä vaan.

AMPUJAN NIMI JULKI EPÄTAHTIIN

Uhriluvun ohella toinen iso kysymys, joka vaati Jokela-uutisoinnissa toimituksilta erityistä harkintaa, oli suhtautuminen tekijän nimen julkaisemiseen ja toisaalta tämän verkkoon jättämisen materiaalin käyttöön. Ensi vaiheessa ongelmana oli, että tekijän henkilöllisyys tiedettiin, mutta sitä ei uskallettu käyttää jutuissa, ennen kuin viranomaisilta olisi saatu asiaan vahvistus.

Verkkoyhteisö pääsi Jokelan koulusurmien tekijän jäljille hämmästyttävän nopeasti. Internetin keskustelupalstoilla Auvinen oli yhdistetty Jokelan ampu-misiin vain vajaa vartti sen jälkeen, kun ensimmäinen aiheeseen liittyvä uutinen oli julkaistu valtamedioissa: IRC-gallerian keskustelukanavalla Auvisen jäähyväsivesti yhdistettiin Jokelaan jo kello 12.29, ja puolta tuntia myöhemmin myös hänen nimensä mainittiin suoraan keskusteluissa.

Tekijän henkilöllisyys oli toki varsin pian myös tiedotusvälineillä tiedossa, mutta silti hänen nimensä mainitsemista viivyteltiin aina iltaan saakka. Vaikka

Auvisen verkkoon jättämää materiaalia käytettiin uutisissa kuvituksena ja linkkinä, tunnistamiseen johtavien yksityiskohtien käyttöä vältettiin uutistekstissä ja -kuvissa mm. pikselöimällä tekijän kasvot tai välttämällä tiukkoja lähikuvia. Viitteitä siitä, että tekijän henkilöllisyys oli toimituksilla tiedossa, oli kuitenkin jutuissa runsaasti. Jo varsin varhaisessa vaiheessa tekijän mainittiin olevan 18-vuotias abiturientti, minkä lisäksi eri välineet olivat haastatelleet tämän luokkatovereita.

Merkittävin syy siihen, että Auvisen nimeä ja kuvaa ei uskallettu käyttää ja näyttää uutisissa, oli viranomaisvahvistuksen puuttuminen. Siitä, että videoilla esiintyvä nuori mies oli todella kouluampumisten takana, haluttiin olla varmoja. Pilailuriski otettiin toimituksissa vakavasti, sillä ei olisi ollut ensimmäinen kerta, kun tiedotusvälineitä olisi johdettu tahallisesti harhaan.

Kun riittäväksi katsottu varmuus Auvisen henkilöllisyydestä oli saavutettu, ryhdyttiin selvittämään, oliko tekijä oikeustoimikelpoinen ja olisiko videon julkaisemiselle muita mahdollisia juridisia esteitä. Sitäkin mietittiin, aiheuttaisiko tekijän henkilöllisyyden julkaiseminen jollekin välitöntä vaaraa.

Ulkomaisista uutisvälineistä muun muassa CNN kertoi Auvisen olevan koulusurmien takana jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Kotimaassa Auvisen nimen mainitsi MTV3:n Jarkko Sipilä kello 19:n uutislähetyksessä. Nimi varmistui suoraan mainitsematta myös hallituksen tiedotustilaisuudessa toimittajien tentatessa pääministeri Matti Vanhasta:

Toimittaja: Kysyisin näistä internetissä YouTubessa olleista videoista, jotka tämä ampuja on laittanut sinne ja joissa hän kertoo teoistaan. Miten tarkkaan seurataan tällaista tietoverkkoa ja miten tällaiseen voitaisiin puuttua?

Vanhanen: Kysyin rikospoliisin edustajalta, onko kyse samasta henkilöstä, ja vastaus oli, että on. Mutta ei tietenkään viranomaisilla ollut tästä etukäteen tietoa. Kysymys netin seurannasta on hyvin laaja ja vaikea. Siellä liikkuu valtavasti tavaraa.

(katkelma Ylen TV1:n kello 18:n uutisista, ulos puoli seitsemän aikoihin)

Viranomaistiedon puutteesta huolimatta jotkut välineet alkoivat puhua Auvisesta nimellä illan aikana. Ampujan nimen julkistamista perusteltiin muun muassa tilanteen vakavuudella ja sillä, että kyseessä oli maailmanluokan uutinen. Toisaalta jotkut journalisteista vetosivat myös siihen, että nimen arveltiin tulevan ennen pitkää joka tapauksessa julki. Yhden esimiehen mukaan nimen julkaisematta jättämiselle olisi pitänyt löytyä yhtä vahvat perusteet kuin sen julkaisemiselle:

Me pohdimme sitä Auvisen nimen julkistamista hyvin tarkasti ja ajattelimme sillä tavoin, että meillä täytyy olla ihan yhtä hyvät perusteet olla julkaisematta sitä nimeä kuin sen nimen julkaisemiseen. Ja siihen liittyi sitten se, että kun tämä tilannekuva avautui, me tiedettiin, että kuinka monta ihmistä oli kuollut ja mitä on tapahtunut. Ja toisaalta sitten se, että tässä on maailmanluokan uutisesta kyse. Samaan aikaan tämä ihminen itse on hakeutunut julkisuuteen näine kuvineen ja muuta, niin meillä oli hyvin vaikea perustella sitä, että me ei oltaisi julkaistu sitä nimeä. (Päällikkötoimittaja)

Toisenlaiseen ratkaisuun päätyivät STT ja Yleisradio, jotka mainitsivat Auvisen nimen jutuissaan ensi kertaa vasta seuraavana päivänä. Etenkin Ylen ratkaisu herätti ihmetystä niin talon omissa toimittajissa kuin kilpailevissa välineissäkin.

Kyllä musta, jos ihminen tappaa 8 ihmistä, niin kyllä silloin voi nimen julkaista. (---) Se oli musta niin kun hassu päätös, koska eihän tommosta verityötä Suomessa juuri satu, ei mun mielestä sitten myöskään tarvitse suojella sitä. (Toimittaja)

Se Ylen ratkaisu [oli yllättävä], että ne ei julkaissut sitä ampujan nimeä. En mä tiedä onko sillä mitään merkitystä. Joku sano meidänkin kokouksessa, että miksi sitä pitää koko ajan toivottaa. No hei, Petri Gerdtinkin toivotettiin. Kyllähän sille halutaan kasvot, koska eihän toi ole normaalia. Ja nimi sille tekijälle. (---) Esimerkiksi naapuri jahkaili parikin päivää, mutta sitten kuitenkin julkaisi sen nimen. (Toimittaja)

Ylen sisäisessä uutistoimistossa Auvisen nimi mainittiin jo ennen kello 14:ää iltapäivällä (Alasalmi 2008), mutta jutuissa tietoa ei käytetty. Tapahtumapäivän iltana Yle kertoiikin erikseen, että ”Yle ei toistaiseksi julkaise ampujan tarkempaa henkilöllisyyttä”. Ylessä nimen julkaisematta jättämistä perusteltiin sillä, että sen ei katsottu tuovan uutiseen mitään lisäarvoa, eikä nimeä itsessään pidetty uutisena.

Ratkaisu ei ollut kaikille toimittajillekaan helppo. Illan ajankohtaisohjelmassa toimittaja kertoi päättäneensä vasta kesken suoran lähetyksen juontonsa olla mainitsematta Auvisen nimeä. Hän perusteli ratkaisuaan halullaan suojella tekijän läheisiä. Suoraa osuutta seuranneessa insertissä Auvisen nimi näkyi kuitenkin ruudussa pitkän tovin.

Samanlaisia ongelmia oli muillakin: Nelonen pyrki uutisinsertissään välttämään Auvisen kuvan esittämistä ja pikselöi insertistään Auvisen nettimateriaalissaan käyttämän punataustaisen kuvan, mutta studiossa näytettiin taustakuvana samaa kuvaa ilman pikselöintiä.

Harkintavalta siitä, oliko tekijän nimen mainitseminen jutussa olennaista vai ei, saatettiin jättää myös toimittajille itselleen. Yksi esimiehistä toteaaakin,

että päätoimittajan ohjeistus pani toimittajat selvästi miettimään, onko Auvisen nimen mainitsemisella todella merkitystä vai ei. Esimerkiksi Yleisradiossa teki-jän nimi mainittiin jutuissa harvoin, eikä se noussut yleensä kärkeen.

Kun sitä keskustelua alettiin käydä hänen persoonastaan ja minkä tyyppi-nen hän oli ihmisenä ja minkälainen tausta – tietysti kun yritettiin löytää syytä siihen, että miksi hän on tehnyt näin – niin sitten todettiin, että ehkä niissä konteksteissa sitten se nimen mainitseminen on tärkeää. (Päällikkö-toimittaja)

AMPUJAN VIDEOIDEN JA MUUN MATERIAALIN KÄYTTÖ

Vaikka osa toimituksista pidättäytyi aluksi kokonaan Auvisen nimen julkaisemi-sesta, hänen nettimateriaaliinsa suhtauduttiin toisin. Lukuun ottamatta hyvin pienimuotoisia nettisivuja ylläpitävää Keski-Uusimaata kaikki muut tutkimuk-sessa tarkastellut suomenkieliset tiedotusvälineet käyttivät tapahtumapäivänä Auvisen verkkoon jättämää materiaalia tavalla tai toisella. Yhteneväisistä ratkai-suista huolimatta päätökset eivät kuitenkaan aina olleet helppoja.

Kyllä siinä tilanteessa, niin mun mielestä vastaus on ihan selvä, että me lähetään nyt, tartutaan siihen asiaa, ja ruvetaan käsittelemään sitä asiaa. Ja sitten me voidaan tehdä siinä virheitä ja me voidaan yrittää korjata niitä virheitä ja me voidaan ottaa erilaisia asioita huomioon taikka, ja ajatella enemmän tai ajatella vähemmän ja olla tyhmempiä tai vähemmän tyhmiä, mutta meidän on pakko joka tapauksessa ruveta sitä käsittelemään, ja se edellyttää sitä, että me näytetään mitä se ihminen on laittanut sinne. (Pääl-likkötoimittaja)

Toimituksissa pohdittiin tarkasti sitä, onko Auvisen verkkomateriaalin näyt-täminen ja käyttäminen uutisvälineille ylipäättään moraalisesti sopivaa. Toiseksi jouduttiin pohtimaan, otettaisiinko videot välineen omalle palvelimelle vai lin-kitettäisiinkö ne muualla verkossa olevaan materiaaliin. Kysymystä puntaroi-tiin sekä juridisen vastuun että toimittajan etiikan kannalta. Toimittajakunnan näkemykset journalistisesta vastuusta poikkesivat linkittämisen ja upottamisen suhteen jonkin verran toisistaan.

Valtaosa tutkimuksessamme tarkastelluista tiedotusvälineistä laittoi verkko-sivuilleen linkin Auvisen YouTube-videoihin, tosin hieman internetin keskuste-lupalstojen jäljessä. Tietojemme mukaan ensimmäisenä linkin laittoi Yle kello 13.46. Kaikki suomalaiset tv-kanavatkin käyttivät Auvisen videoita uutislähetysis-sään kuvituksena. Ensimmäisenä Auvisen videoista näytti pätkiä Nelonen kello

15.35:n lähetyksessään, ja tunnin sisällä muut seurasivat perässä. Julkaisupäätösten samanaikaisuudesta voi päätellä, että välineet seurasivat tarkasti toistensa ratkaisuja. Yksi esimiehistä tunnustaakin, että videolta poimittujen kuvien julkistamisessa odoteltiin siihen saakka, kunnes *muutkin* olivat näyttäneet kuvia.

No mä sanon sulle suoraan, että me viivyteltiin siinäkin niin kauan kunnes (---) jotkut muut oli julkaisseet myöskin kuvia hänestä. (Päällikkötoimittaja)

Videoiden julkaisemista perusteltiin muun muassa sillä, että ne auttoivat yleisöä ymmärtämään Auvisen motiiveja. Niistä kävi ilmi, että kyse oli suunnitelmallisesta ja kylmäpäisestä teosta, eikä esimerkiksi hetkellisestä hermoromahduksesta. Ennen muuta ne auttoivat luomaan kokonaiskuvaa koulusurmien tekijästä persoonana.

Yksi tutkimusta varten haastatelluista uutispäälliköistä kertoo käyneensä uutistilanteen hektisyyden huomioon ottaen päätoimittajan kanssa pitkän keskustelun siitä, olisiko linkittäminen moraalisesti oikein vai ei. Verkkotoimituksen työtä johtanut esimies perusteli linkittämistä sillä, että linkin seuraaminen on lukijan oma valinta, kun taas suoraan uutisaineistosta päälle käyvän materiaalin valinnassa tulee olla varovaisempi.

Ja sitten me kuitenkin päädyttiin siihen ratkaisuun, että me pantiin suora linkki sinne. (---) Se on jokaisen netissä olijan oma päätös siitä, että naksauttaako sitä linkkiä vai eikö naksauta, mutta me tuotiin se linkki siihen tarjolle. (---) Että se on vähän sama, kun sä vaihdat tv:ssä kanavaa, niin se on sun oma ratkaisu, että sä painat sitä nappia. Samaan tapaan tässä netissä sen linkin napsauttaminen on kuitenkin sun oma ratkaisusi. Se on sun omassa vallassa lukijana olla painamatta sitä nappia tai painaa. Jos me oltaiisiin otettu se aineisto suoraan meidän sivuille, suoraan auki, niin semmosta mä en olisi hyväksynyt. (Verkkotoimittaja)

Tarkastelemistamme välineistä Helsingin Sanomat ja Keskisuomalainen päätyivät ottamaan Auvisen videot ensin omalle palvelimelleen, mutta poistivat ne kuitenkin sieltä muutaman päivän kuluttua. Jälkikäteen kohua aiheuttikin se, että Auvisen videot olivat nähtävissä esimerkiksi HS.fi:ssä vielä pitkään sen jälkeen, kun ne oli poistettu YouTubesta sopimattomina. Ainakin ammattilaisten keskuudessa hämmennystä aiheutti myös se, että lopulta videot poistettiin. Tämän kummallisen kompromissin voitaisiin tulkita kielivän päättämättömyydestä ja siitä, että toimituksissa tultiin lopulta katumapäälle. Toisen lehden päällikkötoimittaja selitti ratkaisua journalistisilla perusteilla, toinen taas viittasi lukijoiden reaktioihin.

Alun perin Auvisen YouTube-videoiden julkaisemista omilla verkkosivuilla pidettiin hyväksyttävänä siksi, että niillä katsottiin olevan huomattavaa uutisarvoa. Vaikka videoiden ajateltiin olevan ”kiistatta kammottavia”, niiden ei katsottu olevan itsessään mitenkään erityisen väkivaltaisia ja siten uutisvälineelle sopimattomia. Muutaman vuorokauden jälkeen videoiden uutisarvo oli kuitenkin jo syöty.

Useassa toimituksessa Auvisen YouTube- ja muukin materiaali kaapattiin nopeasti omalle koneelle, koska osattiin ennakoida, että se poistettaisiin nopeasti verkosta. Materiaalin suora käyttäminen oli huomattavasti tätä varovaisempaa. Toimittajat korostavat, että paljon materiaalia jätettiin myös näyttämättä. Osa karstiin pois sen tähden, ettei Auvisen haluttu saavan tarpeettomasti julkisuustilaa ideologialleen. Yleisin syy materiaalin julkaisematta jättämiseen oli, että sen esittämisen katsottiin ylittävän hyvän maun rajan. Yhdessä välineessä löydettiin lähes yhdeksänkymmentä erilaista sivustoa, jossa Auvinen oli mukana vihaideologiallaan.

Siis meillä oli (---) aivan hirmuinen määrä materiaalia. (---) [Me] kerrottiin (---) tekstissä, että Auvinen toimi netissä useissa eri tällöissä saiteissa, joissa hän julisti tätä vihasanomaansa, mutta me ei viitattu puolella sanalla siihen, että missä (---) nämä olis olleet. (Päällikkötoimittaja)

Jos me tehtiin jonkun asian osalta päätös, että me ei käytetä materiaalia, niin oli lähinnä semmosta missä viitataan hänen omaisiinsa tai läheisiinsä sillä tavalla, että se saattaa aiheuttaa heille hankaluuksia. Tai että joku asia, joka saattaa syyllistää jonkun yksittäisen henkilön hänen tekemisistään, niin semmoset asiat jätettiin pois. Kuten myös sitten semmoset, jotka menee niin kuin hyvän, huonon maun rajan ylitse, jotka meni semmoselle ällötykssektorille. (Päällikkötoimittaja)

Toisaalta moni haastateltavista jäi pohtimaan kysymystä siitä, antoiko media Auviselle juuri sitä julkisuusaikaa, mitä tämä halusikin. Haluttiin olla tarkkoja siitä, ettei Auviselle annettu tarpeettomasti mahdollisuutta viedä vihasanomaansa sellaisenaan perille. Toisaalta suurin osa haastateltavista oli sitä mieltä, ettei mediassa ollut muuta mahdollisuutta kuin tuoda Auvisen viestit julkisuuteen.

Vastaushan on sai [haluamaansa julkisuutta], mutta mitä me sille mahdetaan? Ei mitään. Eli jos joku tommosen teon tekee se tulee väistämättä julkisuuteen, se on välttämättä iso uutinen. (---) Että on ihan turha kuvitellakaan että sitä voisi välttää. Että näin käy, ja tulee aina käymään länsimaaisessa tiedonvälityksessä. Jos joku tällösen tekee, hänestä tulee kuuluisa valitettavasti, oli se sitten kouluampuja tai John Lennonin ampuja tai kuka tahansa, hänestä tulee kuuluisa. Ei me sille mitään mahdeta. Mutta sitten se on tietysti eri asia miten me välitetään se, että minkälainen mielikuva tai kuva me luodaan. (Päällikkötoimittaja)

Toimituksissa haluttiin varoa, ettei Auvinen saisi ainakaan suomalaisen median välityksellä kulttihahmon mainetta ja rohkaisisi näin osaltaan muita mieleltään järkkyneitä vastaaviin hirmutekoihin.

Eniten Auvisen materiaalista ottivat irti iltapäivälehdet. Iltalehti julkaisi verkkosivuillaan Auvisen IRC-galleriaan postittaman viimeisen viestin kokonaisuudessaan, ja Ilta-Sanomatkin lainasi samaa viestiä laajasti. Lisäksi Iltalehti julkaisi pitkän pätkän Auvisen kirjoittamaa Luonnollisen valitsijan manifestia ja toisti lukuun ottamatta henkilötietoja sanasta sanaan hänen kirjoittamansa viestin, jossa kuvailtiin Jokelan lukioon kohdistuneen hyökkäyksen tiedot.

Kaikki 8.11. ilmestyneet lehdetkin julkaisivat jonkinlaisen henkilöesittelyn ja sen yhteydessä valokuvan Pekka-Eric Auvisesta. Kuvien koolla ja ampujasta luodulla profililla oli kuitenkin huomattavia eroja. Helsingin Sanomat hätkähdytti käyttämällä Auvisen media-aineistosta passikuvaa viisipalstaisena, mutta useimmat olivat varovaisempia.

Kuvista tietysti pohdittiin sitä, että minkälaisia kuvia tästä Auvisesta esitetään. Että kun niitä nyt netistä oli heti saatavissa ja me lähdettiin sitten siihen, että ei kuitenkaan lähdetä esittämään häntä tämmösenä sankarina, niin kun meidän mielestä esimerkiksi Hesari teki. Sillähän oli mielettömän iso henkilökuva seuraavana päivänä tästä Auvisesta. (---) Että meillä se oli hyvin hillitysti siellä vaan ihan, ihan yhden palstan kuvana. (Päälikkötoimittaja)

Auvisen manifestiinkin viitattiin lukuun ottamatta Keski-Uusimaata kaikissa tutkituissa suomenkielisissä sanomalehdissä, tosin vaihtelevan laajasti. Useimmissa jutuissa manifestin sisältöä ei siteerattu sellaisenaan, vaan sen sanomaa pyrittiin referoimaan omin sanoin, muutamilla valikoiduilla sitaateilla tehostaen.

Niin yleisöhaastatteluissa kuin nuorten ja kriisityöhön osallistuneidenkin haastatteluissa monet puhuivat kriittiseen sävyyn ampujan YouTube-videoiden käytöstä ja hänen kirjoittamiensa tekstien julkaisemisesta.

Niin, kun se ampui sitä omenaa. Se oli aivan käsittämätön. Kuinka tollasta voi esittää televisiossa? Se oli brutaalein ja tyhmin ja raoin ja miettimättömin. Totta kai siis, jos on tommosta matskua, niin se halutaan näyttää. Kylmä ymmärrän, mutta se oli kaikesta kamalinta.

Yleisöä hämmästytti myös se, että samalla kun uutiset kertoivat videoiden poistamisesta YouTubea, tiedotusvälineet käyttivät itse samoja videoita omien juttujensa kuvituksena.

Mua alko perjantain kohdalla ihan jo niin kun fyysisesti oksettamaan. Mua oikein eto se juttu, että oli niitä kirjoituksia, kaiken maailman (---) tän ampujan näitä manifestijuttuja ja muita. Niin mun mielestä se oli semmonen toinen kohta, missä ois pitänyt jonkun aikuisen ihmisen järki jossain mediassa sanoa, että ei näin. Ett ne oli siellä kaikkien luettavissa, ja niitä oikein markkinoitiin, että lue.

Mä ajattelin sillon, kun mä noita katselin, koska, tässä just tätä netin käyttöä paheksutaan ja että (---) miks ne näyttää niitä kuvia, tossa uutisissa? Että *älkää nyt vaan kattoko tämmösiä sieltä netistä.*

AMPUJAN PERHEESTÄ KERROTTIIN JA EI KERROTTU

Auvisen itseensä liittyvien tietojen lisäksi toimituksissa käytiin keskustelua siitä, mitä tämän lähipiiristä kerrotaan. Tätä jouduttiin pohtimaan Auvisen taustaa valottavien juttujen yhteydessä. Auvisen perheestä tiedettiin paljon, mutta tietoja käytettiin niukasti. Useimmat haastateltavat olivat sitä mieltä, ettei perheen syyllistäminen ollut tarpeen, eikä Auvisen teon ja perhetaustan välille voitu vetää yhtäläisyysmerkkejä. Toisissa välineissä oli itsestään selvää, ettei Auvisen perheestä mainita mitään yksityiskohtia. Osassa äidin poliittiset taustat ja linkolalaiset ajatusmallit sekä isän musiikkitausta mainittiin, mutta jälkikäteen ajattelun eräät toimittajat pitivät näidenkin tietojen esittämistä jossain määrin arveluttavana.

Se linjapäätös tehtiin heti, että ei lähdetä sille linjalle, että tätä perhettä ryhdyttäis syyllistämään, vaan enempi nähtiin se perhekin uhrina. (---) Kerrottiin vanhempien ammatit, se että äiti on kunnallispolitiikassa mukana ja tämä äidin Linkola-yhteys. (---) Ja isästä myös, niin että molempien vanhempien ammatit, ja kerrottiin myös sisarukset, minkä ikäisiä on, mitä sukupuolta. Mutta ei vanhempien nimiä. (Päällikkötoimittaja)

Yks prosessihan tässä oli illan mittaan oli, että me selvitettiin hyvin tarkkaan sitä, että ampujan vanhemmat ja niistä löytyi nettisivuilta paljon tietoa. (---) Ei me niitä julkaistu, eikä ruvettu sitä kautta tätä hommaa räpäimään. (---) Että se mua mietitytti, kun joku media julkaisi jossain vaiheessa sitten tämän isän jotakin nettituottoja ja, että se on jonkun muistokitarsoolon tehnyt tälle pojalle, niin mä olisin kyllä [jättänyt] rauhaan faijan. (Verkkotoimittaja)

Spontaania paheksuntaa kollegoissa herätti Iltalehden video, jossa kuvattiin Auvisen kotitaloa ja sen ympäristöä. Videosta tehtiin myöhemmin kantelu Julkisen sanan neuvostoon. Iltalehti perusteli kanteluun laatimassaan vastauksessa videointia halulla kuvata poliisin toimintaa. Vaikka videolta ei voinut tun-

nistaa yhtään ihmistä, JSN totesi Iltalehden rikkoneen hyvää journalistista tapaa ja antoi tälle huomautuksen seuraavin perustein:

[Ihmisten] kuvaaminen yksityisellä pihalla loukkaa kuitenkin heidän yksityiselämänsä suojaa. Tässä tapauksessa tekijän lähipiiri on rinnastettavissa muihin uhreihin. Sen vuoksi myös heidän kohtelunsa vaatisi journalistin ohjeissa mainittua erityistä hienotunteisuutta. Neuvoston mielestä Iltalehti ei ole noudattanut näitä periaatteita.¹

NIMETTÖMÄT UHRIT – JA KAKSI POIKKEUSTA

Jo hyvin varhaisessa vaiheessa tapausta saatiin selville, että yksi uhreista oli koulun rehtori. Useimmat tiedotusvälineet kertoivat asiasta jo kauan ennen poliisin tiedotustilaisuutta, mutta rehtorin nimi paljastettiin vasta siinä vaiheessa, kun tiedolle oli saatu viranomaisten vahvistus. Monessa välineessä rehtorista kertominen katsottiin hyväksyttäväksi, koska tämän omaiset olivat antaneet taustajuttujen tekemiseen luvan. Rehtorin nimen paljastamista pidettiin perusteltuna myös siksi, että hänen voitiin katsoa kuolleen ikään kuin ”virantoimituksessa”.

Kahdesta muusta koulusurmissa menehtyneestä aikuisesta kerrottiin julkisuudessa etunimet. Päätöstä perusteltiin sillä, että nämä olivat täysi-ikäisiä. Keski-suomalainen tosin poikkesi muista välineistä julkaisemalla lehden levikkialueelta kotoisin olevasta kuolleesta aikuisopiskelijasta laajan jutun kuvineen ja nimineen. Lehti perusteli päätöstään yhtäältä sillä, että oman levikkialueen ihmisiä koskevasta asiasta on kerrottava, ja toisaalta sillä, että tiedon kertomisen koettiin rauhoittavan tapauksesta syntynyttä huhumyllyä kuolleen kotipaikkakunnalla.

Sen sijaan viiden alaikäisen uhrin nimiä ei tiettävästi koskaan kerrottu julkisuudessa. Osittain tämä saattaa johtua siitä, että – toisin kuin Konginkankaalla – viranomaiset eivät koskaan julkistaneet nimilistaa uhreista. Voidaan siis tulkita, että asiassa noudatettiin viranomaisten antamia suuntaviivoja.

Monessa toimituksessa uhrien nimet oli saatu nopeasti tietoon silminnäkijätietojen perusteella. Muun muassa molemmat iltapäivälehdet käyttivät näitä tietoja hyväkseen kootessaan turman kuolonuhreista taustajuttuja, joissa kerrottiin muun muassa uhrien iät ja yksityiskohtia heidän harrastustaustoistaan. Toiset pitivät tämänkaltaisten taustajuttujen tarpeellisuutta perusteltuna siksi, että tragedialle tarvittiin kasvot, ”jotta ihmiset ymmärtäisivät, että se ei ole mitään

1 Päätös kokonaisuudessaan on luettavissa osoitteessa <http://www.jsn.fi/Default.aspx?d=928>.

sarjakuvaa tai videopeliä, jossa joku tapetaan”. Median tehtäväksi koettiin kuvan välittäminen siitä, että turman uhrit olivat oikeita ihmisiä. Toiset puolestaan olivat jyrkästi sitä mieltä, että tässä tapauksessa omaisten suru ja tunteet piti asettaa etusijalle silläkin uhalla, että tarina jäisi jotenkin vaillinaiseksi.

Me käytiin sitä keskustelua ja todettiin, että tämmöset taustajutut, jossa me ei paljasteta heidän henkilöllisyyttään, vaan yleisellä ja positiivisella tasolla kuvataan, millaisia he olivat, niin sellaiset voidaan tehdä. (---) Että ne oli ihmisiä joilla oli unelmia ja joilla oli elämä. (Päällikkötoimittaja)

Mun mielestä liiallista on se, että näistä uhreista, varsinkin kun niistä osa oli lapsia, niin jos niistä kerrotaan, että minkälaisia ne olivat. (---) Se on eri asia sitten, jos joku omaisista haluaa tulla ulos ja kertoa. (---) Tässä pitäis mun mielestäni (---) kuitenkin aina pitää mielessä se, että ne lähellä olevat ihmiset ja ne omaiset, niin nehän kuitenkin sitten, niille tämä on paljon hirveämpi asia kuin muille. Eli jos pystyy toimimaan niin, ettei lisää sitä räsistusta omalla, tai median toiminnallaan, niin älköön tehtäkö. (Päällikkötoimittaja)

SILMINNÄKIJÖIDEN KÄYTTÖ

Uhrien lisäksi tapahtumalle antoivat kasvonsa myös eri silminnäkijät, erityisesti Jokelan koulun oppilaat. Heidän osaltaan pääongelmaksi nousi se, miten aineistoa heiltä hankittiin ja miten heidät kohdattiin. Näitä kysymyksiä käsiteltiin tarkemmin jo luvussa 4.

Myös saatujen kommenttien julkaisuun liittyi pulmia, joista yksi koskee useaan välineeseen haastateltujen silminnäkijöiden käyttöä. Se, että samat haastattelut päättyivät miltei kaikkiin välineisiin, ei liene puhdasta sattumaa. Edellisessä luvussa sivusimme sitä, että media käyttäytyi Jokelassa paikan päällä jokseenkin laumasieluisesti. Alla olevasta kommentista käy kuitenkin kiinnostavalla tavalla ilmi, että silminnäkijän nimen ja kuvan julkaisemista saatettiin pitää ongelmattomampana nimenomaan siksi, että tämä oli ollut jo mediassa paljon esillä. Tällöin haastateltava ei ollut enää kuka hyvänsä, vaan eräänlainen julkkis, ”Joke-lasta tuttu”.

Esimerkiksi tästä [paljon haastatellusta nuoresta miehestä] kun siitä tuli tavallaan tähän caseen liittyen niin kun tunnettu hahmo, niin kyllähän me sitten jälkikäteen, kun sitä käytettiin lehdessä – jos me nyt sitten esimerkiksi torstain [8.11.] puolella oltaisiin [julkaistu] jotakin hänestä – niin oltaisiin me sitä sitten varmasti jo käytetty, mutta että siinä alkuvaiheessahan ne oli vaan jotakin ihmisiä. (Päällikkötoimittaja)

Toimittajien kertomuksen mukaan nuorten joukosta pyrittiin etsimään sellaisia haastateltavia, jotka vaikuttivat vähiten järkyttyneiltä. Oppilaista useimmin haastateltuja olivat Auvisen kaksi miespuolista luokkatoveria, joista molemmat antoivat kymmeniä haastatteluja. Molemmat esiintyivät kameroiden edessä reippaasti ja järkevänoloisesti. Koska molemmat olivat täysi-ikäisiä, heidän haastattelujensa julkaisua ei pidetty ongelmallisena.

Edeltävissä luvuissa on puhuttu alaikäisten nuorten haastatteluista ja siitä, voidaanko niitä käyttää mediassa ilman vanhempien suostumusta. Koska valtaosa Jokelan silminnäkijöistä oli nuoria, harvoin paikalta löytyneisiin aikuisiin takerruttiin tavallista ärhäkämmin. Aikuisten haastattelemista tai heidän kommenttinsa julkaisemista ei pysähdetty juuri problematisoimaan. Yksi eniten lausuntoja antaneista oli ampujaa paennut lukion lehtori, jonka kuvaus ampujan kohtaamisesta päättyi niin koti- kuin ulkomaisiinkin välineisiin. Tutkimushaastatteluissa toimittajat totesivat, että häntä pidettiin myös eräänlaisena koulun viralisena edustajana, koska rehtorin tiedettiin kuolleen.

Kun mekin totta kai seurattiin muita medioita. (---) Me nähtiin hänet koulun edustajana. Jollain tavalla me luettiin, että kun hän tuli opettajana, että hän on nyt se – nyt kun rehtori on menehtynyt – että hän on se, joka niin kun kantaa tiedotusvastuun siinä. Jonka jälkeen totta kai mekin sanottiin [omille toimittajille] että meilläkin pitää olla hänen kommenttinsa ja kertomuksena. (Päällikkötoimittaja)

Myös muutama lapsiaan koulun edustalla odotelleista vanhemmista päättyi poikkeuksellisen moneen välineeseen. Yksi näistä oli Auvisen silmästä silmään kohdannut äiti, joka ehti nähdä koululta paetessaan myös ampujan uhreja. Tätä haastattelua vähintään referoitiin tapahtumapäivänä ainakin neljässä tiedotusvälineessä.

Jälkikäteistarkastelun valossa kenties ongelmallisimmaksi osoittautui useassa välineessä miltei identtisenä julkaistu juttu isästä, joka epä tietoisuuden vallassa odotteli koulun ulkopuolella kahta poikaansa. Haastatteluhetkellä tiedossa oli, että nuorempi poika oli pelastuneiden joukossa, mutta vanhempaan ei ollut vielä saatu yhteyttä. Iltaan mennessä useimmille välineille oli paljastunut, että perhettä oli koskettanut suru. Muun muassa Yle lakkasi näyttämästä tätä haastattelua uutislähetyksissään jo iltapäivällä saatuaan selville, että isä oli menettänyt toisen pojistaan. Kaikkia toimituksia tieto pojan kuolemasta ei kuitenkaan tavoittanut ajoissa, vaan järkyksestään kertovan isän haastattelua näytettiin illan mittaan tv-uutisissa Nelosella ja näyttävästi kuvien kera vielä seuraavan päivän lehdissäkin, kuten Hufvudstadsbladetissa. Osassa toimituksista selvästikin ajatel-

tiin, että haastattelua voidaan käyttää niin kauan, kun ei ole käynyt selväksi, että poika on kuollut. Toisissa taas ajateltiin päinvastoin.

Ja siis tämän tyyppistä me ei oltais tehty. (---) Me emme olisi tehneet sellaisia valintoja, joissa meillä olisi ollut potentiaalisia uhrien omaisia isoina kuvina lehdessä, varsinkaan siinä vaiheessa kun me ei tiedetty vielä, että onko näitten omaisten omaisia kuollut vai ei. (Päällikkötoimittaja)

Että jos mä olisin tiennyt että niiden poika tosiaan on kuollut, niin en kyllä olis nostanut niitä esille sillä tavalla. Mutta jos ajatellaan, että tunti ennen deadlinea olisin seissyt siellä ja sanonut [toimitukseen] että te ette voi, alkää ottako tätä kuvaa, niin tietsä mä olen sataprosenttisen varma että (---) mua ei oltais kuunneltu. Koska sitä oltiin, kaikki oli niin kuin valmiina. Mulla oli vaan boksi täytettävänä. (Toimittaja)

Yleisöhaastattelujen keskustelijat kertoivat samastuneensa monella tavoin poikaansa odottavan isän tuntemuksiin. Haastattelutilanteessa esitetyn tv-katkelman perusteella isä oli vaikuttanut niin rauhalliselta, ettei tilanteen vakavuus ollut iskenyt katsojaan.

Sitten mä muistan silloin, kun mä katoin ekan kerran tota, niin must se tuntu (---) kun sitä isää katseli, niin mä en oo ainakaan tajunnu miten iso juttu toi on. Niin mä aattelin, ett no että eihän sillä oo nyt, ei siinä nyt mitään hätää. (---) Kunnes sitten illalla selvis se, että [mitä] siellä on tapahtunut. Nyt sitä kattoo vähän eri lailla.

YKSITYISKOHTIEN KÄYTTÖ

Yksi julkaisupäätöksiin liittyvistä kysymyksistä koskee yksityiskohtien käyttöä, jota kriisipsykologitkin pitävät tiettyyn rajaan saakka uhrien toipumista edistävänä seikkana. Salli Saaren (2005) mukaan omaisten surutyöprosessi edellyttää ensi vaiheessa konkreettista tietoa tapahtumista, ja tässä työssä tarkalla tiedonvälityksellä on suuri merkitys. Yleisöpalautteen mukaan yksityiskohtien esittämisessä menttiin kuitenkin ajoittain liian pitkälle. Erityisesti Auvisen liikkeitä kuvanneita grafiikoita on moitittu turhan tarkoiksi ja yksityiskohdilla mässäileviksi.

Journalistit itse puolustavat tilannekuvan pikkutarkkaa piirtämistä sillä, että koulun pohjapiirustukseen perustuvat grafiikkakuvat kuvasivat osuvasti Auvisen toimintaa ja tämän oletettua tunnetilaa. Ilman grafiikan käyttöä olisi ollut vaikea välittää kuvaa siitä, kuinka ampuja ”haahuili” ja ”hillui” koulussa silmittömästi ympäriinsä ja valitsi uhrinsa sattumanvaraisesti.

Sitä vastoin tekstissä esiin tuotuihin yksityiskohtiin suhtauduttiin toimittajien keskuudessa kriittisemmin. Muun muassa uhrien kuolintapaan liittyvien tietojen välittämistä pidettiin tarpeettomana, eikä näitä juuri julkaistukaan. Periaatteellisesti puhuttaessa raakojen, vaikkakin kenties lukijoita kiinnostavien yksityiskohtien käytölle ei löytynyt puolustajia. Kaikki olivat yksimielisiä siitä, että jutuissa tulisi pyrkiä välttämään sellaisia kokonaisuuden kannalta merkityksettömiä yksityiskohtia, jotka saattaisivat loukata uhrien omaisia. Toisaalta monikaan tutkimusta varten haastatelluista toimittajista ei löytänyt ainakaan oman välineen tavasta käyttää yksityiskohtia moitteen sijaa.

Varsinkin ensimmäisen päivän jälkeen toimituksissa mietittiin, miten yksityiskohtaisia kuvia koululta julkaistaan ja miten tarkasti tapahtumia teksteissä kuvaillaan. Monen toimittajan mielestä kellonajat, Auvisella olleiden ammusten määrä ja muut lukufaktat oli perusteltua kertoa, mutta sen jälkeen rajanveto oli vaikeaa. Yksi haastatelluista piti turhan yksityiskohtaisina omankin välineen kuvauksia siitä, kuinka monta luodinreikää koulusta oli löydetty. Toinen puolestaan pohti itsekkriittisesti sitä, ettei myöskään Auvisen itsemurhaa olisi tarvinnut kuvata niin yksityiskohtaisesti.

Mun mielestä se tuskan ja ahdistuksen (---) kuvaaminen on enemmän relevanttia sen tapahtuman kerronnalle kuin se, että kuinka monta laukausta keneenkin ammuttiin. (---) Mun mielestä olisi riittänyt, että ne on kuolleet kaikki niihin laukauksiin. Mutta tämä on semmonen asia, missä mä kyllä selvästi edustan vähemmistöä. (Päällikkötoimittaja)

Se mikä tässä pistää miettimään, on se, että hän oli ampunut itseään päähän. Sana 'päähän' on semmonen, että se menee ehkä mun mielestä tähän, että mennäänkö liian pitkälle yksityiskohdissa. Olennaista on se, että ampuja, että tämä Auvinen on ampunut itsensä. Olennaista ei ole se, että ampuko hän itseään päähän vai mahaan. (Päällikkötoimittaja)

Muiden välineiden jutuista monelle oli jäänyt mieleen Helsingin Sanomien juttu, jossa kuvattiin rehtorin surma. Moni haastateltava mainitsi omaehtoisesti kyseisen jutun esimerkkinä, jossa raakojen yksityiskohtien käytössä oli selvästi menty liian pitkälle.

Siinä ehkä raskainta oli juuri se että se oli Hesari. Ja se oli uutissivulla viitosivun alareunassa ja mä en voinut lopettaa sen lukemista kesken. Ja silloin mä mietin että mihin tätä tarvitaan. (---) Ja se on itse asiassa ainoa uutinen josta mä olen nähnyt unta. (Päällikkötoimittaja)

Se oli semmoinen kohta, missä mä lehteä lukiessa närkästyin lukijana moraalisesti silleen niin kuin mä voin kuvitella, että mummot tekee normaalisti että "ei näin!" (---) Tuli oikein sellanen, että ei nyt tälle pidä kirjoittaa. (---) Että ei tullut semmoinen ammatillinen reaktio ensisijaisesti, vaan ihan vaan sellainen, että minä luen tätä lehteä ja minulla on oikeus siihen, että ei sieltä nyt tarvitse ihan kaikkea lukea. (Toimittaja)

Huomionarvoista onkin, että haastateltavien oman arvion mukaan närkästystä aiheutti nimenomaan se, että rajan ylitti Helsingin Sanomat.

Se on eri jos ostaa Iltalehden tommosen skandaalin jälkeen tai Ilta-Sanomat, niin sieltä ehkä odottaakin semmosta tietynlaista mässäilyä, mutta Hesarilta mä luulen, että aika moni ei ole tottunut sitä odottamaan. (Toimittaja)

Yleisesti ottaen yksityiskohtien esiin tuomista perusteltiin sillä, että yleisöllä on oikeus tietää, ja se osaa myös vaatia yksityiskohtaista tietoa.

Ja mitä siitä nyt olis voinut jättää kertomatta, koska sitten ne olis herännyt ne kysymykset (---) kuitenkin lukijahan on kohtuullisen fiksu niin se alkaa heti esittämään kysymyksiä saman tien, että minkä takia tästä ei kerrota. Mitä siellä tapahtu, eikö tiedetä. Ja jos tiedetään niin kun sitten että minkä takia sitten ei kerrota. (Toimittaja)

Lisäksi voi ajatella, että yksityiskohtien tarkka ja selkeä kerronta on tärkeää villien huhujen ja erilaisten legendojen kulun katkaisemiseksi. Jokelasta näitä levisikin runsaasti maailmalle internetin keskustelusivujen kautta, ja joskus samaa tapahtui valtamedioissakin. Esimerkkinä ensimmäisen vuorokauden lennokkaista huhuista on Ylen nettisivuillakin pitkään ollut kertomus kolmesta ammuskelevasta sekopäästä. Teksti on julkaistu jutussa, johon on kerätty silminnäkijöiden, kyläläisten ja muiden kansalaisten kirjoittamia havaintoja:

Olin normisti bilsanluokassa, kun reksi kuulutti, että ovet pitää lukita eikä kukaan saa mennä käytävälle. Kaikki oli vaan ihan wtf ja piti sitä pilana. Sitten alko vieriestä luokasta kuulua kiljuntaa ja lasien rikkomisen ääniä. Siellä oli siis ne kolme sekopäätä aseet kädessä. Koko meidän luokka meni ihan paniikkiin, ja ambulanssimies huikkasi, että tulkaa heti sieltä pois. Sit me rikottiin se ikkuna tuoleilla. Lasinsiruja oli kaikkialla, mut kukaan ei välittänyt, kaikki vaan tuuppi ja halus nopea pois. Monilla tuli paljon haavoja ja lasinsiruja sormiin sirujen takia.

Sit koko koulu lähti äkkiä juoksemaan lähellä olevaa kirkkoa kohti. Kaikki luokat ei olleet kuitenkaan päässeet pois. Monet kaveritkin oli jumittunu luokkaan, koska sanottiin että ei saa lähteä, ja sit niitten piti olla ihan hiljaa ettei ne ois löytäny niitä. Yhtäkin osu jalkaan luoti, ku ne vaan pau-

kutti ovea "Helvetti avatkaa se ovi!" ja sit alko luoteja tuleen oven läpi. Rekksi oli kuulemma maannu vaan kuolleena maassa. :// Sit ne oli kuulemma kans jotain sekoillu, että "TÄÄ ON VALLANKUMOUS, ME OLLAAN VAPAITA!!!!".

Yks niistä oli meiän lukiosta, ja kaks muuta jostain muualta. Netissä suunniteltu juttu. -.-

(nimimerkki "enhaluakertoo" Ylen nettisivuilla 7.11.)

• • •

Tehtyjen julkaisupäätösten perusteluiden pohjalta voi sanoa, että ensimmäisen päivän teema oli mediallekin eräänlainen sokki: tapahtumien kulkua pyrittiin selvittämään ja tapahtunutta käsittämään parhaan tahdon mukaan. Lopputulokset olivat monilta osin varsin yhteneväisiä, vaikka ratkaisujen perustelut poikkesivatkin joiltakin osin toisistaan. Ututishankinnassa nopeinta työtä tehneet sane-livat tahdin, ja loput joutuivat määrittelemään oman näkökulmansa ja lähtökoh-tansa niihin nähden – siinä määrin kuin se oli varsin yhtenäisen uutisaineiston pohjalta mahdollista.

Ensimmäisen päivän sokki vaihtui seuraavina päivinä kuitenkin nopeasti rutii-niteemoihin, kun siirrytään surun ja hiljentymisen kuvaamiseen sekä tapahtu-mien syiden pohdintaan. Näitä teemoja käsitellään tarkemmin omissa luvuissaan 7 ja 8. Sitä ennen luvussa 6 tiivistetään uutisoinnin yleiskuvaa eri tiedotusväli-neissä. Näiden kahden teeman ja Jokelan nuorten adressin mediaseurannan jäl-keen Jokela-uutisointi kuitenkin tuntui tyhjentyvän varsin nopeasti. Hautajaisista ei omaisten ja kunnan toiveiden mukaisesti tehty yhtään juttua. Muualla Suo-messa esiin tulleet ensimmäiset koulu-uhkaukset uutisointiin, mutta sen jälkeen niistä pidättäydyttiin, jotta uhkauksia ei tulisi lisää. Osa toimittajista piti keskus-telun nopeaa hiljenemistä ongelmana.

6

VÄLINEIDEN VERTAILUA

Moni kuulee yhä ensimmäisen tiedon suuresta onnettomuudesta tai katastrofista joko toiselta ihmiseltä tai radiosta. Näin oli myös Jokelan tapauksessa¹. Verkolla on keskeinen merkitys tämän ensitiedon kuulemisen jälkeen: enää ihmisten ei tarvitse odottaa radion tai television seuraavaa uutislähetystä saadakseen lisätietoa. Sanomalehtien haasteena on kertoa tapahtumista verkon kyllästemille lukijoille tuoreelta vaikuttavalla tavalla vielä seuraavana aamuna. Vielä etäämpänä ensitiedosta liikkuvat aikakauslehdet, joilta odotetaan jo huomattavasti syvällisempää analyysia.

Tässä luvussa kuvaillaan tiiviisti radion, television, sanomalehtien ja aikakauslehtien Jokela-uutisointia. Tavoitteena on sekä kertoa lyhyesti, miten eri välineet Jokelasta uutisoivat, että vertailla, minkälaisia ratkaisuja samaa välinettä käyttävät tiedotusvälineet tekivät. Kuvailun ei missään tapauksessa ole tarkoitus olla kattavaa, vaan tarkasteltavaksi on pyritty valitsemaan mielenkiintoisia piirteitä kustakin välineestä

1 Kun TNS Gallup kysyi Ylen toimeksiannosta suomalaisilta, mistä välineestä nämä saivat ensitiedon Tuusulan ampumavälikohtauksesta, 29 prosenttia vastasi jonkun tutun tai tuntemattoman kertoneen asiasta. Toiseksi suurin joukko, eli 20 prosenttia vastaajista, kertoi kuulleensa asiasta Ylen radiokanavilta. Seuraavina tulivat melko tasaisina Ylen tv-kanavat (13 %), jonkin tiedotusvälineen internet-sivut (12 %) ja muut radio-kanavat (12 %).

Verkkoaineistoa ei tässä luvussa käydä läpi kolmesta syystä. Ensinnäkin tätä tutkimusta varten kerätty verkkoaineisto on epätasainen: kaikkien verkkosivujen kaikkia päivitysversioita ei saatu hankittua yrityksistä huolimatta. Kokonaiskuvaa on näin hankala muodostaa. Toiseksi aineisto oli puutteellisenakin niin laaja, että sen tarkka läpikäyminen oli tutkimuksen aikataulun vuoksi mahdotonta. Kolmanneksi verkko on jätetty pois, koska verkon merkitystä journalistisessa työssä ja julkaisupäätöksissä on käsitelty varsin runsaasti jo edellisissä luvuissa.

YLEN RADIOUUTISET²

Ylen radiouutisten deski sai ensimmäisen tiedon Jokelan ampumatapauksesta kello 12.23 Yleisradion uutistoimiston kautta: Yle Uutisten sähköpostiin oli tullut yleisövihje, jonka mukaan Jokelan yläasteella Tuusulassa oli ehkä ampumavälikohtaus. Radiouutiset kertoi tapauksesta julkisuuteen ensimmäisen kerran kello 13:n lähetyksessään lyhyellä uutissähkeellä.

Ylimääräisessä uutislähetyksessä kello 13.45 toimittaja selosti tapahtumapaikalta, että meneillään on mittava poliisi- ja pelastusoperaatio. Hän kertoi, että järkyttyneitä koululaisia evakuoidaan ja että heitä lieenee koulussa vielä satoja. Ensimmäinen silminnäkijähaastattelu kuultiin noin kello 14.15, kun Jokelan lukion lehtori kertoi kokemastaan.

Toinen hektisempi uuden tiedon vaihe oli illansuussa kello 17–18, kun kuolonuhrien määrä selvisi ja poliisi kertoi tapahtumista tiedotustilaisuudessaan. Seuraavien 29 tunnin aikana radiouutisilla oli 29 uutislähetystä, kolme ajankohtaislähetystä ja kolme radioitua tiedotustilaisuutta. Uutisia lähetettiin yhteensä 231 minuuttia, ajankohtaislähetystä 76 minuuttia ja tiedotustilaisuuksia radioitiin 56 minuuttia.

Silminnäkijät olivat radiouutisille keskeinen tietolähde. Varhaisessa vaiheessa iltpäivällä radiouutisten reportteri puhui lyhyesti koulusta poistuvien poikien kanssa, ja nämä kertoivat kolmen ihmisen kuolleen. Muita koululaisia hän ei lähestynyt. Radiouutisten lähetyksissä kuultiin keskiviikon ja torstain kuluessa kaikkiaan kolmen silminnäkijän haastattelut: opettajan ja kahden oppilaan. Määrää voinee pitää maltillisena. Silminnäkijähaastattelujen painoarvo oli kuitenkin suuri.

2 Tämä osuus perustuu Margit Alasalmen tutkielmansa (2008) pohjalta laatimaan tekstiin.

Radio kilpailee nopeudessa verkkouutisoinnin kanssa, mutta minuuttikilpailuun Ylen radiouutiset eivät lähteneet mukaan. Ylimääräisiä uutislähetystyksiä radiossa oli vain yksi, ja se lähetettiin keskiviikkona kello 13.45. Tapahtumapäivänä kaikki lähetykset kello 14:n ja 22:n välillä olivat kuitenkin tavallista pidempiä. Jokela oli lähes ainoa aihe radiouutisissa iltapäivän ylimääräisestä uutislähetyksestä kello 22:n lähetykseen saakka. Vain puolituntinen Päivän peili teki poikkeuksen kertomalla myös Tehyn työkiistan sovittelusta.

Tapauksen syitä alettiin pohtia radion uutislähetyksissä jo keskiviikkona loppuilltapäivästä. Ensimmäistä osviittaa ampujan persoonasta saatiin, kun uutisissa selostettiin hänen internetiin tekemänsä materiaalin sisältöä. Sen jälkeen syitä pohdiskeltiin psykologian ja nuorisotyön asiantuntijoiden kanssa. Juttuja tehtiin myös kouluterveydenhuollosta ja aseluvan haltijoiden mielenterveyden valvonnan. Tapauksen mahdollisena seurauksena esille nostettiin muun muassa suomalaisten turvallisuudentunteen heikkeneminen. Useat asiantuntijat toivoivat nuorten mielenterveyspalveluihin lisää resursseja, vaikka suhtautuivatkin epäileväisesti toiveen toteutumiseen. Myös tapauksen mahdollisia vaikutuksia aselakiin käsiteltiin lyhyesti.

Tunnesisältöä radiouutisten lähetyksissä oli melko vähän. Kahden nuoren silminnäkijän äänestä kuului säikähdyks ja epäusko. Suru oli vahvasti läsnä illemmalla turkulaisen kirkon muistotilaisuudesta tehdyssä jutussa sekä muutamissa yleisöhaastattelussa. Torstaina Ajantasa-lähetys vieraili Tuusulan kunnantalon hiljaisessa hetkessä ja haastatteli sen jälkeen kunnanjohtajaa – enemmän kuitenkin käytännön asioista kuin tunteista. Kansalaisten reaktioista kuultiin muualla kuin Jokelassa tehdyissä nuorten, opettajien ja koulupoikien haastattelussa.

TELEVISIO

Kaikki televisiokanavat reagoivat Jokelan tapahtumiin ylimääräisillä uutislähetyksillä³. Ensimmäisistä ylimääräisistä uutislähetyksistä alkaen toimittajat raportoivat katsojille suoraan tapahtumapaikalta.

Suomenkielisten televisiokanavien uutisoinnissa oli tapahtumapäivänä selkeitä eroja. Selkeimmin joukosta erottuu Yle, jonka Jokela-uutisointi on viranomaispainotteisinta. Tapahtumapäivän kymmenessä lähetyksessä ääneen pääsee yhteensä 24 ihmistä, joista 14 on poliitikkoja, viranomaisia tai asiantunti-

3 Ensimmäiset ylimääräiset uutislähetykset: Yle kello 14 (Yle tosin mainitsee Jokelan tapahtumista jo kello 13 uutislähetyksessä), Nelonen 14.35, MTV3 15.20, Tv-nytt 17.10.

joita. Haastateltavien valinnat lyövät leimansa myös uutisoinnin luonteeseen: pääpaino on tapahtuman käsittelyssä yleisellä tasolla. Studiovieraiden kommentit vievät aiheen käsittelyä yhteiskunnallisten ongelmien selvittämisen suuntaan. Sekä nuorisotutkija Tommi Hoikkala (klo 18:n lähetys) että kriisipsykologi Soili Poijula (klo 20.30:n lähetys) tarttuivat omissa puheenvuoroissaan tekijän mielentilan pohdinnan sijaan muun muassa nuorten miesten väkivaltakulttuuriin ja opetushallituksen puutteellisiin kriisiohjeisiin kouluja varten.

MTV3 hyödyntää uutisoinnissaan osallisten ja kadunihmisten haastatteluita huomattavasti runsaammin kuin Yle. Päivän kuudessa lähetyksessä haastateltavia on yhteensä 21, joista vain kahdeksan esiintyy viran puolesta. Silminnäkijähaastatteluja on niin ikään kahdeksan. Näissä useimmin äänessä on Auvisen luokkatoveri. Hän kertoo tapahtumista neljässä lähetyksessä. Pääpaino on yksilöiden vaihtelevilla kokemuksilla ja osin tunteillakin. Tätä teemaa korostetaan toimittajien toistuvilla suorissa osuuksissa joko Jokelasta tai tiedotustilaisuudesta. Sama yksilöllisyyden ja tunteiden ajatus nousee osin esiin myös studiovieraan haastattelussa: kriisipsykologi Salli Saaren kanssa käsitellään tekijän mielenliikkeitä ja sitä, kuinka tapahtumaa tulisi kodeissa purkaa. Teon taustalla mahdollisesti oleviin yhteiskunnallisiin syihin ei MTV3:n uutisissa tapahtumapäivänä juurikaan pureuduta.

Nelosella uutisoinnin yleiskuva osuu kahden edellisen väliin: haastateltavien valinnassa painottuvat Ylen tapaan viran puolesta puhuvat ja tyyliässä MTV3:n tapaan tunteet. Haastateltavia on päivän kahdeksassa uutislähetyksessä yhteensä 11, heistä viran puolesta esiintyviä 8. Useimpien kommentit on taltioitu tiedotustilaisuuksista. Yksikään viran puolesta puhuvista ei tosin esiinny päivän aikana useammassa kuin kahdessa lähetyksessä. Osallisista jututetaan lähetyksissä vain kolmea, ja heistäkin kaksi käy ruudussa ainoastaan kerran. Näin ollen osallisten tunnot tuo pääasiassa julki yksi luokkakaveri, joka esiintyy neljässä lähetyksessä. Lisäksi tunteita tuodaan hieman esiin toimittajan suorissa osioissa, joita nähdään päivän aikana viisi.

Muutoin Nelosen uutisten sisältö muistuttaa MTV3:n vastaavaa: jutuissa ja haastatteluissa keskitytään tekijän profiilin lisäksi myös siihen, kuinka tilanteesta selvittää eteenpäin. Tekijän profiilista puhuu turvallisuusasiantuntija Totti Karpela, ja tulevaisuutta selvittää Jokelasta tavoitettu kriisityöntekijä Anna Cantell-Forsblom. Tapauksen yhteiskunnallisiin syihin ja syyllisyyksysymyksiin Nelonen ei MTV3:n tapaan vielä tapahtumapäivänä puutu.

Televisiokanavien verkkosivuilla uutisointi on vahvasti samansuuntaista kuin yhtiöiden uutislähetyksissä. Ylen viranomaispainotteinen linja jatkuu netissä neutraalein ja pitkälti ilman lähteitä julkaistuina jutuina. Uutisointi on luonteel-

taan varovaista. Ainoan poikkeuksen tekevät Auvisen nettivideot, joihin Yle laittaa linkin ensimmäisenä tutkimuksemme tiedotusvälineistä. Kuvamateriaalin käyttö verkossa on niukkaa, toisin kuin MTV3:lla, joka keskittyy silminnäkijähavaintoihin, tunteisiin ja tunnelmiin. MTV3 myös laittaa verkkoon paljon sellaista kuva- ja haastattelumateriaalia, jota television puolella ei nähdä. Nelonen taas täydentää pääosin STT:ltä saamaansa neutraalia perusuutismateriaalia televisiota varten kuvatuilla videoilla, joissa osallisten tunteet tulevat selkeästi esiin.

Jokelan tapahtumat pysyvät kaikkien kolmen kanavan pääuutisten uutisaiheena varsin pitkään. Aiheesta tehdään juttuja Nelosella viiden, MTV3:lla kuuden ja Ylellä kahdeksan päivän ajan peräkkäin. Jatkuva uutisointi kestää siis Ylellä aina siihen saakka, kun oppilaat palaavat Jokelan kouluun. Tässä vaiheessa muutkin kanavat tulevat taas päiväksi mukaan uutisointiin. Sen jälkeen maininnan saa kaikilla kanavilla vielä Jokelan nuorten tekemän adressin luovutus eduskunnalle 21. marraskuuta. Jälkihoidosta tekee juttuja eniten Yle, jolla on suoraan Jokelaan liittyviä tai tapauksen inspiroimia juttuja marraskuun aikana kaikkiaan 26. MTV3 tekee samana aikana 18 juttua, ja Nelosella juttuja nähdään 16.

Torstaina 8.11. Jokela on kaikkien pääaiheena, ja asiaa tarkastellaan laajalti. Sen jälkeen tapauksen käsittely vähenee hiljalleen, ja jälkipuinnissa toistuvat selkeät teemat. Torstain lähetyksessä kaikki kertaavat vielä keskiviikon tapahtumia krp:n tiedotustilaisuuden avulla, käyvät läpi sekä Jokelassa että muualla tehtävää surutyötä ja mainitsevat uhrien muistoksi järjestetyt hartaustilaisuudet. Perjantaina yleistä huomiota saavat netissä tehdyt koulu-uhkaukset muualla Suomessa. Perjantain ja lauantain aikana kaikilla kanavilla puhutaan tutkinnan päättymisestä Jokelassa ja kouluunpaluun aikataulusta. Sunnuntaina käydään uhrien muistoksi järjestetyissä jumalanpalveluksissa. Tämän jälkeen viimeiset kaksi kaikkien käyttämää teemaa ovatkin edellä mainitut oppilaiden paluu Jokelan koulun tiloihin ja Jokelan nuorten adressi.

Aiheiden laajasta yhtenäisyydestä huolimatta uutisoinnissa on havaittavissa eroja eri kanavien välillä. Yle jatkaa virallisuonteista ja yhteiskuntapainotteista linjaansa: esiin nousevat aselait, nuorten mielenterveyspalveluiden heikko tila ja muista poiketen Tuusulan kunnan pyynnöt saada valtiolta lisäapua tapahtuman jälkiselvittelyyn. MTV3:lla ja Nelosella yhteiskunnalliset teemat jäävät vähiin, ja huomio keskitetään tapahtumasta selviämiseen. Ainoa selkeästi viranomaisia arvosteleva juttu esitetään MTV3:lla 9.11., jolloin todetaan Eero Hirvensalon kritiikki huonosta poliisitiedotuksesta. Muutoin yhteiskunnalliset teemat tulevat jutuissa esiin lähinnä sivulauseissa. Näin käy Nelosen jutussa 8.11., jossa vuonna 1989 tapahtuneiden Raumanmeren koulusurmien silminnäkijä toivoo Jokelan

koulun oppilaille omien kokemustensa pohjalta runsaasti kriisiapua mahdollisimman pian. Utisoinnin erot näkyvät myös ääneen pääsevien ihmisten jakaumassa: Ylellä tapahtuman osallisten, verrokkien ja ”tavisten” osuus kommentoijista on hieman alle 40 % (27/70), kun MTV3:lla vastaava osuus on lähes 50 % (16/33) ja Nelosella lähes 60 % (14/24).

PÄIVÄ- JA ILTAPÄIVÄLEHDET

Journalismia tutkittaessa lähtökohtana on monesti päivä- ja iltapäivälehtien välinen ero. Eron synnä pidetään erilaista ansaintalogiikkaa: iltapäivälehtien on myytävä itsensä joka päivä uudestaan siinä, missä päivälehdet voivat luottaa tilaajiinsa. Reilusti yksinkertaistettuna voidaan sanoa, että iltapäivälehtien on tartuttava hanakammin päivittäisiin puheenaiheisiin. Päiväperhojen perässä juoksemista on pidetty merkinä siitä, että iltapäivälehdet ovat vähemmän vakavasti otettavia kuin päivälehdet. Tästä huolimatta iltapäivälehdet ovat viime vuosikymmeninä kiistatta vaikuttaneet päivälehtien ulkoasuun ja sisältöön.

Jokelan tapauksessa⁴ Helsingin Sanomat ja Keskisuomalainen eroavat selkeästi iltapäivälehdistä. Ensimmäisenä uutisointipäivänä molemmat luottavat etusivuillaan eleettömään, päivän tapahtumat kertaavaan uutiseen. Verkkouutisoinnin suuri merkitys näkyy erityisesti seuraavan päivän iltapäivälehdistä, sillä ne eivät enää ensimmäisillä uutissivuillaan kertaakaan tapahtumia, vaan ottavat jo seuraavan askeleen: Ilta-Sanomat surun kuvailemisen ja Iltalehti tekijän profiloimisen suuntaan.

Sen sijaan paikallislehti Keski-Uusimaa asettuu mielenkiintoisella tavalla päivälehtien ja iltapäivälehtien välimaastoon. Lehti aloittaa Jokela-uutisointinsa Helsingin Sanomien ja Keskisuomalaisen tapaan uutisella mutta sisäsivuilla esimerkiksi tekijän naapurissa asuneet pääsevät laukomaan mielipiteitään naapureistaan. Toisaalta Keski-Uusimaa jättää ainoana tämän tutkimuksen suomenkielisenä lehtenä julkaisematta tekijän nimen ensimmäisenä uutisointipäivänä. Tästä huolimatta esimerkiksi tekijän kodin sijainti käy lehden jutuista varsin selväksi. Vaikuttaakin siltä, että Keski-Uusimaa horjuu uutisoinnissaan toisaalta päivälehden neutraalin uutisihanteen, toisaalta paikallisia huhuja ja puheenaiheita kärkevästi kommentoivan iltapäivälehtimäisemmän ilmaisun välillä.

4 Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu viittä suomenkielistä sanomalehteä (Helsingin Sanomat, Keskisuomalainen, Keski-Uusimaa, Ilta-Sanomat ja Iltalehti) ja kahta ruotsinkielistä (Hufvudstadsbladet ja Västra Nyland).

Tapahtuneen jälkipuinnissa Keski-Uusimaa asettuu muita päälehtiä selvemmin iltapäivälehtien joukkoon. Ensimmäisten päivien uutisoinnin jälkeen tapahtuneelle ei etsitä kovinkaan pontevasti syitä yhteiskunnallisista tai kulttuurisista seikoista. Keski-Uusimaa keskittyy uutisointipiikin jälkeen tapahtumien konkreettisten seurausten käsittelemiseen. Vastaavalla tavalla molemmat iltapäivälehdet hakevat syitä tapahtuneelle lähinnä tekijän mielenliikkeistä ja jättävät etäämmälle ulottuvien syy- ja seurausketjujen jäljittämisen päivälehdille.

Vaikka tutkimuksissa iltapäivälehdet usein niputetaan yhteen, niiden välillä on myös eroja. Ilta-Sanomat ja Iltalehti tarkastelevat Jokelan tapahtumia heti ensimmäisenä uutisointipäivänä erilaisista näkökulmista. Ero tulee esiin lehtien kansiotškoita tarkastelemalla:

JÄRJETÖN TRAGEDIA (IS)
MIKÄ TEKI PEKASTA TAPPAJAN? (IL)

Ilta-Sanomat suhtautuu Jokelan tapahtumiin kannessa ja ensimmäisillä sivuillaan nimenomaan suurena tragediana. Itse asiassa kysymyksessä on niin poikkeuksellinen tapaus, että lehti julkaisee pääkirjoituspaikallaan vain kuvan puolittankoon lasketuista lipuista ja lyhyen tekstin⁵. Tilanne vaikuttaa todellakin poikkeukselliselta, jos sanomalehden pääkirjoituksen paikalla julkaistussa tekstissä toivotaan kansalaisten toimivan ”kuten hallitus kehottaa”.

Iltapäivälehtien ensimmäisenä uutisointipäivänä painottamien näkökulmien ero tulee esiin myös koko Jokela-paketin otsikoinnissa. Ilta-Sanomien jutut on paketoitu otsikolla ”Jokelan tragedia”, kun Iltalehti kirjoittaa ”Jokelan koulusurmista”. Iltalehti suhtautuu tapahtumiin nimenomaan rikoksena ja kuvailee tekijää useaan otteeseen ”tappajaksi”. Iltalehden kolme ensimmäistä aukeamaa käsittelee yksinomaan Auvista henkilönä. Vasta tämän jälkeen kerrotaan uhreista ja oppilaiden kokemuksista. Ilta-Sanomat toimii täysin päinvastoin: Kannessa ja ensimmäisillä aukeamilla esillä on nimenomaan suru. Vasta tämän jälkeen siirrytään Auvisen profilointiin.

Mielenkiintoinen ja ilmeisen harkittu ero lehtien välillä on myös lähteiden nimeämisessä: Iltalehti käyttää ensimmäisten päivien aikana enemmän nimetömiä lähteitä kuin Ilta-Sanomat. Esimerkiksi yksi 8.11. julkaistu tekijää kuvaileva juttu⁶ on kirjoitettu ainoastaan nimettöminä pysyttelevien lähteiden varaan. Osalla lähteistä on myös ilmeisen ohut kosketuspinta tekijään. Tämä tulee esiin

5 ”Tänään Suomi suruliputtaa Jokelan uhrin muistoksi. Puhukaa lastenne kanssa kouluissa ja kodeissa, kuten hallitus kehottaa. Suru on yhteinen.”

6 ”Näkymätön ja hiljainen”

lähteitä kuvailtaessa: ”samoilla oppitunneilla Auvisen kanssa ollut nuori nainen”, ”samoja kursseja käynyt poika”, ”Auvisen vuosikurssilaisen isosisko” ja ”viime kevään ylioppilastyttö”.

Erojen lisäksi on syytä kiinnittää huomiota myös yhtäläisyyksiin. Molemmissa lehdissä julkaistaan itse tapahtumiin vain löyhästi liittyviä juttuja, jotka ovat hyvinkin samanlaisia. Sekä Ilta-Sanomissa että Iltalehdessä julkaistaan aukeamat esimerkiksi uhreista, tapauksen kansainvälisestä uutisoinnista, tapauksen herättämistä tunteista eri puolilla Suomea ja uhreille jätetyistä muistoviesteistä. Lisäksi molemmat lehdet kritisoivat poliisin toimintaa.

Edellä mainittuja juttuja voidaan pitää esimerkkeinä katastrofiuutisoinnin ympärille kertyneistä juttutypeistä. Kun itse tapahtumasta pyritään perusuutisen lisäksi vuolemaan erilaisia juttuja, turvautuvat molemmat iltapäivälehdet hyvin toisiaan muistuttaviin ratkaisuihin. Paketin täydennykseksi kirjoitettavat jutut muistuttavat toisiaan katastrofista toiseen. Tämä tekee iltapäivälehtien uutisoinnista helposti ennustettavaa. Esimerkiksi poliisin tai viranomaisten toiminnasta löytyy jokaisen suuren onnettomuuden tai rikoksen yhteydessä kritisoitavaa.

Myös päivälehdet täydentävät Jokela-uutisointiaan selvästi muita juttuja iltapäivälehtimäisemmällä jutuilla. Helsingin Sanomat julkaisee tekijän passikuvan uutissivuillaan kuusipalstaisena. Myös tekijän taustoja käydään jonkin verran läpi jutussa, jonka yhteydessä julkaistaan kuva tekijästä lapsena. Lisäksi rehtorin tapaminen kuvaillaan lehden sivuilla poikkeuksellisen tarkasti. Keski-suomalainen julkaisee uhrista kertovan jutun yhteydessä sekä uhrin koko nimen että kuvan ja Keski-Uusimaa päästää naapurit kommentoimaan tekijän perheen ”outoa” käytymistä.

Suuronnettomuuksien on sanottu liudentavan laatu- ja populaarilehtien välillä normaalioloissa vallitsevia eroja (ks. esim. Raittila 1996, 109). Näin näyttää tapahtuneen myös Jokela-uutisoinnissa. Vaikuttaa siltä, että halu ottaa suurista uutistapahtumista kaikki mahdollinen irti ajaa päivälehdet paikoin perinteisesti iltapäivälehtien maaperänä pidetylle alueelle.

RUOTSINKIELISET

Kun Suomessa tapahtuu jotain suurta, ruotsinkielinen media on yleensä pikkuveljen roolissa. Suomenruotsalaisen median toimintaa kriiseissä sanelevat toimitusten pieni koko, vähäiset resurssit sekä ennen kaikkea vakaa tilaajakanta ja vähäinen irtonumeromyynti. Koska potentiaalista yleisöä on Suomessa vähän, maassa ei ole ruotsinkielistä mainosrahoitteista radio- ja tv-tuotantoa eikä iltä-

päivä- tai sensaatiolehtiä. Yleisradion perinteisesti varovainen linja ohjaa ruotsinkielisen radion ja television tyyliä, eikä ruotsinkielisellä puolella ole – ainakaan tietoisesti – lähdetty kaikkein skandaalihakuisimman median kelkkaan.

Jokela sekä vahvistaa että kyseenalaistaa tätä kuvaa⁷. Yleiskuva Jokela-raportoinnista on suhteellisen hillitty. Esimerkiksi huhuja uhrien määrästä ja henkiloillisyyksistä ei tapahtumapäivänä juurikaan julkaistu. Hufvudstadsbladet muistuttaa uutisoinniltaan jossain määrin suomenkielisiä iltapäivälehtiä, kun taas Yle ja Västra Nyland ovat varovaisempia. Hufvudstadsbladetin uutisointi on tunteellista ja suurten kuvien värittämää: neutraali ja viileä uutistyyli on saanut väistyä, kun kerrotaan dramaattisesta tapahtumasta.

Suomenkielisistä lehdistä Hufvudstadsbladet erottuu sikäli, että se muutti selvästi nimenjulkaisulinjaansa. Ensimmäisenä uutisointipäivänä tekijän nimeä ei mainita lainkaan, mutta seuraavana päivänä kerrotaan paljon tietoja, joiden julkaisemisesta suomenkieliset tiedotusvälineet pidättäytyivät. Jutussa mainitaan tekijän vanhempien nimet, isän työpaikka ja tietoja äidin poliittisesta taustasta. Kuvituksena on poliisien suojaama Auvisten koti.

Jutussa on useita seikkoja, jotka olisivat saattaneet johtaa kanteluun Julkisen sanan neuvostolle. Ruotsinkielisellä puolella ollaan kuitenkin varmemmilla vesillä suhteessa jokelalaisten kielteisiin reaktioihin: mahdolliset ylilyönnit tuskin johtavat arvosteluun, koska suurin osa uutisoinnin kohteista ei kielen vuoksi seuraa ruotsinkielistä mediaa.

Televisiossa Jokela oli Tv-Nyttille ja koko FST5-kanavalle ensimmäinen suuri uutistapahtuma sitten siirtymisen omalle digikanavalle, ja jo siksi paineita oli tavallista enemmän. Ylimääräisiä uutisia ryhdyttiin järjestelemään heti tiedon tultua toimitukseen. Asia ei kuitenkaan järjestynyt niin sujuvasti, kuin oli toivottu. Omasta kanavasta huolimatta ensimmäinen ruotsinkielinen lähetys oli televisiossa vasta kello 17.10⁸. Asia onkin herättänyt keskustelua toimituksessa, jossa hitautta pidettiin selvänä epäonnistumisena. Toisaalta viive antoi myös lisää aikaa ajatella: kiireessä tehdään helposti virhearviointoja.

Internet ei ollut ruotsinkielisessä mediassa yhtä tärkeä kuin suomenkielisellä puolella, vaan voimavarat keskitettiin ”päämedian”, eli television tai paperilehden, puolelle. Ylen ruotsinkielisissä nettiuutisissa todettiin suoraan, ettei heidän roolinsa ole voittaa uutiskilpailun nopeusosuutta: tärkeämpää on välittää mahdollisimman varmaa ja relevanttia tietoa. Myös Hufvudstadsbladetissa myönnet-

7 Tässä tutkimuksen aineistona ovat valtakunnallinen Hufvudstadsbladet (Hbl) ja Länsi-Uudenmaan paikallislehti Västra Nyland (VN) sekä Ylen ruotsinkielinen televisio- ja verkkouutisointi.

8 Tv-Nytin ensimmäinen uutislähetys on tavallisesti kello 18.15

tiin, ettei lehden nettisivustoa ole vielä täysin hiottu uutiskilpailukuntoon: esimerkiksi Jokelan yhteydessä nettisivut kaatuivat suuren mielenkiinnon takia. Västrä Nylandin nettisivut taas ovat enemmän paikallislehden näköisversio kuin nopeasti reagoiva uutismedia.

Ylen ruotsinkielisellä puolella koko toimitukselle (radio, tv ja internet) annettiin tapahtumapäivänä ohjeet, joiden mukaan Auvisen videot piti julkaista. Linkki videoihin laitettiin Ylen nettisivuille, videokuvaa näytettiin televisiossa ja siitä puhuttiin radiossa. Nimen julkaisemisessa kuitenkin viivyteltiin pitkään. Ruotsinkielisessä mediassa suhtautuminen nimen julkaisuun olikin jokseenkin naiivia: yhtäältä Auvisen nimeä ei ensin ”tietenkään” julkistettu, mutta toisaalta samalla näytettiin videot ja laitettiin linkkejä hänen nettisivuilleen.

Selvin ero suomen- ja ruotsinkielisten medioiden välillä Jokelan tapauksessa olikin se, että tekijän nimeä ei tutkituissa ruotsinkielisissä tiedotusvälineissä julkaistu heti. Haastattelujen ja julkaistun materiaalin perusteella vaikuttaa siltä, että sääntöön nimen julkaisemisesta vasta mahdollisen tuomion jälkeen suhtauduttiin hyvin vakavasti. Samalla, kun nimen julkaisemista pohdittiin vakavasti, huomiotta saatettiin jättää monia muita, ehkä enemmän eettistä harkintaa vaativia journalistisia ratkaisuja, kuten sokissa olevien haastattelemisen sopivuutta.

Osa suomenruotsalaisista toimittajista kirjoitti Jokelasta myös ruotsalaisiin lehtiin, mutta tällainen yhteistyö ei juuri noussut haastatteluissa esiin. Ensimmäisen päivän aikana tämä ei ilmeisesti tuottanut ongelmia koti-toimituksille.

AIKAKAUSLEHDET

Keskiviikkona tapahtuneet koulusurmat osuivat aikakauslehtien⁹ ilmestymiskataulun kannalta niin, että lehdet pystyivät kertomaan asiasta vasta kahdeksan tai yhdeksän vuorokauden viiveellä. 7 päivää -lehden Jokela-kokonaisuus ilmestyi torstaina 15.11., kolmen muun lehden päivää myöhemmin. Aikakauslehtien piti pystyä houkuttelemaan lukijoita aiheella, josta sanomalehdet ja sähköiset viestimet olivat jo kertoneet lähes kaikista mahdollisista näkökulmista.

Kaikille neljälle aikakauslehdelle Jokela oli joka tapauksessa viikon 46 pääaihe, josta kirjoitettiin kymmeniä sivuja. Eniten palstatilaa aiheen käsittelyyn käyttivät Suomen Kuvalehti (20 sivua) ja Seura (19 sivua). 7 päivää -lehdestä 15 sivua oli Jokelaa ja Avusta 12,5 sivua. Seuraavalla viikolla se oli poistunut niiden

9 Tässä tutkimuksessa on aikakauslehdistä analysoitu Suomen Kuvalehden, Seuran, Avun ja 7 päivää -lehden Jokela-raportointia.

agendalta jo täysin, ja aiheeseen palattiin marraskuussa enää muutamissa pikukujutuissa.

Yleisaikakauslehdet ovat viime vuosina kadottaneet lukijoita, kun yleisö on pirstoutunut entistä tarkemmin räätälöityjen mediatuotteiden kuluttajiksi. Samaan aikaan verkon korostunut rooli uutismedianä on vienyt sanomalehtien tarjontaa entistä aikakauslehtimäisemmäksi. Esimerkiksi vuodesta 2006 vuoteen 2007 analyysin kohteena olevat neljä lehteä menettivät yhteensä noin 400 000 lukijaa¹⁰. Lukijakadon pakottamina yleisaikakauslehdet ovat ottaneet ensimmäiset hapuilevat askeleensa internetissä. Verkkosivuillaan Jokelasta raportoivat jo ennen printtiversion ilmestymistä kaikki muut tarkastelemamme aikakauslehdet paitsi Seura. Suomen Kuvalehti ja 7 päivää -lehti seurasivat Jokelaa tiivistä usean päivän ajan, ja Jokelasta tehtiin myös kuvagallerioita ja videoita.

Aikakauslehdet houkuttelivat Jokela-numeroilleen lukijoita hyvin eri tavoin. Erot käyvät ilmi jo lehtien kansista. Seura ja Suomen Kuvalehti päätyivät hyvin samankaltaiseen kansiratkaisuun: molemmissa on luodinreikiä lasissa. Näiden kahden lehden tavoitteena näyttäisi olleen tapauksen kytkeminen yhteiskunnan nykytilaan, nuorten pahoinvoinnin käsittely sekä yhteiskunnallisten selitysten tarjoaminen.

Apu poikkeaa edellisistä. Jo lehden kansi pursuaa surua: kuvassa on pimeyden keskellä nimikoituja muistokynttilöitä ja tunteisiin vetoavaa otsikointia: ”Heitä ei enää ole. Kannamme Jokelan surua yhdessä”. Sisäsivujen Jokela-reportaasissa kuvataan veriteon aiheuttamaa murhetta ja järkytystä sekä pohditaan toipumisprosessia.

7 päivää -lehdelle Jokela näyttää olleen yksi kohuaihe muiden joukossa – toki selkeästi viikon suurin kohu. Lehden kannessa ovat kuvat Auvisesta ja hänen netityttöystävästään, jonka silmiä peittää musta palkki. 7 päivää ei kerro suremisesta eikä hae selityksiä, vaan kertoo Auvisesta, tämän nettikavereista, uhreista, koululaisten tunnelmista ja surmatöistä.

Aikakauslehtien erilaiset tavat lähestyä Jokelan koulusurmia tulevat selkeimmin ilmi lehtien käyttämistä henkilölähteistä. 7 päivää ja Apu haastattelivat Jokelan tapaukseen tavalla tai toisella liittyviä osallisia: koululaisia, opettajia, koululaisten vanhempia ja läheisiä. Myös tapauksen jälkihoitoon ja selvittelyihin osallistuneet viranomaiset pääsivät ääneen Seiskassa ja Avussa. Sen sijaan Seuran ja Suomen Kuvalehden haastateltavat ovat verrokkeja ja asiantuntijoita. Verrokkit

10 Pudotuksesta huolimatta ne kokoavat viikoittain mittavan lukijajoukon: 7 päivää -lehdellä on vajaat 800 000 lukijaa, Avulla ja Seuralla molemmilla vajaat 700 000 sekä Suomen Kuvalehdellä runsaat 350 000 (Kansallinen Mediatutkimus, lukijamäärät 2001–2007).

ovat muiden kuin Jokelan koulun oppilaita ja opettajia, asiantuntijat sellaisia eri alojen edustajia, jotka pystyivät vastaamaan tapauksen herättämiin kysymyksiin esimerkiksi mielenterveydestä, internetistä ja kasvatuksesta.

Myös suhtautuminen koulusurmien tekijään jakoi lehtiä voimakkaasti. Vahvimmin tekijän toi esille 7 päivää, jonka Jokela-raportoinnin lähtökohtana oli kertoa ampujan tarina ”kiltistä pojasta sairaaksi tappajaksi”. Auvisen muutostarinan lisäksi lehti kertoi laajasti Auvisen toiminnasta verkossa ja sieltä saaduista ystävistä. Lehti julkaisi Auvisesta viisi valokuvaa. Myös ampujan perhe nostettiin Seiskassa esiin: poliisisuojelusta kertoneen jutun kuva oli otettu kotitalosta.

Kaikkein niukimmin Auvisesta kertoi Apu. Lehti ei julkaissut Auvisen kuvaa, eikä kertonut hänen motiiveistaan. Surmateotkin lehti kuittasi lyhyesti muutamalla rivillä. Apu erottui muista myös identifioimalla kahdessa kohtaa ampujan vain etunimellä.

Suomen Kuvalehti ja Seura asettuivat kahden ääripäähän – Avun ja Seiskan – väliin. Molemmat julkaisivat ampujasta kuvallisen jutun, mutta ne oli sijoitettu juttukokonaisuuksien loppuosaan.

Kuolonuhrien käsittelyssä oli aikakauslehtien välillä isoja eroja. 7 päivää ja Apu toivat heitä näyttävästi esiin, kun taas Seura ja Suomen Kuvalehti pidättäytyivät lähes täysin uhrijournalismista. Eniten uhreista kertoi 7 päivää -lehti, joka laati jokaisesta muistokirjoituksen ja haastatteli joukon uhrien ystäviä. Syvimälle puolestaan meni yhden uhrin osalta Apu, jossa uhrin ystävä kertoo vuolaasti kuolleesta kaveristaan. Lähimmäksi uhreja Apu meni myös siinä, että se kertoi uhreista näiden etunimillä, kun muut luonnehtivat näitä yleisemmin sanakääntein.

Aikakauslehtien Jokela-kokonaisuudet julkaistiin siinä vaiheessa, kun Jokela-raportoinnin intensiivisin vaihe oli jo hiipunut. Lehtien lähestymistavat poikkesivat toisistaan: Seiskassa näkökulmien kirjo oli suuri, Apu puolestaan pyrki rakentamaan ehjää tarinaa, jossa päähenkilöt kertasivat kokemuksiaan ja työstivät suruaan ja järkytystään. Seura tasapainoili Jokelassa olemisen ja etäisyyden ottamisen välille.

Määrätietoisimmin Jokelaan otti etäisyyttä Suomen Kuvalehti, jonka Jokela-reportaasi perustui kokonaan toimittajan havainnoinnin ja pohdiskelun varaan. Yhdessäkään Jokelasta otetusta kuvassa ei ollut henkilöiden nimiä. Iso osa kuvituksesta perustui Espoon Kaitaan koulun oppilaiden piirroksiin (ks. luku 8). Lehden asiantuntijavetoisissa taustajutuissa yksittäistapauksesta johdettiin yleisempiä päätelmiä yhteiskunnan ja nuorten tilasta. Toimittajan mediakolumnissa arvosteltiin muita viestimiä siitä, että nämä olivat menneet Jokelassa liian lähelle.

7

TAPAHTUMAN SYIDEN JA
SYYLLISYYDEN KÄSITTELY

Syiden pohtimisen kannalta Jokelan tapaus oli suomalaisille tiedotusvälineille poikkeuksellinen, sillä tietoa surmaajasta ja hänen motiiveistaan oli runsaasti saatavilla jo ampumispäivänä. Koska tekijän henkilöllisyys selvisi varhaisessa vaiheessa¹, uutistyon salapoliisivaihetta ei tarvinnut käydä; sen sijaan, että olisi spekuloitu tekijän motiiveilla, voitiin suoraan aloittaa syiden perkaaminen.

Journalistisiin käytäntöihin kuuluu, että rikosten ja onnettomuuksien yhteydessä etsitään syitä ja syyllisiä sekä välitetään tietoa uutistapahtuman taustoista. Jokelan tapauksessa tiedotusvälineissä pohdittiin keinoja, joiden avulla vastaavilta tapahtumilta välttyttäisiin tulevaisuudessa. Samalla etsittiin tahoja, jotka olivat mahdollisesti laiminlyöneet velvollisuutensa siten, että Jokelan koulusurmat pääsivät tapahtumaan. Syiden ja syyllisten etsiminen nivoutuvat yhteen.

Toimituksissa tehtiin nopeasti päätöksiä siitä, miten Jokelan tapauksen syitä ja syyllisyyttä kehystetään ja miten aihe rajataan. Tiedotusvälineillä on valmiita

¹ Jo tapahtumapäivänä kello 12.51 MTV3:n nettisivuilla julkaistaan uutinen, jossa ampujasta kerrotaan tarkkoja tietoja. Vertailun vuoksi, esimerkiksi Myyrmäen pommiräjäyttäjän Petri Gerdtin nimi tuli julkisuuteen STT:n kautta kaksi päivää tapahtuman jälkeen, sunnuntaina 13.10.2002.

malleja siitä, kuinka vastaavissa yllättävissä katastrofitilanteissa toimitaan – millä tavalla syyllistä ja hänen lähiomaisiaan käsitellään, keitä asiantuntijoita haastatellaan ja millä tavalla tapahtumasta ylipäätään uutisoidaan. Vaikka toimituksissa oli selkeitä toimintasuunnitelmia, Jokelan tapaukseen oli mahdoton valmistautua.

Koko ajan mietittiin sitä, että me ei kuitenkaan mässäillä tällä, vaan niin kun tuotas koko ajan myös niitä selityksiä, että kuinka tämmöstä voi tapahtua. Että vaikka sitä ei itsekään kyllä käsittänyt. (Toimittaja)

Kommentti kertoo toimitusten läpikäymisestä käytännöistä: syitä on käsiteltävä, vaikka toimittajat itsekään eivät ymmärrä tapahtunutta.

Syiden pohdinnassa harvoin päädytään mihinkään ratkaisuun. Yhdessäkään Jokelaa käsittelevässä lehtijutussa ei sanota suoraan, että nimenomainen tapaus johtuu jostain tietystä syystä. Tapahtumaa selitetään yleisesti: yksittäistapaus liitetään laajempaan kulttuuriseen tai yhteiskunnalliseen ongelmaan. Ennen kaikkea pääkirjoituksille, kommentteille ja muille mielipiteellisille kirjoituksille on ominaista pyöritellä erilaisia selityksiä antamatta kuitenkaan vastauksia.

Katastrofipsykologian näkökulmasta syiden ja syyllisten etsiminen on luonnollinen osa katastrofista selviämistä. Rationaalinen ihminen haluaa löytää syyn järkevillä tapahtumille.² Tiedotusvälineiden avulla tapahtuva julkinen syiden metsästäminen on osa tätä prosessia –traumaattisen tapahtuman julkista käsittelyä.

Jokelan tapauksen selitykset voi jakaa janelle, jonka toiseen päähän sijoittuvat tekijästä lähtevät selitykset ja toiseen syitä yhteiskunnasta tai ympäristöstä hakevat selitykset. Tekijälähtöiset tekstit etsivät syitä tapahtuneelle nimenomaan surmaajan persoonan kautta – niissä kuvaillaan hänen mielenliikkeitään ja luonnettaan. Implisiittisesti kysytään, miksi *juuri tämä* henkilö päätyi koulusurmaajaksi. Yhteiskunnasta ja ympäristöstä syitä etsivissä teksteissä Auvisen persoona on sinänsä toissijainen. Se häivytetään taustalle. Kyseisissä jutuissa kysytään, miten on mahdollista, että *joku* saattaa päätyä tällaiseen ratkaisuun, ja myös, olisiko se voitu jollain keinolla estää

Useimmat tekstit asettuvat johonkin näiden ääripäiden väliin. Kuitenkin eri tiedotusvälineet painottavat selkeästi jompaakumpaa päätä. Esimerkiksi suurin osa iltapäivälehtien syitä käsittelevistä jutuista on rakennettu Auvisen persoonan ympärille. Tekoa käsitellään ja sille etsitään syitä lähinnä tekijän mielentilan, ajatusten tai olemuksen kautta. Tulkintoja tehtäessä lähteinä oli ampujan tunteneita ihmisiä – koulutovereita, ystäviä ja muita läheisiä.

2 Natunen 1996.

Ympäristö-
lähtöinen
selitysmalli

kuva 1
Seura 46/07
Arvottoman yhteiskunnan kuva

kuva 2
7 päivää 46/2007
Näin kiltistä
pojasta tuli
SAIRAS TAPPAJA

kuva 3
IL 8.11.
Näkymätön ja
hiljainen

Yksilö-
lähtöinen
selitysmalli

YKSILÖLÄHTÖINEN SELITTÄMINEN

Vesa-Pekka Koljonen kiteyttää tekijälähtöisten juttujen idean kolumneissaan.

Lukuisissa julkisissa puheenvuoroissa on jo ehditty syyttää ”yhteiskuntaa” Jokelan tapahtumista, mikä kertoo lähinnä niin sanotun hyvinvointivaltion kansalaisten naiivista luottamuksesta siihen, että niin hyvästä kuin pahastakin huolehtii joku muu kuin yksilö itse. Edellä mainittujen esikuvien [filosofien] horinoista voi olla mitä mieltä tahansa, mutta se oli kyllä Pekka-Eric Auvinen, joka laukaukset ampui. (IS 16.11.)

Kirjoittajan sanoma on, että surmaaja kantakoon vastuun ja syyllisyyden yksin. Vastaavissa jutuissa ympäröivä yhteiskunta ja ulkoapäin tulevat vaikutteet ikään kuin sivuutetaan kokonaan. Ihminen nähdään ennen kaikkea yksilöksi, privaattimuodoksi. Jutuissa ei juuri pureuduta syyn analysoimiseen.

Molemmat tapauksen jälkeisen päivän iltapäivälehdet käsittelevät syyllistä kolmella aukeamalla. Ilta-Sanomissa haastatellut koulutoverit kuvailevat teki-jää oudoksi ja erikoiseksi mutta toteavat lisäksi muun muassa, että hän ”ei ollut vihattu”. Iltalehden juttujen sisältö on jokseenkin sama kuin Ilta-Sanomissa. Molemmissa lehdissä kuva syyllisestä maalataan pääasiassa koulutovereiden ja Auvisen omasta internet-aineistosta irronneen tiedon avulla. 7 päivää -lehden Jokela-kokonaisuus rakentuu lähes yksinomaan tekijän ympärille.

Myös Helsingin Sanomat julkaisee jonkin verran Auvisesta henkilönä kertovia juttuja. Perjantaina 9.11. julkaistiin artikkeli ”Vilkkaasta lapsesta Jokelan ampujaksi”, jonka kuvituksena oli valokuva Auvisesta päiväkotikäisenä. Keski-Uusimaa sijoittuu syyn käsittelytavaltaan selvästi iltapäivälehtien joukkoon. Ensimmäisten neljän päivän aikana juttujen keskiössä on vahvasti Auvisen persoona. Surmaajan ulkonäköä, luonnetta ja perhettä kuvaillaan paljon, mutta hänen nimeään ei kuitenkaan mainita. Keski-Uusimaa lopettaa syiden puimisen melko nopeasti, sillä ensimmäisten neljän päivän jälkeen se julkaisee vain vähän varsinaisesti tapahtuman syyhyn liittyviä juttuja. Auvisesta kertovien juttujen sisällöt ovat jokseenkin samanlaisia kuin iltapäivälehdillä. Tosin Keski-Uusimaan sävyä voi pitää hieman leimaavampana.³

Tekijälähtöisissä jutuissa pyritään selittämään, miksi *tavallinen terve suomalainen nuori* ryhtyy moiseen. Ihmisen pahuus ja teon järjettömyys on kyettävä selittämään rationaalisesti. Tehtävä vaikuttaa mahdottomalta. Ainoa keino on kertoa mahdollisimman vakuuttavasti Auvisen muuttuminen synkempään, ajatuksettaan radikaalimpaan suuntaan ennen koulusurmia. Jutuissa ei pureuduta esimerkiksi koulukiusaamiseen tai mielenterveysongelmiin. Oleellisempaa on se, että Auvinen ei enää tekohetkellä ollut tavallinen terve suomalainen nuori vaan jotain muuta – paha ja täynnä vihaa.

Tanja Aitamurto on tulkinnut, että Heinojen surmaa⁴ käsittelevissä jutuissa syylliset esitettiin tavallisiksi nuoriksi. Tiedotusvälineet olivat hukassa, koska tekijät eivät sopineet valmiiseen murhaajaprofiiliin: nuoret olivat eläneet ihanuoreen elämää, johon kuuluvat kunnolliset taustat, harrastukset ja vanhem-

3 ”Ampuja oli erikoinen jo pienenä” ja ”Ystävät: Hän ihaili diktaattoreita”.

4 Elise ja Martti Heino surmattiin syksyllä 2001.

kuva 4
Ilta-Sanomien
(9.11.) jutun
perusteella
surmaaja vietti
tavallisen
suomalaisen
nuoren miehen
kesän.

mat. Jako hyviin ja pahoihin nuoriin ei heidän kohdallaan sopinutkaan. Murhan tehneet ”hyvien perheiden pojat” rikkoivat yhteiskunnan normimäärittelyä.⁵

Samoin Auvisen elämää kuvataan ylipäättään normaaliksi. Ilta-Sanomat otsikoi yhden juttunsa dramaattisesti ”Koulusurmaajan kesä oli kuin kenen tahansa 18-vuotiaan: kesätöitä, juhannusjuhlat ja lenkkeilyä” (ks. kuva 4). Se kuitenkin tehdään selväksi, ettei Auvinen ollut tapahtumahetkellä normaali lukiolainen. Jutuissa ja lähteiden kommenteissa toistetaan melkein mantraksi asti Auvisen muuttumista. Tiedon tekee epäluotettavaksi se, että eri lähteiden mukaan hän muuttui eri aikoina – muun muassa syksyllä, edellisenä talvena ja lukioon mennessä.⁶

Tarina tavallisen nuoren ja hyvän oppilaan muuttumisesta koulusurmaajaksi on tiedotusvälineille tehokas tapa kuvata todellisuus draamana. Medialla on taipumus luoda nimenomaan onnettomuus uutisista kertomuksia. Monimutkaisten tapahtumien tiivistäminen narratiiviin malleihin lisää uutisen kiinnostavuutta ja ymmärrettävyyttä.

Sen lisäksi, että monimutkaisen tapahtuman supistaminen dramaturgisesti ehjeksi kokonaisuudeksi on lukijan palvelemista, se voi olla myös toimittajan tapa jäsentää maailmaa. Dramatisointi ja viihteellistäminen eivät välttämättä

⁵ Aitamurto 2005, 140–141.

⁶ ”Pekasta ei huomannut, että oli huonossa henkisessä kunnossa” (IS 9.11.), Pari vuotta sitten hän alkoi käyttää nahkatakkeja (IL 8.11.), ”Mutta ei sellaisesta [että Auvinen oli muuttunut viitisen vuotta sitten] osaa huolestua, kun poika on puberteetti-iässä” (IL 9.11.)

ole tietoisia ratkaisuja vaan kulttuuriset ajattelumallit ja myyttiset rakenteet voivat tiedostamatta sulautua rutinoituneeseen journalistiseen työprosessiin. Uutinen voi rakentua dramaturgisesti ehyeksi kokonaisuudeksi toimittajan sitä ajattelemta.

Ja kuitenkin tavallaan niinku yritetään selvittää, että miksi tällaista pääsee tapahtumaan, (---), niin mun mielestä se on älyllisesti aika rehellistä tavallaan sillon alottaa se funtsiminen siitä, että piirrettään se hyvä iso henkilökuva siitä tappajasta. (Toimittaja, aikakauslehti,)

Miksi-kysymykseen ei voida etsiä vastausta, jos ei pohdita Pekka-Eric Auvisen elämää. Emme voi oppia tuntemaan häntä, mutta voimme hahmottaa polkua, joka vei monella tavalla kyvykkään pojan äärimmäisiin tekoihin. (IS 17.11.)

Jokelan tapausta oli tiedotusvälineiden tiettyssä mielessä helppo käsitellä. Mediaalla nimittäin jo oli syyllisen profiili olemassa: pommimies Petri Gerdt. Kumpikin on kuvattu yksinäisiksi, hiljaisiksi, syrjään vetäytyneiksi pojiksi, joilla ei ollut kaikki kunnossa. Helsingin Sanomat nostaa yhteyden esille pääkirjoituksessaan jo seuraavana päivänä: ”Jokelan tapahtumat tuovat mieleen muutaman vuoden takaisen Myrmyäen pommiräjähdysten, jossa nuori mies ammensi räjähdysainetietojaan netistä.” Ilta-Sanomien artikkeli ”Yksinäiset pojat netissä” jopa perustuu kokonaan miesten rinnastamiseen.

On hämmentävää, kuinka paljon Auvisesta piirtynyt profiili muistuttaa Gerdtiä. He olivat lähes samanikäisiä. He olivat koulutovereiden mielestä outoja. He olivat yksinäisiä. He olivat yksin myös ollessaan seurassa. (IS 17.11.)

Janne Seppänen on analysoinut yhtä Petri Gerdtistä kertovaa Ilta-Sanomien juttukokonaisuutta.⁷ Seppäsen tarkastelemissa jutun kuvituksessa Gerdt on nostettu kolmesta luokkakuvasta erilleen. Kuviin on liitetty vuosiluvut, niin että niistä muodostuu kronologinen kertomus.

Kolmesta kuvasta rakennetaan kertomus, joka viestii päähenkilön tilan pahenevan vuosi vuodelta: ”kaunis, ujo hymy kuolee ja suora katse kääntyy syrjään” [Ote kuvatekstistä]. Koko kertomusta motivoi idea, että Gerdtin sisäisessä maailmassa on tapahtunut kolmessa vuodessa jotain todella sairalloista. (Seppänen 2003, 11–12.)

7 Seppäsen artikkeli ”Kävelevä pommi” Journalismikritiikin vuosikirjassa 2003.

kuva 5
Iltapäivälehdet
rakentavat tari-
nan surmaaajasta
luokkakuvien
avulla.

kuva 6

Seppäsen mukaan luokkakuvista kootun visuaalisen kertomuksen tulkintaa ohjataan kuvateksteillä ja kuvankäsittelyohjelmilla tehdyillä ratkaisilla. Kuvateksti ankkuroi lehtikuvan merkitykset. Esimerkissä sen tehtävä on ohjata lukijan tulkintaa kuvasarjasta. Ilman kuvanlukuohjetta lukija ei välttämättä näkisi kuvissa mitään erityistä – kaikista vähiten henkilön psykofyysis-sosiaalista muuttumista. Samanlaista luokkakuvajournalismia harrastetaan myös Pekka-Eric Auvisesta kertovissa jutuissa. Molemmat iltapäivälehdet julkaisevat aukeaman juttukokonaisuuden, joka perustuu samankaltaiselle kuvakerronnalle kuin Seppäsen esimerkki.

Iltalehden (9.11.) juttukokonaisuuden pääkuva on koottu neljästä luokkakuvasta, joista Auvinen on ainoa tunnistettava henkilö (ks. kuva 5). Muut oppilaat

on pikselöity tunnistamattomiksi. Aukeaman pääjutussa surmaajan koulutoverit kertovat, ”kuinka sympaattisesta vesselistä kasvoi murhaaja”. Naapuriksi nimetty lähde kertoo, että ”muutoksia Pekan käyttäytymisessä alkoi näkyä pikkuhiljaa, viitisen vuotta sitten”. Otsikko on dramaattinen – Pikku-Pekasta TULI TAPPAJA. Pelkkien kuvien perusteella Auvisen sosiaalisesta ja psykologisesta tilasta on vaikea nähdä mitään viitteitä.

Ilta-Sanomien koulukuva-jutun (”Arvasin, että se oli Pekka”, IS 8.11.) pääkuvana on 10 palstan luokkakuvana neljänneltä luokalta. Taas Auvinen on ainoa tunnistettava henkilö. Kuvatekstissä lukee: ”Ala-asteen luokkakuvassa hymyilee suloinen pikkupoika, joka piti legoista ja tietokonepelistä. Sitten Pekka Auvisen ajatukset muuttuivat synkemmiksi.” Dramatiikkaa lisää se, että valkopaitainen Auvinen nostetaan esiin siten, että muu kuva-ala on tummennettu lähes tunnistamattomaksi.

Implisiittinen viesti tällaisissa luokkakuvatarinoissa⁸ on se, että kenestä tahansa ala-asteen koulukuvassa hymyilevästä silkohapsesta voi tulla surmaaja. Normaalius, kiltteys ja legoilla leikkiminen ei vielä takaa onnellista tulevaisuutta. Vaikka Ilta-Sanomien kuvakerronta poikkeaa hieman Seppälän analysoimasta esimerkistä ja Iltalehden kuvasarjasta, on niillä samanlainen rooli tarinan syyllisen esittelemisessä.

YMPÄRISTÖLÄHTÖINEN SELITTÄMINEN

Ympäristölähtöisten selitysyritysten lähtökohtana on yleistettävyys, yksittäisen tapahtuman näkeminen yhteiskunnallisen ongelman oireena. Jokelan tapauksessa surmaajan teon voidaan ajatella kumpuavan suomalaisen yhteiskunnan tilasta. Mediassa jopa esitettiin puheenvuoroja, joissa väitettiin Jokelan koulusurmien kaltaisen tragedian olleen vain ajan kysymys. Ikään kuin pinnan alla olisi kyttenyt jo kauan.

Nuorisotutkija Tommi Hoikkala jakaa Jokelan tragediasta esitetyt syyt yhdeksään selitysmalliin. Ne ovat psykologis-psykiatrinen selitys, ampumalupaselitys, internet-selitys, yhteiskunnallinen yhteisöselitys, terrorismiselitys, kouluterveydenhuollon ja oppilashuollon huonontuneet resurssit -selitys, kansanluonnese-litys, mediaselitys ja kieltäytyminen selittämästä mitään. (Hoikkala 2007, 5–6.)

8 Myös helsinkiläisellä ampumaradalla kolme miestä ampuneesta Sanna Sillanpäästä kirjoitettaessa käytettiin luokkakuvia: ”Lehdissä julkaistiin Sillanpään luokkakuvia ja pohdittiin, mitä hymytytölle oikein oli tapahtunut. (---) Tiedettiin vain, että jostain syystä Sillanpää jossain vaiheessa muuttui.” (Nykänen 2000, 72.)

Selitykset ovat paikoin päällekkäisiä, ja yksittäisistä jutuissa on löydettävissä useita eri selitysmalleja. Vaikka Hoikkalan jaottelu on viitteellinen, se kuvaa hyvin vallinnutta tilannetta: selityksiä esitettiin nopeasti – ja paljon. Hyvänä esimerkkinä tästä käy Helsingin Sanomien pääkirjoitus (9.11.), jossa Jokelan koulusurmat yhdistetään muun muassa suomalaisten perhesiteiden heikentymiseen, luokattomaan lukioon, järjestörakenteen muuttumiseen, tosi-tv-ohjelmiin ja internetiin. Myös Hoikkala itse hakee (Ylen uutiset 7.11. kello 18) monipolvisesti selityksiä tapahtuneelle.

Jokelan tapaus yhdistettiin suoraviivaisesti myös aiempiin koulusurmiin, Ennen kaikkea Columbinen yläasteen ja Virginia Tech -yliopiston kouluammuskeluihin Yhdysvalloissa. Jutuissa pidetään kautta linjan itsestään selvänä, että Auvinen haki mallia muista tapauksista.⁹ Nelosen uutisissa tapahtumapäivän iltana kello 19.30 nostettiin esille aiemmat koulusurmat. Studiovieraana on turvallisuusasiantuntija Totti Karpela, joka yhdistää Auvisen profiilin suoraan aiempiin koulusurmaajiin.

Toimittaja: Olette saanut Yhdysvaltain salaisessa palvelussa koulutusta kouluammuskelutapauksista. Onko tämä Jokelan ammuskelija, vaikuttaako hän tyyppilliseltä kouluammuskelijalta?

Karpela: No nykyisten länsimaisten tapausten valossa niin valitettavasti tässä on valtavan paljon semmoisia yhteneväisiä piirteitä, jonka perusteella voidaan aika pitkälle sanoa, että kyllä hän on samanlainen kuin nämä muutkin.

Karpela toistaa näkemyksensä myös Iltalehden haastattelussa pari päivää myöhemmin. ”Aiheesta tehtyjen tutkimusten perusteella uskallan sanoa, että Auvisessa monet asiat osuvat yksi yhteen aiempien tekojen kanssa”, Karpela toteaa.

Kouluammuskeluja käsittelevien lehtijuttujen yhteydessä pohditaan myös median roolia ja sitä, millainen vaikutus ja vastuu uutisoinnilla on uusien väkivallanteekojen synnyssä. Journalistit itse kuitenkin korostavat median tiedonvälittämistehtävää, jonka varjolla tiedotusvälineisiin kohdistuneet syytökset väkivallan lietsomisesta tyrmätään.¹⁰

Laajempaa vertauspintaa Jokelan tapahtumille etsitään ennen muuta Pohjois-Amerikan koulusurmista. Kotimaisista väkivaltarikoksista esiin nousevat ennen muuta Sanna Sillanpään ampumaratasurmat sekä Raumanmeren koulusurmat. Selkein vertailukohta löytyy kuitenkin Myyrmäen pommiräjähdyksestä.

9 Ottiko ampuja mallia maailmalta (K-U 8.11.), Nettituttu suunnitteli kouluiskua USA:ssa (IS 9.11.) ja Jenkituttu halusi kostaa (IS 12.11.).

10 Pääkirjoitus: Jälkiviisasta aprikoida (IS 10.11.), Vs: Tehtävämme on näyttää (IL 10.11.) ja Viestimien roolit keikahtivat (Apu 46/07).

Teijo Kuuselan (2005, 57) mukaan syiden hakeminen käynnistyi Myyrmäessä siten, että kun pommi räjähti perjantaina, vasta seuraavan viikon tiistaina lehdistä viritettiin keskustelua internetissä leviävän materiaalin valvonnasta. Loppuviikon teemoina olivat tv-väkivalta ja mielenterveyspalveluiden ongelmat.

Koska Kuuselan aineisto koostuu ainoastaan sanoma- ja aikakauslehdistä¹¹, se ei ole vertailukelpoinen tämän Jokelaa koskevan aineiston kanssa. Myös sähköiset viestimet ja verkkolehdet ovat tärkeässä roolissa syiden käsittelyssä. Niissä syitä alettiin ruotia jo tapahtumapäivänä. Myös printtilehdistä keskeisimmät ja yleisimmät teemat nostetaan esille.

Internet – paha paikka, mutta mahdoton rajoittaa

Myyrmäen tapauksessa keskustelu syistä ja seurauksista liitettiin nopeasti tiettyyn teemaan: internetin valvontaan. Sen jälkeen, kun selvisi, että Petri Gerdt oli saanut ohjeita pommin tekoon keskustelupalstoilta, alkoi keskustelu verkko-keskustelun rajoittamisesta. Silloinen sisäministeri Ville Itälä jopa asetti työryhmän selvittämään asiaa.

Jokela-aineistossa internet nousee esille selittävänä taustatekijänä heti ensimmäisenä päivänä. ”Mikä sai nuoren abiturientin toimimaan näin järjettömästi? Tällä kertaa yksi vastaus löytyy internetistä”, todetaan Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa. Internetiä kritisoivissa jutuissa ei kuitenkaan vaadita sisällön aiempaa tarkempaa valvontaa, sillä rajoittaminen todetaan mahdottomaksi.¹²

Vaikka Jokelan ja Myyrmäen tapauksissa on yhteisiä piirteitä – Auvinen muun muassa keskusteli netissä yhdysvaltalaisen kouluiskua suunnitelleen Dillon Cosseyn kanssa – Jokelan yhteydessä keskustelu internetistä on hieman erilaista. Jokelassa internet näyttäytyy kiinteänä osana elämää, ei jonain erillisenä ilmiönä, joka voidaan halutessa rajata pois. Toki internetin vaikutuksesta käydään keskustelua, mutta sen sijaan, että puhuttaisiin netin olevan vaarallinen itsessään, painotetaan, että netin *kautta* ihminen voi voimistaa omaa vääristynyttä maailmankuvaansa. Asiasta puhuu muun muassa professori Jouko Lönnqvist Kansanterveyslaitokselta.

11 Teijo Kuuselan aineistona olivat Helsingin Sanomat, Keskisuomalainen, Ilta-Sanomat, Iltalehti, Apu, Seura, Suomen Kuvalehti ja 7 päivää ajalta 12.10.–1.11.2002.

12 Netin valvominen loputon suo (KSML 9.11.).

Kun samanhenkiset ihmiset vahvistavat tätä maailmankuvaa ja antavat jopa yksityiskohtaisia neuvoja, eikä henkilö enää saa realistista palautetta, tilanne tavallaan karkaa käsistä. Silloin on suuri riski, että ajatukset muuttuvat suunnitelmaksi ja lopulta toteutuvat. (HS 15.11.)

Keskisuomalaisen toimittaja Mikko Välimaa kirjoittaa (KSML 8.11.) että ”kun tietäntyyppiset sivustot kokoavat tietäntyyppisiä ihmisiä, syntyy massahurmoksen kaltaista jälkeä. Mikäli ihminen kärsii vaikeasta psyyken sairaudesta, ei netin ’vertaisapu’ aina auta, vaan voi pahentaa tilannetta.”

Netti nähdäänkin paikaksi, jossa on kaikenlaista ikävää materiaalia ja sekopäisiä ihmisiä, mutta asia on vain hyväksyttävä. Jutuissa vältetään internetin syyllistämistä. Sen sijaan vastuuta pyritään sysäämään internetin palveluntarjoajille. Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa 8.11. sanotaan suoraan: ”vastuu nettisivuista ja keskustelupalstoista on niiden pitäjillä.” Muun muassa YouTube’n ja Irc-gallerian ylläpitäjiltä kysytään, miten he valvovat käyttäjiään ja kuinka reagoidaan vaaralliseen materiaaliin. Irc-gallerian tiedottaja Matti Kari joutuu useaan otteeseen selittämään, kuinka keskustelupalsta toimii ja kuinka sitä valvotaan (esimerkiksi Ylen uutiset 7.11. kello 20.30 ja IS 9.11.).

Hallinnollinen ongelma

Myyrmäen pommiräjähdyksen yhteydessä keskustelua hallitsi internetin ja verkkokeskusteluiden rajoittaminen, kun taas Jokelan kohdalla haluttiin muutoksia aselakeihin. Tapaus kehystettiin nopeasti hallinnollisella keskustelulla, joka keskittyi ennen kaikkea tulevien tapahtumien ehkäisemiseen. Nimenomaan onnettomuus uutisille on ominaista, että onnettomuuden aiheuttajaa etsitään mekaanisen byrokraattisesti kysymällä virkamiehiltä, olivatko määräykset ajan tasalla. Tahaton koominen vaikutelma syntyy silloin, kun esitetään, että onnettomuus olisi ollut vältettävissä, jos vain olisi tarpeeksi luotu rajoituksia ja määräyksiä. (Palmolahti 1993, 67.)

Yksittäisistä selityksistä nimenomaan Suomen aselakien väljyys on suosituin. Kaikki aineiston mediat (poislukien aikakauslehdet, jotka ilmestyivät vasta seuraavalla viikolla) nostivat aselait esille viimeistään perjantaina 9. marraskuuta. Helsingin Sanomat piti keskustelua esillä hyvinkin pitkään.¹³

¹³ Viimeiset jutut ilmestyivät 10.–16.2. Syiden käsittely nousi uudelleen julkisuuteen huhtikuun 17. päivänä, jolloin krp julkisti esitutkinnan tulokset.

Yhdysvalloissa kouluammukset on otettu mukaan politiikkaan; Donna Killingbeckin mukaan tapausten jälkeen poliitikot kiinnittivät yleisön huomion ajamiinsa poliittisiin aiheisiin, kuten asevalvontaan, sensuuriin tai moraalisten arvojen löyhtymiseen. (Killingbeck 2001, 196–197.) Pelkästään Jokelaa käsittelevän media-aineiston perusteella on vaikea sanoa, oliko uutisoinnin suuntautuminen aselakeihin poliittinen ratkaisu. Ainakin aiemmin vähälle huomiolle jäänyt uutinen Suomen vastahankaisuudesta suostua EU:n aselakien tiukentamiseen nousi julkiseen keskusteluun. Ampuma-aseisiin, nimenomaan pistooleihin, oli helppo kohdistaa moraalinen närkästys.¹⁴ Sen sijaan metsästysaseet nähtiin suomalaisen kulttuuriin kuuluvaksi.

Myös toinen hallinnollinen ongelma, mielenterveyspalveluiden määrärahat, nousi esille. Teksteissä syitä haetaan kouluterveydenhuollosta, mielenterveys-työstä ja mielialalääkkeistä. Kaikki kietoutuvat samaan lääketieteelliseen kehykseen, jossa syy medikalisoidaan. Yleisöhaastatteluihin osallistuneet pitivät teeman käsittelyä hyvänä.

Mutta hirveen tärkeätä asiaahan sieltä tuli. Ja juuri tää, että nuoret ja lapset voivat pahoin, ja se on tiedetty jo kauan aikaa sitten. Sitten tällästen kriisien yhteydessä se vaan nousee jotenkin muka enemmän tärkeeks asiaksi (---) että se on jotenkin helppo sitten, kun on jo liian myöhästä niin ikään kun pyrkii tekemään niille asioille jotain (---). Että jos näillä kriiseillä jotain hyvää puolta on, niin ehkä sitten saadaan nopeampia ratkasuja.

Kiinnostavaa on, että Keski-Uusimaa ei juurikaan nosta esille mielenterveyspalveluiden saatavuutta tai kouluterveydenhuoltoa. Tämä on hieman omituista, jos ajatellaan paikallislehden roolia – eikö sen nimenomaan pitäisi nostaa esiin paikalliselle yhteisölle tärkeitä asioita. Keski-Uusimaan tapauksessa vaikuttaa siltä, että Auvisen persoona on arvioitu yhteisölle huomattavasti suuremmaksi mielenkiinnon kohteeksi kuin teon ”yhteiskunnallisten” syiden penkominen. Voi olla niinkin, että paikallisen hallinnon kritiikki koettiin liian voimakkaasti oman yhteisön syylistämiseksi. Huomion kiinnittäminen yleisiin valtiohallinnon alaisiin syihin ja toisaalta surmaajan yksilöpsykologisiin ongelmiin voidaan ajatella vähemmän traumaattiseksi kuin oman pesän likaaminen. Keski-Uusimaan jutut, jotka käsittelivät surmaajaa ja tämän lähipiiriä, tekevät eroa nimenomaan yhteisön ja perheen välille. Yhdessä jutussa puhutaankin jopa siitä, kuinka ”pojan perhe erottui yhteisöstään.”

14 Pistooli on turha kapistus (HS 12.11.) ja Mopo vai ase (Apu 46/07)

Myös koulujen turvatoimien tiukentaminen nousi ratkaisuehdotukseksi, mutta se tyrmätään lähes poikkeuksetta.¹⁵ Perusteena on, että valvonnan tehostaminen toisi vääränlaista turvallisuudentunnetta, ja se ainoastaan siirtäisi väkivallan uhan koulun ulkopuolelle. Keskustelu ei ota ollenkaan tuulta alleen. Asenne on selkeästi se, että metallinpaljastimet ja turvamiehet eivät sovi suomalaiseen avoimeen yhteiskuntaan. Sen sijaan korostetaan, että yhteisöllisyyden vahvistaminen niin kouluissa kuin ylipäätään suomalaisessa yhteiskunnassa on tärkeää. Tähän ei kuitenkaan anneta selkeitä ratkaisuehdotuksia.

Esikuvat syllisinä

Auvinen jätti nettiin manifestiksi nimeämänsä kirjoituksen, jossa hän muun muassa selitti motiiveitaan. Hän kirjoittaa siinä: ”älkää syyttäkö ketään muuta teostani, kuin itseäni. Älkää syyttäkö vanhempiani tai ystäviäni. En kertonut kenellekään suunnitelmistani ja pidin aina ne omassa mielessäni. Älkää syyttäkö elokuvia, joita katson, musiikkia jota kuuntelen, pelejä joita pelaan tai kirjoja joita luen.”

Tällä tavoin Auvinen tavallaan yritti torpedoida mahdolliset selitysyriytykset. Siitä huolimatta, että hän kielsi syyttämästä pelejä ja kirjoja, media otti niitä käsittelyyn.¹⁶ Kyseiset kirjallisuudesta tai populaarikulttuurista lähtevät syyt eivät missään vaiheessa olleet selittäjinä suosittuja. Esimerkiksi yhtään ampujan suosi-man musiikin suoraa syyttämistä ei jutuista löydy. Yhdessä Helsingin Sanomien jutussa jopa korostetaan, ettei musiikilla ole mitään tekemistä kouluampumisten kanssa:

Elokuvaväkivalta ja raskas musiikki kiinnostivat molempia [Columbinen koulusurmaajia], kuten monia muitakin ikätovereitaan kautta maailman. (HS 8.11.).

Myös seuraavan päivän Helsingin Sanomissa Auvisesta kirjoitetaan, että hän ”kuunteli musiikkia ja katseli elokuvia, kuten muutkin hänen ikäisensä”. Saman taustajutun alaotsikossa tosin implisiittisesti syytetään ideologista esikuvaa: ”Pekka-Eric Auvinen luki Nietzscheä”. Asia korostuu, kun se on nostettu jutun kärkeen yksinäiseksi toteamukseksi irrallaan muista lauseista. Lisäksi alaotsikko yhdistyy pääotsikkoon ”Vilkkaasta ja sosiaalisesta lapsesta Jokelan ampujaksi”.

¹⁵ Opettajat: Metallinpaljastimet ja vartijat eivät estäisi väkivaltaa (HS 8.11., verkossa jo 7.11.), Metallinpaljastin ei ole ratkaisu (K-U 8.11.), Koululaisten laukkuja ei aleta tutkia (K-U 8.11.) ja Vartioida ei tarvita Suomen kouluissa (KSML 17.11.).

¹⁶ Tykkäsi ampumispeleistä (IS 8.1.), Tutkija: Vanhemmat, katsokaa mitä lapsi pelaa (K-U 9.11.) ja Platon voi panna pään sekaisin (HS 18.11.).

Filosofi Friedrich Nietzschestä tulee jutun pääsyylinen siihen, että vilkkaasta ja sosiaalisesta Auvisesta tuli tappaja. Lehti nostaa filosofia-teeman uudelleen esiin 18.11. kulttuuri-osion pääjutussa.

Myös filosofi-kalastaja Pentti Linkola nostetaan keskeiseen asemaan surmaajan ja tämän perheen esikuvana. Keskisuomalaisessa kerrotaan, kuinka ”kotona ihailtiin Pentti Linkolaa” (9.11.). Iltalehti otsikoi näyttävästi: Ampuja IHAILI Linkolaa (10.11.). Linkola tunnetaan jyrkistä mielipiteistään. Siksi hänestä on myös helppo tehdä syylinen. Perusajatuksena on, että surmaajan on täytynyt saada ideansa ja toimintamallinsa jostain tai joltain. Se, että epävakaa nuori otti esikuvakseen syväekologisesti ajattelevan radikaalifilosofin, on helpompi hyväksyä kuin se, että hän olisi toiminut kokonaan yksin, ilman ”rikoskumppania.” Samalla lailla surmaajan esikuviksi nostettiin myös yhdysvaltalaiset Columbinen koulusurmaajat.

ASIAANTUNTIJOITA JOKA LÄHTÖÖN

Joukkoviestimillä on keskeinen tehtävä agendan määrittelyssä. Yksi päiväjärjestyksestä muovaava tekijä on lähteiden käyttö: minkä alan asiantuntijoita toimituksissa valitaan haastateltaviksi? Eri alojen asiantuntijat puhuvat aina tietystä perspektiivistä ja nostavat tiettyjä teemoja esille ja jättävät toisia käsittelemättä. Asiantuntijavalinnat vaikuttavat siihen, mitä syitä ylipäätään nostetaan julkiseen keskusteluun. (Suhonen 1994, 47–49.)

Pian tilanteen selkeydyttyä toimituksissa alettiin hankkia kommentaattoreita – lähinnä toimittajien omien verkostojen kautta. Asiantuntijoiden haalimisen voi ajatella myös nopeuskilpailuksi: suosituimmat kommentaattorit joutuivat jopa kieltäytymään haastatteluista, koska eivät ehtineet puhua jokaiselle medialle. Osittain tämä kertoo myös siitä, että vain harvat asiantuntijat koettiin päteviksi.

Asiantuntijoiksi valikoitui ennen kaikkea ennalta tuttuja ja hyväksi havaittuja puhujia. Nimenomaan sähköisellä puolella koettiin tärkeäksi, että tiedetään tarkkaan, millainen esiintyjä asiantuntija on, ja että hänellä on kokemusta aiemista vastaavista tapahtumista. Jokelan tapahtumia kommentoivatkin pitkälti samat kriisipsykologit ja asiantuntijat, jotka olivat olleet näkyvästi esillä aiempien suuronnettomuuksien yhteydessä. Asiantuntijavalintoja arvioitiin myös sen mukaan, kenellä olisi kompetenssia puhua nimenomaan valitusta näkökulmasta – koulujen turvallisuudesta, nuorten miesten pahoinvoinnista tai verkon vaikutuksista. Käytännössä haastateltaviksi valikoituivat usein ne asiantuntijat, jotka saattoivat tulla toimituksessa ensimmäisinä mieleen.

Asiantuntijan rooli on olla auktoriteetti. Toimittaja kertoo käyttämänsä lähteen silloin, kun hän pyrkii vahvistamaan sanottavansa asiantuntemuksella ja arvovallalla. Journalismin objektiivisuuden vaatimuksen takia toimittaja voi myös ikään kuin piiloutua asiantuntijan taakse – ”laittaa lähteen suuhun” ajatuksen, jota puolueeton toimittaja ei voi itse sanoa. Toisaalta lähteiden käyttö on toimistustyön rutinia, jota ei sen suuremmin problematisoida.

Asiantuntijoiden näkökulmasta Jokelan tapahtuman ja sen motiivien pohdiskelu kuuluu jokaiselle nuorten elämää tutkivalle asiantuntijalle, ja tämä asema velvoittaa asiantuntijan puhumaan myös vaikeissa tilanteissa. Asiantuntijat kokevat, että heillä on asemansa puolesta oikeus ja velvollisuus puhua tapauksesta. Tapahtuman aiheuttaman kaaoksen keskellä he pyrkivät vastaamaan kysymykseen miksi – niin vaikeaa kuin se onkin.

Vaikka lopullista vastausta ei ole olemassa, tarvitsevat uhrien omaiset ja ystävät, Jokelan yhteisö ja koko Suomen kansa perehtyneitä puheenvuoroja, jotka luotaavat yhteiskunnassa mahdollisesti piileviin ongelmiin, jotka saattavat olla tapahtumien taustalla. (Salasuo 2007, 44.)

Jokela-uutisoinnissa asiantuntijoiden käyttöä leimaa yleistettävyyden ongelma – yksinkertaista selitystä ei ole. Äärimmäisestä yksittäistapauksesta on vaikea vetää suoraa kausaalisuhdetta johonkin tiettyyn yhteiskunnalliseen syyhyn. Syyllisen löytäminen yhteiskunnallisista rakenteista on vaikeaa. Kuitenkin asiantuntijan yksi tehtävä mediassa on yrittää yleistää tapaus.

Mä kiteyttäisin sen kyllä siihen, (---) että se oli traaginen yksittäistapaus, mutta sitten kun sen yhteydessä pitää jotenkin keskustella koko yhteiskunnasta ja kaikista sukupolviasioista ja mielenterveys-, tollasista valtavien isoista kysymyksistä. En mä tiedä sitten, että miten suoraan ne sitten ees loppujen lopuksi liittyy tohon. Jollain tavalla tietysti liittyy. (---) Jos joku Konginkangaski tapahtu, siinäkin oli sitä väkinäisyyttä. Että se oli auto-onnettomuus. Mitä siinä on niin hirveesti pohdittavaa? Oikeesti. (Toimittaja)

Vaikka asiantuntijat ymmärtävät roolinsa ja painottavat sitä, että he puhuvat yksittäisen tapauksen sijaan asiasta yleisellä tasolla, journalistinen teksti saattaa antaa toisenlaisen kuvan. Konteksti yhdistää lausunnon yksittäistapaukseen.

Nuorisopsykiatri: Mielenhäiriö ei synny hetkessä (Otsikko, HS 9.11.)
Pitää miettiä, mitä hittoa olemme tekemässä vanhempina, naapureina, isovanhempina. Minkälaista lastemme elämä on? (Psykiatrin kommentti, SK 16.11.)

Tavassa, jolla asiantuntijat käyttivät arvoaltaansa Jokelan tapauksen jälkeen, nähtiin paljon arvosteltavaa. Asianomaiset kokivat ahdistavaksi sen, että auktoriteetti puhui uhrien omaisten ja muiden traumasta kärsineiden suulla. Kun asiantuntija sanoo painokkaasti, että koulu tai suomalainen yhteiskunta ei palaa koskaan ennalleen, se voi vaikuttaa traumaa käsittelevän ihmisen toipumisprosessiin. Iltalehti jopa otsikoi yhden juttunsa toteamalla: Toipuminen vie vuosia!

Tieteen asiantuntijoiden rinnalle yhdenlaisiksi ”asiantuntijoiksi” Jokelan yhteydessä nousivat myös silminnäkijät ja kokijat. Kun asiantuntijoiden tehtävä mediassa on yleistää, silminnäkijät kertovat nimenomaisesta tapauksesta. Kuitenkin silminnäkijätkin saavat tietynlaisen asiantuntijuuden auran yllensä, kun he pääsevät kertomaan, millainen ihminen surmaaja oli. Heillä on jotain sellaista tietoa, jota kellään muulla ei ole.

Helsingin Sanomien juttu ”Koulukiusattu nuorukainen rakensi oman elämäntutkimuksensa”¹⁷ on hyvä esimerkki siitä, kuinka tekijän edes jollain tavalla tunteneita ihmisiä käytetään itsestään selvinä asiantuntijoina. Jutun perusteella tieto koulukiusaamisesta nimittäin perustuu kahden nimettömän pojan kommentteihin:

”Luokkakaverilla flippasi”, kertoivat Jokelan keskustassa tupakoineet pojat keskiviikkona. He kuvailivat Auvista omituiseksi ja yksinäiseksi. ”Se oli myös tosi koulukiusattu”.

Asia saa jatkoa seuraavana päivänä, kun lehdessä julkaistussa pienessä jutussa oikeuspsykiatrian erikoislääkäri Max Nyman pitää ”koulukiusaamistaustaa merkittävänä syynä tragedian synnylle”.¹⁸ Silminnäkijälausunto saa tukea tieteen asiantuntijalta. Helsingin Sanomat antaa kahden nimeltä mainitsemattoman pojan lausunnolle huomattavan suuren painoarvon, kun vielä virallinen asiantuntija sinetöi kommentin.¹⁹

Samankaltainen esimerkki löytyy myös Iltalehdestä, jonka jutussa ”Näkymätön ja hiljainen” (8.11.) Auvisen persoonaa valotetaan nimettömien lähteiden avulla. Ääneen pääsevät muun muassa ”samoja kursseja Auvisen kanssa käynyt poika” ja ”Auvisen vuosikurssilaisen isosisko”.

17 Juttu oli nettisivuilla jo tapahtumailtana kello 21.34, ja julkaistiin myös printtilehdessä torstaina 8.11.

18 Nuorisopsykiatri: Mielenhäiriö ei synny hetkessä (HS 9.11.)

19 Vaikka poliisin esitutkinnan mukaan Auvisen koulukiusaaminen oli laajamittaista ja pitkään kestänyttä, ei tiedolla ole journalistista tuotetta tarkasteltaessa merkitystä. Uutisen kirjoittamisen hetkellä ei ollut varmaa tietoa asiasta – koulukiusaaminen jäi enemmän tai vähemmän spekulaaation tasolle. Keskeistä on nimenomaan se, millä tavalla asia tuodaan esiin. Tiedon luotettavuus rakentuu siitä, mihin lähteisiin tieto perustuu – tässä tapauksessa kahteen nimettömään koululaislähteeseen.

SYLLISTÄMISEN LOGIIKKA

Syyllyttämiseksi voidaan ajatella kaikki sellaiset lausumat ja kuvalliset ratkaisut, joiden avulla tapaus saadaan näyttämään tietyn henkilön, ryhmän tai tahon syytä. Oletuksena on, että kyseisellä taholla olisi ollut mahdollisuus puuttua ennakolta asioihin niin, ettei koulusurmia olisi tapahtunut. Siten heistä tulee osasyllisiä.

Syyllyttävä vaikutelma voi syntyä ilman minkäänlaista tarkoituksellisuutta. Kun seuraavassa puhutaan syyllyttämisestä, ei välttämättä ole kysymys toimittajien tai asiantijoiden tarkoituksellisesta kenenkään syyllyttämisestä.

Syyllyttämistä ei voi purkaa yksittäisiin tekstin elementteihin, vaan se tulee esiin kokonaisuuksista ja vaikutelmista. Avoimien syytösten sijaan journalistinen syyllyttäminen on tavallisimmallaan ilmaisutapoja, joilla saada jutun kohde syyllysseksi huomaamatta, ikään kuin rivien välistä. (Palmolahti 1993, 46.) Siksi onkin tärkeää tutkia journalistista retoriikkaa syyllyttävien rakenteiden purkamiseksi.

Yksi taho, jonka ylle kasattiin syyllyisyyttä, oli surmaajan perhe. Perheen käsittely on ongelmallista, koska myös kuolleen surmaajan lähipiiri tulisi nähdä uhreiksi. Keski-Uusimaa nostaa perheen esille näkyvästi ensimmäisenä päivänä kahdessa jutussa. Asiaa lähestytään muun muassa naapurikommenttien kautta:

Naapuri: Olemme asuneet täällä jo vuosia, mutta koskaan he eivät ole tervehdyksiin vastanneet. Yritetty on.

Toimittajan tekstiä: Perheen kotikadulla muilla asukkailla oli omakotitalojensa pihalla puutarha ja kukkaistutuksia, mutta pojan muuttaessa sinne vanhempineen, he mylläsivät puutarhan ympäri ja laittoivat sen tilalle perunapellon. (K-U 8.11.)

Perhe näyttäytyy jutuissa outona – erilaisena kuin muut. Suoraa perheen syyttämistä ei ole, mutta sellaisena se kuitenkin väistämättä näyttäytyy. Asian kertominen jo itsessään nostaa perheen erilaiseen asemaan ”normaaleihin” naapureihin verrattuna. Retoriikalla luodaan kuvitteellinen kausaliteetti erilaisuuden ja ampumisen välille. Surmaajan henkisenä kasvuympäristönä on eräänlainen perunapello siinä missä muilla on perennapenkkejä. Juttujen rooli syyllyyden rakentajana on suuri nimenomaan siksi, että Keski-Uusimaa on paikallislehti, jonka lukijakunnalla on kiinteä suhde kohteeseen.

Vaikka syyllyttäviä rakenteita olisi määrällisesti vähän, se ei vähennä niiden merkitystä. Muutamat näkyvät otsikot ja yksittäiset syyllyttävät jutut voivat saada suuren painoarvon ja jäädä elämään. Muun muassa eräs haastateltu jokelalaisnuori ilmaisi tuhtumuksensa perhettä käsittelevistä jutuista.

Sit kaikki nää besserwisserit: "Onko vika vanhemmissa?" Sitte niist heitet-
tii kaikenlaista vikaa. Tunne ees koko perhettä. Miten ne, mitä ne on mitään
sanomaan? (---) Että kun sit perhettä ihmiset ei tunne sitä, niin sitten ote-
taan joku nimetön henkilö sanomaan, että perhe oli ihan omituinen. Ahaa,
selvä. Kuka tahansa voi antaa semmosen kommentin.

Keskisuomalainen jopa ottaa yhden juttunsa (9.11.) kärkeen sen, että ampu-
jan äiti kuului Linkolan lähipiiriin ja että tämä oli "vuosikymmeniä keskeinen aat-
teellinen vaikuttaja ampujan äidille". Iltalehti tuo perheen esiin useassa jutussa.
Niissä perheestä ei kuitenkaan varsinaisesti kerrota mitään, vaan lähinnä selos-
tetaan tapahtumien jälkeistä tilannetta ja poliisin liikkeitä tekijän kodin lähetty-
villä. Juttujen yhteydessä julkaistaan kuvia kotitalosta. Lehden verkkosivuilla on
ollut myös videokuvaa.

Julkisen sanan neuvosto antoi Iltalehdelle langettavan päätöksen lehden verk-
kosivuilla 8.11. julkaistusta videosta. "Kodin suuri suru"-nimisessä videoraportissa
kadun nimi ja talo olivat tunnistettavissa. Kuvassa esiintyi myös talosta poistuvia
ihmisiä. JSN perustelee päätöstään seuraavasti:

Yhdeksän ihmisen ampuminen koulussa on ainutlaatuinen tapahtuma Suomen
rikoshistoriassa. Siksi on ymmärrettävää, että tiedotusvälineet pyrkivät rapor-
toimaan myös itsensä surmanneen ampujan lähipiiristä. Ihmisten kuvaaminen
yksityisellä pihalla loukkaa kuitenkin heidän yksityiselämänsä suojaa. Tässä
tapauksessa tekijän lähipiiri on rinnastettavissa tragedian muihin uhreihin.

JSN antoi huomautuksen samoin perustein myös 7 päivää -lehdessä 15.11. jul-
kaistusta kuvasta, joka oli otettu syyllisen kotipihalta. Vaikka kuvat itsessään eivät
syyllistä ketään, niiden tehtävä on suunnata katsojan huomio tiettyyn asiaan: per-
heeseen. Keskeisempää kuin kuvien uutisarvo on niiden osoitteleva funktio.

Leimaava on myös Iltalehden otsikko "Isä oli ylpeä pojastaan" (9.11.). Otsikon
lause viittaa naapurin kommenttiin, että surmaajan isä oli ylpeä poikansa muu-
sikonlahjoista. Kuitenkin konteksti yhdistää lauseen koulusurmiin, joita samalla
lehden aukeamalla näyttävästi käsitellään.

Perheen tai läheisten syyllisyys tulee esiin myös muunlaisissa jutuissa. Esimer-
kiksi Keskisuomalaisen jutussa mediapsykologi Anu Mustonen toteaa, että "jos
joku tuo jatkuvasti esiin näin jäykkiä, aggressiivisia ja rasisisia mielipiteitä, hänen
huonoon kuntoonsa olisi jonkun pitänyt reagoida." (KSML 8.11.) Asiantuntija
leimaa ampujan lähipiiriä sanomalla, että *jonkun* olisi pitänyt puuttua asioihin.²⁰

20 Myös Vaaran merkit olivat nähtävissä (IL 10.11.)

Perheen lisäksi syyllistäminen kohdistuu Auvisen kavereihin ja kaikkiin, jotka tiesivät hänen radikaalit mielipiteensä, uhkailunsa ja aseiden olemassaolon. Hieman vastaavalla tavalla tuodaan joissakin jutuissa esille myös internet-yhteisöjen syyllisyyttä ja puidaan sitä, miksi kukaan ei reagoinut tekijän jättämiin viesteihin.²¹ Ongelmana on se, että asiantuntija puhuu asioista yleisesti, mutta tulee implisiittisesti puhuneeksi kyseisestä yksittäisestä tapauksesta. Vastaavanlaisia, yleensä haastateltavan suuhun laitettuja kommentteja, joissa ikään kuin huomaamattomasti syytetään vanhempia, löytyy aineistosta useampiakin. Myös täysin ulkopuoliset tahot pääsevät ääneen.

Jukka Jokinen, 17, ihmettelee, miten vanhemmat eivät ole huomanneet pojan muuttumista radikaaliksi. (HS 9.11.)

Voimakkaimmin vanhemmat vedetään mukaan uutisointiin hieman yllättäen ruotsinkielisessä mediassa. Hufvudstadsbladet julkaisee 9.11. tekijän taustoja selvittävän jutun, jossa vanhemmat mainitaan nimeltä. Nimien mainitsemisen lisäksi jutussa kerrotaan isän työpaikka, kantakapakka ja tietoja hänen musiikkiharrastuksestaan. Tämän lisäksi kerrotaan äidin poliittisesta toiminnasta.

Televisiossa vanhempien syyllisyyden nostaa vielä edellistä selvemmin esiin perhetutkimuksen dosentti. Tv-Nyttin studiokeskustelussa tapahtumailtana häneltä kysyttiin, kuinka nuori surmaaja saattoi olla niin täynnä vihaa.

Det är svårt att föreställa sig att barn som har blivit kärleksfullt bemött, kärleksfullt behandlat, oh, sku kunna göra en såmhän handling. [on vaikea kuvitella, että lapsi, jota on kohdeltu rakastavasti, voisi tehdä tällaista].

Ilmaus kohdistaa syyllisyyden nimenomaan vanhempiin. Lapsen rakastaminen katsotaan olevan ennen kaikkea vanhempien vastuulla. Suorassa lähetyksessä toimituksen on mahdoton valvoa, mitä pääsee julkisuuteen. Siksi suorassa lähetyksessä asiantuntijalla on auktoriteettiasemassa olevana henkilönä suuri vastuu puheistaan. Kyseisessä tapauksessa sanomaa ei voi laittaa pelkän suusta päästetyn sammakon piikkiin, sillä sama haastateltava toistaa teesinsä seuraavana päivänä Obs-ohjelmassa – lähes samoin sanoin.

Perhettä käsittelevät lehtijutut keskittyvät nimenomaan ensimmäisiin päiviin. Myös ampujan henkilön ympärillä käyty syyllisyyskeskustelu on ohi neljän päivän jälkeen.

21 "Minä yritin varoittaa" (IS 16.11.)

KADONNEEN SYYN METSÄSTYS

Eräs yleisöhaastatteluun osallistunut kiteytti sen, miksi syiden etsiminen koetaan niin tärkeäksi.

Mitä juttuja tosta nuoresta miehestä sain käsiini, niin, niin mä haluaisin ymmärtää. Ett minkä ihmeen takia niinkun hän sitte pääty tämmöseen ratkaisuun. (---) Tää vaan on jotenkin niin rankka ja käsittämätön juttu.

Ihmisten halu ymmärtää ohjaa myös tiedotusvälineiden ratkaisuja. Viestinten tehtävä on sekä raportoida tapahtumista tuoreeltaan että avata tapahtuman taustoja. Tiedonjanon ollessa kovimmillaan kaikki saatavilla oleva tieto ja spekulatio on arvokasta. Keskeistä Jokelan kaltaisessa dramaattisen ja traumaattisen tapahtuman uutisoinnissa on myös faattinen viestintä, viestikanavan pitäminen auki²². Syiden perkaaminen on traumaattisten tapahtumien läpikäymistä, eräänlaista julkista terapiaa. Puheen ylläpitäminen on tärkeämpää kuin vaikeista asioista vaikeneminen. Se on yritys jäsentää maailmaa ymmärrettävästi, yritys järjестää yllättävä tapahtuma.

Ainoastaan ensimmäisen päivän lehdissä koulusurmista puhuttiin ”järjettömänä tragediana”. Pian sen jälkeen alkoi tapahtuman rationalisointi. Lastenpsykiatri Tytti Solantaus kiteytti asian: ”jos syytä ei edes yritetä etsiä, ei koskaan synny mitään ymmärrystä. Silloin ollaan täysin avuttomina tapahtumien armoilla.” (IS 17.11.)

Tapahtuman äkillisyys loi ongelmia myös journalistiselle tiedonvälitykselle. Kun yritetään selittää tapahtunutta nopeasti – vielä kun kenelläkään ei ole tarkkaa kokonaiskuvaa tilanteesta – saatetaan tehdä hätiköityjä ratkaisuja. Tuusulan kunnan vs. tiedottaja Tuula Panula kuvaili tilannetta poikkeukselliseksi.

Ehkä just toi, että kauheen nopeesti tehtiin niitä analyysjä. Mutta kun sit mä oon tavannut esimerkiksi sen psykologin [nimi] joka anto paljon lausuntoja, kun hänellekin soitettiin ja hän on myöhemmin katunut sitä sitte. Tai en mä nyt tiedä, voiko sitä nyt näin sanoa hänen puolestaan, mutta kerran yhdessä luentotilaisuudessa hän sanoi sitä, että kuinka hän on myöhemmin miettinyt sitä, että kuinka nopeasti tulikin tehtyä niitä johtopäätöksiä. Se oli niin poikkeuksellista, että silloin kaikki käyttäyty ihan miten sattuu loppujen lopuks.

22 Fiske 2000, 57.

Avoimia kysymyksiä jäi myös sen takia, että syyllistä ei saatu vastaamaan teoistaan oikeudessa. Tiedotusvälineet pyrkivät tilkitsemään auki jääneitä kysymyksiä parhaansa mukaan – asiantuntijoiden, silminnäkijöiden, viranomaisten ja muiden lähteiden avulla. Toisaalta, tuskin spekulatioilta ja ylilyönneiltä olisi välttytty, vaikka syyllinen olisi saatu oikeuden eteen. Oikeusprosessi on pitkä, ja tiedonjano kovimmillaan tuoreeltaan. Tiedotusvälineiden tehtävä on kertoa, näyttää ja selittää. Kuitenkin jo maalaisjärki sanoo, ettei perimmäistä syytä Jokelan tapahtumille löydetä.

Selitysmalleja on paljon, ja ne liikkuvat eri tasoilla. Jos syyksi ei riitä, että yksilö oli mieleltään sairas, selityksiä voi etsiä lähiympäristöstä, perheestä ja ystävistä. Jos sekään ei riitä, katseen voi suunnata yhteisöön, tuttaviiin ja muuhun Jokelaan. Seuraavaa taso onkin jo suomalainen yhteiskunta – sen arvomaailma ja lainsäädäntö. Lopulta mennään muihin maihin ja kulttuureihin. Jokelan tragedian selittäminen antiikin aikaisten filosofien teksteillä tuntuu kaukaa haetulta, mutta se on osa tiedotusvälineiden hahmottamaa kokonaiskuvaa. Eräs toimittaja kiteytti osuvasti sen, millainen kaaos selitys- ja syyttämisprosessi oikeastaan on:

Tää tarjoaa niinkun mahdollisuuden ihan järjettömälle hurskastelulle, siis täl-
lanen tapaus kaikessa eri mittakaavassa, siitä, että kuinka yhteiskunta on
jättänyt kansalaiset heitteille, kuinka vanhemmat on jättänyt lapsensa heit-
teille, kuinka opettajat on jättänyt nuoret heitteille, kuinka kaikki on jättänyt
kaikki heitteille, ja lopuks vielä toimittajatkin jättää kaikki heitteille kerto-
malla siitä jotain.

8

TUNTEIDEN JA SURUN ESITTÄMINEN

Suru ja kuolema tulivat Jokelan koulukeskukseen eilen.

Ilta-Sanomien ensimmäisen Jokela-jutun ensimmäinen lause paljastaa ikään kuin vahingossa, mikä on lehden Jokela-uutisoinnin marssijärjestys: suru tulee ennen kuolemaa. Lyhyen sähkeen mittainen juttu julkaistiin aukeamalla, jossa oli sen lisäksi ainoastaan koko aukeaman kokoinen kuva koululaisten evakuoinnista, kuvateksti ja otsikko: ”Surun päivä” (ks. kuva 7).

Edellisellä aukeamalla, lehden pääkirjoituspaikalla, on sivun kokoinen kuva puolitankoon lasketuista lipuista ja teksti:

Tänään Suomi suruliputtaa Jokelan uhrien muistoksi. Puhukaa lastenne kanssa kouluissa ja kodeissa, kuten hallitus kehottaa. Suru on yhteinen.

Suru on nostettu jo ensimmäisenä uutisointipäivänä lehden paraatipaikoille ohi itse tapahtumista raportoimisen. Ratkaisu tuntuu varsin luontevalta, jos pidetään mielessä, että suurin osa lukijoista tiesi varmasti jo lehden avatessaan, mitä oli tapahtunut. Ampujan kuolemaa lukuun ottamatta itse tapahtuma ei

kuva 7

kuva 8

ollut saanut uusia käännteitä poliisin kello 18 tiedotustilaisuuden jälkeen. Nämä tiedot oli illan aikana ehditty toistaa useaan kertaan televisiossa, radiossa ja internetissä. Ehkä juuri siksi suru tuli-kin Ilta-Sanomissa ennen kuolemaa.

Muissa lehdissä ei ensimmäisenä uutisointipäivänä nojattu suruun aivan näin voimakkaasti. Iltalehti lähtee tunteiden sijaan liikkeelle kolmella tekijällä kuvailevalla aukeamalla. "Surun päivä" pääsee otsikkoon vasta jutussa, jossa kerrotaan poliitikkojen kannanotoista. Iltapäivälehden välistä eroa kuvaa hyvin se, että Ilta-Sanomat on paketoinut aiheeseen liittyvät juttunsa otsikon "Jokelan tragedia" alle, kun Iltalehti kirjoittaa sen sijaan "Tuusulan koulusurmista". Tässä mielessä Ilta-Sanomat erottuu myös päivälehdistä: Helsingin Sanomien ja Keski-Uusimaan valinta on "Jokelan koulusurmat", Keskisuomalaisessa kokoava otsikko on "Tuusulan kouluammuskelu" ja Hufvudstadsbladetissa "Skottdramat i Jokela".

kuva 9

Suru oli 8.11. Ilta-Sanomien kolmen ensimmäisen aukauman pääaihe

Helsingin Sanomat, Keski-Uusimaa luottavat 8.11. etusivuillaan yhä perinteiseen uutiseen, jossa tapahtunut kerrataan. Lehtien pääkirjoituksissa¹ todetaan tapahtumien järkyttävyys, mutta uutissivuille asti tunteita ei vielä päästetä. Paikallislehti Keski-Uusimaan linja ei ole aivan yhtä selkeä kuin kahden muun: lehdessä julkaistaan ensimmäisenä päivänä sekä voimakkaasti tunteisiin vetoavia että etäännytetymmin tapahtumia käsitteleviä juttuja.

Päivälehdissä suru pääsee esiin voimakkaimmin toisena uutisointipäivänä. Helsingin Sanomat, Keski-Uusimaa ja Keski-Uusimaa nostavat surun etusivuilleen:

Surun murtama Jokela hiljentyi muistamaan koulusurman uhreja (HS)

Nuorten suru: Jyväskylän kouluissa apeat tunnelmat (KSML)

Yhteisestä surusta syntyi kynttilämeri (K-U)

Surun murtautuminen journalismin paraatipaikoille on osa yleistä rikos- ja onnettomuusjournalismin muutosta. Suuronnettomuuksien uutisointia iltapäivä- ja aikakauslehdissä tutkineet Koljonen ja Kunelius (2005) ovat todenneet, että iltapäivälehtien onnettomuusjournalismi on 2000-luvulla paitsi volyymiltaan laajempaa myös yksityiskohtaisempaa ja henkilöityneempää kuin vielä 1950- tai 1970-luvuilla. Maaliskuussa 1957 sattuneen Kuurilan junaturman uutisointi oli lähes täysin erilaisten yhteiskunnallisten tahojen reaktioiden varassa. Sikin sokin lehtien sivuille sijoitelluissa uutisissa esimerkiksi ”rautatiehallitus” tai ”suuren valiokunnan puheenjohtaja” saattoivat ilmaista näkemyksiään onnettomuuden syistä ja seurauksista. Lapuan patruunatehtaan räjähdyksestä vuonna 1976 uutisoitiin jo aiempaa aktiivisemmalla otteella: onnettomuudesta kertovista jutuista rakennettiin jonkinlaista kokonaisuutta, ja perusuutisesta pyrittiin jalostamaan muitakin juttutyyppejä. Konginkankaalla vuonna 2004 tapahtuneen rekan ja bussin yhteentörmäyksen uutisoinnissa keskeiseksi nousi yksittäisen jutun sijaan juttujen muodostama kokonaisuus. Tapahtumista halutaan 2000-luvun katastrofijournalismissa ottaa irti kaikki mahdollinen. Pelkillä perusuutisilla ei kovinkaan monipuolista pakettia saa rakennetuksi. Tässä mielessä tunteiden ja ihmis-kohtaloiden entistä tarkempi kirjaaminen on luonteva kasvusuunta.

Edellä kuvailtu kehitys nostaa pinnalle uudenlaisia eettisiä ongelmia. Kun rautatiehallitus kertoi näkemyksensä Kuurilan junaonnettomuuden syistä, lausunnon julkaisemista ei todennäköisesti tarvinnut pitkään toimituksissa miettiä. Kun alaikäinen poika kertoo koulunsa pihalla, kuinka vieressä istunut kaveri

1 HS: ”Jokelan traaginen päivä järkyttää jokaista”, KSML: ”Suomen historian järkyttävin tragedia”, K-U: ”Musta keskiviikko”.

on vain hetki sitten ammuttu kuoliaaksi, on tilanne huomattavasti hankalampi. Irtonumeromyyntin varassa toimivat iltapäivälehdet perustelevat usein tapahtumien pyörteisiin joutuneiden ihmisten tarinoiden kertomista lukijoiden kiinnostuksella. Toisaalta tarinoiden ajatellaan paitsi kiinnostavan lukijoita myös auttavan heitä käsittelemään omia tapahtumaan liittyviä tunteitaan paremmin kuin etäännytetysti kerrottujen uutisten. Myös kriisipsykologi Salli Saari (2003, 134) on sitä mieltä, että tiedon välittäminen ihmisten psyykkisistä reaktioista onnettomuuden jälkeen on yksi median keskeisistä tehtävistä.

Ihmisten psyykkisistä reaktioista voidaan toki kertoa haastatteleematta niitä, jotka käyvät läpi näitä reaktioita. Ihmisiä janoavassa journalismissa kollektiivisen surutyön välineiksi joutuvat kuitenkin usein juuri ne, jotka ovat tapahtumista eniten kärsineet: omaiset, läheiset, loukkaantuneet ja tapahtumista säikähdyksellä selvinneet. Työstettäessä ”yhteistä surua” on työvälineenä usein yksittäisen ihmisen kokema suru.

Kun tarkastellaan surun ja muiden tunteiden esittämistä, eettisesti polttavin kysymys on: miten ja millä oikeudella yksityisistä tunteista tehdään julkisen surutyön välineitä?

SURUN ESITYKSET

Jos tilanne siellä paikan päällä on suru ja kaaos, niin se pitää kuvata

Näin tiivistää suhtautumisensa surun kuvaamiseen yksi tätä tutkimusta varten haastateltu toimituspäällikkö. Koska yksittäisten ihmisten tunteita on vaikea rinnastaa yhteiskunnallisesti merkittävään tietoon, tiedonvälitystehtävän rinnalle on lanseerattu ideaa journalismista yhteisen surun näyttäjänä ja surutyön tuki-jana. Jollain tavalla samaan tehtävänasetteluun kietoutuvat myös puheet siitä, että median pitää kertoa tarinoita ihmisten kohtaloista. Toimituksissa näyttäisi olevan luja usko siihen, että kertomuksiin nojaava, yhteistä surua luova journalismi toteuttaa parhaiten journalismin ”sielunhoidollisen” tehtävän.

Joku pappi taisi ottaa kantaa siihen, että tää on jokelalaisten suru eikä yhteen, ennen kaikkea heidän surunsa. Kyllähän se niinkin on. Mut että on tää myös tämän koko maan suru, joka on niinkun käytävä läpi (---) jottei tällasia enää tapahtuisi, niin onhan nää myös käsiteltävä. (Toimittaja)

Surusta raportoiminen auttaa kansalaisia ymmärtämään, että kysymyksessä ei ole mikään videopeli, jossa ihmisten tappamisella ei ole mitään seurauksia. Siksi tarina on kerrottava loppuun asti.

Jos ajatellaan että tällöinen uutistapahtuma mikä tavalla tai toisella koskettaa varmasti kaikkia suomalaisia jollain asteella, niin kyllähän siihen mun mielestä kuuluu (---) näyttää se, että ihmiset suree. Se ei mun mielestä voi päättyä siihen, että nyt Jokelassa ammuttiin niin ja niin monta ihmistä ja seuraavana päivänä kerrommekin vaikka missikisoista. Että se tarina katkeis näin, vaan senhän täytyy tavallaan saada tarina päätökseen, niin että voidaan osottaa se että meillä on myös se sama osaaottava tunne elää se tarina loppuun asti. (Toimittaja)

Näin ajatellen journalismi suoriutuu 2000-luvulla tehtävästään aiempaa paremmin. Katastrofipaketteihin kootaan kaikki mahdollinen unohtamatta tapahtuman seurauksia ja osallisiksi joutuneiden ihmisten surua ja tuskaa.

Tunteet eivät kuitenkaan päädy lehtiin, televisioon tai radioon sellaisenaan, vaan niistä voidaan *kertoa* monilla eri tavoilla. Ruotsalaisten iltapäivälehtien esitystapoja Estonia-onnettomuuden yhteydessä tutkinut Gert Nordström (1996) löysi lehdistä neljä dramaturgian muotoa: dramaattisen, didaktisen, lyyrisen ja eepin. Nordströmin mukaan dramaturgian muodot esiintyvät harvoin puhtaana, mutta niiden avulla voidaan joka tapauksessa hahmottaa erilaisia tapoja rakentaa journalistisia esityksiä.

Didaktinen, faktoja ja logiikkaa korostava, esitys sopii varsin huonosti tunteiden kuvaamiseen. Sitä käytetään yleensä kuvattaessa tapahtuman teknisiä yksityiskohtia. Didaktista esitystapaa käytettiin paljon kuvattaessa graafisesti Estonian uppoamista. Dramaattisissa esityksissä korostuu tapahtuman poikkeuksellisuus ja yllättävyys. Eepiset esitykset taas rakentavat uutisesta tarinaa, josta voidaan nostaa esiin sankareita, syntipukkeja tai muuten erityisiä henkilöitä. (Pulkkinen 2008, 165–168).

Esimerkiksi Ilta-Sanomat rakentaa edellä kuvatussa, ensimmäisessä Jokelajutussa tapahtumista dramaattis-eepin esityksen (ks. kuvat 7,8,9). Ensimmäisellä uutisaukeamalla olevassa kuvassa äiti ja tytär halaavat koululta evakuidun oppilasjoukon keskellä. Lehden kannessa on toinen samasta tilanteesta otettu kuva, jossa äiti vielä juoksee kohti tyttärtään. Kahdesta kuvasta rakentuu tarina ”järjettömästä tragediasta” ”surun päivään”.

Tunteiden kuvaamisen kannalta keskeisin esitystapa on lyyrinen. Lyyrisissä esityksissä tärkeä rooli on usein tunnelmaa luovalla, esteettistä kokemusta tavoittelevalla kuvituksella (Pulkkinen 2008, 166; Harmaala 2004, 58). Jokelan tapahutumien jälkeen julkaistun Avun kannessa on pimeässä palavia hautakymtilöitä, joiden kylkeen on kirjoitettu etunimiä (ks. kuva 10). Tummalla taustalla loistavien kymtilöiden alapuolella lukee: ”Heitä ei enää ole. Kannamme Jokelan surua yhdessä”.

kuva 10
Avun kansi
vetosi lukijoi-
den kokemaan
yhteiseen
suruun.

Ilta-Sanomien kuva evakuoitujen oppilasjoukon keskellä tytärtään halaavasta äidistä sopii hyvin yhteen tapahtuneen mahdollisimman tarkkaa dokumentointia korostavien argumenttien kanssa. Tunteet, henkilöt ja tapahtumat ovat ole-massa. Ne vain tulee saattaa mahdollisimman tarkasti lehden sivuille. Avun kansi ei dokumentoi tapahtumia, vaan käsittelee niitä symbolisemmin. Näiden kahden esitystavan välinen ero tuli esiin myös haastatteluissa. Erityisnuorisotyöntekijä Jaana Aro vertasi toisiinsa vuoden lehtikuvan kaltaisia otoksia ja Jokelan koulun ulkopuolella kuvattuja kynttilöitä.

Se oli oikeesti tosi hieno kun se meni koko ton lammen ympäri se kynttilä-jana ja oli pimeätä ja näin, niin se oli ehkä semmosta rauhallisempaa surua, tää on semmosta paniikkia, kun juostaan pois. Ehkä sen takia ihmiset enem-män rupesi tykkäämään siitä surukuvasta kun siitä paniikkikuvasta.

Kynttiläkuvien ja itkeviä esittäneiden kuvien välinen ero nousi esiin niin joke-lalaisnuorten kuin yleisön edustajienkin haastatteluissa.

Kaukaa kuva siitä kynttilämerestä. Mun mielestä se oli nätti. Se oli jotenkin lämmin, koskettava. Se oli mun mielestä hyvä. Sitten kaikki nää, että otet-tiin kuvia toisista kun ne itkee ja on ihan heikoimmillaan. Se oli ihan nauret-tavaa. Se oli itkettävää jotenkin.

Kynttilä ja kukat, niin tää alkaa oleen semmonen symboli. Et tässä on mun mielestä jotain hautausmaan rauhaa. Tässä ei oo enää sitä semmosta panic ja niin kun stressi ja kaikki kauheus, vaan tässä alkaa olla nyt jotenkin sem-monen lopullisuus ja rest in peace.

kuva 11
Iltapäivä-
lehtien lisäksi
myös 7 päivää
julkaisi oman
muistelu-
aukeamansa.

Televisiossa MTV3 käytti toistuvasti lyhyitä, tapahtuman herättämiä tunteita korostavia pätkiä. Esimerkiksi 8.11. lähetetyn 45 minuuttia -ohjelman päättää minuutin mittainen insertti, jossa tunteikkaan musiikin soiodessa kuvataan toisiaan lohduttavia nuoria. Vastaavanlainen pätkä näytetään myös Kymmenen uutisten lopuksi sekä useampaan otteeseen seuraavan aamun Huomenta Suomessa. Televisiokanavista MTV3 esittääkin selvästi eniten tapahtuman herättämiä tunteita.

Avun kansitekstissä Jokelan surua kannetaan yhdessä. Surun kantaminen yhdessä viittaa muualle kuin tapahtumien mahdollisimman tarkkaan ja totuudenmukaiseen kuvaamiseen. Tähän surujuttujen ulottuvuuteen voi tarttua viestintäteorian klassikon James Careyn (1994, 85) esittämän ajatuksen avulla:

Kun viestintä ymmärretään rituaaliseksi, keskeistä ei ole sanomien levittäminen tilassa vaan yhteiskunnan ylläpito ajassa, ei informaation siirtotoimi vaan yhteisten uskomusten esittäminen.

Surujutut paitsi kertovat surusta myös kokoavat meidät niiden yleisönä suremaan yhdessä.

JULKISUUS MUISTOTILAISUUTENA

Molemmat iltapäivälehdet julkaisivat Jokelassa kuolleista muisteluaukeaman, jossa jokaista uhria muisteltiin oman otsikkonsa alla. Iltalehdessä (10.11.) taustakuvana on kynttilämeri, Ilta-Sanomissa (12.11.) sisäkuva kirkosta. Muisteluteks-

tejä on molemmilla kahdeksan; itsensä tappanutta ampujaa ei kumpikaan lehti halua tässä yhteydessä muistella.

Iltta-Sanomat on kerännyt pääosan tiedoista internetistä, uhrien muistolle perustetuista Irc-gallerian yhteisöistä. Iltalehdessä lähde ei mainita. Osa molempien lehtien tiedoista perustuu uhrien omaisten tai ystävien kertomuksiin. Lyhyissä jutuissa kerrotaan uhrien harrastuksista, tulevaisuudenhaaveista tai luonteenpiirteistä:

Suosittu nuorukainen elää muistoissa iloisena ja rakkaana.

Hän oli seuransa parhaimmistoa ja äärimmäisen pidetty kavereiden keskuudessa.

17-vuotias toi hymyn toisten huulille.

Urheilijanuorukainen oli aina hyväntuulinen, iloinen ja luonteeltaan erittäin päättäväinen.

18-vuotias haaveili mallintöistä.

Yksityiskohtaisten tietojen kertominen uhreista tuo heidät lähelle lukijaa. Niin lähelle, että lukijan suru sekä uhrin omaisten ja ystävien kokemus suruun sekoittuvat toisiinsa. Kaikki ovat ikään kuin suuressa tiiviissä ringissä uhrien ympärillä. Yksityiskohtaisten tietojen avulla lukija voi myös reflektoida tapahtunutta ja etsiä siitä yhtymäkohtia omaan elämäänsä, omiin lapsiinsa tai omiin ystäviinsä. Tämä on Jokelan tapauksessa erityisen keskeistä, sillä olisihan näin voinut käydä kenelle tahansa. Tapahtumapaikkana oli koulu, ja uhrin olivat ainakin pääosin sattumanvaraisesti valittuja.

Tämä surujuttujen funktio nousi esiin myös yleisöhaastatteluissa. Osaa surujuttu koskettivat, osa taas sanoi, ettei tarvitse mediaa omien tuntemustensa käsittelemiseen. Surujournalismi tuntuu olevan Jokelan tapauksessa tärkeämpää niille haastateltaville, joilla itsellään on lapsia.

Näissä tämmösissä suurissa katastrofeissa on myös semmonen piirre, että ne tavallaan yhdistää ihmisiä, hädän hetkellä ihmiset tuntee enemmän semmosta yhteenkuuluvuutta. Mä koin sen hyvin voimakkaasti sillon, tän tsunamin jälkeen, kun oli (---) tää hiljanen hetki, keskellä päivää. Mä olin Kauppahallissa sillon ja kun kaikki hiljeni, se on kyllä yks vaikuttavimpia hetkiä (---) ja sitten kun ajattelee, että koko maailmassa surtiin tätä asiaa, niin siinä tuli se semmonen, että kyllä me nyt jollakin tavalla kuulutaan yhteen.

Toisia yleisön edustajia tunteisiin vetoaminen ja samastumispaikkojen tarjoaminen taas ärsytti. Toiset puolestaan sanoivat, ettei yksittäisten ihmiskohtaloiden käsittely yksinkertaisesti kiinnosta:

A: Tää on just sitä tunteisiin vetoomista, että kirjoitetaan, että tässä oli poika, jolla oli loistava tulevaisuus ja että nyt sitten joutui tän koulusurmaajan koh- teeksi.

Haastattelija: Onko tää semmosta uutisointia, mikä teitä lukijoina kiinnostaa?

B: Ei yhtään. Mua ei kiinnosta tippaakaan kenenkään yksityisen, vaikka tää nyt varmaan on tietyllä tavalla tämmönen jaettu valtakunnan surukin osittain, mutta kuitenkin siinä muistetaan yksittäisiä uhreja (---) Mutta että ei, muhun ei vetoa yhtään.

Myös surun tyrkyttäminen ärsytti monia yleisöhaastateltavia:

C: Niin. Lähinnä sitä oikeata tietoa eikä mitään sellasta tyrkytystä, että sure nyt, sure nyt.

D: Nii samaa mieltä. En mä ainakaan koe, että mä tarttis tämmönessä tilan- teessa surulle kasvot tai vihalle kasvot [...].

Ampujaa ei jutuissa muistella, vaikka hänet voitaisiin laskea uhrien joukkoon. Molemmissa iltapäivälehdissä on kahdeksan uhrin joukossa myös yksi, josta ker- rotaan ainoastaan ikä ja sukupuoli. Myöskään Seiska ei ole saanut tästä uhrista tietoja. Yksi Jokelan nuorista arvioi, että tämä saattaa olla uhrin omaisten näkö- kulmasta loukkaavaa: Yksi jokelalaisnuori syyttääkin mediaa tiedonhankinnan tehottomuudesta:

Mut sitte yhestä oli vaan, että 18-vuotias nuorukainen. Ne ei ollu saanu siitä mitään. Mun mielestä ette olis tehny sitä sitten, jos ette saanu kaikista. Miet- tikää nyt vaikka sen koko sukua, joka lukee sitä, niin eiks kukaan sano siitä mitään.

Kommentissa tulee esiin mielenkiintoisella tavalla läheisten ”velvollisuus” osallistua juttujen tekemiseen: onko itsekästä olla antamatta haastattelua? Ajatus muistelujutuista muistokirjoituksina tai eräänlaisina kunnianosoituksina tulee esiin myös kahden yleisön edustajan keskustelussa.

E: Että onhan tämä tavallaan semmonen pehmeämpi tapa ilmaista, että ketä menehty. Onhan se tavallaan, en nyt sano kunnianosoitus mutta tavallaan semmoinen hienokin juttu, että tuodaan julki, että tällasta on tapahtunu.

F: Mä luulen, että tässä pohjimmaisena ajatuksena varmaan ollu semmonen niitten menehtyneiden kunnioittaminen. Tavallaan semmonen muistokirjotus, mutta sitten kun äkkiä täältä silmäilee, niin en mä tiedä onko asiallista kirjo- ttaa 'opiskelijanainen 25 vuotta, 3- ja 5-vuotiaiden lasten yksinhuoltaja', blaa blaa blaa. 'Nuori nainen piti tiiviisti yhteyttä vanhempiinsa, mutta suhde las- ten isään oli tulehtunut.' Suoraan sanottuna mitä mmm [mumisee kirosanen] se tähän kuuluu?

Edellä kuvailtu juttutyyppi ei ole ainoa, joka kokoaa lehden lukijat kuviteltuun seurakuntakotiin muistelemaan kuolleita. Molemmat iltapäivälehdet julkaisevat viikonvaihteen numerossaan uhrien muistoksi myös kynttilöiden viereen jätettyjä suruviestejä. Ilta-Sanomien aukeamalla julkaistaan useita viestejä, joiden jäljessä lukee, kenelle uhreista ne on osoitettu. Iltalehti ei julkaise varsinaista viestisikermää vaan referoi ja lainaa viestejä jutussa, jossa kuvaillaan tunnelmaa koulukeskuksen lähetyvillä. Jutun kuvituksena on myös kokonaisia ja luettavissa olevia viestejä. Eräs haastateltu nuori kritisoi kynttilöihin liitettyjen viestien kuvaamista.

Kyllä mun mielestä siitä kynttilärivistöstä tai muusta voi ottaa kuvia, ei siinä mitään, mutta tommonen lähikuva, missä näkyy joku tietty tollanen muistokirje, niin mun mielestä se ei oo ehkä ihan kivaa.

Vaikka viestit olivat julkisella paikalla ja periaatteessa kaikkien luettavissa, on selvää, että niitä tuskin oli tarkoitettu julkaistaviksi. Sama pätee irc-galleriasta poimittuihin muisteluviesteihin, joita edellä käsiteltiin. Monet Jokelassa kohdatuista ongelmista sijoittuvat samalla tavalla julkisen ja yksityisen rajapinnalle.

Julkisuudessa varsin nopeasti tapahtumien jälkeen virinneen kollektiivisen muistotilaisuuden kannalta on mielenkiintoista, että varsinaista muistotilaisuutta, siis uhrien hautajaisia, ei uutisoitu lehdissä lainkaan.

SURUN MONOPOLIT?

Suru tulee usein vasta myöhemmin. Nyt on aika kokea hämmentyneitä tunteita ja kysellä, mitä tapahtui ja miksi.

Näin ohjeistaa lukijoita poliisipappi Carita Pohjolan-Pirhonen Ilta-Sanomissa 8. marraskuuta. Julkisuudessa paitsi kerrotaan Jokelan aiheuttamista tunteista, myös opastetaan kansalaisia kohtaamaan tunteensa oikealla tavalla. Keskeiseksi nousee nimenomaan tunteiden kohtaaminen ja niiden käsitteleminen. Surun asiantuntijoina esiintyvät usein juuri papit. Esimerkiksi Espoon piispa Mikko Heikka osallistuu julkiseen surutyöhön aktiivisesti.

Surun kiinnittyminen kirkkoon ja uskontoon tapahtuu ikään kuin luonnostaan. Julkisuus näyttää myötäilevän suomalaisten suhdetta uskoon: kirkon merkitys kasvaa suurten elämänmuutosten tai katastrofien yhteydessä. Myös kirkon läsnäoloa kollektiivisissa kriiseissä pidetään tärkeänä. Suomalaiset arvostavat erityisesti erilaisia kirkon suorittamia, uhrien muistamiseen keskittyviä hengellisiä sururiittejä, joita julkisuudessakin toistetaan (Karppanen 2007).

Kirkko näyttääkin olevan surun käsittelemisen yhteydessä automaatti, jonka puoleen myös toimittajat kääntyvät. Uskonnon ja kirkon osuutta surujutuissa ei lehtien sivuilla juuri problematisoida. Avauksen tähän suuntaan tekee Helsingin Sanomat, joka kertoo 12.11. julkaistussa jutussa ateistien surutyöstä. Varsin osuvasti juttu on sijoitettu Jokelan seurakunnan pastorin ja kappalaisen tuntoja selvittelevän jutun kainaloon. Ateistien surutyöstä kertovassa jutussa Vapaa-ajattelijoiden liiton puheenjohtaja Robert Brotherus syyttää kirkkoa katastrofien hyödyntämisestä positiivisen imagon luomisessa.

Tunteiden lähes pakonomaisen käsittelemisen on tulkittu liittyvän myös toiseen julkisuudessa esiintyvään katastrofiautomaattiin: jokaisen hiemankin suuremman onnettomuuden tai rikoksen jälkeen tapahtumapaikoille ja julkisuuteen marssitetaan joukko psykologeja, psykiatreja ja kriisipsykologeja. Toimittaja Pasi Jaakkosen (2007) mukaan ”kriisiapukultti” rakentaakin ”surun monopolia”, jossa ”elämään väistämättä kuuluvien menetysten käsittely viranomaistetaan itsensä kouluttaneen ammattikunnan haltuun”.

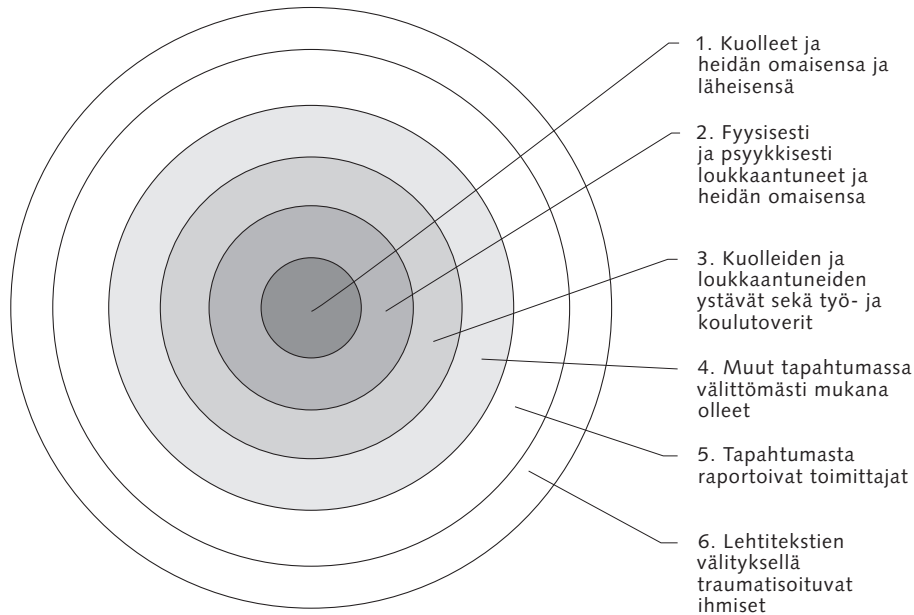
Jaakkosen mukaan kriisipsykologien esiinmarssi on vähentänyt kirkon merkitystä kollektiivisen surun hoitajana. Keskeistä ei tässä kuitenkaan ole se, kuka on vienyt tilaa keneltäkin, vaan se, miten kollektiivista surua tiedotusvälineissä rakennetaan. Siinä kriisipsykologit ja kirkko toimivat ikään kuin yhteistyössä: kriisipsykologit korostavat julkisuudessa voimakkaasti tapahtuman herättämien tunteiden käsittelemistä ja kirkko tarjoaa oman viitekehyksensä tätä käsittelyä varten. Yhteistyön jalkoihin jäävät ne, joissa tapahtumat eivät herätä voimakkaita tunteita, ja ne, jotka haluaisivat käsitellä niitä muussa kuin kirkon tarjoamassa viitekehyksessä.

MITEN KERTOAA TUNTEISTA EETTISESTI?

Vantaan Myyrmäessä lokakuussa 2002 sattuneen pommiräjähdyksen uutisointia tutkinut Teijo Kuusela (2005) käyttää tutkimuksessaan uhrikehien käsitettä. Arkiajattelussa onnettomuuden uhreiksi mielletään usein vain tapahtumassa kuolleet tai fyysisesti vahingoittuneet. Kriisipsykologian kannalta ajateltuna tämä näkemys on kuitenkin auttamattoman suppea. Kuusela jakaakin tapahtuman uhrin kuudelle kehälle. Sisimpänä ovat kuolleet sekä heidän omaisensa ja läheisensä ja uloimmalla kehällä taas median välityksellä traumatisoituvat ihmiset (ks. kuvio 1). (Kuusela 2005, 17 – 19; Saari 2003, 33 – 40.)

Kuuselan esittämä malli sopii hyvin välineeksi pohdittaessa surun ja tunteiden esittämisen ongelmia. Keskeisin ongelma on ihmisen yksityisyyden ja julki-

sen tiedonhalun välinen ristiriita. Surusta ja tunteista kerrottaessa keskiössä on lähes aina yksittäisen ihmisen kokemana suru. Kollektiivinen suru viriää tässä mielessä yksityisen surun kustannuksella. Surujuttujen julkaisemista voidaan perustella kolmella tavalla: Ensinnäkin surusta ja muista tunteista on kerrottava, koska ne ovat olemassa ja ne tuovat esiin esimerkiksi rikoksen seuraukset. Toiseksi voidaan ajatella, että surujutut auttavat kansalaisia käsittelemään omia tunteitaan, ja kolmanneksi puhuminen saattaa auttaa myös uhria itseään.

Kuvio 1. Journalismin kannalta potentiaaliset traumaattisen tapahtuman uhrin (Kuusela 2005, 19).

Halu puhua on kuitenkin myös yksi sokkitilan piirteistä (ks. luku 4). Sokissa olevan uhrin haastattelua voi verrata juopuneen haastatteluun: molempien esittäminen tiedotusvälineessä on eettisesti arveluttavaa siksi, että heidän arvostelukynsä on tilapäisesti heikentynyt (Kuusela 2005, 22). Toimittajan on kuitenkin hankala päätellä, onko uhri sokissa vai ei, sillä sokissa oleva saattaa selostaa tapahtumia jopa korostuneen loogisesti ja selkeästi.

Virheitä ja väärien päätösten etsimistä tärkeämpää on tutkia uusia, teoreettiseltakin vaikuttavia mahdollisuuksia kiertää ilmeisimmät eettiset ongelmakohdat katastrofiuutisoinnissa. Kuusela esittää (2005, 102–106) kolme etäisyydenot-

toon perustuvaa, suuntaa antavaa mallinnusta, joita seuraamalla rikos- ja onnettomuusjournalismia voitaisiin kehittää eettisesti kestäväälle pohjalle. Ohjeiden avulla on mahdollista tarkastella myös Jokelan jälkeistä surujournalismia, vaikka ohjeet paikoin vaikuttavat journalististen käytäntöjen kannalta varsin epärealistisilta.

Ajatuksellinen etäisyydenotto

Yksittäiseen henkilöön keskittymisen tai tapahtumien yksityiskohtaisen kuvailemisen sijaan järkyttävät tapahtumat tulisi Kuuselan ensimmäisen ohjeen mukaan kytkeä yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen viitekehykseen. Ajatuksellinen etäisyydenotto soveltuu Kuuselan mukaan erityisesti päivälehlien uutisoinnin ohjeuoraksi.

Käytännössä ohje tarkoittaa keskittymistä esimerkiksi tapahtumien yhteiskunnallisia ja kulttuurisia syitä ja seurauksia sekä ennaltaehkäisyä pohtiviin juttuihin. Erityisesti Helsingin Sanomissa ajatuksellisesti Jokelaan liittyviä mutta pääosin yleisellä tasolla liikkuvia juttuja julkaistiin vielä pitkään tapahtuman jälkeen. Ilta-päivälehdet ja Keski-Uusimaa puolestaan jättivät yhteiskunnallisen tai kulttuurisen pohdinnan vähemmälle ja keskittyivät tämän sijaan tekijän persoonallisuuteen ja koululta pelastuneiden nuorten tarinoihin.

Toisaalta Helsingin Sanomat julkaisi myös lähelle uhrikehien ydintä meneviä juttuja. Esimerkiksi rehtorin surma kuvailtiin lehdessä varsin yksityiskohtaisesti silminnäkijöiltä saatujen tietojen perusteella. Toisaalta aiempien kriisien uutisoinnissa kuolleiden omaisilla näyttäisi olleen huomattavasti suurempi rooli kuin Jokelassa. Konginkankaan onnettomuuden julkiseksi ikoniksi muodostui menehtyneen tyttärensä kuvaa näyttävä isä (Koljonen ja Kunelius 2005). Myrmaen pommiräjähdyksen jälkeen julkisuudessa oli usean uhrin omaisia, ja lehden sivuilla julkaistiin jopa kotialbumikuvia uhreista (Kuusela 2005, 73 – 80). Jokelan jälkeen keskeisiksi toimijoiksi muodostuivat tekijän lisäksi kuolleiden ystävät ja koulutoverit. Tämä saattoi johtua siitä yksinkertaisesta syystä, että tällä kertaa lähiomaiset kieltäytyivät puhumasta medialle.

Tunteista kertovissa jutuissa ajatuksellisen etäisyydenoton voisi ajatella tar koittavan puhumista yksittäisen ihmisen surusta yleisemmällä tasolla. Tällaisia yhteisön surusta kertovia juttuja julkaistiinkin jonkin verran. Surunjohdatimeksi tarvitaan kuitenkin joka tapauksessa ihminen. Kuuselan ohjeiden hengessä voisi todeta, että tämä henkilö tulisi valita uloimmilta uhrikehiltä. Se voisi olla myös jutun kirjoittaja.

Kuvajournalismin kannalta ajatuksellinen etäisyydenotto voisi tarkoittaa symbolisten tai lyyristen kuvien aiempaa rohkeampaa käyttämistä. Esimerkiksi kynttilää kuvattaessa kukaan jo omaa suruaan tai järkytystään kantava ihminen ei joudu kollektiivisen surutyön välineeksi. Usein kuvissa on kynttilän lisäksi myös ihmisiä, mutta lyyristen kuvien luonne antaa enemmän mahdollisuuksia esimerkiksi sommitella kuva niin, että ihmisten ovat siinä yksilöimättömiä hahmoja.

Ainoan selvästi poikkeuksellisen kuvitusratkaisun Jokelassa teki Suomen Kuvalehti, jonka Jokela-jutut on kuvitettu espoolaisen yläasteen ja lukion oppilaiden piirroksilla (ks. kuva 12). Ratkaisu täyttää hyvin ajatuksellisen etäisyydenoton vaatimuksen. Toisaalta kuvat ovat myös dramaattisia ja vaikuttavia. Juuri aikakauslehdillä mahdollisuudet harkittuun ja ajatuksellisesti etäisyyttä ottavaan kuvitukseen ovat parhaat.

On kuitenkin selvää, että Jokelan kaltaisesta tapahtumasta ei voi julkaista ainoastaan lyyrisiä ja estetisoituja kynttiläkuvia. Ennalta arvattavuuden lisäksi on vaarana, että tällaiset kuvat estetisoivat koko järkyttävän tapahtuman, eikä ihmisten todella kokema tuska ja järkytys välity lehtien sivuille asti. Tuskaa ja järkytystä kuvattaessa on kuitenkin mietittävä, mikä on julkista ja mikä yksityistä. Jokelan nuorten näkökulmasta heidän surunsa ja heidän itkunsa on yksityistä kaikissa tiloissa.

Just sellanen, että jotkut tulee itku päässä sieltä suoraan tilanteen jälkeen. Sitten sieltä tulee, että "mikä fiilis, miten menee?" Mun mielestä se on niin sairaan törkeätä oikeesti sellanen. Jotkut itkee ja halaa toisiaan, ni sitten siitä tulee kuvaa.

Vaikuttaa siltä, että Jokelassa nuoret luulivat voivansa estää kuvaamisen yksinkertaisesti pyytämällä. Julkisella paikalla itkevällä ei kuitenkaan Suomessa ole

kuva 12
Suomen Kuvalehden Jokela-juttuja kuvitettiin espoolaisen yläasteen ja lukion oppilaiden piirroksilla.

varsinaista oikeutta estää itsensä kuvaamista. Toimittajia ja kuvaajia nuorten tietämättömyys lainsäädännöstä kummastutti:

Mun on hirveen vaikee ymmärtää sitä, että heille on tullu yllätyksenä, että täysin julkisella paikalla otettuja kuvia ei sais julkasta. Että en mä tiedä, että tuleeks se jostain Idolsista, jossa kirjoitetaan tällaiset sopimukset, että kun menee telkkariin, niin minua saa kuvata. (Toimittaja)

Journalistien toimintaa ohjaavat myös Journalistin ohjeet, joissa julkisella paikalla toimimista ohjeistetaan seuraavasti:

Julkisella paikalla tapahtuvaa toimintaa on yleensä lupa selostaa ja kuvata ilman asianosaisten suostumusta.

Tätä ohjetta tarkennetaan kahdessa muussa pykälässä:

Sairaus- ja kuolemantapauksista sekä onnettomuuksien ja rikosten uhreista uutisoitaessa on aina noudatettava hienotunteisuutta. Julkistakin aineistoa julkaistaessa pitää ottaa huomioon yksityiselämän suoja. Kaikki julkinen ei välttämättä ole julkaistavissa. Erityistä varovaisuutta on noudatettava, kun käsitellään alaikäisiä koskevia asioita.

Jokelassa huomion keskipisteessä olivat juuri alaikäiset. Keskeiseksi ongelmaksi eivät kuitenkaan nousseet julkaistut kuvat, eikä esimerkiksi Julkisen sanan neuvostoon tullut ainuttakaan tällaiseen seikkaan liittyvää kantelua. Pikemminkin ongelmana oli se, että tapahtuman jälkeisinä päivinä esimerkiksi kynttilää tapahtumapaikalle tuoneen nuoren ympärille saattoi kertyä joukko kuvaajia ja toimittajia. Nuoret kokivat, että heidän ei anneta edes surra rauhassa.

Ajallinen etäisyydenotto

Kuuselan toinen ohje on ajallinen etäisyydenotto. Se on suunnattu erityisesti aikakauslehdille. Kuusela suosittaa, että henkilöhaastattelut tulisi tehdä huolellisesti ja uhrien toipumisprosessia kunnioittaen – mahdollisesti vasta kuukausien, ellei jopa vuosien kuluttua itse tapahtumasta.

Tämä näkökulma tuli esiin myös jokelalaisnuorten haastatteluissa, joissa toivottiin, että tiedotusvälineet odottaisivat hetken, ennen kuin ryntäävät pyytämään haastattelua.

Oottakaa se muutama päivä ennen kun tuutte. Se on mun mielestä se tärkeä, että oottais vaan sen muutaman päivän tai vaikka viikon. (Jokelalaisnuori)

Jokela-jutuissa koululla olleet kertovat tarinoitaan jo seuraavan päivän lehdissä ja moneen kertaan tämän jälkeenkin. Seitsemäntoistavuotias lukiolainen kertoo 8.11. Ilta-Sanomissa, miten hänen ystävänsä ammuttiin aivan hänen viereensä. Juttu on ainakin osin tehty lähes heti tapahtumien jälkeen, sillä koulun lähetyksillä otetussa kuvassa on vielä varsin valoisaa. Samassa kuvassa esiintyy myös ampujalta paennut liikunnanopettaja, jonka tuntemuksia toimittaja kuvailee:

Muutaman tunnin kuluttua [liikunnanopettaja] ja [lukiolainen] olivat edelleen nuorisotiloissa. [liikunnanopettaja] näytti siltä, että hän oli murtua. Järkytys paistoi hänen koko olemuksestaan.

Ilta-Sanomat julkaisee jo tapahtumapäivänä verkkosivuillaan jutun, jossa toinen lukiolainen kertoo olleensa samalla käytävällä, jossa yksi uhreista ammuttiin. Tässäkin tapauksessa toimittaja on ollut selvillä haastateltavansa tilasta:

Kaikki juoksivat karkuun. Olin tosiaan siinä vieressä, ihan lähellä, sokissa ollut 17-vuotias kertoi Ilta-Sanomille.

Uhrin järkyttyneen mielentilan kuvailua käytetään tehokeinona molemmissa jutuissa. Vastaavalla tavalla toimittiin myös joissain Myyrmäen pommiräjähdyksen jälkeen julkaistuissa jutuissa (Kuusela 2005, 74–75).

Lukiolaispoika kertoo tarinansa myös kahden päivän kuluttua viikonvaihteen Iltalehdessä ja 16.11. ilmestyneessä Seurassa. Seurankin haastattelu on tehty tapahtumapäivänä, kuten toimittaja heti juttunsa alussa kertoo:

Muutama tunti sitten Jokelan lukion tokaluokkalainen [nimi] ja liikunnanopettaja [nimi] pakenivat henkensä edestä tappajan luoteja.

Kuuselan ohjeiden kannalta onkin mielenkiintoista, ettei Seura antanut lukiolaispojalle ja liikunnanopettajalle edes sitä ajallista etäisyyttä, mikä olisi ollut sen ilmestymisen kannalta mahdollista. Esimerkiksi Iltalehden viikonvaihteen juttua varten lukiolaispoikaa oli haastateltu myöhemmin kuin vasta seuraavan viikon perjantaina ilmestyneeseen Seuraan. Ehkä Seuran juttuun on haluttu saada järkyttynyttä tunnelmaa tai haastattelu on vain satuttu saamaan samana päivänä. Toimittaja on kenties ajatellut, ettei poika enää seuraavalla viikolla suostu haastattelua antamaan.

Erityisesti aikakauslehtien keinoksi voisi sopia nonfiktio, eli kaunokirjallisten keinojen entistä runsaampi hyödyntäminen lehtitekstissä. Eri lähteistä saaduilla tiedoilla voidaan kuvailla tapahtumia hyvinkin yksityiskohtaisesti sulauttamalla ne yhdeksi, sinänsä fiktiiviseksi tarinaksi. Näin ainakaan sisimpien kehien uhreja ei tarvitse tekstissä yksilöidä. Toisaalta tämäkään ei välttämättä ratkaise alkupe-
räistä ongelmaa: tapahtuman uhreiksi joutuneita on joka tapauksessa haastateltava taustatietojen hankkimiseksi.

Fyysinen etäisyydenotto

Jos uhreja edellisistä ohjeista huolimatta päätetään lähestyä, heidät tulee kolmannen ohjeen mukaan valita uloimmilta uhrikehiltä. Tämän ohjeen Kuusela suuntaa erityisesti dramaattisiin yksittäistapauksiin keskittyville iltapäivälehdille. Ohjeen mukaan uhrien tuominen lehtien sivuille on sitä hyväksyttävämpää, mitä kauempana he ovat uhrikaavion ytimeistä.

Surusta ja tunteista kertoisivat lehtien sivuilla siis tapahtumien uhriksi korkeintaan välillisesti joutuneet ihmiset. Voidaan ajatella, että Jokelassa esimerkiksi kriisiyöntekijät olisivat tulkinneet nuorten tunteja viestimille. Ajatuksena tällainen lähestymistapa on kaunis, mutta on erittäin vaikea nähdä iltapäivälehtien tyytyvän näin ”epädramaattiseen” ratkaisuun. Toisaalta kysymys on myös siitä, että kollektiivisen surun polttoaineena toimivat selvästi nimenomaan ”tosikertomukset”. Tapahtumapaikalla olleet toimittajat kirjoittivat toki kommentteja ja kolumneja omista tunteistaan, mutta itse surujuttujen lähtökohtana toimittajan tunteet ovat harvoin.

Yksi mahdollinen fyysisen etäisyydenoton muoto on niin sanottujen verrokijuttujen kirjoittaminen. Tähän vaihtoehtoon tarttuivat innokkaasti niin päivälehdet kuin aikakauslehdetkin. Esimerkiksi Suomen Kuvalehti jalkautui tutkimaan Jokelan aiheuttamia tunteita Kaitaan lukioon ja yläkouluun Espoossa. Samasta paikasta saatiin myös aiemmin mainittu kuvitus lehden juttuihin. Verrokkijuttujen kirjoittaminenkaan ei kuitenkaan ole täysin ongelmatonta. Keski-suomalainen julkaisi oman juttunsa verkossa tapahtumapäivänä jo kello 16.03, kaksi tuntia ennen poliisin ensimmäistä tiedotustilaisuutta. Voidaan kysyä, min-kälaiset mahdollisuudet Voionmaan lukion oppilailla oli kommentoida tapahtunutta varhain iltapäivällä, kun tilanne oli vielä kesken eikä tarjolla ollut juuri mitään varmaa tietoa tapahtuneesta.

Verrokkijuttuja voi tehdä myös toisten katastrofien uhreista ajallisen etäisyydenoton huomioon ottaen. Ilta-Sanomat haastatteli Jokelan tragedian jäl-

keisessä viikonloppuliitteessä Myyrmäessä kuolleen Jessen äitiä. Juttu olisi hyvä esimerkki ajallisesta etäisyydenotosta, jos äiti olisi tuotu julkisuuteen vasta nyt. Tosiasiassa hän esiintyi lehdessä myös välittömästi kauppakeskus Myyrmannissa sattuneen räjähdysen jälkeen. Joka tapauksessa ajallisesti etäämpänä oleviin katastrofeihin joutuneiden hyödyntäminen tunteista kertovissa jutuissa vaikuttaa sekä kriisipsykologisesti että journalistisesti ajatellen hyvältä ratkaisulta. Uhri on saanut aikaa käsitellä tunteitaan rauhassa ja voi kertoa niistä harkitusti ja toisaalta lehden sivuille saadaan nimenomaan ”oikean” ihmisen ”oikeista” tunteista kertova juttu.

”HETI RAPORTOINTIA NETTIIN JA LEHTEÄ VARTEN TARVITSEMME IHMISIÄ”

Tunteista ja erityisesti surusta kertominen on tullut pysyväksi osaksi katastrofijournalismia. Paluuta viranomaisvetoiseen julkisuuteen ei ole. Tästä pitää huolen jo se, että keskusteluyhteys toimitusten ja esimerkiksi silminnäkijöiden välillä on usein parempi kuin yhteys toimitusten ja viranomaisten välillä. Kansalaiset hyödyntävät erilaisia mahdollisuuksia ottaa yhteyttä tiedotusvälineisiin huomattavasti aktiivisemmin kuin viranomaiset. Internetistä voidaan penkoa nopeasti erilaisia tulkintoja tapahtumien kulusta ja löytää tietäviä lähteitä.

Jokelassa uhreja haastateltiin aluksi juuri siksi, että muuta kautta tietoa tapahtumista ei saatu. Perustelu on pätevä, mutta on täysin selvää, että Jokelassakaan uhreilta ei haettu ainoastaan faktoja. Eräs toimituspäällikkö on kuvaillut Jokelaan lähtöä ja lehden tavoitteita seuraavasti (Salmela 2008):

Varauiduimme pahimpaan ja lähetimme heti paikalle kaksi toimittajaa ja kuvaajaa, mikä on enemmän kuin normaalisti. Ohjasimme ensiksi uutisoimaan nettiin, sillä tilanne oli niin sekava alkuvaiheessa, että lehteen tulevista näkökulmista saattoi tehdä päätöksiä vasta myöhemmin. Ohje taisi olla jotenkin: heti raportointia nettiin ja lehteä varten tarvitsemme ihmisiä.

Katastrofipaketin kokoamiseen tarvitaan monenlaista materiaalia. Perusuutisten lisäksi on löydettävä ihmisiä, joita tapahtumat ovat koskettaneet. Rikos- ja onnettomuusjournalismin muutos heijastelee tässä mielessä journalismissa yleisemminkin tapahtunutta muutosta: taviksella on paikkansa vähintään jutun kuin jutun kainalossa.

Suurten uutistapahtumien yhteydessä journalismin rutiinit korostuvat entistään. Poikkeukselliset tapahtumat tuovat hyvin esiin journalismin vahvuudet:

rutinoituneen tiedonhankinnan ja juuri yllättäviä tapahtumia varten luodun kerrontamuodon. Kuten edellä siteeratun päällikön kommentista voi päätellä, on ihmisten ja tunteiden metsästäminen varmasti jo osa katastrofijournalismin automaattiohjausta. Ihmisiksi lehtien sivuille päätyvien uhrien kannalta on tärkeää kysyä, mikä on eettisen harkinnan paikka tässä automaattiohjauksessa.

Jokela-uutisointi oli monelta osin ”siistimpää” kuin esimerkiksi kauppakeskus Myyrmannin räjähdysten jälkeinen uutisointi. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että ”siisteys” johtuu pikemminkin tilanteiden erilaisuudesta kuin vakaasta eettisestä harkinnasta. Erään kuvaajan mielestä esimerkiksi tapahtuman keskelle joutuneiden ihmisten tunnistettavuutta mietittiin kuvia valittaessa vähemmän Jokelan kuin Myyrmannin kohdalla.

Sitten mä kyllä vähän yllätyin tällä kertaa, ett verrattuna Myyrmanniin ei ollut mitään keskustelua ett voisko ihmiset tunnistaa vai ei. Ett tässä on tapahtunu muutos. Ett, en tiedä miks johto teki näin.

Tärkeää onkin pohtia, nousevatko erilaiset eettiset kipupisteet esiin hektisen työn lomassa vai rajaako automaattiohjaus näin vaikeat kysymykset suoraan sivuun.

9

JOKELAN NUORTEN ADRESSI: "PERUSTELKAA TOIMINTAMALLINNE TAI PYYTÄKÄÄ ANTEEKSI!"

Jokelalaisten nuorten mediakritiikki kiteytyi muotoonsa jo koulusurmia seuranneena sunnuntaina. Nuoret julkaisivat internetissä adressin,¹ jonka ensimmäinen luonnos valmistui lauantaina. Adressin raakaversio kirjoitettiin Jokelan monitoimitalolla, ja sen luonnokset kiersivät paikalla olleiden nuorten sekä nuoris- ja kriisityöntekijöiden käsissä. Kukin lukija teki tekstiin muutosehdotuksiin ja lisäsi tarpeen vaatiessa omia kokemuksiaan. Ennen adressin julkaisua sen oli lukenut kerääjien arvion mukaan parisen sataa ihmistä. Mediassa adressin keskeisiksi tekijöiksi nousivat Jokelan koulun entiset oppilaat Ville Korhonen ja Tuomas Pulsa, jotka olivat koulukeskuksessa tapahtumapäivänä. Kaksikko oli järjestämässä tapahtumaa, jonka suunnitteluryhmä kokoontui rehtorin kansliaan marraskuun 7. päivän aamuna.

Nettisivuston lisäksi adressin pystyi julkaisun jälkeen allekirjoittamaan myös paperiversiona esimerkiksi Jokelan monitoimitalon aulassa, kirkolla ja paikallisessa ruokakaupassa. Adressi oli tarkoitus viedä myös koululle, mutta väliaikainen rehtori kielsi sen. Loppujen lopuksi lista oli koululla yhden 20-minuuttisen välitunnin, jonka aikana ne, jotka ehtivät, allekirjoittivat sen. Adressiin ker-

¹ Adressi liitteenä 2.

tyi yli 2 000 nimeä ennen sen luovuttamista hallituksen edustajille marraskuun 21. päivänä.

Adressista puhuttaessa on tärkeää erottaa toisistaan tiedotusvälineiden toiminta ja lopulliset uutiset: adressi kritisoi nimenomaan tiedonhankinnan keinoja, ei itse uutisointia. Nuorten ja kriisityöhön osallistuneiden haastatteluissa esiin nousseet ja adressissa mainitut epäasialliset keinot liittyivät haastattelu- ja kuvaustilanteisiin.

Kritisoijat eivät hyväksyneet sitä, että toimittajat kättivät osallisten haastatteluja ja kuvaajat ottivat osallisista valokuvia näiden kielloista huolimatta. Kyseenalaisena toimintana on pidetty myös sitä, että haastattelupyynnöjä esitettiin puhe-limitse kesken evakuoinnin, sokissa olleille ja alaikäisille ilman, että nuorten vanhemmilta olisi kysytty lupaa. Närää on aiheuttanut myös se, että nuorille on tarjottu haastattelupalkkioita ja että kuolonuhreista on yritetty hankkia tietoa muun muassa uhrien omaisilta. Lisäksi yksittäisten toimittajien on väitetty syylistyneen salakuunteluun ja vääristelleen haastattelulausuntoja. Huhun mukaan yksi olisi jopa tekeytynyt papiksi tai kriisityöntekijäksi osallisia kohdatessaan.

Tiedotusvälineet ovat kriisin kokeneille yksi mahdollinen kritisoinnin kohde, eikä median arvosteleminen kriisitilanteissa ole uusi asia. Journalismia ei koeta vain ulkopuoliseksi tiedonvälittäjäksi, vaan usein myös tietoa aktiivisesti hankkivaksi ja muokkaavaksi osapuoleksi. Kun tulkinta journalismin roolista on monipuolistunut, kriisitilanteiden jälkeen on yhä useammin alettu arvioida viranomaisten suoriutumisen ohella median toimintaa. Esimerkiksi Estonian uppoamisen ja Konginkankaan bussiturman yhteydessä julkisuudessa pohdittiin, missä kulkee yksityisyyden raja, miten kriisin uhreja tulee lähestyä ja millaisia asioita tiedotusvälineiden on soveliasta uutisoida.²

Samoja kysymyksiä on esitetty myös Jokelan tapauksessa. Arvostelu on kuitenkin poikennut aiempien kriisien kritisoinneista sikäli, että se on esitetty ikään kuin yhdestä suusta: toisilleen tutut pienen kylän nuoret ovat mobilisoituneet yhden adressin taakse. Jokelan kaltaista kollektiivista mediakritiikkiä on esitetty Suomessa harvoin. Viime vuosien merkittävin tapaus lienee toukokuulta 2006, jolloin Aamulehti, 7 päivää, Hämeen Sanomat ja Katso! päättivät Mr. Lordin eli Tomi Putansuun pyynnöistä huolimatta julkaista miehestä kuvan ilman hirviömaskia. Kuvien julkaisusta tyrmistyneet suomalaiset nostattivat verkkokeskusteluista alkaneen kansalaisliikkeen, jossa muun muassa kerättiin yli 200 000 nimen adressi 7 päivää -lehteä vastaan, painostettiin mainostajia sekä rohkaistiin ihmi-

2 Ks. esim. Koljonen & Kunelius 2005, 56–58; Raittila 1996.

siä kuormittamaan Aller Julkaisujen asiakaspalveluja ja kääntämään lehti väärinpäin kaupassa. Kohu päättyi, kun Seiska ja Katso esittivät julkisen anteeksi-pyyntönsä.³

TAPAUKSIA

Jokelan tapauksessa tiedotusvälineiden kyseenalaiseksi moititun toiminnan tarkastelu on vaikeaa. Tarinat epäasiallisesti toimineista toimittajista ja kuvaajista levisivät Jokelassa nopeasti, mutta tarkkoja tietoja siitä, minkä välineen edustaja mihinkin ylilyöntiin syylistyi, on vähän. Media oli asianosaisille massaa, josta ei juuri erotettu yksittäisiä toimittajia tai tiedotusvälineitä.

Nuorten haastattelujen lisäksi tutkimusryhmällämme on ollut käytössään adressin tekijöiden kokoama *liiteasiakirja*, johon on kirjattu esimerkkitapauksia tiedotusvälineiden epäasiallisesta toiminnasta. Tässä oikeusministeriön tutkijalautakunnalle luovutetussa liitteessä nuoret esiintyvät nimillään ja myös tiedotusvälineet on yksilöity. Koska asiakirjaan nimensä antaneet nuoret eivät halua joutua enää uudelleen mediajulkisuuden riepotehtavaksi, noudatamme heidän toivomustaan, emmekä julkaise nimiä.⁴ Nostamme kuitenkin asianomaisten luvalla tarkempaan käsittelyyn kolme liiteasiakirjasta poimittua yksilöityä esimerkkiä: haastattelun, jonka nuori on unohtanut antaneensa, nuoren salakuuntelun sekä alaikäisen nuoren kuvan julkaisemisen kielloista huolimatta.

Sokissa olevan haastatteleminen

Koulusurmia seuranneella viikolla 13. marraskuuta yksi Yleisradion Ajankohtaisen kakkosen aiheista oli Jokelan nuorten keräämä adressi. Studioissa haastateltiin adressin puuhamiestä Ville Korhosta, ja ohjelman aluksi näytettiin Jokelassa kuvattuja haastatteluja. Yksi haastateltavista oli 17-vuotias poika, jota oli haastateltu tapahtumapäivän iltana. Poika on kameran edessä väsyneen näköinen, ja hänen katseensa harhailee. Hän kertoo tunteneensa muutaman uhrin, eikä hän voi uskoa tapahtunutta todeksi. Pätkä päättyy siihen, että haastattelija haluaa jarkyttynyttä poikaa. Poika oli itse unohtanut antaneensa haastattelun ja kuuli vasta jälkikäteen olleensa televisiossa.

³ Häyhtiö & Rinne 2007, 132–138

⁴ Jukka Kemppinen julkaisi liiteasiakirjan blogissaan maanantaina 19.5. siten, että nuorten nimet oli poistettu (<http://kemppinen.blogspot.com/2008/05/jokela.html>).

Kuten edellä on moneen kertaan todettu, sokissa olevilla ihmisillä on tarve päästä puhumaan näkemästään ja kokemastaan – myös tiedotusvälineille. Myöhemmin he saattavat kuitenkin tyystin unohtaa puhuneensa toimittajan kanssa ja voivat katua kommenttejaan. Näin kävi Ajankohtaisen kakkosen tapauksessa. Muutenkin pätjän esittämisen sopivuutta voi miettiä, sillä nuori vaikuttaa ruudulla ahdistuneelta ja sekavalta.

Julkisen sanan neuvoston periaatelausuma vuodelta 2004⁵ koskee julkisten käsittelyä mediassa. Lausumassa muistutetaan, että ”ihmisen harkintakyky oman elämän ja sen tapahtumien julkistamisen suhteen saattaa olla alentunut esimerkiksi kokemattomuuden, sairauden, rasituksen, päihteiden käytön tai muun synnyn takia”. Lausuma koskee julkisuuden henkilöitä, mutta sen voi katsoa pätevän myös niin sanottuihin tavallisiin ihmisiin, ja sen sisältöä voi hyvin peilata Ajankohtaisen kakkosen esittämään haastatteluun.

Tavanomaista tiedonhankintaa vai salakuuntelua?

Helsingin Sanomissa julkaistiin perjantaina 9. marraskuuta juttu otsikolla ”Nuoret hakivat turvaa toisistaan”. Alaotsikossa lukee haastateltavan kommentiksi merkittynä: ”Tappaja tuli vessasta ja sillä oli Ari. Sitten se alkoi ampua.” Jutussa kommentin sanojaksi paljastuu nimeltä mainitsematon tyttö, joka kertoo näkemästään nuoriso-ohjaajalle. Sekä nuoriso-ohjaaja että nuori ovat sitä mieltä, että jutun tiedot on saatu salakuuntelemalla heidän keskusteluaan.

Erityisnuorisotyöntekijä Jaana Aro vahvisti tutkimushaastattelun yhteydessä jutussa esiintyneen työkaverinsa näkemyksen tapahtuneesta. Helsingin Sanomien toimittaja oli päästetty Jokelan monitoimitalon vahtimestarin toimistoon käyttämään internetiä. Samassa tilassa ollut nuoriso-ohjaaja tiesi, että kyse on toimittajasta, mutta ei ollut tiennyt toimittajan käyttävän kuulemaansa lehtijutussa. Oppilas kiistää tienneensä toimittajan läsnäolosta. Osapuolten välillä jälkeinpäin käydyissä keskusteluissa toimittajan kanta on ollut se, että kaikki tiesivät hänen olleen toimittaja ja että puheet päättyvät lehteen.

Kun Helsingin Sanomat 13. marraskuuta uutisoi Jokelan nuorten tekemästä adressista, jutun yhteydessä oli kyseisen toimittajan kommentti, jossa adressin kritiikkiä ei nielty:⁶

5 JSN:n lausuma julkisten käsittelystä mediassa 3.11.2004 (<http://www.jsn.fi/Statement.aspx?d=55>).

6 Helsingin Sanomat 13.11.2007: Mitä teimme Jokelassa?

En tunnista Jokelassa kerättävän adressin kritiikistä Helsingin Sanomien toimittajia ja kuvaajia. Keskustelu aiheesta on kuitenkin erittäin tärkeää. Työskentelimme Jokelassa samalla tavalla kuin muulloinkin: esittelimme itsemme niille, joilta halusimme kysyä jotakin tai joita halusimme haastatella. Jokelassa kysyimme nuorilta, haluavatko he ja jaksavatko he puhua kanssamme. Monet eivät halunneet. Emme painostaneet emmekä maanittelleet heitä toimimaan vasten tuntojaan, emmekä salakuunnelleet ketään.

Kommentissa toimittaja nimeää salakuuntelun epäasialliseksi toiminnaksi, mutta kieltää siihen itse syyllistyneensä. Myöhemmin häntä haastateltiin myös ammattilehti Journalistiin:⁷

Muun muassa Estonian uppoamisesta kirjoittanut [toimittaja] uskoo, että yksittäisten toimittajien ja kuvaajien tilannetajuttomuus sai Jokelan nuoret menettämään luottamuksensa koko mediaan.

"Eräs nuori tv-kuvaaja meni kameransa kanssa kasvoihin kiinni, kun nuoret itkivät ja lohduttivat toisiaan. Silloin yksi nuori poika poltti pärensä ja huusi, että painukaa vittuun kaikki", [toimittaja] kuvaa.

Myöhemmin [toimittaja] on kuullut aikakauslehtitoimittajista, jotka lähestyivät surmaajan ja uhrien läheisiä ja tarjosivat muhkeita rahasummia tarinoista.

Toimittajalla, nuorella ja nuoriso-ohjaajalla on omat näkemyksensä monitoimitalolla tapahtuneesta, ja he pitävät kannoistaan kiinni. Ulkopuolisen on jälkikäteen erittäin hankala arvioida eri näkemysten pitävyyttä, mutta jo näkemysten ristiriitaisuus herättää kysymyksen median toimintatapojen avoimuudesta erityisesti kriisiuutisoinnin yhteydessä. Jokelan kaltaisessa tilanteessa tiedotusvälineiden edustajien on tuotava henkilöllisyytensä esiin niin selvästi, ettei kenellekään jää siitä epäselvyyksiä. Vaikka nuoriso-ohjaajan ja nuoren välinen suhde ei ole suoraan verrannollinen lääkärin ja potilaan suhteeseen, se muodostuu samankaltaisista luottamuksellisista elementeistä. Nuoren pitää voida luottaa siihen, että hän saa puhua vapaasti työssään toimivalle nuoriso-ohjaajalle ilman, että hänen sanomisensa leviävät ulkopuolisten korviin.

Helsingin Sanomien juttu on osuva esimerkki siitä, mistä nuorten adressissa on kyse: kritiikki kohdistuu tiedonhankinnan tapoihin, ei niinkään siihen, millaisia uutisia on julkaistu. Jutussa sinänsä ei ole mitään epäasiallista – nuoren nimeä ei mainita, eikä ulkopuolinen voi häntä jutun perusteella tunnistaa.

⁷ Journalisti 20/2007: Osan tilannetaju petti Jokelassa.

"Kielletyt" kuvat

Marraskuun 7. päivänä MTV3:n ajankohtaisohjelma 45 minuuttia käsitteli Jokelan tapahtumia. Ohjelman kuvamateriaalista löytyy otos koulun vierellä sijaitsevan lammen rannalla seisovista nuorista. Kuvassa ovat 14- ja 16-vuotiaat tytöt ystävineen. Kertomansa mukaan nuoret olivat kieltäneet kuvaajaa kuvaamasta heitä, mutta tästä huolimatta pätkä näytettiin 45 minuuttia -ohjelmassa, ja se julkaistiin myös MTV3:n nettisivuilla.

Koulua ympäröivä lampi on selvästi julkista tilaa, ja siellä kuvaaminen on lain mukaan sallittua. Sinänsä yleiskuva lammen rannalla seisovista nuorista ei ole julkaistunakaan arveluttavaa materiaalia. Tässä nuorten asiakirjan kysymys on sama, jota käsitelimme jo 4. luvussa: minkä verran kuvassa esiintyvillä nuorilla on sananvaltaa materiaalin levittämiseen? Onko kuvauskielloilla mitään merkitystä?

LAITONTA VAI MAUTONTA?

Edellä kuvatut kolme tapausta ovat esimerkkejä siitä, mitä Jokelan nuoret kritisoivat. Tiedossa olevat yksilöidyt tapaukset eivät kuitenkaan yllä laittomuuksiin, mutta muutamassa voisi olla aineksia kanteluun Julkisen sanan neuvostolle. Nuorten kokoamassa asiakirjassa ja adressissa on listattu myös tapauksia, jotka eivät liene epäsoivia muiden kuin jokelalaisten mielestä. Nuorten voimakkaassa reaktiossa oli varmasti mukana myös mielipahaa, jonka värittämänä kaikki tiedotusvälineiden toiminta tuntui ahdistavalta ja normaaliin uutistyöhön kuuluva haastattelun pyytäminen ja kuvaaminen saattoivat vaikuttaa tungettelulta.

Nuorten haastatteluissa toistuivat kertomukset siitä, kuinka yksittäiset journalistit olivat esiintyneet muuna kuin tiedotusvälineen edustajana. Evakuoitujen nuorten seassa pyrittiin kriisikeskukseen ja vanhemman roolissa kriisikeskukseen päästetty toimittaja kirjoitti näkemästään lehteen. Muutamat huonot kokemukset leimaavat jokelalaisten käsitystä koko mediasta

Siellä oli muutama semmonen tosi näkyvästi jotenkin huonosti käyttäytyviä. Just se, että maksetaan haastattelusta suuriakin rahoja ja sitä, että julkastaan kuvia salaa, niin se jätti semmosen pahan maun suuhun, että vaikka osa toimi ihan silleen asiallisesti ja muuten niin se yleiskuva jäi sellaseksi, että ei media oikein osannu toimia.

Toimittajien näkökulmasta pieniltä vaikuttavat asiat saattavat uutisoinnin kohteesta tuntua pahalta. Esimerkiksi 14-vuotiaalle koululaiselle tapahtumaa seuranneena sunnuntaina lähetetty sähköposti, jossa häntä pyydettiin kertomaan menehtyneestä koulukaveristaan lehdelle, oli kirjoitettu asialliseen sävyyn. Kohteliaisuus ei kuitenkaan tehnyt viestistä vastaanottajansa mielestä yhtään vähemmän ahdistavaa.

Jokelalaisten asiakirjassa puhutaan muun muassa toimittajista, jotka ovat esittäneet haastattelupyynnöjä kirkon parkkipaikalla sen jälkeen, kun poliisi on kehottanut heitä poistumaan kriisikeskuksena toimineen kirkon välittömästi läheisyydestä. Parkkipaikka on kuitenkin julkista tilaa, ja haastattelupyynnöihin voi halutessaan vastata kieltävästi.

Kuitenkin osassa asiakirjan esimerkeistä on epäilyttäviä aineksia. Toimituksista esimerkiksi soiteltiin nuorille piiritystilanteen ollessa koululla vielä päällä. Esimerkiksi Helsingin Sanomista soitettiin keskiviikkona 14-vuotiaalle oppilaalle ja kysyttiin, mitä on tapahtunut ja paljonko kuolleita on. Oppilas oli hetkeä aiemmin paennut luokkatovereidensa kanssa rikotusta ikkunasta luokasta, jonka oven läpi oli ammuttu. Hän oli paetessaan nähnyt rehtorin ruumiin. Toimittaja ei tietenkään voinut tätä tietää. Mutta kun oppilas ilmoitti puhelimeen, ettei pysty puhumaan, toimittaja lähetti heti perään tekstiviestin, jossa hän kysyi, mitä on tapahtunut. Viestiä lähettäessään toimittaja ei voinut tietää, missä nuori on ja onko hänen kännykkänsä äänettömällä vai ei.

Journalistin ohjeissa kehoitetaan erityiseen varovaisuuteen alaikäisiä koskeissa asioissa sekä hienovaraisuuteen onnettomuuksien ja rikosten uhreista uutisoitaessa.⁸ Nuorten kertoman perusteella Jokelassa näitä ohjeita ei kaikissa tapauksissa noudatettu. Jälkikäteen nuoret ovat tosin olleet haluttomia puhumaan koko aiheesta tutkijoidenkaan kanssa: aiheeseen on kyllästytty, eikä puhuminen tunnu helpolta. Siksi median ylilyönneistä puhuminen jää valitettavan monessa tapauksessa vain yleiseksi, jossa argumentoidaan ”media toimi väärin” -tyylisillä lauseilla.

Sekä nuoret että kriisityöhön osallistuneet kehuivat haastatteluissa Jokelassa tehtyä adressia asialliseksi ja kiittelivät sitä, että se tuli nimenomaan nuorilta itseltään. Adressin toivotaan vaikuttavan median pelisääntöjen tarkistamiseen vastaavanlaisissa tilanteissa: tiedotusvälineille esitettiin toive, että esimerkiksi sokissa olevia ei saisi haastatella, kriisin kokeneen alaikäisen haastattelun julkaisemiseen pitäisi olla vanhempien suostumus ja tiedotusvälineiden edustajien

⁸ Journalistin ohjeet (<https://www.journalistiliitto.fi/Resource.phx/sivut/sivut-journalistiliitto/pelisaannot/journalistinohteet/uudet.htm>)

tulisi ilmaista avoimesti, keitä he ovat ja mihin haastattelu- ja kuvamateriaalia käytetään. Eräs nuori toivoi selvyyttä siitä, kuka kantaa vastuun median epäasiallisesta toiminnasta – kentällä olijat vai toimituksissa istuvat.

Toisaalta se on sitten se päätoimittaja, kuka lähettää eteenpäin. Että toisaalta ne [toimittajat] on pelinappuloita. Mutta kun tästä ei tullu selvyyttä, että onko niilläkään selvästi määritelty sitä hommaa. Haluukin ne päätoimittajat edes tietää, että milä tavalla sitä tietoo saatiin, että ne pääsee siitä vastuusta irti. Että mulle jäi se auki. Että tosiaankin mulla oli se, että kun vahinko on tapahtunut, niin ei nyt lähetä mestaamaan ketään. Kuhan muut tapahtuu. Mutta just tosta pitäis tulla joku selvyys. Kuka siitä vastaa?

Jokelan suunnasta kävi nopeasti selväksi, ettei tiedotusvälineitä enää kaivata paikalle, eikä vihamielinen ilmapiiri varmastikaan houkuttanut toimittajia sinne lähtemään. Koulujen alkaessa uudelleen tiedotusvälineitä oli paikalla, ja suurin osa noudatti paikallisten toiveita etäisyyden pitämisestä. Tuusulan kunnan vs. tiedottaja Tuula Panula koki kuitenkin osan median edustajista käyttäytyvän aggressiivisesti.

Sitten yksi semmoinen vanhempi, kokeneempi kuvaaja ihan silmin nähdessä narkästyi sillon torstaina Jokelan koulukeskuksessa, että "alkääs kuulkaa tulko mulle neuvomaan, mä kuvaan just sitä mitä mua huvittaa, kyllä nämä säännöt kuule tiedetään". Siis todella semmosta epäasiallista.

Jokela-adressissa tiedotusvälineiden edustajien toivottiin astuvan esiin joko perustelemalla toimintamallinsa oikeellisuus tai esittämällä virallinen anteeksipyyntö. Julkisen esiintulon ohella jokelalaisnuoret toivoivat, että journalistit tutkiskelisivat toimintaansa myös keskenään. Eräs nuori tiivistä toiveensa tiedotusvälineille näin:

Että noi tiedotusvälineitten edustajat kattois vähän itteensä peiliin. Että kun jotain vastaavaa tapahtuu, en tarkota että uus kouluammunta, mutta joku tommonen kriisi, niin että ne toimittajat oikeesti osais suhtautuu silloin. Että se ei nyt oo ihan mikä tahansa haastattelutilanne. Että osattas olla, mikä ois hyvä sana, varovaisempia tietyllä tapaa. Että ei olla niin hyökkääviä. Ja ei olla niin hakemalla hakemassa sitä juttua.

Kaikki tutkimukseen haastatellut nuoret ja kriisityöhön osallistuneet toivoivat, että medialla olisi ollut enemmän itsekritiikkiä tapahtuman jälkeen. He olivat pahoillaan siitä, että adressissa toivottua virallista anteeksipyyntöä ei ole esitetty. Eräs nuori epäili, että adressin sanoma on mennyt perille siinä määrin, että Jokela on jätetty rauhaan eikä jatkojuttuja ole juurikaan tehty.

KRITIIKILLE YMMÄRRYSTÄ, ITSESÄÄNTELYLLE LUOTTOA

Myös muut kuin nuoret ja tiedotusvälineet kertoivat kantansa siihen, miten media heidän mielestään toimi Jokelassa – tosin median välityksellä. Aineistoomme kuuluvissa sanomalehdissä julkaistiin eri tahojen kannanottoja tapahtuneeseen. Osassa mediaa kritisoitiin, toisissa puolustettiin. Kaikki kuitenkin vakuuttivat ymmärtävänsä nuorten kokemusta tapahtuneesta.

Hallituksen edustajana asiasta puhui pääministeri Matti Vanhanen, joka vastaanotti adressin yhdessä kulttuuriministeri Stefan Wallinin, opetusministeri Sari Sarkomaan, peruspalveluministeri Paula Risikon ja viestintäministeri Suvi Lindénin kanssa. Eri lehdissä julkaistussa kommentissa Vanhanen piti nuorten toimintaa arvokkaana, mutta muistutti, ettei hallituksen tehtävä ole valvoa tiedotusvälineiden toimintaa.⁹ Viestintäministeri Lindén puolestaan kehotti mediaa ”ottamaan pallon omiin käsiin” ja pohtimaan, onko ylilyöntejä tapahtunut. ”Asioista pitää oppia ennen seuraavaa suuronnettomuutta”, Lindén kommentoi.¹⁰

Tuusulan kunnalta media sai melko lailla puhtaat paperit. Kunnanjohtaja Hannu Joensivulla ei ollut muuta kritisoitavaa kuin se, että yksi toimittaja oli tunkeutunut kunnantalolle saadakseen oppilastietoja.¹¹ Kunnan kanta tulee kuitenkin epäsuorasti esiin kouluunpaluusta kertovissa jutuissa: kunnan kerrotaan tehneen nopeasti päättäväisiä ratkaisuja oppilaiden suojelemiseksi medialta. Tiedotusvälineiden toivottiin antavan nuorille toipumisrauhan.

Jutuissa median toimintaa kommentoivat myös tutkijat, joista toiset kritisoivat ankarastikin mediaa, toiset puolestaan suhtautuivat ymmärtäväisemmin. Espoon hiippakunnan piispa Mikko Heikka epäili joidenkin tiedotusvälineiden syyllisyyteen ylilyönteihin. Heikka kuitenkin jättäisi virheiden korjaamisen ”Suomen lehdistön hyvin toimivan itsesääntelyn” tehtäväksi.¹² Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula vaativat nuorten kritiikin ottamista vakavasti ja Julkisen sanan neuvostolta omatoimista aiheen käsittelyä.¹³

9 Esim. Helsingin Sanomat 22.11.2007: Tutkijalautakunta selvittää myös viestintän toimintaa Jokelassa.

10 Keskiuomalainen 28.11.2007: Ministeri Lindén heittää Jokela-pallon medialle.

11 Keskiuomalainen 22.11.2007: Nuoret odottavat anteeksipyyntöä.

12 Keski-Uusimaa 13.11.2007: Piispa Heikka lupaa lisäresursseja kriisin hoitamiseksi.

13 Helsingin Sanomat 21.11.2007: Lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula haluaa selvityksen Jokela-utisoinnista.

"MEDIAN TEHTÄVÄNÄ ON VÄLITTÄÄ TIETOA"

Vaikka Jokela-adressin sisältö oli kiusallinen tiedotusvälineiden kannalta, adressi sai kohtuullisesti huomiota niin suurelle yleisölle tarkoitetuissa viestimissä kuin journalistien omissa ammattijulkaisuissa. Toimittajat haastattelivat adressin laatijoita, hakivat kommentteja asiaan päätoimittajilta ja muilta tahoilta sekä pohjivat mielipidekirjoituksissa nuorten mediakritiikin osuvuutta.

Esimerkiksi TV2:n ajankohtaisohjelma Ajankohtainen kakkonen tarttui aiheeseen tiistaina 13.11. haastattelemalla yhtä adressin alullepanijoista, koulun entistä oppilasta Ville Korhosta. Korhosen ja häntä haastatelleen toimittajan vuoropuhelussa nousi esiin teemoja, jotka toistuivat median Jokela-uutisointia puolustaneissa puheenvuoroissa. Toimittaja opasti haastateltavaansa median tehtävistä tiedonvälittäjänä ja yhteisen surun näyttäjänä.

Toimittaja: Ahdistavan tuntuista, mutta eikö kuitenkin ole niin että tuossa tilanteessa tiedotusvälineiden työ on se, että jos siellä on tilanne päällä, joku katastrofitilanne, tällaisenkaltaisen, siellä on satoja lapsia sisällä koulussa, niin kaikki haluavat tietoa siitä, että mitä tapahtuu... tavallaan eikö se ole perusteltua hankkia sitä? (---) Jos ajatellaan sitä, että kuitenkin jos tiedotusvälineiden tehtävä on myös olla tällainen... miten minä nyt sanoisin... yhteisen surun kokemisen alusta, niin missä kulkee sitten se raja, milloin sitä surua saa näyttää kun ihmiset ovat paikan päällä surullisia. Sehän toisaalta tuottaa myöskin sen jakamisen tunteen, että nyt me voimme kaikki olla tavallaan jokelalaisten tukena kun me näemme sen mitä siellä tapahtuu.

Ajankohtaisella kakkosella oli myös tarvetta osoittaa olevansa immuuni adressin kritiikille. Studiovieras pantiin antamaan puhtaat paperit ajankohtaisohjelman omalle insertille, jonka nuoret asiakirjassaan olivat todenneet eettisesti kyseenalaiseksi journalismiksi¹⁴.

Toimittaja: Sinä olet viikon ajan seurannut lähietäisyydellä suomalaisten ja vähän kansainvälisenkin median toimintaa. Miltä tuo Ajankohtaisen kakkosen toimittajan touhu näytti tuossa äskeisessä insertissä?

Korhonen: Itse asiassa tuntematta sitä tarkemmin että minkälaisista lähtökohdista on lähdetty tohon haastatteluun, niin toi vaikutti siltä, että toi kuului niihin hyviin pätkiin.

Lisäksi studiokeskustelun yhteenvedossa juontaja muistutti, että todellinen paha on internetissä, ikään kuin mitätöiden ammattijournalismia kohtaan esitetyn kritiikin. Väitteeseen haettiin vahvistusta haastateltavalta, siinä tosin onnistumatta.

Toimittaja: Niin Ville, sinä olet itse itse asiassa netin suurkuluttaja. Mitä sinä ajattelet, onko netti se paha?

Korhonen: Ei, ei omasta mielestä, että netistä löytyy niin paljon hyvää sisältöä, esimerkiksi tää adressi. Me ei oltais ikinä varmaan saatu sitä julkisuutta mitä tästä on nyt saatu ja asia olisi varmaan hautautunut. Jos nykyin on kritisoitu jotain Youtube-palvelua, niin palvelusta löytyy niin paljon sitä hyvää materiaalia ja nää huono, tällainen ikävä materiaali on niin pieni murto-osa, ja tää että mediassa ruvetaan kritisoidaan internetiä, että se on vähän hassua sikäli, että esimerkiksi Youtubesta ylläpito poisti noi videot samantien kun he saivat tiedon, että tämmöistä on tapahtunut, kun taas Suomessa media lisäsi omille kotisivuilleen tätä sisältöä...

Toimittaja: ...palvelukseen yleisöä.

Korhonen: Niin, että miksi valittaa yleisöstä, jos itse tekee samaa.

Toimittaja: Hyvä, tästä olisi vielä paljon puhuttavaa, mutta nyt on aika kiittää haastattelusta. Kiitos, Ville.

Seuraavaksi tarkastellaan systemaattisesti sitä, millä tavoin journalistit puolustautuivat Jokela-adressin kritiikiltä. Erittelyn kohteena ovat niin tähän tutkimukseen tehdyt journalistihaastattelut kuin tiedotusvälineissä Jokelan jäljiltä käyty mediakriittinen keskustelu.

VAKAVA MEDIA NOTEERASI, POPULAARI EI

Tutkimuksemme media-aineiston perusteella viestimet suhtautuivat adressiin kaksijakoisesti. Niin sanottuun vakavaan lehdistöön lukeutuvat viestimet kertoivat adressista ja sen synnyttämistä reaktioista yhteensä kymmenissä jutuissa marraskuun aikana. Myös Yleisradio noteerasi aiheen uutis- ja ajankohtaislähetysissään. Sen sijaan populaariin lehdistöön kuuluvat viestimet, kuten iltapäivälehdet sekä viihde- ja perhelehdet, vaikenivat adressista lähes täysin. Populaareista julkaisuista jokelalaisnuorten kritiikin huomioi vain Ilta-Sanomat yhdellä kolmen palstan uutisjutulla, joka julkaistiin sen jälkeen, kun adressin alullepanijat olivat vierailleet Sanomatalossa marraskuun lopussa.¹⁵ Ilta-Sanomat ja Iltalehti olivat tosin ehtineet perustella Jokela-uutisointiaan jo ennen adressin julkituloa.¹⁶

¹⁵ Ilta-Sanomat 23.11.2007: Jokelan nuoret vierailivat Sanomatalossa.

¹⁶ Ilta-Sanomat 10.11.2007: Paha ei poistu maailmasta silmät sulkemalla, Iltalehti 10.11.2007: Vs. Tehtävämme on näyttää.

Erityisen ahkerasti adressista ja sen menestyksestä uutisoitiin Keski-Uusimaassa ja Helsingin Sanomissa. Molemmat esittelivät jokelalaisnuorten mediakritiikin sisällön ja johtavien viestimien päällikkötoimittajien reaktiot kritiikkiin. Lehdissä kerrottiin myös eri tahojen asiaa koskeneista kannanotoista ja adressin avainhenkilöiden ja journalistien välisistä tapaamisista sekä adressin luovuttamisesta hallituksen edustajille. Lisäksi kummankin lehden journalistit ottivat adressiin kantaa mielipidekirjoituksissa.¹⁷

Jokela-adressista kirjoitettiin myös alan ammattilehdissä: Journalistiliiton julkaisemassa Journalistissa, Sanomalehtien Liiton julkaisemassa Suomen Lehdissä ja Society for Newsdesign Scandinavia -järjestön julkaisemassa SNDS Magazine -lehdessä.¹⁸ Journalisti ja Suomen Lehdistö julkaisivat esimerkiksi jutut Helsingin Pasilassa pidetystä keskustelutilaisuudesta, jossa oli tiedotusvälineiden edustajia, jokelalaisnuoria ja muita tapaukseen kytkeytyneitä tahoja.¹⁹

KENEN VIKA – MEIDÄN, MUIDEN VAI EI KENENKÄÄN?

Journalistien suhtautuminen Jokela-adressiin on ollut monitasoista. Kun media raportoi adressin eri vaiheista marraskuussa, asiaa käsiteltiin perin korrektisti. Jokelalaisnuorten kritiikkiä pidettiin tärkeänä ja ymmärrettävänä, eikä adressin motiiveja ja argumentaatiota kyseenalaistettu. Sen sijaan tammi–maaliskuussa tätä tutkimusta varten tehdyissä haastatteluissa journalistien näkemyksissä oli huomattavasti enemmän sävyeroja. Joukossa oli myös ärhäkkää, tunnepitoista adressin sisällön ja tekijöiden arvostelua.

Jokelan tapaukseen liittyvää mediakritiikkiä on voinut pitää yllättävänä tai odotettuna. Kritiikin yllättävyyttä on perusteltu muun muassa sillä, että journalistit työskentelivät Jokelassa kuten aiemmissakin kriisitilanteissa eikä kuvaamisessa ja tiedonhankinnassa ollut mitään poikkeuksellista. Yllätys monelle toimittajalle oli myös se, että vapaamielisinä pidetyillä nuorilla oli niin konservatiivisia asenteita mediaa kohtaan. Toisaalta ne, jotka pitivät kritiikkiä odotettuna, muistuttivat, että tiedotusvälineet joutuvat aina jonkinlaisen arvostelun kohteeksi suurten uutistapahtumien yhteydessä.

17 Keski-Uusimaa 17.11.2007: Yksikään tunaroinut toimitus ei tunnusta, Helsingin Sanomat 13.11.

2007: Mitä teimme Jokelassa?, 14.11.2007: Hyvä alkku peiliin tuijottelulle, 25.11.2007: Jokelan nuoret aloittivat uudenlaisen mediakeskustelun.

18 Journalisti 20/2007 & 21/2007, Suomen Lehdistö 12/2007, SNDS Magazine 4/2007

19 Journalistiliitto kutsui 30.11.2007 jokelalaisia ja tiedotusvälineiden edustajia Jokelan tragedia ja journalistit -nimiseen seminaariin Yleisradion Isoon Pajaan.

Jokela-adressissa tiedotusvälineiden edustajia pyydettiin joko perustelemaan toimintatapansa tai pyytämään anteeksi. Journalistit ovat kuitenkin reagoineet toimintaansa kohdistuneeseen kritiikkiin ensisijaisesti pohtimalla sitä, oliko omassa tai yleensä mediassa jotain vikaa. Kritiikkiin reagoitiin ainakin neljällä tavalla: 1) toteamalla, ettei kenessäkään ollut vikaa, 2) kysymällä, kenessä tarkasti ottaen olikaan vika, 3) vierittämällä vika yksinomaan muiden viestinten syyksi ja 4) myöntämällä, että ehkä myös omassa toiminnassa oli vikaa.

Ei kenenkään vika

Suomen Tietotoimiston 12. marraskuuta välittämä juttu²⁰ Jokela-adressista on osuva esimerkki siitä, kuinka yksituumaisesti keskeisten viestimien päällikkötoimittajat kieltäytyivät hyväksymästä jokelalaisnuorten esittämää kritiikkiä. STT:n vastaava päätoimittaja Mika Pettersson ”antoi täyden synninpäästön kaikelle sille, mitä oli lukenut lehdistä tai mitä STT oli kirjoittanut”. Nelosen uutisten toimituspäällikön Petri Laineen mielestä ”tiedotusvälineet käyttäytyivät hyvin, ainakin sen perusteella, mitä hän oli asiaa seurannut”. Neljä muuta päällikkötoimittajaa säesti Petterssonia ja Lainetta.

Jokelalaisnuorten kritiikkiä selitettiin niin sanotulla *shoot the messenger* -ilmiöllä, jossa viestintuojaa syytetään huonoista uutisista.²¹

Mun mielestä se on luonnollinen jatkumo aina tälläisille tapauksille, että ainahan se kritiikki kohdistuu yleensä näitä tälläisiä instansseja kuin poliisii tai muita kohtaan, koska se tavallaan pitää purkaa jotain kautta. (---) Ja yleensä se ensimmäinen kohde on aina media tai poliisi. (Toimittaja)

Vaikka adressin väitteisiin olisi otettu torjuva kanta, julkisuudessa jokelalaisnuoriin ja heidän esittämäänsä kritiikkiin suhtauduttiin myötätuntoisesti ja yhteydenoton tärkeyttä korostavasti. Tähän tutkimukseen tehdyissä journalistihaastatteluissa on esitetty kärkeviäkin näkemyksiä adressin avainhenkilöiden kelpoisuudesta, motiiveista ja käytöksestä.

Adressin keskeisiksi tekijöiksi nousseet Ville Korhonen ja Tuomas Pula eivät kelvanneet journalisteille kriitikoiksi, koska he eivät olleet koulun nykyisiä oppilaita, eikä heistä tehty isoja silminnäkijäjuttuja. Se, että Korhonen ja Pula sattui-

20 Keski-Uusimaa 13.11.2007: Jokelan nuoret suuttuivat medialle.

21 Helsingin Sanomat 16.11.2007: Sanomalehtien liitto muistuttaa hyvästä journalistisesta tavasta, Raittila 2008, 43.

vat olemaan marraskuun 7. päivänä Jokelan koulukeskuksessa neuvottelemassa rehtorin kanssa, ei journalistien mielestä antanut heille mandaattia toimia kaikkien jokelalaisnuorten puhemiehinä.

Mä luulen, että se arvostelu tulee useimmiten ihmisiltä, jotka ei välttämättä oo ollu es paikan päällä. Se on usein semmosta räksytystä ja mielikuvien perusteella. (...) Tänä päivänä on hyvin helppo saada äänensä kuuluviin, varsinkin jos puhut kovaan ääneen isosta tapahtumasta, ja varsinkin jos se on negatiivista. (Kuvaaja, aikakauslehti)

Toimituksissa on epäilty, että Korhonen ja Pulsa olisivat olleet vain bulvaaneja ja adressin laatijoina olisivat olleet muut kuin nuoret. Luvun alussa tuli ilmi, että adressin tekoon todella osallistui nuorten ohella nuoris- ja kriisi-työntekijöitä. Tämä tietysti tarjoaa mahdollisuuden tarrautua bulvaaniteoriaan, mutta tekeekö aikuisten osallisuus adressista epäaidon ja mitätöikö se esitetyn kritiikin?"

Toisaalta suuri osa journalisteista suhtautui Jokelan nuorten hätään myötätuntoisesti ja tältä pohjalta myös näiden mediaan kohdistamaa kritiikkiä ymmärrettiin. Toimittajien keskuudessa adressin arveltiin olevan keskeinen osa nuorten surutyötä ja eräänlainen pahoinvoinnin purkumuoto. Epäilemättä näin onkin ollut. On kuitenkin huomattava, että adressin laatimisen muita motiiveja korostettaessa huomio kääntyy pois journalistisesta suorituksesta ja nuorten esittämä mediakritiikki – kenties tahattomastikin – vesittyy.

Kenen vika?

Toinen tapa suhtautua adressiin on ollut torjua sen väitteet liian yleisinä. Koska jokelalaisnuoret eivät yksilöineet tiedonhankinnassa tapahtuneita ylilyöntejä, journalistit ovat voineet väistää kritiikin heittämällä pallon takaisin nuorille ja vaatimalla yksilöityä tietoa epäeettiseksi koetusta toiminnasta: Kuka on ollut tahditi? Missä, milloin ja miten? Esimerkiksi Journalistiliiton liittovaltuusto penäsi kannanotossaan²² tarkkoja tietoja ylilyönneistä. Myös tutkimuksemme journalistihaastatteluissa harmiteltiin adressissa esitettyjen väitteiden epämääräisyyttä, koska ne leimasivat koko ammattikunnan.

22 Journalistiliitto, liittovaltuuston kannanotto 21.–22.11.2007 (<https://www.journalistiliitto.fi/Resource.php/pubman/templates/1.htm?id=354>)

Sillä tavalla kyseenalaistan tätä mediakritiikkiä, että on hirveen helppo puhua mediasta tämmösenä yhtenä suurena möhkäleenä ja sitten se kuitenkin pitää sisällään niin monenlaisia toimijoita, että tuntuu sitten vähän epäreilulta kantaa kaikkien syntejä niskassaan. (Päällikkötoimittaja, päivälehti)

Osa journalisteista on tulkinnut, että tiedonhankinnan ongelmat ovatkin olleet oletettua vähäisempiä ja ainakin osa väitetyistä ylilyönneistä pelkkiä urbaanilegendoja.

Ne vaan selittää, että kun noi yleensä toimittajat siellä käyttäyty törkeästi. Mutta sitten kun me kysytään, että mitä me tehtiin väärin, niin kukaan ei ole pystynyt yhtään ainotta keissii näyttämään, että mikä tässä olis tehty sitten väärin. (Päällikkötoimittaja)

Journalistien näkökulmasta osa Jokela-adressissa esitetystä kritiikistä onkin ollut epäuskottavaa ja myös epäreilua juuri siksi, että mediaa arvostellaan niin yleisellä tasolla. Esimerkiksi ammattilehti Journalistissa toivottiin, että kritiikin esittäjät kantelisivat epäselvistä tapauksista, virheistä ja huonona pidetystä käytöksestä Julkisen sanan neuvostoon, koska yleinen puhe toimittajista ja kuvajista ei vie asian ytimeen.²³ Toisaalta nuorten näkökulmasta tuntuu epäreilulta vaatia yksityiskohtaisia kuvauksia ja väitettyihin ylilyönteihin syyllistyneiden journalistien henkilötietoja, koska kohtaamishetkellä nuorilla on ollut mielessään aivan muuta, kuin mediakritiikin ylöskirjaaminen.

Olisiko sitten adressin viesti tehonnut paremmin ja saanut journalistien keskuudessa nyt nähtyä suopeamman vastaanoton, jos jokelalaisnuoret olisivat nimenneet heidän mielestään arveluttavasti toimineet journalistit ja viestimet? Itse asiassa adressin esitystapaa voitaisiin tulkita rakentavaksi mediakritiikiksi: väitteet asiattomasta toiminnasta ovat konkreettisia ilman, että yksittäisiä journalisteja leimataan. Journalistien tulkinnat siitä, että jokelalaisnuoret olisivat kritisoineet koko mediaa, perustuvat puutteelliseen perehtymiseen tai tahalliseen väärinymmärtämiseen.

Muiden vika

Kolmas ja hallitsevin tapa reagoida kritiikkiin oli sen puolittainen hyväksyminen. Oman välineen toiminnassa ei useinkaan nähty moitteen sijaa, mutta ylei-

²³ Journalisti 21/2007: Tapaukset selviksi.

sesti median toimintatavoissa ajateltiin kyllä olevan korjaamisen varaa. "Ei me, mutta ne muut" -tyyppisissä puolustuspuheissa hyödynnettiin pitkälti mediakentän tuttuja rintamalinjoja. Kenties voimakkaimmin asiaan otti kantaa paikallinen sanomalehti Keski-Uusimaa, joka koki joutuneensa eräänlaisen sijaiskärsijän asemaan. Kynnys ottaa yhteyttä valtakunnallisiin tai ulkomaisiin viestimiin on korkea, ja siksi paikallislehti sai ottaa jokelalaisten palauteryöpyn vastaan. Lehden päätoimittaja Pentti Kiiski on kuvaillut lehteen tullutta kielteistä palautetta sanoilla "raivo" ja "tulva". Hän puolusti pääkirjoituksessaan oman lehtensä mainetta ja kunniaa, mutta ihmetteli samalla, miksi "yksikään tunaroinut toimitus ei tunnustanut":

Ei ihme, jos suurelle yleisölle muodostuu kuva mediamafiasta: tapahtunut on, mutta yksikään osallinen ei ole tehnyt, kuullut eikä nähnyt mitään.²⁴

Huolimatta siitä, että journalistit penäsivät jokelalaisilta ylilyöntien yksilöintiä, myös toimittajien itsensä esittämä mediakritiikki jää melko yleiselle tasolle. Haastattelujen perusteella vaikuttaisi siltä, että ylilyönneistä ei toimittajien keskuudessa tiedetä. On tietysti mahdollista, ettei kollegoista haluta kieliä. Se, kehen syyttävä sormi ammattikunnan sisällä osoitettiin, vaihteli: Osa arveli, että virheitä ovat tehneet erityisesti kokemattomat toimittajat. Toiset taas olettivat, että asialla ovat olleet jälleen iltapäivä- ja viihdelehdet, joihin epäilykset ensimmäisinä on totuttu kohdistamaan. Jatkuvaan syytetyt penkillä istumiseen kyllästyneet populaarimedialle edustajat puolestaan arvelivat, että pahiten paikan päällä tunaroivatkin ns. vakavien medioiden toimittajat, jotka eivät uuteen tilanteeseen jouduttuaan tienneet, miten toimia. Moni epäili, että röyhkeimmin Jokelassa olisivat käyttäytyneet ulkomaiset välineet.

Useimmissa tapauksissa Journalistien omaan ammattikuntaansa kohdistuva kritiikki jäi suhteellisen epämääräiseksi ja perustui toisen käden tietoihin. Yksi konkreettisimmista syytöksistä liittyy rahan tarjoamiseen haastatteluista. Väitteet Jokelassa harrastetusta sekkivihkojournalismista vaikuttavat uskottavilta – sen verran monelta taholta asiaan viitataan. Yksikään tutkimusta varten haastattelemistamme toimittajista ei kuitenkaan tunnustanut oman välineensä maksaneen haastatteluista tai kuvista, eikä kukaan ollut itse nähnyt, että rahaa olisi tarjottu tai vaihdettu. Moni toimittajistakin piti silti todennäköisenä, että jotkut ovat tarjonneet kuvista ja haastatteluista rahaa:

24 Keski-Uusimaa 17.11.2007: Yksikään tunaroinut toimitus ei tunnustanut.

Jotkut lehdet olivat selvästi maksaneet joillekin näille nuorille siitä, että niitä sai haastatella. (---) En tiedä mitkä siellä ovat maksaneet. Sen tiedän, että [oma väline] ei maksanut kellekään, mutta muista en tiedä. (...) Moneen kertaan kinesi rahaa, että kyllä tästä pitää rahaa saada. Se sanoi, että mun kaverillekin maksettiin monta sataa euroa. (Toimittaja)

Jokelan nuoria ja osaa yleisöstäkin ärsyttivät toimittajien erilaiset yritykset väistää ammattikuntaansa kohdistuva kritiikki. Osaa journalisteistakin median kollektiivinen vastuun kiertely selvästi huvitti. Suomen Kuvalehden toimittaja Jari Lindholm kirjoitti blogissaan:

On se vaan ihme. Jos joku on Jokelassa tunkenut mikrofonia nuorten nenän eteen tunti sen jälkeen, kun heidän ystävänsä on murhattu, ja juoksennellut ympäri kylää tivaamassa surevilta, miltä nyt tuntuu, niin sen on täytynyt olla joku toimittajaksi naamioitunut julkea hunsvotti, koska meidän pojissa ja tytöissä ei kyllä ole mitään vikaa.

Ehkä meissäkin vikaa

Neljäs tapa suhtautua Jokela-adressiin oli myöntää, että myös oma väline on sortunut epäeettisyyksiin. Adressin laatijoiden odottamia anteeksipyyntöjä ei ainaakaan julkisesti esitetty. Osa tiedotusvälineistä kuitenkin myönsi, että omassakin toiminnassa saattoi olla korjaamisen varaa²⁵. Vaikka viestimet eivät olisi varsinaisesti myöntäneet, että virheitä olisi tapahtunut, monet niistä kertoivat täsmen-täneensä Jokelan jälkeen jotenkin toimintaohjeitaan tai eettisiä linjauksiaan. Haastatteluissa etenkin toimitusten esimiehet painottivat, että asiasta on keskusteltu toimituksessa paljon. Osassa välineistä oli suunniteltu myös koulutusta vastaavien tilanteiden varalle.

Vaikka silminnäkijöiden ja surijoiden haastatteleminen ja kuvaaminen askarruttivat journalisteja, sitä ei kuitenkaan koettu eettisesti kestävämmäksi. Sen sijaan toimittajien yhteydenotot uhrien omaisiin laittoivat tutkimuksessa haastatellut pohtimaan, oliko siinä menty liian pitkälle

Itse asiassa niinku jälkikäteen voi olla, että mua vähän jopa hävettää, että mä soitin sen puhelun, en mä, jotenki tuntuu, että se oli vähän, en mä tiää, se on, se on just osoittaa ehkä sitä, miten vaikeasta asiasta puhutaan. (Toimittaja)

25 Tämänäyttävyyden lausahduksen on esittänyt ainakin MTV3:n uutisten vastaava päätoimittaja Merja Ylä-Anttila Journalisti-lehden (21/2007) artikkelissa Anteeksipyyntöjä odotetaan edelleen.

Tutkimusta varten haastatellut toimittajat korostivat, ettei työtään voi pyytää anteeksi. Yksi haastateltavista piti kuitenkin pyyntöä oikeutettuna. Hänkään ei varsinaisesti pyytänyt anteeksi tekoaan, vaan perusteli eletään sillä, ettei toisten kokemuksia voi selittää vääriksi. Toisaalta sitaatista tulee selvästi esiin ajatus siitä, että asianomaisten toiveita, tunteita ja kokemuksia on kunnioitettava.

Pitää myöskin pystyä vaan pyytään anteeksi sitä, koska – oli ne realiteetit mitkä hyvänsä – niin se ei muuta mikskään sitä tosiasiaa, että miten ne ihmiset koki sen, ja sillä täytyy olla jotain merkitystä, että ei sitä voida pyyhkiä pois myöskään. Jos se näyttäytyy niille ihmisille, joita läheltä se liippas, niin jos se näyttäytyy heistä epäkorrektilta, niin silloin se on epäkorrektia, ja siinä ei ole mitään selittämistä. (Päällikkötoimittaja)

ADRESSI PAKOTTI POHTIMAAN

Jokelan kaltaiset tapahtumat, joissa ulkopuoliset arvostelevat journalistien toimintaa, vaativat tulla otetuiksi vakavasti. Adressi pakotti toimittajat oikeuttamaan oman toimintansa Jokelassa. Tapauksen jälkimainingeissa esitettiin ainakin kolmenlaisia perusteluja. Ensinnäkin ymmärtämättömille kriitikoille selitettiin, mikä median rooli on yhteiskunnassa ja millaisin periaattein journalistit tekevät työtään. Toiseksi vedottiin niihin erityisolosuhteisiin, jotka Jokelassa vaikeuttivat journalistien työtä. Kolmanneksi arvostelijoille valotettiin sitä, kenelle journalismia tehdään ja ketkä sitä tekevät.

Näyttää siltä, että toimituksissa iso osa mediakritiikistä pistettiin arvostelua esittäneiden tahojen ymmärtämättömyyden ja tietämättömyyden piikkiin. Sekä media-aineistossa että journalistien haastatteluissa on runsaasti esimerkkejä siitä, miten ulkopuolisia kriitikoita opastettiin journalismin perusteisiin. Tässä keskustelussa vedottiin journalismin ikiaikaisiin kulmakiviin, kuten tiedonvälitystehtävään, sananvapauteen ja riippumattomuuteen. Toisaalta esiin tuotiin vahvasti journalismin tehtävä olla yhteisen surun näyttäjä, surutyön tukija ja tarinoiden kertoja.

Haastatteluissa toistui ajatus siitä, että mikäli jokelalaisnuorilla olisi ollut riittävästi pohjatietoa journalismin juridisista ja eettisistä oikeuksista ja rajoituksista, olisi adressin sisältö voinut olla toisenlainen. Yksi haastateltavista ehdotti, että yleisölle kerrotaisiin journalismin toiminnasta valtioneuvoston kustantaman tietolehtisen avulla.

Journalismin perustehtävän teroittamisen ohella toimittajat vetosivat siihen, että olosuhteet Jokelassa olivat poikkeukselliset. Viranomaistiedotuksen vähyys pakotti toimittajat lähestymään Jokelan nuoria. Samalla tilanteen yleinen kaotisuus vaikeutti osaltaan vuorovaikutustilanteita ja kasvatti virhearvioiden riskiä. Myös paikalla olevien median edustajien määrän arvioitiin vaikuttaneen keskeisesti siihen, miksi Jokelan nuoret kokivat tilanteen niin ahdistavana. MTV3:n rikostoimittaja Jarkko Sipilä arvioi Journalismikritiikin vuosikirjassa²⁶:

Luulen, että aika paljon aggressiosta tulee siitä, kun tuollaiseen pieneen kylään heitetään yhtäkkiä toistasataa toimittajaa ja kuvaajaa. Kävelet siellä, olet menossa kauppaan ja minä kysyn sinulta, tiedätkö tästä mitään. Sinä vastaat, että en mä oikein tiedä, ja mä sanon oikei. Sitten kysyn seuraavalta. Kun sama tilanne tulee vastaan siellä kävelevälle kymmenen kertaa varttitunnin aikana, totta kai se herättää ärtymystä. Tilanne olisi ollut toinen, jos olisimme tienneet, että siellä on kahdeksan ruumista ja pystyneet kertomaan sen tiedon.

Kolmas keskeinen tekijä, johon journalistit vetosivat toimintaansa perustellessaan, oli suuren yleisön tiedontarve. Jokelan ansiosta esimerkiksi television katsojaluvut ja verkkosivujen kävijämäärät nousivat poikkeuksellisen korkealle²⁷. Toimituksissa tämä tulkittiin yhtäältä merkiksi siitä, että yleisön tiedonjano oli valtaisa. Toisaalta korkeat yleisöluvut tulkittiin myös osoitukseksi siitä, että uutisoinnissa oli onnistuttu. Toisena keskeisenä todisteena onnistumisesta pidettiin yleisöpalautetta; koska omalta yleisöltä tullut palaute oli myönteistä – tai pikemminkin, sitä ei ole tullut lainkaan – toimituksissa tulkittiin, ettei uutisointi ole mennyt ainakaan kovin pahasti pieleen. Pisimmälle onnistumisen todistelussa meni Aamulehti; se teetätti kyselyn Taloustutkimuksella Jokelan tapahtumien uutisoinnista. Tulokset mairittelivat mediaa: kaksi kolmasosaa suomalaisista piti Jokela-uutisointia asiallisena.²⁸

Puolustautuessaan ulkopuolisten arvostelulta journalistit ovat vedonneet sekä ammatilliseen että inhimilliseen hyvyyteen ja oikeellisuuteen. Etenkin esmiesten puheessa korostui, että Jokelaan lähetettiin toimitustyön ammattilaisina kokeneita tai muutoin ammattieettisesti valvetuneita yksilöitä, jotka vastuullisten ja hyvämaineisten mediaorganisaatioiden edustajina tiesivät, miten paikan

²⁶ Raittila 2008, 43.

²⁷ Finnpanel: Tv-mittaritutkimuksen tuloksia (<http://www.finnpanel.fi/tulokset/tv/vko/top50/2007/45/index.html>), Suomen web-sivustojen viikkoluvut (<http://www.gallupweb.com/tnsmatrix/site.aspx>).

²⁸ Keski-Uusimaa 25.11.2007: Kysely: Valtaosa nuorista pitää Jokela-uutisointia asiallisena.

päällä tulee toimia. Toiseksi vedottiin siihen, että Jokelaan valikoitui toimittajia, joilla oli tilanteen edellyttämää empatiakykyä ja elämäkokemusta.

Jokelan adressin arvo näkyy selvästi siinä, että se pakotti journalistit pohtimaan oman työnsä eettisiä perusteita monelta kantilta. Osin kritiikki toki sivuutettiin nuorten surutyönä tai osoituksena yleisön tietämättömyydestä. On kuitenkin syytä uskoa, että se herätteli toimitukset pohtimaan myös aidosti toimintaperiaatteitaan. Tutkijoiden näkökulmasta kiinnostava juonne Jokela-keskustelussa on, että kritiikkiin vastattiin hieman eri tasolla kuin sitä esitettiin: siinä missä Jokelan nuoret kritisoivat journalistisia toimintatapoja – siis toimittajien käyttäytymistä paikan päällä – mediatilat vastasivat kritiikkiin vetoamalla pitkälti julkaistuihin juttuihin, joista ei löydetty moitteen sijaa. Yksi tutkimusta varten haastatelluista journalisteista myönsikin, että medialla on taipumus perustella toimintaansa julkaisupäätöksillä, koska ”siinä se on hyvä”.

Myös vetoaminen suuren yleisön suopeaan suhtautumiseen on medialta eräänlainen silmänpääntötempu. Kansa voi kyllä ottaa kantaa siihen, miten tyytyväinen se on näkemäänsä uutisantiin, mutta Jokelan nuorten ja journalistien kohtaamisesta tietävät vain läsnä olleet. Tässä mielessä tutkijat ovat tietysti samassa asemassa: se, mitä voidaan arvioida, on sanan asettumista sanaa vastaan.

TARPEETONTA ITSESENSUURIA, TARPEELLISTA ITSETUTKISKELUA

Adressin seurauksien arvioinnissa journalistit ovat jakautuneet kahteen leiriin. Toiset ovat korostaneet kritiikin myönteisiä vaikutuksia, toiset kielteisiä. Osa toi esiin myös sen vaihtoehdon, ettei kritiikillä loppujen lopuksi ollut merkittäviä vaikutuksia journalismiin.²⁹

Vaikka Jokelasta saatiin lyhyessä ajassa paljon tietoa, uutisen nopea ”tyhjeneminen” ei selitä kuin osittain sitä, miksi Jokelasta raportointinen lopetettiin poikkeuksellisen lyhyeen. Moni tutkimusta varten haastatelluista toimittajista toikin esiin, että Jokelan nuorten kritiikki johti eräänlaiseen median itsesensuuriin. Osa arvioi itse, että kyse oli eräänlaisesta herkkänahkaisuudesta – raskaan työtehtävän jälkeen saatu, epäreilulta tuntuva arvostelu voi satuttaa.

29 On syytä ottaa huomioon, että kaikki tämän tutkimuksen journalistihaastattelut tehtiin ennen huhtikuussa 2008 Espanjan lomarannikolla sattunutta bussiturmaa, jonka yhteydessä journalistien toimintaedellytysten rajoittaminen nousi vahvasti esiin.

Mä ainakin loukkaannuin siitä, että minkälaista palautetta sieltä nuorilta tuli. Että kyllä mä sen otin jonkun verran itteeni. Että jotenkin vähän tyyliin, jos ei kelpaa, niin ei sitten. Pitäkää Jokelanne! (Toimittaja)

Monen toimittajan mukaan kyse oli kuitenkin myös laajemmasta kysymyksestä: toiset jopa esittivät, että Jokelasta tuli medialle eräänlainen tabu siksi, että toimituksissa pelättiin yleisön reaktioita. Negatiivisen palautteen välttämiseksi koko Jokela-aiheen käsittelyä varottiin. Myös suuren yleisön mielipiteiden pelättiin kääntyvän mediaa vastaan, jos uutisointia jatkettaisiin ja samalla Jokelan nuoret saisivat lisää vettä myllynsä.

Median itsesensuuria pidettiin toimittajien keskuudessa epätoivottavana tai suorastaan vaarallisena kahdesta syystä: Ensinnäkin ulkopuolisen painostuksen alla taipumisen katsottiin heikentävän journalismin riippumattomuutta. Vielä suuremmaksi ongelmaksi kuitenkin koettiin, että Jokelan tapahtumien syihin ja seurauksiin liittyvä julkinen keskustelu jäi kesken. Osa toimittajista totesikin, että samalla, kun media sykytyi itseensä, monet yhteiskunnallisesti tärkeät näkökulmat jäivät vähemmälle huomiolle.

Median kannalta mä pidän sitä vähän ongelmallisempänä, että me keskustellaan enemmän itsestämme kuin siitä että miks tämmöstä tapahtuu ja mitä meidän pitäis tehdä, että tällast ei tapahtuis. Mitä meidän pitäis tehdä tällasille syrjäytyneille nuorille miehille. Tai tässä yhteydessä puhuttiin sellaisista, jotka uudella tavalla syrjäytyy verkkoon ynnä muuta. (Päällikkötoimittaja)

Journalistisen päätöksenteon näkökulmasta kysymys siitä, olisiko Jokela-uutisointia pitänyt jatkaa pidempään, on monitahoinen. Yhtäältä voidaan ajatella, että etäisyyden otto oli myös journalismin eettisestä näkökulmasta erittäin perusteltua; Jokelan nuorethan nimenomaan toivoivat, että heidät jätettäisiin rauhaan. Toisaalta on syytä kysyä, toimiko media selkärangattomasti jättäessään tapauksen käsittelyn kesken, jos toimittajat itse kerran kokivat, että yleisen edun nimissä tapauksen laajempien syiden ja seurausten käsittelyä olisi pitänyt jatkaa. Näitä juttuja olisi toki voitu tehdä – ja tehtiinkin – menemättä Jokelaan, eikä aiheesta kirjoittamiseen myöskään tarvittu asianomaisten lupaa.

Vetoaminen sananvapauteen ja riippumattomuuteen on journalistien vakiintunut tapa reagoida omaan toimintaan kohdistuvaan arvosteluun. Jokela-adsessin yhdeksi kielteiseksi seuraukseksi nähtiin toimittajien keskuudessa se, että tulevaisuuden katastrofitilanteissa journalistien liikkumatilaa saatetaan kaventaa vetoamalla jokelalaisten kritiikkiin. Vaikuttaakin siltä, että median ulkopuolelta tuleva kritiikki periaatteessa hyväksytään, kunhan ulkopuoliset eivät puutu siihen, miten median tulisi toimia.

Siinä ei ole mitään pahaa, että mediaa kritisoidaan. Se on äärimmäisen tervettä ja mä en ole sitä kokenut mitenkään negatiivisena, että on kritisoitu ja (---) media itse on tarkastellut omia arvojaan ja toimintamenetelmiään. Mutta että tavallaan ulkopuoliset alkaa antaa ohjeita, että miten median pitäisi vaikka journalistin sääntöjä tarkentaa tai median pitäis tehdä jotain. Niin kyllä kaikkien paras taho sitä arvioimaan on media itse. Että kyllähän me itse täällä tiedetään, että missä me tehdään virhe ja sen mukaan niitä omia sääntöjä tarkennetaan. Että ei ulkopuoliset tahot sitä niin hyvin koskaan pysty arvioimaan kuin me itse pystytään. (Toimittaja)

Liioittelevalta tuntuu myös se tulkinta, että adressi olisi rajoittanut sananvapautta. Päinvastoin, sananvapautta tarvitsevat muutkin kuin journalistit, ja toimistustyötä on voitava myös jatkossa arvostella, kuten jokelalaisnuoret tekivät, vaikka arvostelu tuntuisi kohteesta miten epäreilulta ja epämääräiseltä tahansa.

Siinä missä osa journalisteista vannoo itsesääntelyn nimeen ja ottaa ulkopuolisen arvostelun henkilökohtaisena loukkauksena, toiset uskovat ulkopuolisilta tulevan arvostelun laajentavan näkökenttää ja pitävät kritiikkiä julkisen ammatin olennaisena osana. Osa toimittajista totesikin, että eettinen pohdiskelu olisi saatanut jäädä kokonaan väliin ilman adressia.

Olisko media ollut vaan tyytyväinen itseensä ja taputellut itseään selkään ja todennut, että hyvin hoidettu, ei ylilyöntejä ja näin pois päin. Olisko ilman tota adressia meillä [toimituksessa] keskusteltu? (---) Että olisko meillä esimerkiksi tuo tyylikirjan lisäys tullut noin selkeästi raamitettuna? (Päällikötoimittaja)

Osa journalisteista kiittelee adressia siitä, että sen ansiosta itse kukin on joutunut pohtimaan uhrien kohtaamistilanteita. Pohdinnoilla on ollut myös konkreettisia seurauksia: useiden toimitusten sisäisissä ohjeissa on kirjoitettu uudeleen haastateltavien kohtaamiseen liittyviä kohtia. Marraskuussa esitettiin myös toiveita Journalistin ohjeiden uusimisesta, jotta ne auttaisivat nykyistä paremmin katastrofitilanteissa toimivaa journalistia. Samalla vedottiin siihen, että kaltoin kohdelluksi tunteneet jokelalaiset olisivat kannelleet Julkisen sanan neuvostoon. JSN otti maaliskuussa kantaa ampujan perheen yksityiselämän suojaan, mutta muilta osin se ei ottanut Jokelan tapaukseen kantaa.

PYSYVÄ ERIMIELISYYS, ENTÄ SITTEN?

Jokelan nuorten ja journalistien väliset näkemykset hyväksyttävän toiminnan rajoista ovat sen verran etäällä toisistaan, että on vaikea nähdä, miten osapuolet voisivat päästä pelisäännöistä täyteen yhteisymmärrykseen. Jokelan nuorten

adressin tekijöiden ja journalistien väliset näkemyserot hyväksyttävän ja pahekuttavan toiminnan rajoista ovat ilmeisen pysyviä. Nuorten asenteista viestii esimerkiksi se, että tähän tutkimukseen oli erittäin vaikea saada nuoria haastateltaviksi. Koska kaikki mediaan liittyvä aiheuttaa yhä voimakkaan hylkimisreaktion Jokelassa, Jokela-adressia on vaikea nähdä vain hetken mielenkuohussa väsätyksi pahan olon ilmentymäksi.

Tutkimukseen haastateltujen journalistien kommentit kertovat, ettei asiaa ole ohitettu aidan toisellakaan puolella olankohautuksin. Vaikkei adressissa esitettyä kritiikkiä hyväksytty toimituksissa ainakaan kaikilta osin, mediajulkisuudessa aihetta käsiteltiin silkkihansikkain: adressiin julkisuudessa vastanneet journalistit korostivat, että asian esiin tuominen on tärkeää, vaikka samalla alleviivasivatkin sitä, etteivät tunnistanee itseään syytöksistä. Tutkimushaastatteluissa toimittajat paljastivat suhtautuvansa myös skeptisesti adressin argumentteihin ja motiiveihin, mutta julkisuudessa nuorten väitteitä ei kehdattu näin suoraan kyseenalaistaa.

Tämän kirjan mittaan on tullut selväksi, että toimittajilla on kyllä valmiutta itsekritiikkiin, kun sen saa muotoilla itse. Mutta kun arvostelu tulee ammattikunnan ulkopuolelta, valmius oman toiminnan kriittiseen pohdintaan vähenee.

Journalismin eetoksessa asiakaslähtöisyys ja erilaisten yleisöjen palvelu ovat viime vuosina nousseet aiempaa keskeisempään asemaan. Kyse ei ole vain juhlapuheista, vaan toimitukset ovat yrittäneet tiivistää yleisösuhdettaan esimerkiksi asennetutkimusten avulla sekä jalkautumalla paremmin kansan pariin. Toisaalta yleisösuhteen välillä liiallinenkin varjelu saattaa näkyä kiistanalaisten aiheiden välttelynä. Jokela-adressin voi tulkita testanneen journalismin asiakaslähtöisyyden rajat. Ollaanko ”asiakas on oikeassa” -asenteesta valmiita pitämään kiinni myös silloin, kun asiakkaan koetaan olevan väärässä?

Raja tuli vastaan Jokela-adressissa, jota ei hyväksytty asiakaspalautteeksi. Jokelalaisnuorten koettiin olleen väärässä esimerkiksi siinä, että he tarkastelivat monenkirjavaa mediaa yhtenä möhkäleenä ja moittivat alan normaalien pelisääntöjen mukaan toimineita toimittajia hyökkäävyydestä ja tunkeilusta. Jokelalaisten kritiikin tilalle haettiinkin muita mittareita antamaan medialle puhtaat paperit, ja todisteeksi journalismin onnistumisesta tarjottiin muun muassa suuren yleisön kulutus päätöksiä ja palautetta sekä itsesääntelyjärjestelmää.

Vaikka jokelalaisnuoret eivät saaneet medialta penäämäänsä anteeksipyyntöä ja vaikka heidän kritiikkiään vähäteltiin, adressi sai ammattikunnan reagoimaan, paikoin voimakkaastikin. Tällä kertaa kyse oli enimmäkseen torjuntareaktiosta ja nuorten opastamisesta. Seuraavalla kerralla tämä ei ehkä enää riitä, vaan journalistit voivat joutua vakavasti pohtimaan toimintatapojensa mielekkyyttä ja koko ammattikunnan vastuuta.

10

NÄKÖKULMIA JOURNALISMIN ONNISTUMISEEN

Journalismin onnistumista Jokelan koulusurmien uutisoinnissa on arvioitu hyvin ristiriitaisesti. Valtaosa suomalaisesta mediayleisöstä mitä ilmeisimmin ei kokenut Jokelan tapahtumien mediakäsittelyä mitenkään erityisen poikkeavaksi tai ongelmalliseksi. Jonkin verran arvosteltiin raaoiksi koettujen yksityiskohtien esittämistä ja Pekka Auvisen oman materiaalin julkaisemista.

Suurin osa journalisteista koki, että Jokelan uutisointi hoidettiin hyvin ja mahdolliset ylilyönnit ja virheet julkaisemisessa ja aineiston hankinnassa olivat yksittäisiä poikkeuksia, joita aina sattuu tämän suuruusluokan mediatapah-tumissa. Toisaalta osa paikalla Jokelassa ja kotitoimituksissa työskennelleistä korosti tilanteen kaoottisuutta. Uutisoinnissa mukana olleet toivat esiin oman ammattikunnan toimintaan liittyneitä kyseenalaisia piirteitä ja arvostelivat toimitusorganisaatioita valmistautumattomuudesta tämäntyyppisiin poikkeustilan-teisiin. Erityisesti verkkojulkaiseminen ja siihen liittynyt nopeuden ja uutisen jat-kuvan päivittämisen vaatimus sekä verkon mukanaan tuoma julkaisutilan kasvu toivat uudenlaisia ongelmia.

Journalistien suhtautuminen ammattikuntaansa kohdistuneeseen kritiikkiin oli kahtalaista. Yhtäältä oltiin valmiita hyvinkin itsekriittiseen pohdiskeiluun. Toisaalta ulkopuolisten ohjailupyrkimykseen suhtauduttiin torjuvasti.

Jokelan nuorten, uhrien omaisten ja paikalla työskennelleiden kriisityöntekijöiden arviot median toiminnasta vaihtelevat maltillisen kriittisistä hyvinkin jyrkkään arvosteluun. Erityisesti jokelalaisia lähimpänä olevassa aluelehdessä koettiin, että paikoin arvostelu yltyi suoranaiseksi mediavihaksi, joka kohdistui suhteellisen erittelemättömänä koko ammattikuntaan.

• • •

Seuraavassa käsittelemme vielä journalismin onnistumista eri näkökulmista: pohdimme erityisesti, miten uutisointi onnistui tiedonvälityksen ja uhrien kohtaamisen näkökulmasta. Lopuksi pohdimme, mässäiltiinkö Jokelan koulusurmilla mediassa liikaa vai jäikö tapauksen käsittely kesken. Molemmansuuntaisia väitteitä on tullut esiin tutkimuksemme kuluessa.

Jokelan uutisoinnin keskeiseksi ongelmaksi tämän tutkimuksen mukaan on noussut se, miten toimia verkkokilpailun aikana tilanteessa, jossa on liikkeellä paljon epävarmaa ja vahvistamatonta tietoa traagisesta ja tuhansia ihmisiä koskettavasta tapahtumasta. Tiedon tarve johti siihen, että journalistit hankkivat tietoa monesti sokkitilassa olevilta tapahtuman silminnäkijöiltä ja uhrien omaisilta. Surun ja tunteiden esittämiseen tarvittiin yksilöitä, mikä johti Jokelan nuorten, muiden silminnäkijöiden ja uhrien omaisten häirintään senkin jälkeen, kun järkyttyneiden ihmisten haastatteleminen ei voinut perustella tiedon hankinnalla.

Uhrien ja toimittajien kohtaamiseen liittyvät ongelmat ovat toki tulleet esiin aiempienkin katastrofien yhteydessä. Jokelassa tilanne kärjistyi erityisesti siksi, että kysymyksessä oli pieni yhteisö, jossa asianosaiset tunsivat toisensa ja olivat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Asiaan vaikutti myös se, että kyse oli nimenomaan nuorista, joilla ryhmään kuulumisen tarve on vahva. Negatiiviset kokemukset mediasta levisivät nopeasti nuorten keskuudessa ja kumuloituivat kollektiiviseksi raivontunteeksi.

Yhtäältä tilanteen kärjistyminen johtui siitä, että yksittäisten journalistien tekemät virheet johtivat aggressioihin koko ammattikuntaa kohtaan. Toisaalta median edustajien määrä aiheutti itsessään ongelmia. Journalistien toiminnan keskittyminen pienelle alueelle johti yhtenäisiin käyttäytymismalleihin, ulkoa katsoen toimimiseen eriytymättömänä laumana. Samalla välineiden keskinäinen kilpailu johti siihen, että yhä useammat viestimet kaipasivat verkkosivujaan

varten jatkuvasti uutta materiaalia – silminnäkijäkommentteja, videokuvaa ja ylipäätään mahdollisimman reaaliaikaista tietoa.

• • •

Tiedonvälityksen näkökulmasta media onnistui Jokelassa, jos arviointikriteerinä pidetään perinteiseen tapaan oikean tiedon välittämistä nopeasti. Tällä oli tärkeä merkitys villien huhujen katkaisijana ja ihmisten epätietoisuuden ja mahdollisten pelkojen eliminoijana.

Jokelan koulusurmien tiedonvälityksestä puhuttaessa on erotettava kaksi tarkastelun tasoa, joilla molemmilla jouduttiin tekemään eettisiä valintoja: julkaisupäätökset ja tietojen hankinta. Julkaisupäätöksissä päänsaava aiheutti muun muassa suhtautuminen spekulatiiviseen tietoon ja Auvisen verkkomateriaaliin.

Jokelan nuorten alulle panema julkinen keskustelu ja kritiikki ovat kohdistuneet nimenomaan journalistiseen prosessiin: siihen, miten toimittajat hankkivat tietoja, ja erityisesti siihen, miten onnettomuuden uhreja lähestyttiin. Tästä huolimatta kritiikkiin on vastattu pitkälti vetoamalla siihen, mitä julkaistiin. Julkaistujen juttujen perusteella media ei edes Jokelan nuorten mukaan syyllistynyt merkittäviin ylilyönteihin.

Syvälle journalistiseen arvomaailmaan ja ammatti-identiteettiin on juurtunut ajatus yleisön palvelemisesta: ajatus siitä, että jokainen väline haluaa palvella omaa yleisöään mahdollisimman hyvin. Jokelassa olleet toimittajat perustelivat toimintaansa nimenomaan yleisön tiedon tarpeella; journalistien mukaan kyseessä oli koko kansan suru, ja siksi kaikilla suomalaisilla oli oikeus saada tietää, mitä Jokelassa tapahtui. Tämän tiedon välittämiseksi oli välttämätöntä haastatella silminnäkijöitä.

Sananvapauden ideaalista juontavat perustelut ovat perusasioita, joita kukaan ei pyrikään kiistämään. Keskustelussa pitäisi kuitenkin päästä eteenpäin. Jotta keskusteluun saataisiin uutta syvyyttä, olennaisia ovat seuraavat kysymykset: Millaisin keinoin tietoa voidaan hankkia ja miten pitkälle tiedonhankinnassa voidaan mennä? Oikeuttaako suuren yleisön tiedontarve sokkitilassa olevien käyttämisen lähteinä? Oikeuttaako tarve kertoa tunteista ja surusta tunkeutumaan kriisin uhrien ja näiden omaisten yksityisen surun alueelle?

Osittain tilanteen kärjistyminen näyttäisi johtuvan siitä, että toimittajien ja Jokelan nuorten näkemykset median tehtävänasettelusta ja toiminnan motiiveista poikkeavat niin selvästi toisistaan.

Siinä missä 'media' näyttäytyy uutisoinnin kohteeksi joutuneille kollektiivisessa mielessä yhtenä *massana*, journalistit itse ajattelevat asiaa *individualistisesti*,

oman välineensä kautta. Toimitusten näkökulmasta jokainen tiedotusväline hoiti Jokelassa omaa tonttiaan, eikä haastatteluja voitu jättää tekemättä vain siksi, että kollega oli sellaisen jo tehnyt. Suhtautuminen omaan ammattikuntaan aiheutti kuitenkin monenlaisia reaktioita myös journalistien keskuudessa: Yhtäältä toimittajat puolustivat periaatteen tasolla yhteisiä journalistisia arvoja ja oikeuksia ja olivat myös selvästi haluttomia mustamaalaamaan muita ammattikuntansa edustajia. Toisaalta moni toimittaja sanoi olevansa lopen kyllästynyt kantamaan vastuuta kollegojen virheistä. Tämän vuoksi toivottiinkin, että ulkopuoliset lakkaisivat tarkastelemasta mediaa monoliittina.

Myös osapuolten tulkinnat median *motiiveista* poikkeavat selvästi toisistaan. Jokelan nuoret syyttivät median mässäilevän itkevien nuorten lähikuvilla tehdäkseen rahaa, kun taas journalistit vastasivat kritiikkiin painottamalla tehtävänsä yleisön palvelijana. Tosiasiassa taustalla painoivat todennäköisesti molemmat vaikuttimet. Journalistisen ammatti-identiteetin ja itseymmärryksen näkökulmasta asia on kuitenkin monimutkaisempi.

Jokelan tapauksessa journalistien ammatti-identiteettiin kuuluva yleisön palvelun ja siihen liittyvän tiedon välittämisen vaatimus yhdistyi uusiin teknisiin mahdollisuuksiin, uutiskilpailuun ja sen taustalla olevaan viestintien taloudelliseen kilpailuun. Nämä kaikki tekijät vaikuttivat samaan suuntaan ja lisäsivät osaltaan painetta julkaista mahdollisimman paljon mahdollisimman nopeasti – kenties joskus tarkkuuden tai hienotunteisuuden kustannuksella.

• • •

Paikan päällä Jokelassa ongelmia aiheutti se, että paikalla oli enemmän median edustajia kuin ehkä yhdelläkään suomalaisella kriisipaikalla on ollut aiemmin. Olennaista on myös, että paikalla oli huomattavasti aiempaa enemmän niitä, joilla oli *kiire* saada kerättyä mahdollisimman paljon materiaalia verkkosivujaan varten. Materiaalia tarvittiin myös *enemmän* kuin ennen, sillä sitä piti pystyä jalostamaan moneen välineeseen. Verkon vaikutus näkyi myös muun muassa siinä, että kun ennen paikalla olisi ollut kolme kotimaista kuvausryhmää, nyt kameeroita oli moninkertainen määrä, koska yhä useammat välineet tarvitsivat sivuilleen myös liikkuvaa kuvaa.

Jokelassa osallisten uutisoinnin kohteeksi joutuneiden ihmisten näkökulmasta ahdistavaa oli nimenomaan se, että median edustajien määrä oli niin valtaisa. Tästä näkökulmasta ongelma ei vielä olisi ratkennut, vaikka kaikki toimittajat olisivat käyttäytyneet korrektisti. Olennainen kysymys onkin, voiko kukin viestin tuudittautua siihen, että se on tehnyt voitavansa, jos omat toimittajat

käyttäytyvät kriisipaikalla hienotunteisesti. Vai voitaisiinko medialta vaatia jonkinlaista kollektiivista vastuuta?

Jokelan nuorten adressissa esitetty kritiikki on herättänyt jonkin verran hämmennystä toimittajien keskuudessa. Tsunamin jälkeen media sai moitteita siitä, että se pitäytyi liikaa virallisessa tiedossa ja sen myötä välitti virheellistä kokonaiskuvaa tapahtumista. Thaimaassa paikan päällä työskennellyt tv-toimittaja puolestaan palkittiin siitä, että hän oli kuvannut tavallisten ihmisten hätää. Nyt sitten mediaa on arvosteltu siitä, että haastateltiin näkijöitä ja kokijoita, eli Jokelan nuoria. Muutama toimittaja onkin sanonut, että aina tuntuu menevän pieleen.

Perustellessaan toimintaansa journalistit vetosivat usein siihen, että nykyisessä mediamaisemassa ihmiset osaavat odottaa ja vaatia reaaliaikaista tiedonvälitystä. Tässä mielessä voitaisiin ajatella, että itsetutkiskelun paikka onkin myös meillä kaikilla yleisön edustajina. Jos arvostelemme journalismia väärästä toiminnasta Jokelassa, älyllisen rehellisyyden nimissä joudumme kysymään itseltämme, hyväksyisimmekö sen, että saamme tiedot pienellä viiveellä. Jos haluamme tietää asioista vartin tarkkuudella, joudumme samalla kantamaan osavastuun siitä, miten reaaliaikaista tietoa hankitaan.

• • •

Jokelan jälkikeskusteluissa on toistuvasti tuotu esiin väite, jonka mukaan ainoa, jonka julkisuusstrategia onnistui, olikin ehkä ampuja Pekka Auvinen. Auvinen julkaisi manifestinsa ja videonsa internetin yhteisö sivuilla, mutta suurelle yleisölle ne tulivat tutuiksi arvostettujen mediatalojen verkkosivuilta, tv-lähetyksistä ja sanomalehdistä.

Median vastuuta kouluampujan sanoman levittäjänä voi verrata siihen, miten suhtaudutaan terrorismiin; hyvin usein terroristien tavoitteena on väkivallan lisäksi julkisen huomion saaminen asialleen. Journalistit ovat puolustaneet Auvisen aineiston julkaisemista tiedonvälityksen lähtökohdista. Varmasti Auvisen aineistosta oli mahdoton vaieta, mutta seuraava kysymys on silti syytä esittää: missä kulkee raja välttämättömän tiedonvälityksen ja mahdollisesti uusia väkivallantekoja lietsovan julkistamisen välillä?

Tiedonvälityksen näkökulmasta Jokelan tragedia oli poikkeuksellinen siinä suhteessa, että kuolonuhrien nimilistaa ei julkaistu missään vaiheessa, hautajaisista ei tehty yhtään juttua ja juttuja uhrien omaisista oli poikkeuksellisen vähän ja vain aivan alkuvaiheessa. Ilmeisesti ensimmäisen kerran näin monta kuolonuhria vaatineen tapauksen yhteydessä kaikki uhrien omaiset kieltäytyi-

vät mediajulkisuudesta. Julkaistujen juttujen perusteella journalistit eivät toimineet suhteessa omaisiin aikaisempaa epäeettisemmin. Journalismi ei tältä osin liene muuttunut, mutta silminnäkijät ja omaiset haluavat entistä enemmän suojata yksityisyyttään.

Uudenlaisessa tarpeessa suojata yksityisyyttä on kysymys myös siitä, että ihmisten yksityisyyden alue tuntuu teknologian myötä kapenevan. Missä tahansa kuka tahansa voi kuvata sinua, koska kaikilla on kuvausvälineet mukana. Voi olla, että Jokela uhrien reaktio on oire myös tästä. Ihmiset haluavat määritellä yksityisyytensä rajat entistä tarkemmin juuri siksi, että he tietävät yksityisyyteensä kohdistuvat uhat entistä paremmin.

• • •

Onnettomuuksien ja rikosten uhrien surun esitystavat ja pyrkimys yhteisölliseen surukokemukseen ovat asioita, jotka jakavat niin yleisön, asianosasten kuin journalistien mielipiteitä. Surun esittämistä ja uhrien surutyöprosessin seuraamista on pidetty tärkeänä trauman kokeneiden selviytymisprosessin kannalta, eikä muiden kansalaisten samastuminen ja empatia varmasti ole paha asia. Kysymykseen yhteisen surun rakentamisesta median avulla ei voikaan vastata kyllä tai ei, vaan jälleen on syytä kysyä, miten asia hoidetaan. Yhteinen suru voidaan esittää arvokkaasti ja uhreja kunnioittaen, kun taas toisessa ääripäässä on asianosaisia loukkaava suruporno.

Surujournalismissa liikutaan rajapinnalla, jossa yhteiskunnallinen ilmapiiri suhteessa esitystapoihin saattaa olla muuttumassa. Viime vuosien onnettomuuksien ja rikosten yhteydessä suomalaista journalismia on aivan aiheellisesti kiitetty tyylikkäästi hoidetusta surujournalismista. Jokelan uhrien ja omaisten erilainen suhtautuminen oman surunsa julkistamiseen osoittaa, että aikaisemmin luonnollisena ja oikeana pidetty menettely ei olekaan hyväksyttyä.

Surujournalismissa ei ole kysymys vain siitä, miten esitetään, vaan myös siitä, miten surujuttujen aineisto hankitaan. Journalistien on ratkaistava, miten pitkälle yhteisön surutyön auttamiseksi on mahdollista tehdä aineiston hankinnassa sellaista, joka loukkaa tapahtumasta eniten kärsineitä. Jokelan kriisin aineiston hankinnassa mentiin tämän näkymättömän rajan yli. Mahdollisesti tämä osaltaan johti siihen, että omaishaastatteluja ei saatu eikä koko kansa päässyt osallistumaan uhrien hautajaisiin median välityksellä.

Tunteita ja surua korostavia juttuja on puolustettu toteamalla, että myös suru on fakta. Ajatellaan, että median on kerrottava kokonaisia tarinoita, eikä koulusurmien tarina päättynyt ampumispäivänä. Osa toimittajista totesikin, että olisi

ollut suorastaan loukkaavaa niin uhrien omaisia kuin suurta yleisöäkin kohtaan, jos uutisointi olisi loppunut kuin seinään ja seuraavana päivänä olisi kerrottu misikisoista.

• • •

Journalistit ovat kriisin keskellä työssään. He voivat nojata omaan ammatilliseen osaamiseensa ja puhua tapahtuneesta oman ammattisanastonsa avulla. Kriisin kokija jää tapahtuneen keskellä tyhjän päälle, ilman tuttuja rutiineja, jotka järkyttävä tapahtuma rikkoo. Tapahtuneella on uhrille konkreettisia seurauksia, joita hän joutuu käsittelemään vielä pitkään tiedotusvälineiden poistuttua paikalta. Uhrin kohtaamisen näkökulmasta journalismi ei koskaan voi onnistua täysin. Toimivatpa tiedotusvälineet miten tahansa, median edustajien läsnäolo muistuttaa kamalasta asiasta. Tähän liittyvät negatiiviset tunteet kohdistuvat väistämättä osaltaan myös mediaan, joka kertoo omalle kohdalle sattuneen tragedian koko maailmalle.

Jokelassa toimittajat sanovat lähestyneensä nuoria hienotunteisesti ja välttären ilmaiselvästi järkyttyneiden haastatteluja. Nuorten mukaan heitä lähestyi lauma jankuttavia ja inttävii toimittajia ja kuvaajia, joiden salamavalot jäivät välkkymään silmiin pitkäksi aikaa.

Kielteinen suhtautuminen tiedotusvälineitä kohtaan levisi Jokelassa nopeasti. Kertomuksia ikävistä kohtaamisista kerrottiin jo tapahtumapäivänä. Pian kaikki välttelivät tiedotusvälineitä eikä haastatteluja haluttu antaa. Uhrien kohtaamisesta tuli myös tiedotusvälineiden edustajille epämiellyttävää.

Journalistien ja uhrien kohtaamiseen vaikutti myös poliisin ja muiden viranomaisten tiedottamisen puutteellisuus sekä heidän ja kriisityöntekijöiden kyvyttömyys tai haluttomuus suojata asianomaisia median paineelta. Monessa tapauksessa aikuiset ihmiset jättivät Jokelassa nuoret tiedotusvälineiden kanssa yksin. Paikalla oli runsaasti aikuisia – niin kriisityöhön osallistuneita kuin viranomaisiakin – jotka eivät olleet kokeneet koulun tapahtumia omakohtaisesti. He eivät juuri vastanneet tiedotusvälineiden kysymyksiin. Osa ei halunnut puhua, osalla ei ollut mitään kerrottavaa, osaa sitoi vaitiolovelvollisuus. Järkyttyneet nuoret ja heidän vanhempansa jäivät monesti yksin, vaikka juuri he olisivat kaivanneet eniten suojelua.

Vaihtoehtona silminnäkijähaastatteluille olisi voinut olla toisen käden tietona suoria kokemuksia toistavat kriisityön aikuiset ammattilaiset. On tietenkin kyseenalaista, olisiko tällainen asioista kertominen riittänyt medialle, mutta ainakin se olisi voinut vähentää nuorten lähestymistä tai muuttaa sen sävyä vähemmän kärkeäksi.

Uhrit ja silminnäkijät toimivat tietysti, paitsi tietolähteinä, myös katastrofin kasvoina. Nuorista tuli helpoimpia ja tärkeimpiä ensimmäisen päivän tiedonlähteitä myös siksi, että tiedotusvälineiden kerrontatapaan ei sovi tapahtuneen etäännyttäminen täysin toisen käden tietojen tai viranomaistietojen varaan. Toimittajat perustelivat itkevien nuorten näyttämistä sillä, että nämä antoivat tapahtuneelle kasvot. Miltä olisi näyttänyt raportointi tyystin ilman kriisin kokijoita? Olisiko mediaa silloin syytetty nuorten kokemusten sivuuttamisesta?

Koska nuoria ja kriisin kokeneita ”jouduttiin” Jokelassa lähestymään, ja näin tehdään kriisitilanteissa varmaan vastakin, journalistoja pitäisi kouluttaa paremmin kohtaamaan tilanteet, jotka järkyttävät sekä asianosaisia että tiedotusvälineiden edustajia itseäänkin. Ei ole tiedotusvälineiden itsemääräämisoikeudesta tai omaehtoisuudesta pois, jos kriisipaikalla olevien tahojen yhteistoiminta on sujuvaa eivätkä kriisin konkreettisesti kokeneet joudu kärsimään liikaa.

Jokelan jälkeen suomennetut Dart Center for Trauma & Journalism -verkon Trauma ja journalismi -oppaan ohjeet ovat hyvä alku ja pohja mediatalojen omille ohjeistuksille vastaavien tilanteiden varalle. Ohjeiden tulee olla kaikkien töntekijöiden tiedossa. Jos ylilyöntejä sattuu, Julkisen sanan neuvosto voisi ottaa nykyistä aktiivisemmän ja keskustelevamman roolin tässäkin asiassa.

• • •

Monet nuoret, yleisöhaastatteluihin osallistuneet ja kriisityötä tehneet kertoivat ärsyntyneensä aiheella mässäilystä. Heidän mielestään uutisoinnissa nostettiin esiin turhilta tuntuvia aiheita ja tapahtuman käsittelyä pitkitettiin. Moni yleisöhaastatteluihin osallistuneista kertoi kyllästyneensä koko aiheen seuraamiseen viikonloppuun mennessä.

Moni journalistista puolestaan oli sitä mieltä, että Jokela-uutisointi jäi pikeminkin kesken. Median kollektiivista vaikenemista Jokela-aiheesta pidettiin vaarallisena ensinnäkin journalismin riippumattomuuden kannalta ja toiseksi siitä näkökulmasta, että yhteiskunnallinen keskustelu jäi käymättä tai ainakin kesken. Koska hautajaisista ja omaisista ei kerrottu, myös surutyön käsittely jäi kesken.

Osa toimittajista olikin sitä mieltä, että tapahtuman syistä ja seurauksista olisi pitänyt kertoa enemmän ja syvällisemmin, mutta mediaan kohdistuneen kritiikin vuoksi asiasta vaiettiin. Osittain tämä johtui siitä, että yksittäiset toimittajat olivat haluttomia menemään Jokelaan, koska heitä ei sinne selvästikään toivottu. Osa sanoikin loukkaantuneensa kaikkiin toimittajiin kohdistuneesta vihamielisestä suhtautumisesta, koska ei kokenut tehneensä itse mitään väärää. Toisaalta osa toi esiin, että kyse oli myös hienotunteisuudesta: jokelalaisten toivetta tulla

jätetyiksi rauhaan haluttiin kunnioittaa. Melko moni median edustaja oli kuitenkin valmis allekirjoittamaan väitteen, että Jokelasta tuli jonkinlainen tabu, koska toimituksissa pelättiin yleisön kielteisiä reaktioita.

Jokelasta tuli toimittajille arka paikka, kun ei voitu mennä paikan päälle kuvaaman Jokelan surua. Vielä toukokuussa 2008 suuren lehtitalon kuvaaja sanoi ”Jokela-syndrooman” syyksi siihen, että Espanjan Malagan bussionnettomuutta käsiteltiin tavanomaista niukemmin.

• • •

Keskustelu Jokelan koulusurmista jatkunee lähivuosina mitä erilaisimmissa yhteyksissä, joissa viitataan Jokelan koulusurmiin. Todennäköisesti keskustelu saa uuden sysäyksen aikanaan valmistuvan tutkijalautakunnan raportin julkaisemisen jälkeen.

Olisi suotavaa, että yleisen yhteiskunnallisen keskustelun lisäksi myös eri kriiseissä toisensa kohtaavien ammattilaisten keskinäinen dialogi kehittyisi ja johtaisi uusiin käytäntöihin. Rikosten ja onnettomuuksien käsittelyssä tiedottaminen ja journalismi eivät ole pääasioita. Silti ei ole syytä vähätellä journalistien, kriisityöntekijöiden, poliisin ja muiden viranomaisten kriisitilanteita koskevien yhteisten pelisääntöjen kehittämisen merkitystä.

KIRJALLISUUS

- Aamulehti (1961). Koivulahden lento-onnettomuus journalistisena tapahtumana. Toimituksen sisäinen raportti.
- Ahva, Tauno (1968). Kahden valtakunnallisen sanomalehden ja maakuntalehden selviytyminen odottamasta uutistapahtumasta. Sanomalehtiopin tutkielma. Opetusjaosto. Tampereen yliopisto.
- Aiken, Charlotte (1996) Reporters are victims, too. *Nieman Reports*, vol. 50, no. 3.
- Aitamurto, Tanja (2005) "Hyvien perheiden pojat murhasivat kylmästi – miksi?" Sosiaalisen ongelman synty, syyt ja seuraukset Heinojen surmaa seuranneessa moraalisisessa myrskyssä. Journalistiikan lisensiaatin tutkielma. Viestintätieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Alasalmi Margit (2008) Jokelan ampumatapauksen käsittely radiouutisissa. Kandidaatin tutkielma, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.
- Backholm Klas (2008) Kuka pitäisi juolta toimittajasta? Tiedotustutkimus. Vol. 31. No. 2 (*Journalismikritiikin vuosikirja* 2008), 26–30.
- Berkowitz, Dan & Lyombe Eko (2007) Kuka pitäisi huolta toimittajasta? *Journalismi*
- Blasphemy as Sacred Rite/Right: "The Mohammed cartoons affair" and maintenance of journalistic ideology. *Journalism Studies*. Vol. 8. No. 5.
- Berkowitz, Dan (2000). Doing double duty: paradigm repair and the Princess Diana what-a-story. *Journalism*. Vol. 1. No. 2.
- Berrington, Eileen & Jemphrey, Ann (2003) Pressures on the Press: Reflections on Reporting Tragedy. *Journalism*, vol. 4, no. 2, 225–248.
- Carey, James (1994) Viestintä kulttuurisesta näkökulmasta. *Tiedotustutkimus*, 17:2, 81 – 97.
- Consalvo, Mia (2003) The Monsters Next Door: Media Constructions of Boys and Masculinity. *Feminist Media Studies*, vol. 3, no. 1, 27–45.
- Dinkes, Rachel & Cataldi, Emily Forrest & Kena, Grace & Baum, Katrina (2006) Indicators of School Crime and Safety: 2006. U.S. Departments of Education and Justice. Washington, DC, U.S. Government Printing Office. [WWW-dokumentti] <<http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/pub/pdf/iscs06.pdf>> (Luettu 17.3.2008)
- Dinkes, Rachel & Cataldi, Emily Forrest & Lin-Kelly, Wendy (2007) Indicators of School Crime and Safety: 2007. National Center for Education Statistics, Institute of Education Sciences, U.S. Department of Education, and Bureau of Justice Statistics, Office of Justice Programs. U.S. Department of Justice. Washington, DC. [WWW-dokumentti] <<http://nces.ed.gov/pubs2008/2008021a.pdf>> (Luettu 17.3.2008)
- Fiske, John (2000) Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen. Vastapaino, Tampere
- Fredman, Markku (2005). Oikeusjournalismi asianajajan näkökulmasta. *Tiedotustutkimus*. Vol. 28, No. 1 (*Journalismikritiikin vuosikirja* 2005).
- Hakala, Salli (2006). "Kansalaisia varten" – Kuinka valtionhallinnon viestintää voisi arvioida? *Tiedotustutkimus*. Vol. 29, No. 3.
- Hakala, Salli (2008). Jokelan kouluammuskelu tiedottajan silmin. *Tiedotustutkimus*. Vol. 31. No. 2 (*Journalismikritiikin vuosikirja* 2008), 17–25.
- Hancock, LynNell (2001) The School Shootings: Why Context Counts. *Columbia Journalism Review*, vol. 40, no. 1, 76–77.
- Harmaala, Minna (2004). Myyrmanni kuvin. Katastrofikuvien estetiikasta ja etiikasta. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.
- Hemánus, Pertti (1966). Helsingin sanomalehtien rikosaineisto. Tutkimus rikosaineiston funktionaalisesti merkitsevästä piirteistä ja niihin vaikuttavista tekijöistä. Tiedotusopin väitöskirja. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.
- Hoikkala, Tommi (2007) Aluksi: Jokela selitysten kohteena. Teoksessa Hoikkala, Tommi: & Suurpää, Leena (toim.) Jokela-ilmio. Sikermä nuorisotutkijoiden näkökulmia. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 17. 5–6.

- Honka-Kukkurainen, Niina (2006). Katastrofiuutisoinnin etiikka. Kaakkois-Aasian hyökyaalokatastrofin uhrijournalismi MTV3:n ja Yleisradion uutisissa. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.
- Hsiang Iris Chyi & McCombs, Maxwell (2004) Media Salience and the Process of Framing: Coverage of the Columbine School Shootings. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, vol. 81, no. 1, 22–35.
- Huhtala, Hannele & Salli Hakala (2007). Kriisi ja viestintä. Yhteiskunnallisten kriisien johtaminen julkisuudessa. Gaudeamus. Helsinki.
- Huhtala, Hannele (2006). Max Weberin byrokratia ja kriisiviestintä – Suomen viranomaisten toiminta Aasian hyökyaalokatastrofissa. *Tiedotustutkimus*. Vol. 29, No. 3.
- Huhtala, Hannele, Salli Hakala, Aino Laakso & Annette Falck (2005). Tiedonkulku ja viestintä Aasian hyökyaalokatastrofissa. Valtioneuvoston kanslia. Helsinki.
- Häyhtiö, Tapio ja Jarmo Rinne (2007). Hard Rock Poliittika! *Tiedotustutkimus*. Vol. 30. No. 1 (Journalismikritiikin vuosikirja 2007).
- Jaakkonen, Pasi (2007) Kriisipsykologi julkisuuden portinvartijana. Teoksessa Hamilo, Marko (toim.) *Älkää säätäkö päätänne – häiriö on todellisuudessa*. Suomalaisen psykokulttuurin kritiikki. Helsinki: Ajatus.
- Jemphrey, Ann & Berrington, Eileen (2000) *Surviving the Media: Hillsborough, Dunblane and the press*. *Journalism Studies*, vol. 1, no. 3, 469–483.
- Jääsaari, Johanna (2005) Sivustakatsojan silmin: suomalaisten näkemyksiä Aasian hyökyaalokatastrofin käsittelystä mediassa. Yleisradio.
- Karppanen, Eetu (2007) *Kirkon rooli kollektiivisissa kriiseissä*. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Kellner, Douglas (2007) Media Spectacle and the “Massacre at Virginia Tech”. *Fast Capitalism*, no. 3.1.
- Kiiski, Pentti (2008). Meihin kohdistui raivo. *Tiedotustutkimus*. Vol. 31. No. 2 (Journalismikritiikin vuosikirja 2008), 31–32.
- Killingbeck, Donna (2001) The Role of Television News in the Construction of School Violence as a “Moral Panic”. *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, vol. 8, no. 3, 186–202.
- Kivikuru, Ullamaija (2006b). Tsunami communication in Finland: A coverage that revealed tension in sender/receiver relationship”. *European Journal of Communication* Vol. 21(4).
- Kivikuru, Ullamaija (forthcoming) “Tsunami Communication in Finland: Top/Down, Homespun Framing about a Global Phenomenon” Teoksessa Fuller, Linda (toim.): *The Biggest Tsunami in Recorded History: (Inter)personal/intercultural/mass media and philanthropical responses*. Hampton Press.
- Kivivuori, Janne (2007) Kouluampumisten syistä. Teoksessa Hoikkala, Tommi: & Suurpää, Leena (toim.) *Jokela-ilmiö. Sikermä nuorisotutkijoiden näkökulmia*. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 17. 18–19.
- Kivivuori, Janne, Sari Kemppi & Mirka Smolej (2002). Etusivujen väkivalta. Väkivalta iltapäivälehtien etusivuilla, todellisuudessa ja ihmisten peloissa 1980–2000. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 196. Helsinki.
- Koivisto, Virpi (2007) Nyt puhuu haastateltava. Omista mielenterveysongelmista kertominen mediassa: syitä, kokemuksia ja seurauksia. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.
- Kokkonen, Riitta ja Leino Katja (2006) Psykologinen jälkipuintimenetelmä – historia ja konteksti. Pro gradu tutkielma. Kuopioon yliopisto: Sosiaalipolitiikan ja sosiaalipsykologian laitos
- Koljonen, Kari & Risto Kunelius (2005). On vain yhteinen suru. *Tiedotustutkimus*. Vol. 28, No. 1 (Journalismikritiikin vuosikirja 2005), 34–59.
- Konttinen, Satu (2002). ”Totuus” vastaan ”moraali” – Gregg Bemisin Estonia-sukellukset suomalaisessa mediassa. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.
- Kunelius, Risto (1998) Viestinnän vallassa. Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin. WSOY, Helsinki.
- Kunelius, Risto (2000) Hyvä journalismi? Keskusteluja kiinnostuneiden ja kokeneiden kansalaisten kanssa. Suomen Journalistiliitto, Helsinki.

- Kuusela, Teijo (2005a). Uhrit valtavirrassa. Tapaus Myyrmäen etiikka Hesarista Seiskaan. Journalistiikan pro gradu -tutkielma. Viestintätieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Kuusela, Teijo (2005b). Uhirjournalismi tsunamiraportoinnissa. Jyväskylän yliopisto.
- Lehmusjoki, Pihla (2005). Suomen liikennehistorian mustat perjantait. Suuronnettomuus uutisointi suomalaisissa sanomalehdissä 1950-luvulta 2000-luvulle. Journalistiikan pro gradu -tutkielma. Viestintätieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Lehtinen, Jaakko (1966). Lehdistöeettisten periaatteiden noudattaminen sensaatiotason rikosuutisissa Helsingin Sanomissa, Uudessa Suomessa ja Hufvudstadsbladetissa. Sanomalehtiopin tutkielma. Opetusjaosto. Tampereen yliopisto.
- Lehtinen, Pirjo (1998). Kuolema katsoo kuvasta. Kuvajournalistinen näkökulma Estonian turman uutisoinnista suomalaisessa sanomalehdessä. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.
- Mannila, Joonas Marko (1997). Valokuvan funktiot sanomalehdessä – tapausesimerkkinä Estonian haveri. Viestinnän pro gradu -tutkielma. Viestinnän laitos. Helsingin yliopisto.
- Markkula, Hannes (2005). Hyvät tietolähteet – uutiskilpailun ydin. Tiedotustutkimus. Vol. 28, No. 1 (Journalismikritiikin vuosikirja 2005).
- Muschert, Glenn & Carr, Dawn (2006) Media Salience and Frame Changing across Events: Coverage of Nine School Shootings, 1997–2001. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, vol. 83, no. 4, 747–766.
- Muschert, Glenn (2007) Research in School Shootings. *Sociology Compass*, vol. 1, no. 1, 60–80.
- Määhä, Merja (2005). Hyvä perhe. Heinojen surma Ilta-Sanomissa. Viestinnän pro gradu -tutkielma. Viestinnän laitos. Helsingin yliopisto.
- Mäkelä, Anne (1997) Mitä minun pitikään kysyä? Toimittajan valmistautuminen haastatteluun ja haastattelutilanne. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.
- Mörä, Tuomo (2005). Tsunami suomalaisessa mediassa. Viestinnän tutkimuskeskus CRC. Helsingin yliopisto.
- Natunen, Mervi (1996). Syyllistäminen suomalaisten iltapäivälehtien Estonia-uutisissa. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.
- Naukkarinen, Mia Marke-Riitta (2004). Räjähdikö Myyrmännissä lintukoto? Suomalaisuuden ja Suomen representaatiot suomalaisissa sanomalehdissä Myyrmännin pommiräjähdyksen jälkeisinä päivinä. Viestinnän pro gradu -tutkielma. Viestinnän laitos. Helsingin yliopisto.
- Niemi, Laura (2004) Lehtitoimittaja henkilöhaastattelujen tekijänä. Utelias kuuntelija tekee töitä persoonallaan. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.
- Nikkanen, Hanna (2007) Osan tilannetaju petti Jokelassa. *Journalisti*, 20/2007, julkaistu 23.11.2007.
- Nordström, Gert (1996) Bilder av en katastrof. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
- Nurmi, Marja (1996) Toimittajan ja haastateltavan suhteesta: Arjen asiantuntijat Helsingin Sanomien uutissivuilla. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.
- Nuutila, Ari-Matti (2006). Asiantuntijat ja "asian tuntijat" Bodom-journalismissa. Tiedotustutkimus. Vol. 29, No. 1 (Journalismikritiikin vuosikirja 2006).
- Nykänen, Anna-Stina (2000) Mistä tunnet sä tappajan? (Journalismikritiikin vuosikirja 2000).
- Paananen, Eino (2007). Moraalinen paniikki ja pedagoginen paradoksi. Tutkimus Myyrmännin pommiräjähdyksestä käsittelevistä lehtijutuista ja internet-keskusteluista. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteen laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Palmolahti Harri (1993) Kuka ampui? Tutkimus journalismin, erityisesti televisiouutisten tavasta syyllistää. Tampereen yliopisto. tiedotusopin laitos, julkaisuja A/81.
- Parantainen, Pekka (2005). Lähteetön skuupikilpailu. Tiedotustutkimus. Vol. 28, No. 1 (Journalismikritiikin vuosikirja 2005).
- Pojjula, Soili (2004) Myyrmännin räjähdys – uhrien ja omaisten psyykinen selviytyminen ja hoidon merkitys. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 2004:13. Helsinki.
- Pollak, Jessica & Kubrin, Charis (2007) Crime in the News: How Crimes, Offenders and Victims Are Portrayed in the Media. *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, vol. 14, no. 1, 59–83.

- Pulkkinen, Hannu (2008) Utistien arkkitehtuuri: sanomalehden ulkoasun rakenteiden järjestys ja jousto. Jyväskylä : Jyväskylän yliopisto.
- Rahkonen, Juho ja Laura Ahva (2005). Hiipivä tuho. Tiedotustutkimus. Vol. 28, No. 1 (Journalismikritiikin vuosikirja 2005), 8–18.
- Rahkonen, Juho (2005). Journalisti hyökyaallon harjalla. Aasian katastrofi uutistyön tekijöiden kokemana. Journalismin tutkimusyksikkö. Tampere.
- Raittila, Pentti (1996). Uutinen Estonia. Kriisiviestintä ja journalismi koetuksella. Tampere University Press.
- Raittila, Pentti (2004). Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittäjä. Tiedotusopin väitöskirja. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.
- Raittila, Pentti (2008). Haastattelako vai ei? Tiedotustutkimus. Vol. 31. No. 2 (Journalismikritiikin vuosikirja 2008), 38–43.
- Rajamäki, Tuula (1991) Haastattelija ja haastateltava. Teoksessa Rajamäki, Tuula (toim.) Saanko haastattelun? Radio- ja televisioinstituutti, Helsinki.
- Reinboth, Susanna (2006). Todistajan arviointi journalistin päänsärkynä. Tiedotustutkimus. Vol. 29, No. 1 (Journalismikritiikin vuosikirja 2006).
- Saarenpää, Ahti (2006). Oikeuden arvokkuus ja irvokkuus. Tiedotustutkimus. Vol. 29, No. 1 (Journalismikritiikin vuosikirja 2006).
- Saari, Salli (2003) Kuin salama kirkkaalta taivaalta: kriisit ja niistä selviytyminen (3. painos). Helsinki: Otava.
- Saari, Salli (2005) Media – katastrofin uhrien vihollinen ja kriisiprosessin tukija. Teoksessa Rahkonen, Juho (toim.) Journalismikritiikin vuosikirja. Tiedotustutkimus 1/2005, 24–30.
- Salasuo, Mikko (2007) Vastentahtoista tragedian tulkintaa. Teoksessa Hoikkala, Tommi: & Suurpää, Leena (toim.) Jokela-ilmiö. Sikermä nuorisotutkijoiden näkökulmia. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 17. 43–44.
- Salmela, Kreeta (2008) Jokela tiedonhankinnan tulikoe. Tiedotustutkimus. Vol. 31. No. 2 (Journalismikritiikin vuosikirja 2008), 7–16.
- Seppänen, Janne (2003). Kävelevä pommi. Eli oppitunti kuvajournalismista. Tiedotustutkimus vol. 26, No. 1 (Journalismikritiikin vuosikirja 2003).
- Simpson, Roger (2006) Covering violence: a guide to ethical reporting about victims and trauma. Columbia University Press, New York.
- Stein, Andi (2006) We Thought It Could Never Happen Here: The Crisis Communications Response to the Thurston High School Shootings. Journal of Promotion Management, vol. 12, no. 3/4, 99–128.
- Suhonen, Pertti (1994) Mediat, me ja ympäristö. Hanki ja jää, Helsinki.
- Syrjälä, Hanna (2007). Väkivalta lööppijulkisuudessa. Tiedotusopin laitoksen julkaisusarja A 101. Tampereen yliopisto.
- Toivonen, Aaro (2003). Estonian uppoaminen 1994. Teoksessa Suomi ja kriisit. Vaaran vuosista terrori-iskuihin (toim. Tuomas Forsberg, Christer Pursiainen, Raimo Lintonen & Pekka Visuri). Helsinki: Gaudeamus.
- Turner, Graeme (2004) Understanding Celebrity. Sage Publications, London, Thousand Oaks ja New Delhi.
- Ullamajä, Kivikuru (2006a) Aikakauslehtien tsunamiraportointi: Se toisenlainen tarina, jota ei kerrottu Tiedotustutkimus 3/2006.
- Wahlbeck, Kristian (1999) Cochrane-katsaus: Psykologinen jälkipuinti vaikutukseton ja ehkä haitallinenkin. Suomen lääkärilehti: 54 (1999): 1-2, s. 70.
- Vilkko, Kari (1996). Journalistin kehukset onnettomuustekstissä. Helsingin Sanomien ja Dagens Nyheterin suhtautuminen Estonia-autolautan haverin pelastustoimiin. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.
- von Frenckell, Jenni (2007). När flodvågen svepte över medierna. En kvantitativ analys av fem finlandssvenska dagstidningars tsunamirapportering. Viestinnän pro gradu -tutkielma. Viestinnän laitos. Helsingin yliopisto.

Verkkolähteet:

Finnpanel: Tv-mittaritutkimuksen tuloksia (<http://www.finnpanel.fi/tulokset/tv/vko/top50/2007/45/index.html>), Suomen web-sivustojen viikkoluvut (<http://www.gallupweb.com/tnsmatrix/site.aspx>).

<http://jarzuli.wordpress.com/>

Journalistiliitto, liittovaltuuston kannanotto 21.–22.11.2007 (<https://www.journalistiliitto.fi/Resource.phx/pubman/templates/1.htx?id=354>)

Journalistin ohjeet (<https://www.journalistiliitto.fi/Resource.phx/sivut/sivut-journalistiliitto/pelisaannot/journalistinohteet/uudet.htx>)

JSN:n lausuma julkisten käsittelystä mediassa 3.11.2004 (<http://www.jsn.fi/Statement.aspx?d=55>).

Kansallinen Mediatutkimus, lukijamäärät 2001–2007 (nettilähde, osoite puuttui alaviitteestä)

Lehdet:

Journalisti 20/2007: Osan tilannetaju petti Jokelassa.

Suomen Lehdistö 12/2007: Jokelan tapahtumien purku jatkuu, Kiiski 2008, 31–32.

Journalisti 21/2007: Tapaukset selviksi.

Journalisti 21/2007: Anteeksipyyntöjä odotetaan edelleen.

SNDS Magazine 4/2007

LIITE 1

JOKELAN TAPAHTUMAT 7.11.2007 AIKAJÄRJESTYKSESSÄ

Tähän luetteloon on merkitty aikajärjestyksessä Jokelan tapahtumat 7.11. osalta. Mukaan on otettu tärkeimmät todelliset tapahtumat (merkitty *kursiivilla*) ja mediapuolelta verkon, radion ja TV:n uutisoinnin käänteet. Todellisten tapahtumien kuvauksessa lähteinä on käytetty KRP:n tekemää tapahtumavideota, KRP:n esitutkinnan tiivistelmää, poliisin tiedotustilaisuuksissa esitettyjä aikoja, oikeusministeriön asettaman työryhmän tietoja ja Salli Hakalan artikkelia Journalis-mikritiikin vuosikirjassa 2008. Eri yhteyksissä on samasta tapahtumasta saatettu esittää hienoisesti toisistaan poikkeavia aikoja; näissä tilanteissa tapahtuma-aika on valittu aina kirjallisesta lähteestä.

Lukuohjeeksi tiedotusvälineiden seurantaan mainittakoon, että uusista tapahtumista on merkitty välinesisäisesti vain ensimmäisenä tehty maininta, mikäli tiedot eivät ole keskenään ristiriitaisia. Toisin sanoen verkon osalta on mainittu kunkin uuden asian osalta se media, joka on ensimmäisenä ko. tiedon ilmoittanut – muilta sama tieto on mainittu vain, mikäli se on korvannut aiemman poikkeavan tiedon. Kustakin välineestä (verkko, radio, TV) sen sijaan tiedot on päivitetty erikseen.

Verkon osalta kaikkien eri tietojen tarkkaa julkaisujärjestystä ja -aikaa ei ole voitu saada aukottomasti selville, koska kaikilta tutkimuksen tiedotusvälineiltä ei ollut mahdollista saada juttujen kaikkia päivitysversioita. Näin ollen lista on siis osin viitteellinen. Jos kyse on verkon uutisoinnin muutoksista, lähteenä oleva tiedotusväline on merkitty suoraan (esim. HS, IL, Yle). Radion ja TV:n uutisista kerrottaessa mukana on myös maininta välineestä (esim. Ylen radiouutiset, Nelon uutiset).

11.13–11.23 Pekka-Eric Auvinen lähettää viimeiset viestinsä verkkoon ja muokkaa perheelleen tekemää itsemurhaviestiä.

11.28 Auvinen sulkee tietokoneensa ja pyöriilee Jokelan koulukeskukseen.

11.39 Auvinen saapuu koulukeskukseen.

11.42 Auvinen ampuu ensimmäisen uhrin.

11.43 Itä- ja Keski-Uudenmaan hätäkeskukseen tulee ensimmäinen puhelu ampumisesta.

- 11.44 *Hätäkeskus hälyttää paikalle kaksi ambulanssia.*
- 11.45 *Ensimmäinen poliisipartio Keski-Uudenmaan poliisilta hälytetään paikalle.*
- 11.45 *Rehtori kuuluttaa oppilaita pysymään luokissaan.*
- 11.46 *Hätäkeskukseen tulee puhelu, jossa mainitaan ampujaksi Auvinen. Hätäkeskus hälyttää Keski-Uudenmaan pelastuslaitoksen pelastusyksikön ja lääkärihelikopterin.*
- 11.55 *Ensimmäinen poliisipartio saapuu koulukeskukseen – tuolloin paikalla on jo kaksi ambulanssia.*
- 11.57 *Auvinen ampuu viimeisen uhrinsa.*
- 12.01 *Pelastuslaitoksen pelastusyksikkö saapuu Jokelan koululle.*
- 12.04 *Poliisi saa yhteyden Auvisen koulun pihalla – tämä ampuu partiota kahdesti kuitenkin osumatta.*
- 12.05 *Poliisi aloittaa koulurakennuksen vyöryttämisen.*
- 12.08 *Poliisi aloittaa oppilaiden ja henkilökunnan hätäevakuoinnin.*
- 12.16 *HS kertoo, että Jokelan yläasteella on ammuttu. Paikka on merkitty virheellisesti Vantaalle – lisäksi kerrotaan rehtorin olevan sisällä ja poliisien sekä ambulanssien olevan paikalla.*
- 12.18 *Mediheli-lääkärihelikopterin maayksikkö (auto) saapuu Jokelan koululle.*
- 12.21 *IS:n ensimmäinen juttu Jokelasta: koulussa on ammuskeltu, paikalla on poliiseja ja ambulansseja. Lisäksi mainitaan HS:n tieto rehtorista.*
- 12.21 *HS saa Jokelan paikannettua oikein Tuusulaan.*
- 12.26 *IL tekee ensimmäisen Jokela-juttunsa: todetaan, että Jokelan yläasteen pihassa Tuusulassa sattui hetki sitten vaarallinen ampumavälikohtaus, mutta uhreista ei ole vielä tietoa.*
- 12.26 *HS:n verkkosivuilla on alustava tieto ”useista kuolonuhreista”.*
- 12.29 *STT avaa uutisointinsa Jokelasta kertoen, että poliisi on vahvistanut, että koulussa on ammuttu. Uhreista sillä ei ole vielä tietoa.*
- 12.30 *Valtioneuvoston turvallisuusvalvomo saa tiedon tapauksesta.*
- 12.30 *Pääministeri Matti Vanhanen saa tiedon asiasta valtioneuvoston tilannekatsauksesta.*
- n. 12.30 Poliisin erikoisyksikkö Karhu saapuu Jokelaan.*
- 12.30 *Nelonenkin tekee ensimmäisen juttunsa – sisältö ei ole tiedossa.*
- 12.32 *MTV3:lla ilmestyy ensimmäinen uutinen, jonka sisältö on sama kuin STT:llä.*
- 12.32 *Keskisuomalainen julkaisee ensimmäisen juttunsa, mutta sisältöä ei tiedetä.*
- 12.32 *HS:n verkossa rehtorin nimi on saatu esiin, kuten myös tieto koulun sijainnista ja oppilasmäärästä.*

- 12.35 Ylen ensimmäinen juttu Jokelasta: todetaan, että Jokelan yläasteella Tuusulassa ollut ampumavälikohtaus.
- 12.41 IS on saanut KRP:ltä Tero Haapalalta tiedon, että kuolonuhreja on ainakin yksi. Uhrin henkilöllisyyttä ei vielä tiedetä. KRP on Haapalan mukaan valmis ottamaan tutkintavastuun tapahtumista.
- 12.44 MTV3:lla Tuusulan sivistystoimenjohtaja Esa Ukkola vahvistaa ampumisen ja kertoo, että tilanne alkoi koulun sisätiloista.
- 12.45 *Keski-Uudenmaan poliisin ensimmäinen tiedote ampumatapauksesta julkaistaan.*
- 12.50 *Tuusulan kunnan ensimmäinen tiedote julkaistaan kunnan verkkosivuilla.*
- 12.51 MTV3: ampuja on koululainen, joka on ryhtynyt kesken tunnin ammuskelemaan. Nimettömänä jutussa esiintyvän ampujan luokkatoverin vanhemman mukaan enteitä onnettomuudesta on ollut jo pitkään ilmassa, sillä ampuja on kertonut ihailevansa Hitleriä ja Staliniä. Hänen mukaansa oppilaat ovat päässeet pakenemaan ikkunoista.
- 12.53 IS:llä tieto poliisilta: kuolleita on ainakin kolme, ja tilanne jatkuu yhä. Samalla julkaistaan nimettömänä oppilaan antama tieto: tilanne alkoi n. 11.45, kun koululle tuli raskaasti aseistautuneita poliiseja. Mainitaan, että oppilaat on evakuoitu Jokelan kirkolle ja toiselle ala-asteelle.
- 12.55 MTV3: ampuja on 18-vuotias lukiolaispoika.
- 12.55 IL:n sivuilla on silminnäkijätietoa: taksiautoilija kertoo kuulleen läheiselle rakennustyömaalle useita laukauksia ja sanoo nähneensä koululta paniikissa paenneita nuoria. Autoilijan mukaan nuoret kertoivat, että ”joku lukiolainen” oli ammuskellut.
- 12.57 HS kertoo, ettei ampujaa ole vielä saatu kiinni.
- 12.57 STT:llä Tuusulan sivistystoimenjohtaja Esa Ukkola sanoo, että rehtoria on ammuttu. Hänen tilastaan ei ole tietoa – kuten ei siitäkään, onko ampujaa saatu kiinni.
- 12.59 HS: ampuja on 18-vuotias mies, joka on ampunut käsiaseella tiettävästi kolmea ihmistä ja poliisia kohti.
- 12.59 Yle kertoo Keski-Uusimaan tietojen perusteella ampujan olevan 18-vuotias lukiolainen, joka on ampunut käsiaseella opettajaa ja oppilaita. Apulaisrehtori vahvistaa Ylelle, että oppilaat ovat sisällä ja ampujaa etsitään.
- 13.00 Jokelan tapahtumista kerrotaan ensimmäisen kerran Ylen valtakunnallisissa radiouutisissa. 35 sekunnin säikeessä kerrotaan, että poliisin mukaan koulun oppilas on ampunut koulurakennuksen sisällä. Mainitaan myös STT:n tieto yhdestä kuolleesta.

- 13.00 Vastaavat tiedot kerrotaan myös Ylen TV-uutisissa.
- 13.01 IS kertoo, että tutkinnanjohtajaksi on nimetty rikoskomisario Pekka Heikkinen. Hänen mukaansa piiritys koululla jatkuu. IS kertoo myös, että Jokelan yllä on nähty helikoptereita, joiden osuus tapahtumiin on epäselvä.
- 13.02 Töölön vastaava lääkäri Eero Hirvensalo kertoo STT:lle, että uhreja olisi ainakin kolme. Heidän vammoistaan ei ole tietoa. STT on myös käyttänyt IS:n tietoa, jonka mukaan kuolleita olisi kolme.
- 13.05 IS:llä kommentti Helsingin poliisin Heikki Porolalta: kaikki kynnelle kykenevät miehet lähtevät paikalle Jokelaan. Uhrien määrä on hänen mukaansa edelleen epäselvä, ja paikalla on menossa piiritystilanne panttivankeineen.
- 13.06 Etelä-Suomen lääninhallitus määrää KRP:n ottamaan tapauksen tutkinta- ja tiedotusvastuun.*
- 13.06 MTV3: Kunnanjohtaja Hannu Joensivulta saadaan tieto, että rehtori on joko vakavasti loukkaantunut tai jopa kuollut.
- 13.09 HS:llä koululaisilta saatua tietoa: uhri olisi rehtori, eikä tekijä olisi koulun oppilas. Koulussa piiritystilanne jatkuu, ”seitsemän luokka” vielä sisällä koulussa.
- 13.09 IL saa kommentin rikosylikomisario Terhi Sandholmilta, joka kertoo lasten pitävän yhteyttä omaisiinsa kännykällä.
- 13.10 Keski-Uudenmaan poliisi julkaisee toisen tiedotteen tapauksesta.*
- 13.11 STT:kin kertoo poliisitietojen perusteella piirityksestä ja kertoo 18-vuotiaan miehen ampuneen kolmea ihmistä ja ampuneen poliiseja kohti.
- 13.12 STT:llä julkaistaan taustajuttu kouluväkivallasta Suomessa viime vuosina.
- 13.13 STT ja IS toteavat, että Jokelan kirkolle perustetaan kriisikeskus. IS toteaa nyt poliisilähteiden perusteella, että ainakin kolmea on ammuttu ja ainakin yksi on kuollut. Se kertoo myös, että poliisin Karhu-ryhmä on lähetetty paikalle.
- 13.14 Hannu Joensivu MTV3:lle: rehtori on ainakin loukkaantunut vakavasti.
- 13.18 Yle kertoo, että ainakin neljää ihmistä on ammuttu.
- 13.19 HS:n seurannassa kerrotaan, että ainakin yksi luokka ja ampuja ovat vielä sisällä koulussa.

- 13.20 Eero Hirvensalo STT:lle: uhrien luokse ei ole vielä päästy, joten vammoista ei ole vielä tietoa. Tuusulan kunnanvaltuuston varapuheenjohtajalta Merja Kuusistolta on saatu lisätietoa: tilanne on alkanut kesken oppitunnin, kun abiturientti on alkanut ammuskella käsiaseella. Tilanne on hänen mukaansa yhä epäselvä, ja hän mainitsee myös, että osa oppilaista päässyt pakenemaan ikkunoista.
- 13.20 IL kertoo, että lääninhallitus on määrännyt asian KRP:n tutkittavaksi, mutta tutkinnanjohtaja ei ole vielä tiedossa.
- 13.22 HS:ssa haastatellaan erästä Jokelan koulun ex-oppilasta, joka muistelee kylän olleen rauhallinen.
- 13.22 Ylellä todetaan Eero Hirvensaloon tukeutuen, että haavoittuneiden määrä saattaa nousta.
- 13.23 STT: kriisiapua saa sekä työväentalolta että kirkolta.
- 13.24 HS poistaa tiedon siitä, että rehtori olisi uhri.
- 13.24 IS päivittää Joensivun aiempia kommentteja: rehtoria on ammuttu, mutta tilasta ei kerrota. Joensivu kertoo ampujan olevan yhä koulussa.
- 13.25 *Tuusulan kunnan ensimmäinen tiedote lähetetään toimituksille.*
- 13.25 STT Tuusulan kunnan tiedotteen pohjalta: neljää ihmistä on ammuttu, yksi kuollut, ampujan henkilöys ei vielä tiedossa eikä se, onko häntä saatu kiinni.
- 13.29 Ylelle on lisätty Tuusulan kunnanjohtajan kommentti: rehtorin tila on vakava. Samoin on saatu poliisilta tieto, että ampuja on 18-vuotias koulun oppilas.
- 13.29 IL kertoo, että poliisin Karhu-ryhmä on tunkeutunut koulurakennukseen.
- 13.31 STT:n jutussa todetaan, kuinka ammuskelu on ruuhkauttanut nettipalstoja.
- 13.33 IS:n jutussa eräs isä kertoo, kuinka on saanut pojaltaan puhelun, jossa tämä kertoo piileskelevänsä koulun vessassa ja toteaa, että piilossa on yhteensä kahdeksan henkeä. Samalla IS korjaa ammuntatietoja: poliisin mukaan ainakin neljää on ammuttu, ja yksi on kuollut.
- 13.34 STT: poliisi vahvistanut yhden kuolonuhrin, ja lisäksi lasinsirpaleista monet ovat saaneet haavoja. Mainitaan, että poliiseja on paikalla myös liikkuvista, Helsingistä, Vantaalta ja Hyvinkäältä. Todetaan, että lääninhallitus on määrännyt KRP:n tutkimaan tapausta. Mainitaan ensimmäinen kriisipuhelinnumero.
- 13.35 IS:n jutussa mainitaan poliisitietojen epävarmuus sillä perusteella, että uhrien luokse ei ole päästy.

- 13.38 HS: ampuja on arvioitu noin 20-vuotiaaksi. Koululaisen tieto ”ampuja ei ole koulun oppilas” on todettu epävarmaksi. Juttuun on lisätty silminnäkijähavainto erään oppilaan äidistä, joka kertoo nähneensä neljä nuorta makaamassa käytävällä ja sitten ampujan.
- 13.38 Ylellä oppilaiden mukaan kolme ihmistä – kaksi oppilasta ja rehtori – olisivat kuolleet.
- 13.40 STT kertoo YouTube-videosta Jokelan koulun verilöylystä. Todetaan, että video on postitettu kaksi viikkoa sitten, ja tekijän nimimerkki kerrotaan. Linkkiä videoon ei laiteta.
- 13.42 Yle kertoo, että oppilaita evakuoidaan Jokelan kirkolle.
- 13.45 Ylellä ylimääräinen uutislähetys radiossa. Kerrotaan, että poliisin mukaan ampuja on 18-vuotias mies ja yksi ihminen on kuollut. Lisätään, että Yle Uutisten tietojen mukaan kolme ihmistä olisi kuollut. Paikalla olevaa reportteria haastatellaan, ja hän toteaa evakuoitujen oppilaiden kertoneen, että kuolonuhreja olisi kolme ja yksi heistä olisi rehtori.
- 13.46 STT:llä todetaan, että kriisikeskus on perustettu Jokelan kirkolle. Yle kertoo YouTube-videosta ja laittaa linkin siihen.
- 13.46 IL:n sivuille ilmestyvät kommentit kahdelta nuorelta, jotka odottavat pikkuveljeä ja kaveria koulusta.
- 13.50 *Keski-Uudenmaan poliisi ilmoittaa SPR:n kriisipäivystyksen numeron.*
- 13.50 HS:llä julkaistaan Jokelan koulun oppilaskunnan edustajan kommentti, jonka mukaan ammuskelija tai ammuskelijat tulivat kouluun ulkopuolelta ja oppilaat pakenivat ikkunoista.
- 13.54 *Auvinen löytyy alakerroksen WC:stä tiedottomana.*
- 13.55 STT:n toimittajan havaintoja paikalta: oppilaat ja opettajat ovat paenneet paniikissa, ja osa on juossut ulos ilman kenkiä ja takkia.
- 13.59 IS:n mukaan koulun piiritys jatkuu yhä, vaikka Karhu-ryhmä on päässyt rakennukseen sisään. Todetaan, että koululla on yhä lapsia motissa.
- 14.00 Ylen radiouutisten lähetyksestä: Töölön sairaalan mukaan yksi keski-ikäinen nainen on kuollut ja neljä loukkaantunut. Epävirallisena tietona ilmoitetaan, että kuolleita olisi kolme: rehtori ja kaksi oppilasta. Evakuoitujen oppilaiden antamiin tietoihin viitaten kerrotaan myös, että ammuskelija otettu kiinni. Paikalla oleva reportteri mainitsee puhuneensa erään oppilaan isän kanssa ja selostaa tapausta.
- 14.00 HS:llä julkaistaan taustajuttu kouluammuskeluiden synkästä historiasta USA:ssa.
- 14.02 Korjattu STT:n YouTube-videojuttuun, että leike on julkaistu vasta eilen. Kuvataan High School Massacre -videota lyhyesti.

- 14.03 IS:llä julkaistaan juttu, jossa 17-vuotias nurmijärveläispoika on haastateltavana. Hän kertoo tapahtumista koululla ja mainitsee myös ampujasta tietoja (juttua on päivitetty vielä 14.22).
- 14.03 MTV3:lla poliisi kertoo, että ampujaa ei ole edelleenkään saatu taltutettua, vaan hän on piiloutunut koulun komerotiloihin. Kerrotaan myös, että poliisiradion mukaan ampujaa yritetään taltuttaa ampumalla jalkaan tai käyttämällä poliisikoiraa. Samassa jutussa ampujan luokkatoveri kertoo, että tekijää on aina pidetty erikoisena persoonana. Lisäksi hän mainitsee tämän ääriliikennostuksen sekä Just Testing My Gun -videon, josta oppilaat olivat miettineet, pitäisikö asiaan puuttua.
- 14.04 Yle kertoo Just Testing My Gun -videosta, muttei laita siihen linkkiä.
- 14.07 Eero Hirvensalolta tulee STT:lle tieto, jonka mukaan uhrien luokse on päästy. Todetaan, että ainakin yksi on kuollut ja lisäksi neljä on haavoittunut vakavasti.
- 14.09 IS:llä juttu, jossa mainitaan piirityksen olevan käynnissä ja Karhu-ryhmän olevan talossa. Jutussa kerrotaan, että yhtä uhria elvytetään pihalla poliisivartiossa.
- 14.13 HS: raportti isästä, joka ei ole saanut yhteyttä lukiolaispoikaansa. Samaan aikaan Ylellä julkaistaan tieto Töölön sairaalasta: kuollut on keski-ikäinen nainen. Lisäksi mainitaan, että ammuttujen vammojen asteesta ei ole tietoa.
- 14.15 Ylen radion ajankohtaislähetys Ajantasassa haastatellaan suorassa lähetyksessä toimittajan matkapuhelimen avulla koululta pelastautunutta opettajaa.
- 14.16 STT:n YouTube-juttuun on lisätty keskustelupalstatietoja Auvisen nimimerkeistä ja todetaan, että nimimerkkien takana saattaa olla sama henkilö. Kerrotaan tämän esittämistä väkivaltamyönteisistä ja yhteiskuntavastaisista ajatuksista.
- 14.16 Ylelläkin Sturmgeist89 tulee esiin samaan aikaan, ja sielläkin referoidaan samoja ajatuksia.
- 14.16 HS:llä kerrotaan, että osa oppilaista piileskelee yhä luokissa, mutta poliisi on pidättänyt ampujan niin, että oppilaat on saatu evakuoitua. Ampujaksi todetaan nyt juuri 18 vuotta täyttänyt mies.
- 14.17 STT julkaisee taustajutun, jossa kerrotaan useampia ihmishenkiä vaatineista veriteoista Suomessa.
- 14.17 Ylen englanninkielisessä seurantajutussa kerrotaan, että ampujalla on useita panttivankeja koululla.

- 14.18 HS julkaisee taustajutun, jossa on silminnäkijähavaintoja sekä Auvisesta että tapahtumista koululla. Juttuun on haastateltu lukion kolmasluokkalaista, joka kertoo ”ampujan muuttuneen oudoksi viime aikoina”.
- 14.22 STT on haastatellut Eero Hirvensaloa: haavoittuneet viedään Töölön ja Meilahden sairaaloihin, ja Hyvinkäälle on viety kymmenkunta lasinsirpaleista loukkaantunutta.
- 14.24 STT: Omaisten mukaan ampuja on saatu kiinni, mutta poliisi ei vahvista tietoa.
- 14.26 Keski-suomalaisessa julkaistaan ensimmäiset havainnot paikalta (juttua on päivitetty vielä 19.14, joten on vaikea sanoa, paljonko ensimmäiseen versioon on laitettu). Lopullisessa versiossa haastateltavia on lukuisia, sekä opiskelijoita että yksi vanhempi.
- 14.29 HS:n jutussa kerrotaan, että oppilaita on alettu päästää kotiin kriisikeskukselta.
- 14.30 *Pääministeri Vanhanen antaa ensimmäiset kommentit tiedotusvälineille.*
- 14.30 Ylen televisiossa ylimääräinen uutislähetys: virallinen uhrítieto on sama kuin radiossa puoli tuntia aiemmin, ja paikalla oleva toimittaja kertoo korostaen tiedon epävirallisuutta kolmesta kuolleesta: rehtori ja kaksi oppilasta. Evakuoitujen oppilaiden antamiin tietoihin viitaten kerrotaan myös, että ammuskeliija on otettu kiinni. Myös nettivideot tuodaan esiin.
- 14.30 IL:n sivuilla kerrotaan, kuinka kuusi poliisia on raahannut elottoman näköistä ihmistä ulos. Häntä ei nostettu paikalle tulleeeseen ambulanssiin.
- 14.30 IS päivittää uhrítiedot Hirvensalolta (kuten STT:llä 14.07) ja kertoo, kuinka yhtä uhria yritettiin elvyttää noin kymmenen minuutin ajan, mutta lopulta hänet laitettiin ruumispussiin. IS:n mukaan tilanne ei ole ohi ja poliisi tutkii, onko ampujia enemmän kuin yksi.
- 14.33 STT:llä julkaistaan ensimmäinen omaishaastattelu: jututettu erästä Jokelan koulun työntekijää, jonka tytär oli hypännyt ulos ikkunasta välikohtauksen alettua.
- 14.33 MTV3:lläkin todetaan omaisten mukaan, että ampuja on saatu kiinni, mutta poliisi ei vahvista tietoa. Samassa jutussa silminnäkijä kertoo, että rehtori olisi vaatinut ulos paenneita oppilaita palaamaan luokahuoneisiin. Kerrotaan myös ammuskelijan kierrelleen luokahuoneissa, jolloin oppilaita olisi paennut ikkunoista.
- 14.35 Nelosen ylimääräinen uutislähetys: viittä ihmistä on ammuttu. Poliisin mukaan ainakin yksi on kuollut. Jokelassa oleva toimittaja mainitsee epävarmasti nettivideoista.

- 14.42 IL julkaisee jutun Auvisen YouTube-videoista. Juttuun kuuluu myös IRC-galleriaan lähetetty viimeinen viesti sanasta sanaan toistettuna, mutta ei ole tietoa, onko se liitetty juttuun heti vai päivitetty siihen myöhemmin (jutun viimeinen päivitys on tapahtunut 17.06).
- 14.42 Ylen englanninkielisestä seurannasta poistetaan maininta panttivangeista.
- 14.43 HS julkaisee videolinkin High School Massacre -videoon.
- 14.45 *Auvinen viedään Töölön sairaalaan.*
- 14.45 Juttu hallituksen ensiarvioista tapauksen tiimoilta julkistetaan HS:ssa: lyhyet lausunnot sekä Vanhaselta että opetusministeri Sari Sarkomaaalta.
- 14.46 Sekä HS että IL julkaisevat koululta pelastuneen opettajan kommentteja: molemmissa tulee esiin naisen ruumis alaovella, ja HS:llä lisäksi vielä spekulatio samaiselta opettajalta, että kaksi muutakin olisi kuollut. Samaan aikaan HS julkaisee myös taustajutun viime vuosien väkivaltaisuuksista kouluissa maailmalla.
- 14.46 Yle kertoo tapauksen synnyttämästä julkisuudesta maailmalla.
- 14.47 HS:llä julkaistaan taustajuttu, jossa kerrotaan Virginia Techin murhaajasta Cho Seung-huista ja hänen videoistaan. Samoin julkaistaan taustajuttu aseista Suomessa.
- 14.50 Tutkinnanjohtaja Tero Haapala vahvistaa Ylelle, että ampujasta ei ole vaaraa ulkopuolisille.
- 14.52 Poliisi vahvistaa Ylelle, että ampuja on otettu kiinni.
- 14.52 STT:ltä julkistetaan juttu, jossa kerrotaan, että High School Massacren on käynyt katsomassa jo lähes 125 000 ihmistä. Keskustelupalstoilta on poimittu ampujan käyttämiä eri nimimerkkejä ja todettu, että peliplaneetta.net-keskustelupalstalla on huomattu jo yhden jälkeen, että ampujan tuntomerkit täsmäävät yhteen näistä nimimerkeistä.
- 14.55 HS ja STT: juttu, jossa Vanhanen kommentoi tapahtunutta. STT:llä todetaan lisäksi, että Sarkomaa on lähtenyt Jokelaan ja kerrotaan, että ministeriöt varmistavat kriisiavun saannin alkuvaiheen jälkeen.
- 14.55 MTV3:een on tehty juttu, jossa on haastateltu Auvisen nähnyttä oppilaan äitiä. Haastattelusta on myös ääniraita, mutta ei ole tietoa, milloin se on laitettu verkkoon. Samaan yhteyteen on liitetty 8-luokkalaisen oppilaan haastattelu, jossa hän kertoo mm. tapahtumista koululla ja kuulemistaan huhuista. Tämänkään ääniraidan julkaisuaikaa ei tiedetä (viimeinen päivitys juttuun on tehty 16.17).
- 14.56 *Tuusulan kunnalta tulee kutsu poliisiin tiedotustilaisuuteen klo 18.*

- 14.57 STT: Jokelan koulun opettaja luonnehtii ammuskelijaksi epäiltyä militanttiradikaaliksi ja ääriliikkeistä kiinnostuneeksi. Kello 15.03 opettaja paljastuu muihinkin medioihin lausuntoja antaneeksi henkilöksi.
- 14.58 HS poistaa videolinkin High School Massacre -videoon.
- 15.00 KRP:n tutkinnanjohtaja Tero Haapala kertoo Ylen radiouutisten puhelinhaastattelussa, että ampujasta ei enää ole vaaraa ulkopuolisille. Kriisikeskuksen ulkopuolella oleva reportteri referoi, mitä koululta pelastuneet opettaja ja koululainen olivat kertoneet hänelle haastattelussa hetkeä aiemmin.
- 15.00 Ylen TV-uutisten ensimmäinen kuvallinen raportti Jokelasta: haastatellaan erään oppilaan isää. Mainitaan, että juuri tulleen tiedon mukaan ampujasta ei enää ole vaaraa.
- 15.00 HS:ssä kerrotaan poliisiradiosta kuultu tieto: välikohtauksella on useita kuolonuhreja.
- 15.09 Yle: ainakin neljä ihmistä on haavoittunut vakavasti ja kymmenisen henkeä lievemmin.
- 15.14 STT:llä julkaistaan juttu, jossa sisäministeri Anne Holmlund sanoo varovansa ennenaikaisten johtopäätösten tekoa ampumaselainsäädännössä Jokelan tapauksen johdosta.
- 15.17 STT julkaisee Tero Haapalan kommentin, jonka mukaan tilanne on poliisin hallinnassa. Haapala ei kuitenkaan vastaa suoraan, onko tekijä saatu kiinni. Todetaan alueen olevan yhä eristyksissä.
- 15.18 Yle: Töölöön on kuljetettu yksi vaikeasti haavoittunut.
- 15.20 MTV3:n ylimääräinen uutislähetys: Jokelan koulussa on sattunut vakava ampumavälikohtaus. Poliisin mukaan yksi on kuollut ja useita haavoittunut. Haastatellaan kahta paikalla olevaa toimittajaa. Loppupuolella mainitaan STT:n tieto kolmesta uhrista: rehtori ja kaksi oppilasta.
- 15.22 HS julkaisee taustajutun Virginia Techin ampumisten synnyttämästä tuskasta ja tapauksen jälkipuinnista.
- 15.22 IS referoi jutussaan Auvisen manifestia laajalti sanasta sanaan.
- 15.23 STT toteaa, että Töölön sairaalassa oli iltapäivällä hoidossa kriittisessä tilassa keski-ikäinen mies, joka oli saanut ampumahaavan päähänsä. Mainitaan Hyvinkään sairaalassa hoidossa olleet oppilaat ja todetaan heidän päässevän varsin nopeasti kotiin.
- 15.24 STT kertoo matkapuhelinverkon olleen alueella ajoittain jumissa.

- 15.25 STT:ssä päivitetty YouTube-juttua: nyt todetaan, että HSM:n on nähnyt lähes 200 000 ihmistä. On myös lainattu Auvisen blogia, jonka mukaan syyt kouluampumiselle ovat poliittiset. Mainitaan myös blogin perusteella ase, tosin virheellisesti 22-tuumaiseksi (korjattu oikeaksi 15.40).
- 15.29 Yle: sairaalalähteiden mukaan kuolleita on ”useita”, mutta vahvistettu on kuitenkin vain yksi. Haavoittuneita on nyt ”useita”. Samaan aikaan julkaistaan (oppilaiden) silminnäkijäkertomuksia paikalta erillisessä jutussa. Yhdessä kommentissa todetaan, että ampujia on ollut kolme. Kommentti poistetaan vasta 8.11. klo 17.55.
- n. 15.30 Tekninen ja taktinen tutkiminta alkavat koulukeskuksessa.*
- 15.32 IL julkaisee Auvisen tekemän Jokelan lukion verilöyly -suunnitelman sanasta sanaan nimeä lukuun ottamatta. Jutussa todetaan lisäyksenä, että tekijä esiintyy alkuperäisteksteissä omalla nimellään.
- 15.34 Yle täsmentää tietojaan haavoittuneista: Meilahden sairaalan tietojen mukaan yksi on vakavasti loukkaantunut, kymmenen lievemmin.
- 15.35 Nelosen ylimääräiset uutiset: Poliisi on saanut kiinni Tuusulan koulukeskuksessa Jokelassa [sic] ammuskelleen henkilön. Sairaalaan toimitettu loukkaantunut täysi-ikäinen mainitaan. Paikalla oleva toimittaja liittää nettivideot vahvasti tekijään.
- 15.36 STT: tiedote MLL:n Lasten ja nuorten puhelimesta.
- 15.38 IS:llä julkaistaan video, jossa haastatellaan koululaisen isää, joka ei ole saanut poikaansa yhteyttä. Lopulta poika soittaa kesken haastattelun ja sanoo olevansa kotona kunnossa.
- 15.42 IS saa poliisilähteestä tiedon, jonka mukaan kuolonuhreja olisi enemmän kuin viisi.
- 15.46 STT julkaisee IL:n tietojen pohjalta pikauutisen, jonka mukaan kuolleita olisi seitsemän. Kerrotaan, että lehden tiedot perustuvat poliisilähteeseen ja todetaan, että STT ei ole saanut vahvistusta tälle.
- 15.50 STT:lle ilmestyy juttu supon tulevasta päälliköstä Ilkka Salmesta, joka ei vielä halua arvioida Jokelan tapausta eikä supon resursseja ennakoida Jokelan kaltaisia tapahtumia.
- 15.56 Opetusministeri Sarkomaa esittää tiedotteessaan osanottonsa tapahtuneen johdosta.*
- 15.59 STT:llä julkaistaan Sarkomaan lausunto, jossa ministeri kertoo olevansa järkyttynyt Jokelan tapahtumista. Ylellä todetaan, että tilanne koululla on laukeamassa: poliisit ovat poistumassa ja ambulanssit lähteneet.

- 16.00 *KRP:n ensimmäinen tiedote: ilmoitus, että tiedotustilaisuudessa klo 18 kerrotaan tapahtumista lisää.*
- 16.00 Ylen radiouutisissa päivystyskirurgian ylilääkäri Ari Leppäniemi kertoo, että Töölöön on tuotu yksi vakavasti päähän loukkaantunut aikuinen. Lisäksi kuullaan pelastuneen opettajan uudestaan tehty haastattelu ja juttu netistä löytyneistä videoista ja viesteistä.
- 16.00 Ylen ylimääräiset TV-uutiset: Meilahden sairaalan tietojen mukaan on kuollut ainakin yksi ihminen. Haastatellaan yläasteikäistä tyttöä. Paikalla oleva toimittaja kertoo kuulemiaan huhuja: ”Hurjimpien huhujen mukaan kuolonuhreja voisi olla jopa seitsemän.” Kerrotaan myös, että sairaalalähteiden mukaan Töölön sairaalaan tuotiin vakavasti loukkaantunut keski-ikäinen mies.
- 16.02 STT:llä kerrotaan, että opetushallitus päivittää verkkosivuilleen kriisimateriaalia Jokelan tapauksen johdosta vielä keskiviikon aikana ja todetaan, että sen valmiusryhmä jatkaa asian käsittelyä torstaiamuna. Koulujen kriisiohjeiden muuttamisesta ei vielä tässä vaiheessa haluta puhua.
- 16.03 Keskisuomalaisessa julkaistaan verrokkijuttu, jossa on haastateltu Kuokkalan alueen koulukuraattoria Tuija Mäkistä ja Cygnaeus-lukion rehtoria Ari Pokkaa.
- 16.04 Keskisuomalaisessa lisää verrokkijuttuja: tällä kertaa on haastateltu neljää lukiolaista Voionmaan lukiosta.
- 16.05 HS: tutkinnanjohtaja on vahvistanut yhden uhrin, mutta tiedot määrästä ovat ristiriitaisia – IL:n seitsemän nostetaan esiin. Julkaistaan myös Salli Saaren haastattelu tapahtuman tiimoilta.
- 16.05 STT:llä Eero Hirvensalo toteaa, että kriittisessä tilassa olevan miehen ennuste ei näytä hyvältä.
- 16.05 Ylellä julkaistaan juttu tapauksen synnyttämästä reaktiosta keskustelupalstoilla.
- 16.08 HS:ssa julkaistaan silminnäkijähavaintoja paikalta. Nuorten kommentit julkaistaan nimettöminä tai korkeintaan saattein ”kahdeksannen luokan oppilas” tms. Juttuun on tosin linkitetty videopätkä, jossa oppilaat kertovat tapahtuneesta omilla nimillään. Ainoat tekstissä nimellä esiintyvät ovat Auvisen koululla tavannut äiti ja koululta pelastunut opettaja.
- 16.09 Ylellä julkaistaan juttu, jossa yhdistetään High School Massacren taustamusiikki Columbinen koulusurmiin. Jutussa referoidaan myös Auvisen manifestia.

- 16.10 HS:ssa julkaistaan taustajuttu surma-aseesta, joksi epäillään ampujan viestien perusteella Sig Sauer Mosquito.
- 16.11 IL julkaisee ampujan luokkatoverin silminnäkijähavaintoja koululta.
- 16.18 STT kertoo, että Sturmgeist89:n YouTube-tili on suljettu ja sanotaan, että High School Massacren ehti nähdä ainakin 200 000 ihmistä.
- 16.19 HS:n juttuun tulee havaintoja tapahtumapaikalta mm. ampujan luokkakavereilta. Nämä tulevat juttuun nimettöminä ja epäsuorina lainauksina.
- 16.20 HS:llä julkaistaan taustajuttu Saksan Erfurtissa vuonna 2002 tapahtuneesta kouluammuskelusta.
- 16.25 STT julkaisee Tarja Halosen tiedotteen, jossa hän ottaa osaa uhrien omaisten suruun.
- 16.26 STT:llä julkaistaan Hannu Joensivun haastattelu, jossa todetaan, että kuolonuhreja on useita ja kerrotaan tunnelmat kriisikeskukselta. Referoidaan lehtien tiedot: IL 7 kuollutta, IS enemmän kuin 5.
- 16.28 Ylellä ilmestyy juttu eri puolilla maata järjestettävistä rukoushetkistä ampumatapauksen johdosta. Lisäksi mainitaan Vantaan kaupungin surunvalittelut.
- 16.30 MTV3:n ylimääräiset uutiset: vahvistamattomat tiedot kertovat, että ammuskelussa on saattanut kuolla jopa seitsemän ihmistä, mahdollisesti ylikin. Eräs lukiolaispoika kertoo tapahtumista. Myös tyttöoppilasta haastatellaan, ja lisäksi esitetään insertti nettivideoista.
- 16.35 Nelosen uutiset: silminnäkijöiden mukaan kuollut ainakin yksi opettaja ja kaksi oppilasta. Ampujan luokkatoverin haastattelu esitetään ja kerrotaan Töölössä hoidettavana olevasta miehestä.
- 16.36 Yle poistaa linkit YouTube-videoihin.
- 16.43 HS on saanut Eero Hirvensalolta tiedon, että uhreja on ainakin seitsemän.
- 16.43 STT:llä julkaistaan Jokela-juttuihin liittyvä tausta-artikkeli, jossa todetaan Suomen puolustaneen EU:ssa alaikäisten aseenkanto-oikeutta vastoin EU:n esitystä. Todetaan, että tämä asia voi nousta pinnalle Jokelan vuoksi.
- 16.49 STT:llä ilmestyy juttu, jossa todetaan, kuinka verkossa on jo surunvalitteluketjuja. Näistä mainitaan Facebook ja IS:n keskustelupalsta.
- 16.51 IS:llä on haastattelussa lukion 2-luokkalainen, joka kertoo nähneensä Auvisen ensimmäisen laukauksen läheltä.

- 16.52 Yle kertoo, että Hyvinkäälle viedyistä uhreista kaikki ovat päässeet kotiin. Mainitaan, että yhdellä heistä oli ampumavamma, muttei vakavia vammoja.
- 16.54 Ruotsin kuninkaan surunvalittelut julkaistaan STT:llä.
- 17.00 *Puhemies Sauli Niinistö keskeyttää eduskunnan täysistunnon.*
- 17.00 Ylen radiossa Päivän peili -lähetys: kerrotaan, että ainakin seitsemän ihmistä on kuollut. Kuullaan 7-luokkalaisten oppilaita haastattelu. Haastateltavina ovat IRC-gallerian lastensuojeluvastaava Matti Kari ja kriisipsykologi Salli Saari.
- 17.00 Ylen TV-uutiset: ainakin seitsemän ihmistä on kuollut. Lisäksi esitetään juttu nettivideoista.
- 17.05 STT:llä pikauutinen: Eero Hirvensalolta tieto, että kuolleista on yksi opettaja ja loput oppilaita.
- 17.11 *Sosiaali- ja terveysministeriö lähettää tiedotteen psykososiaalisesta tuesta tapahtuman uhreille.*
- 17.12 IS kertoo sairaala- ja poliisilähteiden pohjalta, että ammuskelussa kuoli kahdeksan henkeä. Samalla kerrotaan, että ampujaksi epäilty 18-vuotias lukiolainen on pahasti loukkaantuneena sairaalahoidossa.
- 17.15 Nelosella esitetään videopätkä lääkärien tiedotustilaisuudesta.
- 17.17 STT: eduskunnan istunto on keskeytetty Jokelan tapahtumien vuoksi.
- 17.23 STT:llä on muutettu Eero Hirvensalon kommentteja uhrimäärään ja vakavasti vammautuneeseen potilaaseen liittyen: kuollut on nyt ”aikuinen” opettajan asemasta.
- 17.25 Nelosen ylimääräiset uutiset: sairaalalähteiden mukaan kuollut on seitsemän ihmistä. Uhreista yksi oli aikuinen ja kuusi lapsia.
- 17.30 *Hallitus saa KRP:ltä tilannekatsauksen iltakoulussa.*
- 17.30 Ylellä tieto Eero Hirvensalolta: ampujaksi epäilty on loukkaantunut kriittisesti päähän.
- 17.32 Keskisuomalaisessa esitellään muuta netistä löytyvää kouluammuskeluihin viittavaa materiaalia.
- 17.35 STT on haastatellut psykologeja Jaana Haapasaloa ja Anu Mustosta, jotka kommentoivat ammuskelijan saaneen vaikutteita tekoonsa Amerikasta. Kumpikaan ei kuitenkaan halua kouluihin metallinpaljastimia.
- 17.37 Eero Hirvensalo kertoo Ylelle, että ampujaksi epäilty on Töölössä kriittisessä tilassa.
- 17.40 *Vainajien lukumäärä ja sukupuolijakauma varmistuvat Jokelassa.*

- 17.40 Ylellä haastateltu opetushallituksen pääjohtajaa Kirsi Lindroosia, jonka mukaan Jokelan tapahtumat ”eivät tulleet täytenä yllätyksenä”. Jutussa mainitaan hieman epäsuorasti kiusaamisen liittyneen tapaukseen.
- 17.49 Ylellä kerrotaan, että IRC-galleriassa järjestetään kriisichat klo 18–21.
- 17.53 IS:n jutussa on haastateltu nimettömänä Auvisen tuntenutta lukiolaispoikaa, joka kertoo tämän suhtautuneen muihin ylimielisesti. Jutussa kerrotaan lapsuuden leikeistä ja mainitaan natsiaatteet ja tappopuheet, joita muut eivät ottaneet vakavasti.
- 17.54 STT:llä julkaistaan faktalaatikko YouTube-sivuston toimintaperiaatteista.
- 17.58 Ensimmäinen STT:n juttu, jossa on oppilaskommentteja: on haastateltu yhdeksäsluokkalaista ja kahdeksäsluokkalaista poikaa, jotka kertovat kokemuksistaan.
- 17.58 Keskisuomalaisessa tehdään tarkemmin selkoa mm. Auvisen natsimieltymyksistä hänen omien kirjoituksiensa pohjalta. Juttua on päivitetty vielä 18.35.
- 18.00 *Poliisi pitää tiedotustilaisuuden, jonka yhteydessä KRP julkaisee toisen tiedotteensa.*
- 18.00 Ylen radiouutiset: ainakin seitsemän kuollutta. Poliisin tiedotustilaisuutta kuullaan suorana 15 minuuttia, ja myös hallituksen tiedotustilaisuus radioidaan tämän jälkeen.
- 18.00 Ylen TV-uutiset: ainakin seitsemän on kuollut. Ampuja on hoidossa Töölön sairaalassa. Lisäksi nähdään suoraa kuvaa poliisin tiedotustilaisuudesta, ja studiohaastattelussa on nuorisotutkija Tommi Hoikkala.
- 18.00 MTV3:n ylimääräiset uutiset: välikohtaus on vaatinut kahdeksan ihmisen hengen. Ampuja on hoidossa Töölön sairaalassa. Suoraa kuvaa tiedotustilaisuudesta. Haastatteluissa ovat koululta pelastunut opettaja ja lukion oppilaskunnan edustaja, ja lisäksi nähdään Salli Saaren studiohaastattelu.
- 18.07 Pikauutinen STT:ltä: Jokelassa kuoli 7 oppilasta ja 1 aikuinen nainen. Tekijä ampui itseään päähän käsiaseella.
- 18.09 STT:llä julkaistaan Viron presidentin Toomas Hendrik Ilveksen surunvalittelut.
- 18.10 STT:llä julkaistaan poliisin tiedote tapahtuneesta.
- 18.11 STT julkaisee kainalojutun psykologeista. Siinä on Anu Mustosen vinkkejä siitä, kuinka tapahtumaa tulisi käsitellä kodeissa.

- 18.12 HS: uhreista 5 on poikia ja 2 tyttöjä. Mainitaan, että heidän lisäksi kuoli koulun rehtori.
- 18.13 Yle: poliisi ei ampunut tilanteessa laukaustakaan.
- 18.16 HS: julkaistaan taustajuttu, jossa OAJ:n edustajat toteavat, että metallinpaljastimet ja vartijat eivät ehkäisisi kouluväkivaltaa. Vastauksissa korostetaan koulun yhteisöllisyyden merkitystä.
- 18.21 STT kertoo hieman laajemmin poliisin tiedoista: paikalla n. 100 poliisia, ampuja ampui kerran kohti poliisia, poliiseja ei loukkaantunut, ase oli laillinen ja ampuja harrasti tarkkuusammuntaa.
- 18.22 STT: ampuja oli ampumaseuran jäsen, motiivista ei tietoa.
- 18.24 HS: mainitaan, että suurin osa uhreista ammuttiin koulun ala-aulassa tilanteen jo alettua. Vahvistetaan aseeksi 22-kaliiperinen käsiase. Kerrotaan loukkaantuneiden määrä ja todetaan, että yksi näistä sai ampumahaavan. Mainitaan, että koulu on yhä eristetty, mutta lähialueiden asukkaat pääsevät takaisin kotiin.
- 18.25 Nelosen ylimääräiset uutiset: Tuusulan Jokelan koulun ammuskelu on vaatinut kahdeksan kuolonuhria. Surmansa saivat koulun rehtori sekä seitsemän oppilasta: viisi poikaa ja kaksi tyttöä.
- 18.30 *Hallitus pitää tiedotustilaisuutensa.*
- 18.30 STT julkaisee toisen kainalojutun psykologeista. Jaana Haapasalon ja Anu Mustosen mielestä mielenterveyspalveluihin ja oppilashuoltoon tarvitaan lisää voimavaroja.
- 18.31 STT: ampujalla ei ollut rikosrekisteriä eikä aiemmin uhkaavaa käyttäytymistä. Ammuskelu oli alkanut yllättäen.
- 18.31 HS: poliisi vahvistaa aseiden olleen Sig Sauer Mosquito.
- 18.33 HS: poliisi arvelee uhrien olleen rehtoria lukuun ottamatta satunnaisia. Todetaan, että panttivankeja ei otettu missään vaiheessa. Vahvistetaan ampujan olevan sama mies, joka on julkaissut netissä videoita tapahtumasta.
- 18.33 STT:llä on haastateltu YTHS:n johtajapsykiatria Kari Pylkkästä, joka arvioi, että tekijällä on ollut mielessään kopioitu malli. Hän pitää kuitenkin tapahtumaa yksittäistapauksena eikä hae siihen syytä esimerkiksi raaistuneesta elokuvamaailmasta. Hän ei halua arvioida, olisiko kouluterveydenhuolto voinut toimia tapauksen yhteydessä paremmin.
- 18.37 STT: pääministeri Matti Vanhasen mukaan Jokelasta jää viilto yhteiskuntaan. Hallitus suosittelee huomiseksi suruliputusta.

- 18.39 *Tuusulan kunta tiedottaa muistotilaisuudesta 8.11.*
- 18.44 STT:n sähköisessä esitetään Sarkomaan pyyntö siitä, että Jokelasta puhuttaisiin kouluissa torstaina. Mainitaan myös Vanhasen toteamus, että asian käsittelyssä kodeissa ja kouluissa tarvitaan valtavasti osaamista.
- 18.47 STT:llä esitetään uutena tietona viimeisen laukauksen ampuminen klo 12.04.
- 18.50 Ylen TV-uutiset: lukiolainen ampui koulun rehtorin ja seitsemän oppilasta. Kymmenen nuorta loukkaantui lievästi, ja ampuja on kriittisessä tilassa sairaalassa. Ampuja kertoi suunnitelmistaan etukäteen netissä.
- 18.56 Ylellä todetaan, että ampuja löydettiin koulun käytävältä ennen klo 16:ta.
- 18.59 IS:llä julkaistaan video, jossa haastatellaan miestä, jonka vaimo näki Auvisen käytävällä. Tiedot ovat koko lailla yhtäpitäviä HS:n aiemman kirjoituksen kanssa.
- 19.00 Ylen radiouutisissa kerrataan vanhoja tietoja.
- 19.00 MTV3:n Seitsemän uutisissa paikalla oleva toimittaja Jarkko Sipilä mainitsee tekijän nimen: ”Poliisi vahvisti meille, että kyse on tällaisesta 18-vuotiaasta Pekka-Eric Auvisesta”. Studiohaastattelussa on kriisipsykologi Salli Saari.
- 19.15 IS:n videolla haastatellaan oppilasta, joka kuvailee tapahtumia luokassa, ja isää, jonka 14-vuotias poika oli koululla. Isä kuvailee pojan luokasta lähettämiä tekstareita ja alakoululaisten ”kauhutarinoita”.
- 19.15 Nelosen videolla näkyvät ja kuuluvat Kaarle Kustaan surunvalittelut (Lehtikuvan video).
- 19.30 Nelosen uutiset: Jokelan koulun ammuskelussa on kuollut 8 ihmistä. Tässä esitetään pitkä uutishaastattelu ampujan luokkatoverista, jossa tulee esiin monenlaista Auvisesta ja tapahtumista. Haastattelun pitempi versio laitetaan samaan aikaan Nelosen nettiin. TV:ssä haastateltavina studiossa turvallisuusasiantuntija Totti Karpela ja Jokelassa kriisityöntekijä Anna Cantell-Forsblom.
- 19.35 EU-komission puheenjohtajan Jose Manuel Durão Barroson surunvalittelut julkaistaan STT:llä.
- 19.36 *Tuusulan kunta lähettää tiedotteen oppilaiden vanhemmille.*
- 19.38 *Sisäministeriö lähettää tiedotteen suruliputuksesta 8.11.*

- 19.38 STT:llä tunnelmajuttu Jokelasta: haastateltu kyläläistä, jonka tyttärenpoika oli koulussa. Lisäksi jutussa on pari nimettömänä haastateltua kahdeksaluokkalaista tyttöä (heidän mukaansa Auvinen oli ”hiljainen lukiolainen, josta ei voisi ikinä uskoa tuollaista”), 18-vuotias koulun ex-oppilas (Auvisen luokkakaveri yläasteella, kertoo Auvisen olleen yläasteella koulukiusattu) ja 19-vuotias entinen oppilas (kertoa Auvisen tähänneen koulun jälkeen politiikkaan).
- 19.41 *Tuusulan kunta antaa tiedotusohjeen kunnan koulujen henkilökunnalle.*
- 19.42 HS julkaisee ampujan nimen seurantajutussaan ensi kertaa.
- 19.45 Pekka-Eric Auvisen nimi mainitaan IS:lläkin (päivitysversioiden puutteen takia ei ole täysin varmaa, onko tämä ensimmäinen maininta – juttu on nimittäin julkaistu jo klo 18.36).
- 19.46 *Valtioneuvoston kanslia lähettää oman tiedotteensa.*
- n. 20.00 *Muu rikostekninen tutkinta käynnistyy koulukeskuksessa.*
- 20.00 STT: julkaistaan hallituksen tiedote osanotosta Jokelan uhrien omaisille.
- 20.02 STT: julkaistaan sisäasianministeriön tiedote suruliputuksesta torstaina.
- 20.04 STT:lle ilmestyy juttu rukoustapahtumista eri puolilla maata. On käyty Tampereen tilaisuudessa, jossa on puhunut tuomiorovasti Olli Hallikainen.
- 20.30 Ylen TV-uutiset: ampuja on lukion 18-vuotias oppilas, joka harrasti ammuntaa. Ampuja mainosti tekoaan etukäteen internetissä. Tapaus on harvinainen koko Euroopassa. Murhenäytelmä järkytti koko Suomea. Studiohaastattelussa on kriisipsykologi Soili Poijula.
- 20.38 STT julkaisee arkipiispa Leon surunvalittelut tapahtuneen johdosta.
- 20.42 *Tuusulan kunnalta tulee laajempi tiedote ja suunnitelma tulevasta päivästä.*
- 20.57 STT lisää pääjuttunsa lehtiversioon poikaansa odottaneen isän haastattelun.
- 20.59 IS:n jutussa haastatellaan kahta 8E-luokan oppilasta, jotka kuvailevat tunnelmia luokassa.
- 21.00 Nelosen ylimääräiset uutiset: Tuusulan Jokelan koulun ammuskelussa on kuollut seitsemän oppilasta ja yksi opettaja.
- 21.00 Auvisen nimi esiintyy IL:n jutuissa (taaskaan päivitysversioiden puuttumisen vuoksi ei ole varmaa, onko tämä ensimmäinen maininta).
- 21.14 IL:ssä mainitaan myös Henkirikoksen uhrien läheiset ry:n toiminta ja sen palvelevan puhelimen numero Jokelan tapauksen yhteydessä.

- 21.16 STT:llä julkaistaan luonnehdintajuttu ampujasta. Siinä kerrotaan tekopäivän yhteydestä lokakuun vallankumoukseen, Auvisen taustasta (uusi tieto: tuusulalaisen muusikkoperheen esikoinen, kerrotaan myös ampujan olleen viime aikoina ”outo”, mutta ei todeta lähdettä) ja referoidaan manifestia sekä nettivideoita.
- 21.20 Keskisuomalaisessa mainitaan tekstiviestiketjut ja kynttilöiden sytyttämiset uhrien muiston kunniaksi.
- 21.23 HS:n Auvis-taustassa mukana on myös havaintoja koulumaailmasta. Nämä esitetään kuitenkin nimettöminä ja luonnehdinnalla ”tietävästi” varustettuina. Ainoa muiden kuin Auvisen nimiin laitettu sitaatti tulee keskustassa tupakoineilta pojilta, jotka toteavat ”luokkakaverilla flipanneen” ja tämän olleen ”myös tosi koulukiusattu”.
- 21.30 Nelosen videolla haastateltu kahta koulun ex-oppilasta, jotka esittävät kommentteja lähinnä rehtorista. Kumpikaan ei ole ollut paikalla tapahtuman aikana.
- 21.38 HS:n seurannassa todetaan, että evakuoituja oli kaikkiaan 460.
- 21.40 Nelosen videolla haastatellaan erästä äitiä, jonka lapsi on ollut koulussa. Se ei tuo uutta tietoa tapahtumien kulkuun.
- 21.50 Ylen TV-uutiset: kahdeksan ihmistä on kuollut lukiolaispojan ampumiin luoteihin. Kriisiavusta haastatellaan kunnanjohtaja Joensivua.
- 22.00 MTV3:n Kymmenen uutiset: verilöyly Jokelan koulussa vei kahdeksan hengen. YouTubessa oli Jokelan ammuskeluun viittaava video. Yhdysvalloissa kouluammuskeluilla on pitkä historia. Nimi mainitaan: ”Koulussa ammuskelleen Pekka-Eric Auvisen...” On haastateltu kriisiavusta Tuusulan yhteistoiminnanjohtajaa Matti Jarolaa ja tehty myös Salli Saaren kanssa pieni haastattelunpätkä studion lavasteissa.
- 22.05 Yle lisää ampujasta tekemäänsä faktalaatikkoon maininnan, ettei julkaise toistaiseksi tämän tarkempaa henkilöllisyyttä.
- 22.14 *Auvinen menehtyy Töölön sairaalassa tajuihinsa tulematta.*
- 22.31 STT:llä julkaistaan kriisikeskuksen toiminnasta juttu, jossa haastateltavana on SPR:n valmiuspäällikkö Jarmo Hollstein. Kerrotaan, että sadat nuoret ovat käyneet paikalla ja että ammattiauttajien lisäksi töissä on ollut 39 vapaaehtoista.
- 22.45 HS: Auvinen on kuollut sairaalassa klo 22.14.
- 23.00 Ylen TV-uutiset: kahdeksan ihmistä surmannut lukiolainen on kuollut vammoihinsa Töölön sairaalassa.
- 23.00 Nelosen uutiset: Jokelan kouluammuskelija surmasi 8 ihmistä. Lähetyksessä ei ole mainintaa tekijän kuolemasta.

- 23.28 IS:llä juttu, jossa haastatellaan kolmea porukkaa, jotka ovat tulleet jättämään viimeiset tervehdyksensä omaisille: 1) kolme helsinkiläisnaista (kellään ei yhteyttä tapahtumaan), 2) kevään 2007 ylioppilasnainen Jokelasta (pikkusisko koululla tapauksen aikana), 3) kolme parikymppistä jokelalaismiestä (tuovat kynttilöitä muidenkin puolesta).
- 23.40 MTV3:n ylimääräiset uutiset: Tuusulan koulukeskuksessa tänään tapahtuneessa ammuskelussa kuoli yhteensä yhdeksän ihmistä. Surmatöiden tekijä, 18-vuotias Pekka-Eric Auvinen, kuoli noin puolitoista tuntia sitten Töölön sairaalassa.
- 23.40 IS:llä haastattelussa koululta pelastuneen oppilaan äiti, joka kertoo perheen tunteista tapahtuman aikana ja toteaa yhden uhreista olleen perheelle läheinen.

LIITE 2 (JOKELAN NUORTEN ADRESSI)

MEDIAN TOIMINTA JOKELAN AMMUSKELUVÄLIKOHTAUKSEN KÄSITTELYSSÄ

Julkaistu 11.11.2007 klo 21:00

Adressi toimitettiin 21.11.2007 hallituksen edustajille.

Tämä on avoin kirje jokelalaisilta kaikille tiedotusvälineiden edustajille. Tahdomme tuoda esille pettymyksemme tiedotusvälineiden toimintaan Jokelan ampumavälikohtauksen käsittelyn yhteydessä.

Hyvät tiedotusvälineiden edustajat,

Jokelan hirvittävät tapahtumat ovat meille käsittämätön kärsimysnäytelmä, joka katkaisi kerralla koko kylän elämän. Teille toimittajille tapahtumat ovat kuitenkin tietyllä tapaa vain työtä. Sen me ymmärrämme. Ymmärrämme myös sen tosiasiain, että ihmisten tulee saada tietoa. Haluamme kuitenkin kysyä, mikä teistä on sopivaa toimintaa näin järkyttävässä tilanteessa?

Onko sopivaa kärkeä kriisikeskuksen ovella kamerat ojossa, hyökkäillä sieltä poistuvien hysteeristen ihmisten kimppuun vaatien lausuntoa? Onko sopivaa kaivella tappajan ja uhrien elämää traagisten ihmiskohtaloiden rakentamiseksi, kuvata salaa suruaan ilmaisevia ihmisiä ja julkaista näitä kuvia ilman lupaa? Entä onko sopivaa yrittää väkisin päästä ihmisten koteihin tekemään juttua? Onko sopivaa salakuunnella nuoriso-ohjaajan ja nuoren keskustelua ja julkaista se? Onko sopivaa tunkeutua kameran kanssa muistotilaisuuteen kirkkoon?

Niin tai näin, esimerkit Jokelan murhien jälkiselvittelystä ovat totisinta totta ja osoituksia toimittajien käytöksestä ja kunnioituksen puutteesta suruamme kohtaan. Vaikka osa toimittajista onkin käyttäytynyt asiallisesti, joidenkin haastattelujen toiminta on pilannut koko ammattiryhmän maineen Jokelassa. Varsinkin nuorten keskuudessa toimittaja on tällä hetkellä pahemman luokan kirohana.

Tiedotusvälineiden toiminta on saanut Jokelan raivoihinsa. Me koemme, ettei teillä ole kunnioitusta ihmisten surua ja kärsimystä kohtaan. Meille on jäänyt käsitys, että Teitä kiinnostavat vain juttunne, iskevät otsikot höystettynä suurilla värikuvilla ja itkuntäyteisillä videoilla. Olemme alkaneet uskoa, että nykymedian taivoitteena on kärsimyksellä ja inhimillisellä surulla mässäily. Toivomme olevamme väärässä.

Hyvät tiedotusvälineiden edustajat, mitä olette tehneet korjatakseenne asemaanne? Tuskin itsekään haluatte pitää hankkimaanne leimaa. Kai haluatte, että myös Jokelassa uskotaan puoleettoman tiedonvälityksen olemassaoloon. Toki olette toimineet. Tähän mennessä olemme saaneet kuulla, kuinka teemme asioista synkkiä kieltäytymällä haastatteluista. Olette kertoneet, että teemme elämästänne hankalaa, kun joudutte seisomaan vesisateessa. Meitä on revitty hihoista, seurattu, vaanittu, maaniteltu ja ahdisteltu puhelimitse. Koteihimme on yritetty tunkeutua, samoin paikkoihin, missä olemme saaneet hiljentyä. Sanamme ja kuvamme ovat päätyneet lehtiin, kielloistamme huolimatta. Oletteko unohtaneet, että meidän ystäviämme on murhattu?

Pääosaa esittäneiden iltapäivä- ja viihdelehtien lisäksi mässäilyyn ovat osallistuneet myös muu lehdistö ja kaikki televisiokanavat. Joukossa ovat olleet myös ne, joiden luulimme toimivan asiallisesti. Pahimpia ovat kameroineen kiertävät paparazit, jotka ovat kuvanneet salaa ja julkaisseet kuvat luvatta. Lehtiin ja Internetiin on päätynyt sekä haastatteluja että kuvia, joiden julkaisemisen asianomaiset ovat nimenomaan kieltäneet. Ihmisten lausuntoja on myös vääristelty: toimittajat ovat julkaisseet täysin päinvastaista tietoa kuin haastateltavat ovat antaneet. Tämäkö teillä on ollut tarkoituksena?

Toivomme, että toimintanne Jokelassa ei edusta tavoittelemaanne mallia, eikä yleistä journalistiikan linjaa. Siihen haluaisimme myös uskoa. Tilanne on joka tapauksessa ajautunut siihen, että toimittajia ei enää pidetä millään tavalla toivottuina vieraina Jokelassa. Hyvät tiedotusvälineiden edustajat, astukaa esiin! Perustelkaa miksi nykyinen toimintamalli on oikea ja hyväksyttävä tai esittäkää virallinen anteeksipyyntö meille jokelalaisille, joiden yksityisyyttä olette loukanneet. Anteeksipyyntö ei saa jäädä tyhjiksi sanoiksi, vaan tiedotusvälineiden toimintaan ja hienotunteisuuteen on kiinnitettävä jatkossa enemmän huomiota.

Median vastaukset pyydetään toimittamaan julkisesti, tarvittaessa lisätietoja saa sähköpostitse osoitteesta adressi@jokela-adressi.fi. Kaikki osoitteeseen lähetetty posti saatetaan julkaista siitä erikseen mainitsematta tällä sivulla, ellet halua viestiäsi julkaistavat, ilmaise tämä selkeästi.

JOKELAN KOULUSURMAT MEDIASSA

SILMITÖN AMMUSKELU Tuusulan Jokelan koulukeskuksessa keskiviikkona 7. marraskuuta 2007 vei yhdeksän ihmisen hengen. Ensimmäisinä tunteina ampumisten jälkeen media janosi tietoa, ja järkyttyneet oppilaat ja uhrien omaiset joutuivat median tärkeimmiksi tietolähteiksi.

TÄMÄN TUTKIMUKSEN yhtenä lähtökohtana on ollut Jokelan nuorten voimakas kritiikki journalistien toimintaa kohtaan. Kirja kuvaa median toimintaa äkillisessä kriisitilanteessa. Erityisesti teoksessa kiinnitetään huomiota journalistien ja tapahtuman uhrien kohtaamiseen, johon verkossa tapahtuva uutiskilpailu toi uusia piirteitä.

KIRJAN ENSISIJAISENA TAVOITTEENA on virittää keskustelua kriisiuutisoinnin vaikeista kysymyksistä, joihin kellään ei ole yksiselitteisen helppoja vastauksia. Eri osapuolet – journalistit, Jokelan nuoret, kriisityöntekijät ja yleisön edustajat – saavat äänensä kuuluviin.

JOURNALISMIN TUTKIMUSYKSIKKÖ